

Práce z dějin Akademie věd

číslo 1
ročník 7/2015

Vydavatel: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.

Redakce

Vedoucí redaktorka: Marie Bahenská (MÚA AV ČR)

Výkonná redaktorka: Adéla Jůnová Macková (MÚA AV ČR)

Redakční rada: Daniela Brádlерová (MÚA AV ČR), Marek Ďurčanský (ÚDUK – AUK), Martin Franc (MÚA AV ČR), Jan Chodějovský (MÚA AV ČR), Milena Josefovičová (MÚA AV ČR), Hana Kábová (MÚA AV ČR), Jan Kahuda (NA), Karel Koucký (SOA Praha), Miroslav Kunštát (MÚA AV ČR), Robert Luft (Collegium Carolinum, Mnichov), Rita Majkowska (Archiwum Nauki PAN i PAU, Krakov), Eva Morovicsová (LF UK a UJN, Bratislava), Jiří Němec (HiÚ FF MU, Brno), Ludmila Nemeskürthyová (ÚA SAV, Bratislava), Tomáš W. Pavlíček (MÚA AV ČR), Magdaléna Pokorná (HiÚ AV ČR), Marie Ryantová (FF JU, České Budějovice), Martin Šámal (NM-NpM), Emilie Těšínská (ÚSD AV ČR),

Příprava obrazového materiálu z fondů A AV: Vlasta Mádlová

Technická redakce: Mgr. Josef Tichý

Adresa redakce: Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8

e-mail: mackovija@volny.cz; <http://www.mua.cas.cz/>

Graick á úprava a sazba: Dušan Růžička, Nová tiskárna Pelhřimov, spol. s r. o.

Tisk: Akcent, tiskárna Vimperk, s. r. o.

Distribuce pro předplatitele: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Úsek vydavatelský a distribuční, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1; příjem objednávek a reklamací: tel. 234 612 211

e-mail: dedeciusova@mua.cas.cz

Registrace ev. č.: MK ČR E 18928

Vychází dvakrát ročně v Praze

Náklad 300 ks

Redakční uzávěrka tohoto čísla: 30. 1. 2015

Na obálce je využit motiv medaile Královské české společnosti nauk z r. 1784.

Eduard Albert a Česká akademie věd a umění¹

HELENA KOKEŠOVÁ

Eduard Albert and the Czech Academy of Sciences and Arts

Abstract: This article refers to Eduard Albert (1841–1900), one of the speakers at the ceremonial launch of Czech Academy of Sciences and Arts activities, focusing on the development of his relations to this institution and its founder Josef Hlávka.

Keywords: Eduard Albert; Josef Hlávka; Czech Academy of Sciences.

Osobnosti Eduarda Alberta – lékaře a chirurga, vysokoškolského pedagoga, popularizátora dějin lékařství a soudobého medicínského bádání, překladatele, básníka a v neposlední řadě i politika – jsem věnovala řadu prací. Z té poslední vychází i tento článek zaměřený na vztah Eduarda Alberta k České akademii věd a umění a k jejímu zakladateli Josefu Hlávkovi.²

Eduard Albert se narodil ve východočeském Žamberku 20. ledna 1841 v rodině hodi náře a městského důchodního Františka Alberta. Studoval gymnázium v Rychnově nad Kněžnou a Hradci Králové. Na vídeňskou univerzitu nastoupil na podzim roku 1861, studium úspěšně dokončil v roce 1867 a 22. ledna 1867 byl promován na lékaře, chirurgický doktorát složil v roce 1869. Po promoci pracoval Albert krátce na oddělení primáře Friedricha Wilhelma Lorinsera v nemocnici Na Vídeňce a od října 1867 byl přijat jako stipendista a operační chovanec na I. chirurgickou kliniku profesora Johanna Dumreichera ve Vídni. Záhy se tam stal asistentem a již roku 1872 byl habilitován z chirurgie. V roce 1873 dostal nabídku, aby převzal chirurgickou kliniku v Lutychu. V téže době se uvolnilo místo přednosta chirurgické kliniky a operačního ústavu v Innsbrucku.

- 1 Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO 6798 5921.
- 2 KOKEŠOVÁ, Helena. *Eduard Albert. 1841–1900. Český intelektuál ve Vídni*. Praha: Vyšehrad, 2014 (dále: KOKEŠOVÁ, H. *Eduard Albert. 1841–1900.*) K životopisu Eduarda Alberta viz též JIRÁSEK, Arnold. *Eduard Albert*. Praha: Česká chirurgická společnost, 1941 a 2. doplněné vydání Praha: Československá chirurgická společnost, 1946; SVÍTIL-KÁRNÍK, Josef. *Eduard Albert. Život a dílo velkého Čecha*. Praha: Vyšehrad, 1941; PÍRKOVÍ, František a Vlasta. *Eduard Albert. Žamberk: Městské muzeum, 2000; KOKEŠOVÁ, Helena. Eduard Albert. Příspěvek k životopisu a edice korespondence*. Praha: Scriptorium – Výzkumné centrum pro dějiny vědy – Masarykův ústav AV ČR, 2004 (dále: KOKEŠOVÁ, H. *Eduard Albert. Příspěvek k životopisu*).

Na doporučení svého bývalého učitele Karla Rokitanského pocházejícího z Hradce Králové, který tehdy zastával funkci referenta pro vysoké školy, byl na toto místo doporučen a vybrán Albert.

Koncem sedmdesátých let začala být Albertovi innsbrucká klinika těsná. Uvažoval o místě v Praze, když však poznal, že jeho kandidatura na místo přednosty I. chirurgické kliniky nemá naději na úspěch, dal na radu svého učitele J. Dumreichera a začal se zajímat o místo v Rudolfově nemocnici ve Vídni, odkud by měl blíže na vídeňskou kliniku. Nečekaně úmrtí J. Dumreichera v listopadu 1880 situaci změnilo. Albert se mohl přímo stát Dumreicherovým nástupcem na I. chirurgické klinice ve Vídni, jak si to jeho učitel přál. Také o toto prestižní místo však musel Albert bojovat, tentokrát s žákem Theodora Christiana Billrotha Vincenzem Czerným. Díky minoritnímu hlasu Albertových příznivců a přátel a též Albertově osobní známosti s ministerským předsedou Eduardem Taaffem, s nímž se seznámil a spřátelil v době svého působení v Innsbrucku, kde Taaffe zastával v letech 1871–1879 funkci tyrolského místodržitele, místo získal. Císař František Josef I. jej 2. února 1881 jmenoval přednostou I. chirurgické kliniky ve Vídni.

Albertovým nástupem na vídeňskou univerzitu v květnu 1881 začalo jeho druhé, téměř dvacetileté působení ve Vídni. Vedle vědecké práce věnoval spoustu času své soukromé praxi, která se začala ve Vídni rozrůstat. Mezi jeho pacienti patřily významné osobnosti tehdejší společnosti: kromě rodiny hraběte Taaffa a knížete Windischgratze též příslušníci panovnického rodu a čelní představitelé českého politického a kulturního života. Vedle svého působení na univerzitě pokračoval Albert v odborné spisovatelské činnosti a jezdil na lékařská koncilía i mimo hranice rakousko-uherského mocnářství. Aktivně se účastnil řady lékařských sjezdů, naposledy XIII. mezinárodního lékařského sjezdu v Paříži v srpnu 1900. Do Paříže přijel z Londýna, kde byl jmenován čestným členem Royal College of Surgeons of England. Tohoto ocenění si zvláště považoval, poněvadž se mu ho dostalo jako jedinému lékaři z Rakouska-Uherska.

S narůstajícím vědeckým vzhlasem stoupalo i Albertovo společenské postavení. V prosinci roku 1887 se stal dvorním radou. Dne 9. ledna 1892 mu císař udělil rytířský kříž Leopoldova řádu a 12. ledna 1895 byl jmenován doživotním členem panské sněmovny. Pro další vývoj chirurgie mělo velký význam Albertovo pedagogické působení. Byl pokládán za rozeného učitele s velkou zásobou vědomostí, měl pověst řečníka par excellence a noblesního diskutéra. Vídeňská lékařská fakulta proto často těchto Albertových řečnických schopností využívala.

Českou odbornou veřejností na sebe Albert upozornil v květnu 1880, kdy vystoupil se slavnostním projevem na I. sjezdu českých lékařů v Praze. Na jeho projevu, který vzbudil mimořádný ohlas, byl patrný Albertův zájem o budoucnost české lékařské fakulty. Albertova kandidatura však v Praze narazila na odpor. Přednostou I. české kliniky se stal nevýrazný Vilém Weiss. Ačkoli se Albert nikdy nestal přednostou chirurgické kliniky na obnovené české univerzitě v Praze, je pokládán za zakladatele české moderní chirurgie, neboť mj. vychoval významné odborníky, zejména Karla Maydla.

Vedle vědeckých zájmů měl Albert i zájmy umělecké. Byl znalcem českého i světového básnictví, horlivým čtenářem Vrchlického básní, jehož tvorbu obdivoval. V devadesátých letech se Albert představil veřejnosti také jako překladatel do němčiny. Během osmi let stihl připravit a vydat šest knih překladů, v nichž se snažil podat a zpřístupnit reprezentativní výběr české poezie.³

Vlastní Albertovy verše vydal po Albertově smrti jeho věrný přítel Jaroslav Vrchlický pod názvem *Na zemi a na nebi*. Vedle vlastní tvorby se Albert věnoval i literární teorii.⁴ Prázdninové pobyty v Žamberku si Albert zpříjemňoval nejen překlady, ale i hledáním materiálů k dějinám rodného města, poznámkami k jeho památným místům a lidem.⁵

Albertovy bohaté společenské kontakty dokládá jeho rozsáhlá korespondence. Mezi adresáty nalezneme celou plejádu českých vědců, umělců a politiků. Díky své bystrosti, pohotovosti, vtípnosti a srdečnosti byl Albert vyhledávaným společníkem. S přáteli se buď scházel ve vyhlášených vídeňských podnicích Riedhof a Kaiserhof, či je zval k sobě domů. V Albertově prostorném bytě za Votivním kostelem na rohu Maximilianplatz [dnešním Rooseveltplatz] a Frankgasse tak postupem doby vzniklo jakési kulturně-politické centrum. Jeho byt plnil též funkci českého salonu ve Vídni, kde se scházeli ti, kdo v české politice, vědě a kultuře něco znamenali, nebo chtěli znamenat.⁶ Přátelé zval také do rodného Žamberka, kde si v letech 1888–1889 nechal postavit vilu a vybudovat rozlehlou zahradu a park. V Albertově vile v Žamberku se vystřídala celá řada hostů. V korespondenci máme zachované svědectví nejen o Albertových přátelských vztazích s řadou literátů a vědců z Čech, ale i o Albertově snaze a ochotě podporovat jejich práci.⁷

- 3 Jde o antologie *Poesie aus Böhmen, Neuere Poesie aus Böhmen, Neueste Poesie aus Böhmen I a II*, které vydal vlastním nákladem v letech 1892–1895. Průřez nejnovější českou poezií podal v práci *Lyrisches und Verwandtes aus der böhmischen Literatur*, která vyšla na jaře roku 1900. Tehdy také pod názvem *Der Blumenstrauß* vydal překlad Erbenovy Kytice. K problematice více KOKEŠOVÁ, H. *Eduard Albert. 1841–1900*, s. 102–114.
- 4 ALBERT, Eduard. *Na zemi a na nebi*. Praha: F. Šimáček, 1900. K literárně-teoretickým pracím více KOKEŠOVÁ, H. *Eduard Albert. 1841–1900*, s. 99–102 a 114–116.
- 5 Věnoval se především osobnosti helvikovického rodáka, vynálezce Prokopa Diviše, českým bratřím v Kunvaldě a v Žamberku a zvláště dějinám města Žamberka. Pět sešitů *Paměti žamberských* připravil společně s P. Karlem Chotovským a vydal je opět vlastním nákladem. Více viz KOKEŠOVÁ, H. *Eduard Albert. 1841–1900*, s. 119–122.
- 6 K tomu více KOKEŠOVÁ, Helena. Karel Kramář a česká lobby ve Vídni. Ke vztahu Karla Kramáře a Eduarda Alberta. In BÍLEK, Jan, VELEK, Luboš (eds.), *Karel Kramář. (1860–1937). Život a dílo*. Praha: Ústav českých dějin FF UK – Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Historický ústav AV ČR – Vysoká škola CEVRO Institut – Archiv. hl. města Prahy, 2009, s. 163–176; KOKEŠOVÁ, Helena. Nepolitická politika dvorního rady Eduarda Alberta. In MAREK, Pavel a kol. *Jan Srámek a jeho doba*. Olomouc: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011, s. 595–608.
- 7 V pokusu o znapování Albertova mecenášství v oblasti vědecké a kulturně politické jsem navázala na článek HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. Mecenášství E. Alberta a Česká akademie věd a umění. In POKORNÝ JIŘÍ (ed.). *Česká akademie věd a umění 1891–1991*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, s. 133–139. Dále viz KOKEŠOVÁ, Helena. Das Mäzenatentum Eduard Alberts. In HLA-

Albertova korespondence a další prameny osobní povahy nám dávají možnost nahlédnout též do spletitého vztahu E. Alberta k České akademii věd. To, že zájem o nově vznikající instituci měl, dokládá již jeho dopis Františku Ladislavu Riegrovi z roku 1880, kde psal: „*Dostanu-li se do Vídně – pak ovšem mohu vydatně působiti, poněvadž materiální stránka je skvělá. Myšlenka Purkyňova o akademii české snad by se uskutečnila. Mám jediné dítě a mohl bych hezky přispět. K tomu je Duchek, Hofmann, Chvostek ve Vídni – sami boháči a já bych z nich něco vytlačil.*“⁸

Samotný vznik České akademie nebyl nijak jednoduchý, provázela ho řada komplikací a průtahů.⁹ Také cesta E. Alberta do řad českých akademiků nebyla vůbec přímočará a jednoduchá. Vždy zastával názor, že členy Akademie mají být jen skuteční vědci, tedy nikoli kompilátoři, a že o tom, kdo patří do Akademie, mají rozhodovat pouze vědci a nikoli politici.¹⁰ Oboje se při založení Akademie nepodařilo dodržet.

První podnět ke zřízení České akademie věd dal stavební rada Josef Hlávka zakládací listinou z 8. června 1888 a s kapitálem 200 000 zlatých. Osnovu stanov schválil císař dne 23. ledna 1890, protektorem Akademie byl ustanoven arcivévoda Karel Ludvík. Akademie se dělila na čtyři třídy. V I. třídě byly soustředěny vědy filozofické, státní, právní a společenské, historie a archeologie. Ve II. třídě vědy matematické, fyzikální, přírodní i lékařské, ve III. třídě filologie a ve IV. třídě česká literatura, výtvarné a hudební umění. Na základě návrhu Zemského výboru císař jmenoval 20. dubna 1890 prvních 19 řádných členů a ti zvolili 3. července 1890 dalších 23 řádných členů. Předseda Akademie spolu s generálním sekretářem a předsedy jednotlivých tříd byli zvoleni 12. července 1890.

VÁČKA, Milan, POKORNÁ, Magdaléna, PAVLÍČEK, Tomáš W. (eds.). *Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in 19th and 20th Century in Central Europe*. Prague: The Institute of History, 2010, s. 425–454.

- 8 Archiv Národního muzea (dále: ANM), fond F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi 20. 11. 1880.
- 9 K těmto otázkám více BERAN, Jiří. *Vznik České akademie věd a umění v dokumentech*. Práce z dějin Československé akademie věd. Studia historiae Academiae scientiarum bohemoslovaciae. Svazek 2. Seria B Editiones. Praha: Ústřední archiv ČSAV, 1989 (dále: Beran, J. *Vznik České akademie*.); POKORNÝ, Jiří (ed.). *Česká akademie věd a umění 1891–1991*; Praha: Historický ústav AV ČR, 1993. Nejnověji POKORNÝ, Jiří. Česká akademie věd a umění do roku 1918. In *Bohemia docta. K historickým kořenům vědy v českých zemích*. MÍŠKOVÁ, Alena, FRANC, Martin, KOSTLÁN, Antonín (eds.). Praha: Academia, 2010, s. 194–225.
- 10 Viz např. *Příspěvky k listině Dra Frant. Lad. Riegra*. II. Eds. Jan HEIDLER – Josef ŠUSTA. Praha: Česká akademie věd a umění, 1926, zvláště F. L. Rieger A. Bráfovi 10. 2. 1890 a F. L. Rieger M. Červinkové-Riegrové 11. 2. 1890, s. 436 a 438. V dlouhém Albertově dopise Hlávkově z 13. 11. 1888, který zahájil nejen jejich vzájemnou korespondenci, ale i čilé osobní styky, psal: „*Vůči plánu tak samostatnému nesmí mít politika slovo rozhodující. Kdyby snad Český klub anebo někdo jiný kvůli ohledům politickým chtěl věci díti směr jiný, nemohlo by se to chváliti. Akademie ve smyslu Vašem je ústav vysoko povznešený nade všechny okamžité situace a konstelace politické.*“ Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha (dále: LA PNP), fond J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkově 13. 11. 1888.

Veškeré dění kolem vznikající Akademie Alberta nesmírně zajímalo. Záleželo mu na profilu nové instituce, a proto mu vadilo zatahování politických zájmů tam, kde měly rozhodovat především vědecké kvality a zásluhy. Albertova korespondence mapuje nejen jeho vztah ke vznikající instituci, ale můžeme na ní dokumentovat také snahu realistů, která směřovala k tomu, aby se v České akademii věd domohli významnějších pozic. Jejich úsilí však byla netaktické, vycházelo ze špatného odhadu situace a nakonec nepřineslo žádoucí výsledek, i když se pro své cíle snažili využít právě E. Alberta. Nejvýznamnějším činem, který měl podpořit jejich aspirace, byl dopis šéfredaktora Athenaea Josefa Kaizla Josefu Hlávkoví z 20. listopadu 1888.¹¹ Tento dopis byl součástí širší akce, jejíž pozadí odhaluje dopis J. Kaizla E. Albertovi ze 7. listopadu 1888.¹² Kaizl v něm Alberta žádal, aby na Hlávku působil ve stejném duchu, což Albert skutečně záhy učinil a Josefu Hlávkoví napsal: „Nejsem stoupenec té strany, která Athenaeum vydává, ale jsem k ní spravedliv a vidím *jedine* v ní, a posud nikde jinde, jakýsi *dorost* vědecký.“ Ujímal se vědců sdružených kolem Athenaea proti žurnalistickým útokům, odvolával se na starší články Athenaea, které k dopisu přiložil, a ujišťoval Hlávku, že „i tito jsou pro Akademii ve smyslu Vašem“.¹³

Hlávkovu odpověď Albertovi známe, Albert ji připojil k dopisu adresovanému T. G. Masarykovi, ve kterém psal o pletichách kolem chystané Akademie. Zároveň Masarykovi zaslal pro informaci Hlávkův dopis, ve kterém mu pisatel děkoval za jeho zájem a správné pochopení myšlenky a významu Akademie s návrhem, aby se osobně setkali. Oznamoval mu též, že si zatím ponechá články z Athenaea věnované problematice Akademie, které doposud neznal.¹⁴

11 Tamtéž, J. Kaizl J. Hlávkoví 20. 11. 1888.

12 Kaizl v něm sděloval Albertovi, kterého krátce předtím navštívil v Žamberku, že podle důvěrných informací se skupina starších vědců v Královské české společnosti nauk snaží zmařit Hlávkovy snahy o zřízení České akademie věd a že usnesení Českého zemského sněmu o Akademii pravděpodobně nedojdou schválení u panovníka. Podle Kaizla „*zrak jeho počíná se obracet ku mladší skupině vědeckých pracovníků, k Athénčikům, které posud jako enrageovaný [zuřivý – pozn. H. K.] zastávce RK naprosto přezíral*“. Přál si, aby Hlávka „*nalezl ve falanze naši pevnou morální oporu, na kterou by mohl ukazovati*“. Kaizl uváděl, že sám za nějaký čas bude Hlávkoví psát, ovšem tak, jako by nic nevěděl. LA PNP, fond E. Albert, J. Kaizl E. Albertovi 7. 11. 1888. Publikováno: KOKEŠOVÁ, H. *Eduard Albert. Příspěvek k životopisu*, s. 282–284.

13 LA PNP, fond J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkoví 13. 11. 1888. Publikováno: BERAN, J. *Vznik České akademie*, s. 227.

14 Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha, Archiv Ústavu T. G. Masaryka (dále: AÚTGM), fond T. G. Masaryk, k. 688, sign. Kor–I–14, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [po 13. listopadu 1888]. Podle Masarykova přípisu reagoval Albert na jeho sdělení, že „*proti Akademii Tomek, Kořistka teste Rezek ve Vídni pracují, aby se peníze dostaly Už[eně] společnosti*“. K Albertovu dopisu je přiložen nedatovaný dopis J. Hlávky E. Albertovi, psaný před 13. 11. 1888. Publikováno: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*. Eds. Helena KOKEŠOVÁ, Vlasta QUAGLIATOVÁ. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2009, s. 78–79 (dále: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*).

Albert se skutečně s J. Hlávkou záhy setkal. Rozhovor trval dvě hodiny a Hlávka mu obšírně vylíčil celý průběh svých snah o zřízení Akademie a o problémech, se kterými se potýká. Albert Masarykovi podrobně popsal rozmluvu týkající se především postojů Královské české společnosti nauk k Hlávkovu návrhu statutu České akademie věd a vztahu obou institucí. Zároveň ho vybídl, aby realisté referovali o významu zřízení České akademie věd v Čase, ovšem v intencích, jež jim podrobně vypsali.¹⁵ Začátkem prosince 1888 referoval Albert Masarykovi o další Hlávkově návštěvě.¹⁶ Přesto ani později neměly snahy realistů úspěch, ačkoli Masaryk Albertovi stále připomínal, aby působil na Hlávku a ten „s námi se smířil“. O toto smíření se Albert poctivě snažil. Součástí úsilí o změnu poměru sil bylo i dočasné nadbíhání Času Josefu Hlávkovi.¹⁷ Koncem ledna 1889 T. G. Masaryk v rozmluvě s A. Bráfem žádal, aby realisté měli zastoupení v připravované Akademii a v Muzeu. K tomuto Masarykovu požadavku Bráf poznamenal, že překážky nejsou, ale že si do obou institucí musí zjednat přístup jako jednotlivci, ne tedy jako koterie nebo strana, a nezávazně Masarykovi řekl, že až se uklidní „osobní kyselosti“, přijde to samo.¹⁸ Kyselosti se nejen neuklidnily, ale po člancích ve *Slavische Warte*, *Čechu* a *Presse* se ještě více vystupňovaly a vedly k přerušení jednání mezi realisty a staročechy. Toto přerušení politických vyjednávání znamenalo i konec snah realistů o získání pozic v nové vědecké instituci.

Rozhodnutím císaře z 25. listopadu 1888 byla ukončena vstupní etapa jednání o zřízení Akademie. Ve druhé etapě, trvající 14 měsíců, šlo o zajištění materiálních podmínek pro činnost Akademie a o vypracování definitivní podoby stanov, které měly určit

- 15 AÚTGM, fond T. G. Masaryk, k. 688, sign. Kor–I–14, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [Masaryk do dopisu připsal, že jej obdržel 17. 11. 1888]. Čas psal o problémech vznikající České akademie věd až na počátku roku 1889. Z *Vidně* 28. prosince 1888. *Čas*, 1889, roč. 3, č. 1, 2. 1., s. 10–11. Viz též O akademii, tamtéž, č. 2, 6. 1., s. 30–31. Publikováno: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 80–82.
- 16 „*Odpoledne byl u mne p. Hlávka. Byl celý rozčilen statuem pro Akademii, od výboru zemského vypracovaným. Ony tam jsou hrozné věci. Budoucí Akademie byla by přívěskem nynější Kr[álovské] [české] spol[olečnosti] nauk, která by vlastně ve všem rozhodovala. Pan Hlávka jest si vědom, že ve všem má prsty Kvičala, jenž si dovedl v Zemském výboru získati hr. Schönborna a Bráfa atd. I řekl mi, že na takovou nestvůru, jakou Zemský výbor vypracoval, svých peněz nedá. Ptal se mne o radu a já mu řekl, že bych sám také tak jednal jako on. Nevím, bude-li Hlávka státi na svém, ale zdá se mi. Dnes večer u něho budou naši páni, možná že ho přemluví.*“ AÚTGM, fond T. G. Masaryk, k. 688, sign. Kor–I–14, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [první polovina prosince 1888]. Publikováno: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 87–88.
- 17 LA PNP, fond E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 26. 1. 1889; AÚTGM, fond T. G. Masaryk, k. 689, sign. Kor–I–15, E. Albert T. G. Masarykovi 27. 1. 1889. Viz články v Času z ledna roku 1889. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 98–100.
- 18 Viz popis Bráfova rozhovoru s Masarykem, který Bráf zaslal své švagrové. ANM, fond M. Červinková-Riegrová, A. Bráf M. Červinkové-Riegrové 8.–10. 3. 1889. Publikováno: KOKEŠOVÁ, Helena. „*Smír není tak nemožný, jestliže vykročíme ze začarovaného kruhu RKZ.*“ K prvnímu pokusu o dorozumění realistů se staročeskou stranou. *Časopis Národního muzea – historická řada*, 2009, roč. 178, č. 3–4, s. 144–156. Malá část textu týkající se Akademie publikována: BERAN, J. *Vznik České akademie*, s. 81.

postavení Akademie a její organizační strukturu. Na vypracování stanov byl v Zemském výboru ustaven subkomitét ve složení Albín Bráf, Vojtěch Schönborn a Jan Kvíčala. S jejich návrhem však J. Hlávka nesouhlasil a hrozil, že svoje věnování vezme zpět. Po vleklých jednáních mezi Zemským výborem a Hlávkou byl zformulován další, kompromisní návrh a ten byl po dalších úpravách vynucených ministerstvem kultu a vyučování přijat. O problematických jednáních byl informován i Eduard Albert. Víme, že např. 23. dubna 1889 byl Albert v Praze na návštěvě u F. L. Riegra, kde se při večeři hodně debatovalo právě o České akademii věd. Albert nesouhlasil s tím, aby si Zemský výbor vyhrazoval právo jmenovat první členy Akademie, naopak zastával názor, že to má být ponecháno samotným vědcům. Jiné stanovisko zastával A. Bráf; podle něj by to však dopadlo ještě hůř a např. Jan Gebauer by se do Akademie nedostal. Proto Zemský výbor podle Bráfova názoru rozhodne spravedlivěji.¹⁹ Vedoucím politickým činitelům v Praze i ve Vídni záleželo na tom, aby se zřízení České akademie uskutečnilo dříve, než Český zemský sněm ukončí zasedání, aby tak na české straně bylo vytvořeno příznivé politické ovzduší pro přijetí vídeňských ujednání.

Císařovým souhlasem se zřízením České akademie věd a schválením stanov dne 23. ledna 1890 byla otevřena cesta ke konkrétním přípravám k ustavení Akademie, tj. především k vytvoření členské základny a k volbě funkcionářů. Podle stanov jmenoval císař 20. dubna 1890 první třetinu řádných členů pro každou třídu, tj. po pěti členech v I., II. a IV. třídě a čtyři členy ve III. třídě, tedy celkem 19 členů. Výběr těchto prvních členů Akademie byl tedy v rukou politických kruhů. Spor mezi ministerstvem kultu a vyučování a Zemským výborem o právo na podání návrhu na jmenování této první třetiny členů byl vyřešen kompromisem. Zemský výbor navrhoval širší okruh osob, ze kterého byl při dalším úředním řízení proveden konečný výběr. K vypracování návrhu na jmenování prvních členů vytvořil Zemský výbor užší komitét, složený z Albína Bráfa, Jiřího Lobkowicze a Jana Kvíčaly. Návrh obsahoval 33 jmen, mezi nimiž byl uveden i E. Albert a jeho kolega Vladimír Tomsa. Místodržitel František Thun pak ve spolupráci s J. Lobkowiczem vybral 19 kandidátů, kteří byli schváleni císařem. V tomto užším seznamu až Albert ani Tomsa nefigurovali. Co bylo příčinou toho, že oba zástupci lékařské vědy byli ze seznamu vypuštěni? To opět přibližují archivní dokumenty.

Dne 10. února 1890 byl Albert na návštěvě v Riegrově vídeňském bytě a mluvil tam o kandidátech do Akademie. Rieger pak o Albertových názorech psal A. Bráfovi a dceři Marii. Albert v rozhovoru s Riegreem zastával názor, že rozhodujícím kritériem pro výběr členů musí být vědecký přínos, nikoli psaní kompilací.²⁰ Dceři Rieger o několik dní později psal, že pro Českou akademii věd „nelze vynechat Alberta, když právě poslal práci vědeckou do Prahy a jinou píše“. Podle Riegra Albert očekával, že bude jme-

19 ANM, fond M. Červinková-Riegrová, k. 13, zápisky z dubna roku 1889. Publikováno: *Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra*, II, zápisky M. Červinkové-Riegrové z 23. 4. 1889, s. 398.

20 Tamtéž, F. L. Rieger A. Bráfovi 10. 2. 1890 a F. L. Rieger M. Červinkové-Riegrové 11. 2. 1890, s. 436 a 438.

nován, „poněvadž pravil, že Zemský výbor tomu nerozumí a že znalci, odborníci, lépe ocení jeho práci“.²¹ S nedůvěrou k tomu, že o prvních členech Akademie bude rozhodovat Zemský výbor, se Albert svěřil nejen F. L. Riegrovi, ale také Marii Červinkové-Riegrové.²²

V předběžném seznamu prvních členů Akademie, kterou zaslal A. Bráf J. Hlávkoví 24. února 1890, Albert nefiguroval, nad čímž se Hlávka pozastavoval. Je pravděpodobné, že na základě Hlávkovy a Riegrovy intervence byl Albert, podobně jako Hermene-gild Jireček, do seznamu zařazen. V březnu 1890 pak A. Bráf F. L. Riegrovi oznámil, že Albert je mezi kandidáty do České akademie věd.²³ Albertovo jméno se skutečně objevilo v nótě Zemského výboru, určené prezidiu místopředsednictví.²⁴ Při jednání F. Thuna s J. Lobkowiczem došlo k několika změnám v případě II. třídy určené matematickým, fyzikálním a přírodním vědám, které zahrnovaly i medicínu. August Seydler ustoupil Karlu Václavu Zengerovi a celkový výběr byl deformován zásadou, že by vědci působící ve Vídni, tj. Emil Weyr a E. Albert, měli být jmenováni jedině za předpokladu, že současně s nimi bude pro jejich obor jmenován někdo z Prahy. Když pak vznikla alternativa jmenovat Emila Weyra s Františkem Josefem Studničkou a Eduarda Alberta s Vladimírem Tomsou, postavil se Thun proti Tomsovi s poukazem na to, že při posledních studentských demonstracích přijal ovaci studentů den nato, co byla jiným dělána „kočičina“. Spolu s Tomsou byl z návrhu vypuštěn i Albert, což bylo oficiálně zdůvodněno poukazem na jeho styky s Masarykovou skupinou.²⁵

Albert byl zklamán, když se dozvěděl, že byl místopředsednictvím vypuštěn z návrhu Zemského výboru na prvních pět členů II. třídy Akademie. Zklamáním však nebyl ko-

21 Tamtéž, F. L. Rieger M. Červinkové-Riegrové 27. 2. 1890, s. 438.

22 LA PNP, fond M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [jaro 1890].

23 *Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra*, II, F. L. Rieger V. Červinkovi 17. 3. 1890, s. 443. V dopise se Rieger zmiňuje o Bráfově zprávě.

24 Nótu Zemského výboru prezidiu místopředsednictví obsahující širší výběr osob pro jmenování první třetiny řádných členů České akademie císařem z 26. 2. 1890 uveřejnil BERAN, J. *Vznik České akademie*, s. 306–331.

25 Zpráva místopředsedatele F. Thuna P. Gautschovi předkládající užší výběr osob pro jmenování první třetiny řádných členů České akademie věd císařem z 12. 4. 1890. Dokument uveřejnil BERAN, J. *Vznik České akademie*, s. 334–339. Srov. s nedatovaným dopisem E. Alberta T. G. Masarykovi psaným před 9. květnem 1890, kde se Albert zmiňuje o J. Kvičalovi, který překazil jeho volbu do Akademie: „Thun nechtěl Tomsu odporučit císaři, poněvadž Tomsovi byly učiněny ovace študentstva. Zbýval jsem tudíž já. Tu ale by celá fakulta medicínská pražská byla uražena bývala, kdybych já sám z lékařů byl býval navržen; já Videňák. To se Thunovi řeklo a řeklo se mu zároveň, že buďto dvě medikové, anebo dvě matematikové musí být jmenováni; Thun dobrák dal si říci a navrhl dva matematiky – Weyra a – Studničku! A už se Kvičala zasmál. Má nyní sebe, Tomka, Vaňouska [Kalouska – pozn. H. K.], Studničku, ti jsou absolutně spolehliví – Emler a Čelakovský, kdož ví?! Šest hlasů mít a on překazí 2/3, nepřijede-li Brožík. Že s rozčileností a chytrosti báječnou pracuje, je jisto. On je energičtější než ti ostatní všichni. Že mně na tom nezáleží, to víte. Ale jemu na tom záleží, abych tam nebyl.“ AÚTGM, fond T. G. Masaryk, sign. Kor–I–16, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 9. 5. 1890]. Publikováno: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 170–172.

nec. Prvních 19 akademiků jmenovaných císařem mělo zvolit dalších 23 řádných členů, z toho na II. třídu připadalo 10 členů. Při prvním hlasování dostal Albert ve II. sekci pouhé tři hlasy, což ho velice roztrpčilo, takže prohlásil, že nepřijme žádné členství v Akademii. Z Albertových dopisů J. Vrchlickému, M. Červinkové-Riegrové a T. G. Masarykovi víme, že Albert o záležitostech České akademie věd mluvil s J. Hlávkou, E. Weyrem, B. Eiseltem, A. Randou a dalšími. Právě od E. Weyra, který se účastnil pražských jednání, věděl, že při prvním hlasování dostal ve II. třídě pouze tři hlasy, a proto Hlávkovi, u kterého byl s E. Weyrem 25. června na návštěvě, oznámil, že volbu nepřijímá. Hlávka mu sdělil, že na konferenci se mluvilo také o tom, že by Albert mohl být zvolen za čestného člena, avšak to se Alberta nemile dotklo a prohlásil, že tuto volbu už vůbec nemůže přijmout a že nechce vstoupit do žádného spojení s Akademií.²⁶

Deník Politik uveřejnil 25. června 1890 zkrácenou zprávu o návrzích řádných kandidátů do České akademie. Na základě této neúplné a zčásti i nesprávné zprávy se Antonín Randa rozhodl, že Albertovi napiše, aby uvedl věci na pravou míru. Důvěrně mu sdělil, že ve druhé třídě jsou navrženi Šolín, Feistmantel, Seydler, Albert, Frič, Štolba, subsidiárně Eiselt, Vejdovský a Tomsa. U žádného navrženoho člena však nebylo dosaženo jednohlasnosti, a Randa tudíž nevěděl, jak volby skutečně dopadnou. „*Všichni, s nimiž jsem o Tobě mluvil, co nejchvalněji o Tobě soudí; ovšem chtějí někteří Tebe za čestného člena zvolit, jedni proto, že nejsi v Praze, jiní proto, že prý podporuješ Masaryka; v poslednějším směru jsem ubezpečoval, že dle doslechu odepřel jsi Masarykovi další podporu. Jest-li tomu tak (čeho bych si přál), bylo by mně autentické potvrzení té zprávy mým. Víš, že nejsem osobním odpůrcem tzv. realistů; mnohého z nich velice si vážím...*“²⁷ Zmínka o tom, že opět vítězí politikaření nad vědeckými zásluhami, Alberta rozzlobila. Randovi okamžitě odpověděl a zároveň psal i Hlávkovi a Vrchlickému.

V dopise Josefu Hlávkovi citoval Albert ty pasáže z Randova dopisu, které ho nejvíce pobouřily, a ironicky pokračoval, že je tedy ve vyšetřování. „*Naštěstí nebudu oběšen, poněvadž jsem Masarykovi podporu skutečně už od nového roku odepřel. Ano více, psal jsem Masarykovi, že by bylo nejlépe, abychom spolu o aktuální politice české ne-*

26 Albert očekával, že někteří z významných lékařů působících na vídeňské nebo pražské univerzitě budou mezi prvními členy Akademie jmenovanými císařem, avšak to se nestalo. Viz Albertův nedatovaný dopis J. Vrchlickému uveřejněný: Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*. Ed. Bohumil KNOESL. Praha: ČSAV, 1954, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [před 3. 7. 1890], s. 45–48 (dále: *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert*). Se stejnými obavami se Albert obracel i na A. Randu a J. Gebauera.

27 LA PNP, fond E. Albert, A. Randa E. Albertovi 25. 6. 1890. Dopis E. Alberta A. Randovi z 25. 6. 1890 se nepodařilo nalézt. Albertovu autentickou odpověď A. Randovi nemáme sice k dispozici, existuje však koncept Albertova dopisu nezjištěnému dvornímu radovi, adresovaný s největší pravděpodobností právě Antonínu Randovi, který je publikován: KOKEŠOVÁ, H. *Eduard Albert. Příspěvek k životopisu*, s. 114–115. Viz též KOKEŠOVÁ, Helena. *Vzájemná korespondence Eduarda Alberta a Antonína Randy. Paginae historiae*, 2004, roč. 12, s. 132–136 (dále: KOKEŠOVÁ, H. *Vzájemná korespondence Eduarda Alberta a Antonína Randy*). Koncept dopisu je uložen v LA PNP, fond E. Albert, Albert neznámému.

kořespondovali, poněvadž se velice rozcházejí. Čas je proti, já jsem pro vyrovnání atd., a žádal jsem jej, abychom diskutovali otázky povšechnější, jako vědu, literaturu atd.“ Randovi odepsal, že žádnou volbu nepřijímá. Nechce vstoupit někam, kde rozhodují politické zájmy určitých skupin. „Oni se neptají, co kdo vykonal a co umí, anebřž jak v jisté politické situaci smýšlí. To jest prohrěšení se na vědě. Akademie je něco jiného než okamžitá politika.“²⁸ Na tato Albertova slova Hlávka okamžitě reagoval. Prosil ho, aby nedal na klepy a předčasně tak příkře neodsuzoval poměry. Považoval Albertovu kandidaturu za důležitou a ubezpečoval ho, že nemá pochybnost o tom, že by jeho kandidatura neprošla.²⁹

Týž den si rozhněvaný Albert stěžoval také J. Vrchlickému³⁰ a T. G. Masarykovi.³¹ Hned následujícího dne, 26. června, poslal dopis Albertovi také Masaryk. Vypsal mu přehled návrhů a počty hlasů jednotlivých kandidátů a podotkl, že uveřejnění návrhů v Politiku je dílem Jana Kvičaly, který „dělal si tak mínění a nátlak na ty naivníky, jež ještě nevědí, co Akademie je“. Ti, kdo dělají Akademii, jsou politicky staročeši, a to je podle Masaryka klíč pro pochopení všeho, co se děje. K šosácké Učené společnosti nauk a k Muzeu přistoupí Akademie, „pohřebiště staročeských mumií zaživa pochovaných v starosvětském fotrovství“.³²

Volby do Akademie se konaly 3. července 1890. Hned po jejich skončení zaslal Vrchlický Albertovi telegram, za kterým následoval podrobnější dopis. Vrchlický Alberta žádal, aby volbu neodmítal, medicíně se prý dostalo satisfakce a Albert sám získal většínu hlasů. Podrobně mu vypsál, kdo a kolika hlasy byl v jednotlivých sekcích zvolen. Albert dostal 16 hlasů z 18 možných, protože Václav Brožík, devatenáctý člen, na volbu nepřijel.³³

Samotný Antonín Randa reagoval na roztrpčený dopis E. Alberta až 4. července, tedy po volbách. „Dle přání a na zodpovědnost Hlávky nepověděl jsem ničeho o prohlášení Tvém. Záleží nám v zájmu naší Akademie na tom velice, aby (dovol, abych to řekl) hvězda tak skvělá i naší Akademii získána byla; byl jsi zvolen takřka jednohlasně (16 z 18 hl.); doufáme nyní pevně, že nezamítneš. Víme, že Tobě volbou do pražské akademie vě-

28 LA PNP, fond J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkoví b. d. [25. 6. 1890].

29 LA PNP fond E. Albert, J. Hlávka E. Albertovi 26. 6. 1890.

30 Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence, E. Albert J. Vrchlickému b. d., s. 48–50. Knoesl dopis datuje: před 3. červencem 1890. Dopis byl napsán 25. 6. 1890. Vrchlický vzápětí odpověděl, že „je to naše kletba, že nedovedem vybrísti z malých poměrů, a na tuto malichernost zahyneme“. I on doznával, že u návrhu na Albertovu kandidaturu se často setkával s podobným názorem: „Tu byl to vždy Čas a Čas, co házeno mi na hlavu jako poslední argument odporu.“ S Albertovým stanoviskem souhlasil, ale zároveň se domníval, že Albert bude zvolen, a byl by rád, kdyby tuto volbu přijal. Tamtéž, J. Vrchlický E. Albertovi 29. 6. 1890, s. 50–51.

31 AUTGM, fond T. G. Masaryk, sign. Kor–16, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi 25. 6. 1890.

32 LA PNP, fond E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 26. 6. 1890. Publikováno: Korespondence T. G. Masaryk – staročeši, s. 191–195.

33 Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence, J. Vrchlický E. Albertovi 3. 7. 1890, s. 52–53. Znění telegramu není známo.

decké slávy nepřibude; ale přesto nesmíš nás se vzdalovat. – Volba Eiselta byla nevyhnutelnou; kompromisem získána zdejší medicínské fakultě dvě místa; že Tomsa byl zvolen, jest jemu a nám satisfakcí. Že Frič propadl, litoval jsem; nečekal jsem to.“ Randa se chystal do Vídně na zasedání říšského soudu a sliboval, že Albertovi řekne podrobnosti.³⁴ Také Karel Mattuš Alberta žádal, aby přijal členství v Akademii a nedbal na pomluvy.³⁵ Albertovi se 3. července dostalo satisfakce, a tak Marii Červinkové napsal: „*Přání Vašeho otce, Vaše, pana Mattuše, Gebauera, Vrchlického a Hlávky mne k tomu přimělo, že jsem volbu do Akademie přijal.*“³⁶

Tendence, které se uplatnily při utváření členské základny Akademie, se projeví také při výběru jejích funkcionářů. Dne 12. července 1890 byli voleni předseda, generální sekretář a předsedové tříd. Předsedou Akademie se stal J. Hlávka, generálním sekretářem i přes odpor některých členů Akademie F. J. Studnička, předsedy jednotlivých tříd byli A. Randa, K. Kořistka, J. Kvíčala a J. Hlávka. Třídní sekretáři pak byli voleni 29. října 1890. Albert se živě zajímal o volbu funkcionářů a o návrhy na volbu dalších řádných a také mimořádných a dopisujících členů Akademie. Počátkem července 1890 byl proto v Praze, kde se setkal s Emilem Weyrem.³⁷ Dvou zasedání Akademie se sice kvůli rigorózním zkouškám na vídeňské univerzitě nemohl zúčastnit, přesto se k návrhům vyjadřoval alespoň v dopisech. Josefu Hlávkoví psal: „*Včera jsem dostal návrhy I. a III. třídy a s podivením jsem viděl, že jsme národ přímo akademický. Samí akademikové po Čechách; jen se to hemží. Venkovští advokáti, profesori na gymnáziích a reálkách – plno akademiků. To jest nové vydání našich přečetných výtečníků, kterých jsme měli také hotové spousty. Nyní to má dostat nové jméno: akademikové. [...] Kdyby všechny ty volby prošly, byl by to hotový nesmysl.*“ Podle Alberta byly mnohé návrhy nedostatečné a ve Francii a Německu by všichni navrženi zcela jistě neprošli. Byl rád, že ve II. třídě padli téměř všichni kandidáti. Doufal, že se plénu podaří, aby padla také většina návrhů v I. a III. sekci. „*Vždyť se niveau akademické důstojnosti snižuje až ke komičnosti. Má to být významnější praneobyčejné, za zásluhy vysoko vynikající. Ale tu máme zase naše furiantství, všechno chce být akademikem a kamarádi každého fedrujou. Furiantství, slávoman!*“³⁸ V dopise J. Vrchlickému byl Albert ještě ráznější: „*To je delirium,*

34 LA PNP, fond E. Albert, A. Randa E. Albertovi 4. 7. 1890. Publikováno: KOKEŠOVÁ, H. *Vzájemná korespondence Eduarda Alberta a Antonína Randy*, s. 136–137.

35 LA PNP, fond E. Albert, K. Mattuš E. Albertovi 1. 7. 1890.

36 LA PNP, fond M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [červenec 1890]. V Zápiscích M. Červinkové-Riegrové z 5. července 1890 se dočítáme, že jí A. Bráf vypravoval o volbách do Akademie. „*Profesoru Albertovi velmi záleželo na tom, aby byl jmenován; psal proto Kořistkovi, Hlávkoví, Vrchlickému a Randovi. Byl zvolen 16 hlasy.*“ *Příspěvky k listářů Dra Frant. Lad. Riegra*, II, zápisky M. Červinkové-Riegrové z 5. 7. 1890, s. 451.

37 Protože Vrchlický návrh na jmenování generálním sekretářem odmítl, uvažovalo se o S. Čechovi, J. Čelakovském a E. Ottovi. Generálním sekretářem se nakonec stal F. J. Studnička. Viz *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [před 12. 7. 1890, kdy proběhly volby funkcionářů Akademie], s. 54.

38 LA PNP, fond J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkoví b. d. [červenec 1890].

co se v té Akademii děje. My tu najednou máme celé legiony akademikův! Dostal jsem návrhy I. a III. třídy. Akademikův po Čechách jako svini. [...] Sláva bohu, že v II. třídě všechny ty návrhy ze slávomanu a nejnesvědomitějšího kamarádství vzešlé padly. Ale právníci, filologové a teologové chtějí věc opanovat. To je středověk!³⁹

V dopise Marii Červinkové se Albert v souvislosti s chystanými volbami ve III. sekci vrátil ke své vášnivě debatě s Albinem Bráfem o tom, že Zemský výbor udělá nejlepší návrh. Albert s tímto názorem od počátku nesouhlasil a tvrdil, že by měli rozhodovat odborníci. Psal o falešném chování Vincence Brandla a Františka Bartoše týkající se volby Martina Hattaly a Josefa Krále a podrobně popisoval, jak vše dopadlo. Podle Alberta Bráf s Lobkowiczem na Kvičalu nestačili, a ten zvítězil. Prý také Mattuš a Hlávka mají stejný názor: „Zvítězil Kvičala a nikdo jiný, pomocí Bráfa i Lobkowicze.“ Když měl Studnička jistotu, že bude v Akademii, věděl, že bude i generálním sekretářem. Hlávkaovi řekl: „Hlavní věc jest, abychom měli 13 hlasů; pak si můžeme dělat, co chceme.“ Studnička se proti Šolínovi, kterého podporoval Hlávka, skutečně stal generálním sekretářem Akademie. Kvičalova klika podle Alberta ovlivnila i volbu předsedy III. sekce, kterým se stal právě Kvičala. Albert se zlobil i na A. Randu, který Kvičalu podpořil. „Kalousek, Kvičala, Studnička, Randa, Emler a Tomek – to je Učená společnost! Kalousek, Studnička, Emler, Tomek, Kvičala, Durdík atd. atd. – to je Muzeum! Emler, Tomek, Kalousek, Durdík, Kvičala – to je Svatobor. Studnička, Kalousek, Durdík atd. atd. – ta všechna jména se opakují pořád! Je to klika, která vším vládla, vším chce vládnout, všechno jen chce pro sebe. Ted' Akademii! Ejhle staročeši a jich pád. Několik mužičků, a chtěli být vším. Všecko chtěli spolknout.“ Více chtěl Albert říci ústně, protože Marie Červinková se chystala na cestu k příbuzným do Potštejna a pak chtěla Alberta navštívit v Žamberku. K setkání skutečně došlo 11. srpna 1890.⁴⁰

V podobném duchu si psal Albert také s Gustavem Eimem⁴¹ a Karlem Kramářem.⁴² Během svého pobytu v Praze koncem října roku 1890 K. Kramář blíže nahlédl do

39 Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [pravděpodobně červenec 1890], s. 55.

40 LA PNP, fond M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [červenec či počátek srpna, před 11. 8. 1890]. V Listáři je uvedeno, že M. Červinková byla v Žamberku 11. 8. 1890. *Príspevky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra*, II, s. 456. V Pamětnici E. Alberta není uvedeno přesné datum návštěvy.

41 KOKEŠOVÁ, Helena. *Gustav Eim. Životopisná studie a edice korespondence*. Praha: Karolinum, 1999, E. Albert G. Eimovi b. d. [červenec 1890], s. 160.

42 K. Kramář psal: „opravdu ani nevím, mám-li Vám gratulovati k Vašemu zvolení do České akademie. Zlobím se, že jste nebyl mezi prvými. Byla to nespravedlivost k Vám a k Vaší vědě. Nuž u nás se člověk smíří i s věcmi, kterým by jinde neodpustil. Vždyť víme, jak to chodí! A nyní v druhé serii jsou tací lidé, že je to přímo úžasné, jak malé požadavky se činí u nás na hodnost akademika. Snad chtěli, aby každý odbor byl zastoupen – ale to bylo opravdu falešné stanovisko. Užitečnosti různých odborů má rozumět každý akademik z odboru příbuzného, již proto, že je akademikem, a proto na jistém vyšším stupni, a je-li nutna jistá speciální práce, jsou zde k tomu členové mimořádní. Ale pro členy řádné měla se zachovati jistá vyšší úroveň“. LA PNP, fond E. Albert, K. Kramář E. Albertovi 2. 7. 1890. Albert pobývající právě v Žamberku odepisoval: „Že v Akademii zvítězilo kvičalov-

pražských poměrů a Albertovi na adresu České akademie věd napsal: „*Akademie je pro mne národním smetištěm, na které se náhodou dostalo několik opravdu úctyhodných lidí, kteří tím okolím jen sami ztratí na ceně – volení Mourka je pro tu společnost tak symptomatické, že více netřeba. Sám Vrchlický též řekl, že začíná rozuměti ‚realistům‘.*“⁴³

Ačkoli dění při konstituování Akademie Albert sledoval s nedůvěrou a četnými výhradami, stál velice o to, aby byl vybrán za řečníka, který měl promluvit na slavnostním zahájení Akademie. I tuto Albertovu snahu máme zdokumentovanou v korespondenci, a to zejména v korespondenci s Marií Červinkovou-Riegrovou a Josefem Hlávkou. Původně se předpokládalo, že k slavnostnímu zahájení dojde okolo 2. prosince 1890 u příležitosti 42. výročí nástupu Františka Josefa na trůn. V důsledku napjaté politické situace se akce odložila až do května 1891, kdy byla spojena s otevřením nové muzejní budovy.

Téma slavnostní řeči se objevuje v Albertově korespondenci s M. Červinkovou-Riegrovou a Josefem Hlávkou ke konci roku 1890.⁴⁴ V dopise Hlávkovi reagoval Albert především na jeho výzvu ke slavnostní řeči a nabídl mu dvě témata. „*Jedno téma bylo by: Dva světy, tj. svět zevnější, kosmos, a svět kulturní, sociálně historický, a poměr jich obou v povaze člověka. Tu by bylo lze vylíčiti ve velikých obrysech, jak člověk přirozeností svou stojí v obojím světě, tam jako poznávající, tu jako konající bytost, a kterak ze vztahů těchto vyrůstá vědění, exaktnost našich poznatků, umění a jaký význam má v životě národů řeč, věda a umění – akademie. Druhé téma, o kterém bych si troufal také něco kloudného pronést, byl by Jan Amos Komenský a jeho vyšší snahy vědecké (pansofie a akademie). [...] Komenský jest u všech národů vzdělaných posud v slavné paměti a v ohledu duševního pokroku obecného (všelidského) je největší figurou v naší historii. Dojemnou tuto postavu před naše oči předvésti, bylo by nejen v souhlasu s naším národ-*

---

ství úplně, snad už víte. Horlivým naháněním Kvičalovým a Studničkovým byl náš obapolný přítel Randa...“ ANM, fond K. Kramář, k. 5, E. Albert K. Kramářovi 22. 7. 1890. Dopisy publikovány: KOKEŠOVÁ, H. Eduard Albert. Příspěvek k životopisu, s. 231–234.

43 LA PNP, fond E. Albert, K. Kramář E. Albertovi 25. 10. 1890. Publikováno tamtéž, s. 235–236.

44 LA PNP, fond M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové, b. d. [6. 11. či 6. 12. 1890]. Spolu s dlouhým dopisem zaslal tištěnou brožurku, ve které vyložil, „*kterak se zadost učiníti vědám lékařským. Návrhy mé byly uznány za pravé, a ač jsem při tom nebyl, volby vypadly v tom smyslu. Vůbec jsem s naší sekci spokojen. Čelakovský, Feistmantel, Seydler, Spina, Schöbl, Weyr, Šolín, Rayman mezi řádnými, Janošík, Hlava, Mareš, Brauner, Strouhal atd. mezi mimořádnými jsou lidé, o nichž Svata Josef, manžel T. Svatové se jinde také něco ví. A tu jsem najednou dostal listy nespokojenců! Oni tam chtěli býti všichni! Každý, kdo je profesorem nebo spisovatelem, chce býti akademikem!*“ Dál Albert vyjádřil svou nespokojenost se složením III. třídy a hlavně s volbou Václava Emanuela Mourka a rozepsal se o výzvě ke slavnostní řeči. „*Vím, že výtečný náš Studnička má připravenou prazvláštní a vtípnou věc. Marek Marci, Lanškrouňák, tedy můj krajan přede 2 sty lety a více, byl s Lobkowiczi ve styčích a tělesným lékařem císařským. Muže tohoto historie vzpomíná v detailech; o tom není pochyby. Ale v detailech takových, jež se nikoho více v srdci netknou. Tu náš výborný a spanilomyslný Studnička chce o něm míti řeč slavnostní, a chce levou rukou lechtati Lobkowicze a pravou rukou dynastií.*“

ním citem, ale bylo tím významného něco trefeno, co se lidstva vůbec týká, a co všude se sympatií bylo slyšáno a čteno. Naše starší kultura i nynější by byly v tom okamžiku spojeny tak dobře mezi sebou, jako naše snahy se snahami všelidskými.“

Žádal Hlávku, aby jeho myšlenky předložil slavnostnímu komitétu. Pokud by se jedno z témat členům komitétu líbilo, byl připraven práci sepsat.⁴⁵ Po obdržení Hlávkovu dopisu se Albert rozhodl, že bude mluvit o tématu, které je druhé třídě bližší – titul přednášky měl tedy být Dva světy. I v tento okamžik se Albert projevoval jako skutečný znalec s širokým rozhledem i jako zdatný manažer, neboť si uvědomoval potřebu Českou akademii věd propagovat a dělat jí reklamu. Podle Alberta by bylo dobré, aby „*některý veliký list si Akademie mnohem více a intenzivněji všímal, než se to posud děje*“. Hlas národa však podle něho byl málo rozšířený a Národní listy se na Akademii dívaly jako na staročeskou instituci. Domníval se, že pokud se mladočeši nerozpadnou na umírněné a radikální křídlo, bude potřeba založit nový list a ten by se mohl stát „*i orgánem zájmů akademických*“.⁴⁶

Z dalšího Albertova dopisu víme, že se Albert na Hlávkovu přání rozhodl řeč zkrátit tak, aby trvala 20–25 minut. „*Tím ale pozbyde všeho onoho rázu, na němž si slavnostní řečník zakládá. V almanachu akademickém ji ale ve mnohem širším znění a vpracování i s dodatky podám.*“ Ptal se Hlávky, jak a co zařídít s žurnalistikou, protože když se jeho řeč bude stenografovat, nedopadne to dobře a vypadne mnoho působivých míst. A vysvětloval: „*Bude totiž má řeč poněkud ozvěnou řeči biskupa Schlaucha, kterou měl ve výročním shromáždění uherských přírodovědců. Tam Schlauch přiblížil stanovisko víry ke stanovisku přírodovědeckému způsobem přímo mistrným. Já zase ve své řeči, klada váhu na svět duševní, přiblížím stanovisko vědy k stanovisku víry. V tom je problém budoucího vývoje lidstva. Pro tento aktuální význam nesmí má řeč pro tentokráté být zbavena jistých vývodů.*“ Chtěl proto dát koncept řeči pražským novinám, na slavnostním shromáždění přednést jen „*tresť*“ a v almanachu podat ještě obsírnější rozvedení. „*O mé řeči bude řeč i jinde, uvidíte; musí se o nás mluvit.*“⁴⁷

Počátkem května 1891 se uvažovalo o tom, že almanach vyjde před slavnostním zahájením Akademie. Albert chtěl proto zaslat svou řeč předem a pak udělat korektury. Navrhoval, aby v almanachu vedle stanov a jednacího řádu byl i seznam osob sestavený stejným způsobem jako každoročně vydávané seznamy univerzit. Měly tedy být uvedeny všechny osoby s úředním postavením, tituly a atributy, ale i s bydlištěm, aby se mohlo pohodlně korespondovat. Podle Alberta mělo být v almanachu zaznamenáno i datum narození a den zvolení do Akademie.⁴⁸

45 LA PNP, fond J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkovu b. d. [listopad či prosinec 1890].

46 Tamtéž, E. Albert J. Hlávkovu b. d. [přelom roku 1890/1891]. Tamtéž, E. Albert J. Hlávkovu b. d. [jaro 1891]. Hlávkovy dopisy Albertovi z této doby nemáme k dispozici, víme o nich pouze zprostředkovaně z Albertových odpovědí.

47 Tamtéž, E. Albert J. Hlávkovu b. d. [jaro 1891]. Hlávkovy dopisy Albertovi z této doby nemáme k dispozici, víme o nich pouze zprostředkovaně z Albertových odpovědí.

48 Tamtéž, E. Albert J. Hlávkovu 1. 5. 1891.

Slavnostní shromáždění Akademie se konalo 18. května 1891 a kromě Alberta na něm vystoupil se slavnostní řečí Josef Durdík s přednáškou *O jednotě vzdělanosti*. Albert přijel na slavnostní zahájení Akademie ze Žamberka a na slavnostní řeči si dal skutečně záležet.⁴⁹ Albertova originálně zpracovaná úvaha našla příznivou odezvu nejen v publiku, ale i v denním tisku a v korespondenci. Obě slavnostní řeči byly otištěny v Almanachu České akademie věd a umění z roku 1891.⁵⁰

Činnost Akademie Albert sledoval i v dalších letech, zprávy o ní dostával z různých míst, nejvíce od přítele J. Vrchlického.⁵¹ Zůstával i v kontaktu s Josefem Hlávku. Např. v květnu 1896 Josef Hlávka žádal Alberta o radu, zda by bylo vhodné obrátit se na arcivévodu Františka Ferdinanda s žádostí, aby po zemřelém otci arcivévodovi Karlu Ludvíkovi převzal protektorát nad Českou akademií věd. Zároveň Hlávka psal, že by uvítal, kdyby se Albert na otázku protektorství České akademie věd zeptal hraběte Gundakera Wurmbrandta. Albert reagoval dvěma dopisy.⁵² František Ferdinand d'Este se stal novým protektorem České akademie věd již 23. června 1896 a navázal tak na svého otce, který zemřel 19. května.⁵³

Téhož roku daroval Albert České akademii věd řadu knih, a to 76 děl o 141 svazcích, za které mu prezidium Akademie jménem předsedy J. Hlávky a generálního sekretáře Josefa Šolína vyjádřilo svůj dík. Albertovo jméno se pak objevilo v seznamu dárců knih, který byl uveřejněn v 7. ročníku Almanachu České akademie věd.⁵⁴ V roce 1892 a 1900 vydal E. Albert prostřednictvím České akademie věd také dvě odborné práce z oblasti medicíny⁵⁵ a původně připravoval pro Akademii ještě pojednání o skolióze, které však nevyšlo. Na dané téma měl Albert přednášku ve vídeňské Společnosti lékařů a publikoval ji v odborném tisku ve Vídni.⁵⁶ Neznamenalo to však, že by na Českou

49 Tamtéž, E. Albert J. Hlávkovu b. d. [15. 5. 1891].

50 Viz ALBERT, Eduard. O dvou světech. *Almanach České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, 1891, roč. 1, s. 40–59. Viz též ALBERT, Eduard. O dvou světech. *Moravská orlice*, 1891, roč. 29, č. 114, 21. 5., s. 1–2; č. 115, 22. 5., s. 1–2. K ohlasu např. *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert*, J. Vrchlický E. Albertovi 21. 6. 1891 s. 69; *Časopis lékařů českých*, 1891, roč. 30; Řeč prof. Alberta při zahájení české akademie. *Národní listy*, 1891, roč. 31, č. 136, 19. 5., s. 2.

51 Srov. např. LA PNP, fond E. Albert, A. Spina E. Albertovi 26. 10. 1890, a L. Čelakovský E. Albertovi 17. 11. 1891. Nejvíce zpráv měl Albert od J. Vrchlického.

52 LA PNP, fond J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkovu 23. 5. 1896 a b. d. [konec května 1889]; LA PNP, fond E. Albert, J. Hlávka E. Albertovi 25. 5. 1896.

53 Viz Přípis Jeho Jasnosti kníže... *Almanach České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, 1897, roč. 7, s. 67–70.

54 Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, fond E. Albert, J. Hlávka E. Albertovi 4. 5. 1896. *Bibliotheca České Akademie... Almanach České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, 1897, roč. 7, s. 106–107.

55 ALBERT, Eduard. Příspěvek k technice amputační. *Rozpravy č. Akademie I/16 (II. třída)*. Praha, 1892; TÝŽ, *Architektura kosti stehenní. Rozpravy č. Akademie, IX/5 (II. třída)*. Praha, 1900.

56 LA PNP, fond E. Albert, J. Hlávka E. Albertovi 10. 9. 1895, kde píše, že se těší na novou práci pro Akademii. JEDLIČKA, Jaroslav. Eduard Albert – Jaroslav Goll – 50 listů korespondence. *Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 1973, roč. 13, č. 1–2,

akademii věd a jejího zakladatele zanevřel. S Josefem Hlávkou a jeho manželkou Zdenkou udržoval čilé přátelské kontakty formou osobních návštěv obou rodin nebo korespondenčně. Poslední dopis napsal Albert Hlávkovi 17. září 1900 v souvislosti s úmrtím matky Zdenky Hlávkové zakončený příslibem dalšího setkání: „*My ještě tento týden snad v Žamberku zůstaneme; pak zase pomalu do Vídně. Těšíc se, že se tam s Vašnostmi potkáme, jsme v hluboké úctě oddaní prof. Albert se svou chotí.*“⁵⁷ K setkání již nedošlo, neboť Eduard Albert krátce před svým plánovaným odjezdem do Vídně v noci z 25. na 26. září zemřel.

V roce 1895 vydal Albert čtvrtou sbírku překladů *Neueste Poesie aus Böhmen II*, kterou věnoval národním směrům v českém básnictví, a na závěr knihy připojil 30 přeložených českých, moravských a slovenských písní. Sbírkou dedikoval Josefu Hlávkovi a osobně mu ji zaslal.⁵⁸ V odpovědi Hlávka děkoval za věnování a byl rád, že se Albert „*tak velikou prací a píli sám postavil v čelo propagandy pro naši českou literární činnost. Považuji tu úlohu propagační jak naši literární, tak naši vědecké a umělecké činnosti za nejdůležitější věc, která jest ještě mimo toho, co Vy jste podnikl, takřka celkem k vykonání.*“ Sám chtěl, aby Akademie vydala obrázkovou revui českého umění, ale ukazovalo se, že by to bylo předčasné. „*Vidím pořád víc a více, že akademie k této činnosti jest nezpůsobilá a že to půjde jen tím způsobem, jak Vy jste se toho ujal; osobně autoritativně a získáním pořádného nakladatele; ale kde najít mužů, kteří mají stejnou dovednost, stejnou autoritu a stejného vlivu, by Vás následovali. Jest nás tůze málo.*“⁵⁹ Po téměř 120 letech nezbývá než souhlasit – podobných mecenášů a nadšenců bylo a stále je málo.

Resumé

Eduard Albert and the Czech Academy of Sciences and Arts

This article recalls the multitasking Eduard Albert (1841–1900), a professor at the University of Vienna, translator and patron, and on the basis of sources, primarily correspondence, clarifies his complex relationship with the Czech Academy of Sciences and Arts (CASA), as well as his amicable connections with the founder Josef Hlávka and his wife Zdenka.

The inauguration of CASA was dogged by a number of complications and delays. All the activity surrounding the new Academy was of enormous interest to Albert. He was particularly concerned over the profile of the new institution, so he was upset by the tug-of-war of political in-

E. Albert J. Gollovi 30. 10. 1895, s. 261–262. Názvy Albertových prací o skolióze uvádí JIRÁSEK, A. *Eduard Albert*, s. 404.

57 LA PNP, fond J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkovi b. d. [17. 9. 1900]. Na obálce i na dopise je tužkou připsáno: „17/9 00 poslední psaní 26/9 zemřel“.

58 Tamtéž, E. Albert J. Hlávkovi 6. 9. 1895.

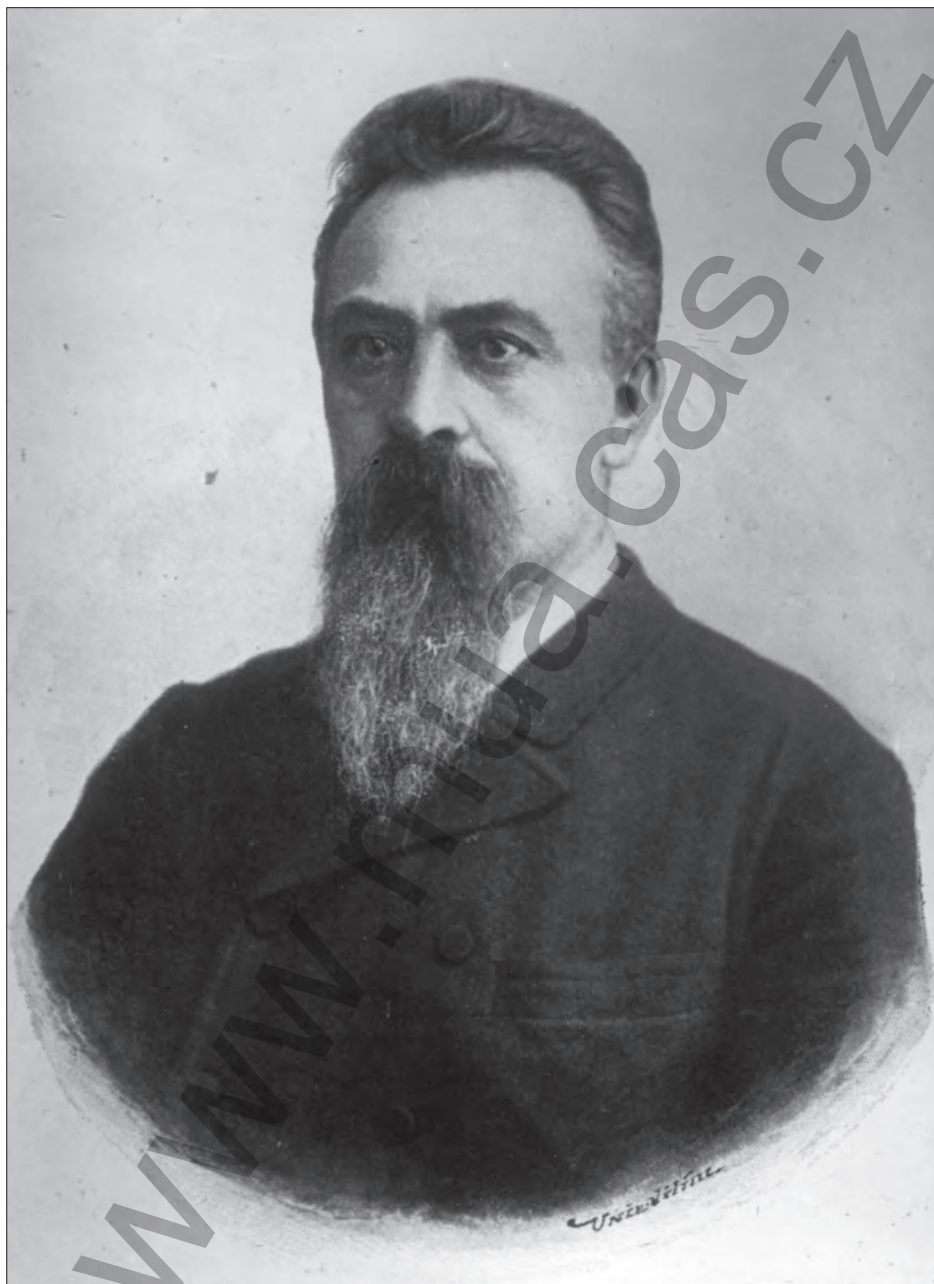
59 LA PNP, fond E. Albert, J. Hlávka E. Albertovi 10. 9. 1895.

terests where primarily scholarly standards and merit should have prevailed. This is also reflected in Albert's correspondence, in which we also find an unsuccessful effort made by a group of realists to acquire a more prominent position at CASA and to make use of Albert for these purposes. He followed all this with distrust and numerous misgivings, but he very much supported the idea of being selected as a speaker at the CASA ceremonial opening. This took place on 18th May 1891 and Albert appeared with a speech on Two Worlds, which was later printed in the CASA Almanach.

Albert followed Academy activity in subsequent years and used it to publish two specialist medical works. He also acted as a patron and inter alia donated a number of books (76 works in 141 volumes) to CASA.

Translated by Melvyn Clarke.

www.muia.cas.cz

Eduard Albert, fotografie z osmdesátých let 19. století (AÚTGM, fond ÚTGM, sign. 2468)

Reflexe ČAVU v české společnosti na příkladu vztahu Julia Zeyera a Josefa Hlávky¹

MAGDALÉNA POKORNÁ

CASA reflections in Czech society based on the example of relations between Julius Zeyer and Josef Hlávka

Abstract: On the basis of private correspondence in particular, this study presents relations between the poet Julius Zeyer and the Franz Josef Czech Academy of Sciences and Arts and its patron and president Josef Hlávka. Although Julius Zeyer never became a member of the Czech Academy, rejected it and did not even accept its anniversary award, he nevertheless became its sponsor, as in his will he passed on his copyright rights to the Czech Academy.

Keywords: Czech Academy of Sciences and Arts; Josef Hlávka; Julius Zeyer.

Tato studie je příspěvkem k prvním létům fungování České akademie věd a umění. Její vznik byl vnímán jako dosažení dlouholetého vytouženého cíle – národní akademie. Instituce ale vznikla již v době, kdy byla česká společnost politicky i umělecky diferencovaná, a tak reflexe jejího zrodu, na němž měl zásluhu především Josef Hlávka, nebyla jednoznačná. Výmluvným a veřejným projevem nesouhlasu bylo od některých osobností odmítnutí členství hned na samém počátku její existence. Takových odmítnutí bylo několik. Motivace těch, kteří členství nepřijali, byly různé a zaslouží si obecnější pozornost. Jedním z nich byl Julius Zeyer (1841–1901). Jeho vztahu, který je specifický, k České akademii a k Josefu Hlávkoví (1831–1908) se bude věnovat tato studie podrobněji. Prostřednictvím své pramenné základy – korespondence – poukáže ale i na dobové konvence, hledání kompromisů, způsoby komunikace mezi jednotlivými osobnostmi spjatými s Josefem Hlávkou i šíří jejich sociálních kontaktů.²

„Pan rada je zde sám a je velmi slab, někdy zdá se mi, že ještě slabší než já, a tak sedíme spolu a mlčíme dlouho a myšlenky naše bloudí neurčitě někde v neurčitu.“³

1 Text vznikl díky podpoře projektu Historického ústavu AV ČR RVO:67985963.

2 Pobyty Julia Zeyera a dalších osobností v Lužanech jsem přiblížila ve studii *Život na lužanském zámku*. In ŠMAHEL, František (ed.). *Hlávkovy Lužany*. Praha: Nadace Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, 2014, s. 121–146.

3 *Ve stínu Orfea. Julius Zeyer a rodina Kalašových v dopisech*. Eds. Jaroslav ZIKMUND, Josef Šoferle KVAPIL. Praha: Bohuslav Rupp, 1949, s. 233 (dále: *Ve stínu Orfea*).

Tak se světil na dálku Julius Zeyer Marii Kalašové v dopise ze dne 6. června 1900, sotva půl roku před svou smrtí. Souznění dvou stárnoucích mužů by mohlo vzbuzovat zdání dlouholeté známosti a přátelství. Ale nebylo tomu tak, sblížili se teprve pět let před napsáním tohoto dopisu.

Doložený písemný kontakt mezi Juliem Zeyerem a Josefem Hlávkou představuje dopis z 25. února 1895. Zeyer v něm Hlávku žádal o podporu pro svůj zamýšlený projekt biblických lidových her. Počátky přátelství mezi Juliem Zeyerem a manželými Hlávkovými pak prozrazuje korespondence Julia Zeyera a Josefy Náprstkové⁴ a Julia Zeyera s Marií Kalašovou.⁵ Právě korespondence je při zkoumání vztahu Julia Zeyera k Josefu Hlávkovému, manželům Hlávkovým i k České akademii věd a umění zásadní. Publikována byla jak výše citovaná korespondence s Marií Kalašovou, manželými Náprstkovými, tak s Josefem Václavem Sládkem,⁶ Františkem Heritesem⁷ či Josefem Dostálem Lutinovem,⁸ ale i s dalšími přáteli, vydaná Janem Voborníkem.⁹ Vlastní Zeyerova korespondence s Josefem Hlávkou je poměrně skoupá z hlediska názorů na Českou akademii, ale je plná slov úcty a vděčnosti Julia Zeyera k Hlávkovému, stejně tak jako je tomu v dopisech, které Zeyer adresoval přímo Zdeňce Hlávkové.¹⁰ Úřední dokumenty, objasňující sledované otázky, jsou pak uloženy ve fondu České akademie věd a umění.

Dne 20. června 1895 se Julius Zeyer Josefě Náprstkové svěřoval se svými rozpaky: „*Co se týče té návštěvy u p. Hlávky, předsevzal jsem si, že ji v Praze učiním někdy; ale musím k tomu mít přece nějakou příčinu, nemohu tak bez všeho někam vkročit, kam mě nezval nikdo. ... Jet do Lužan, to není možné. Návštěva v Praze je něco docela jiného, udělat visitu není jít na návštěvu, ale jet do Lužan, je jako se pozvat. Rozumím docela dobře, že to myslíte co nejlépe, pí Náprstková, ale věřte, že se mýlíte a že to nejde. Až v Praze tu návštěvu učiním.*“¹¹ Do Lužan jel až za rok, na osobní pozvání Zdeňky Hláv-

4 *V úctě nejhlubší Julius Zeyer. Korespondence Julia Zeyera s manželými Náprstkovými.* Eds. Jana JIROUŠKOVÁ, Lukáš PECHA. Praha: Národní muzeum, 2007 (dále: *V úctě nejhlubší*).

5 *Ve stínu Orfea.*

6 *Sládek – Zeyer. Vzájemná korespondence.* Eds. J. Š. KVAPIL, A. BEJBLÍK, J. KVAPILOVÁ. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957 (dále: *Sládek – Zeyer*).

7 *Přátelé Zeyera – Herites: vzájemná korespondence.* Ed. Božena HERITESOVÁ. Praha: Topičova edice, 1941.

8 *Přátelství básníků. Vzájemná korespondence Karla Dostála–Lutinova s Juliem Zeyerem a Otokarem Březinou.* Eds. Oldřich SVOZIL, Stanislav BATŮŠEK, Petr CEKOTA. Brno: Host, 1997 (dále: *Přátelství básníků*).

9 *Listy třem přátelům. Paní Zdeňce Hlávkové, Otakarů Červenému a Janu Voborníkovi.* Ed. Jan VOBORNÍK. Praha: Fr. Borový, 1938; dále viz *Dopisy Julia Zeyera Karle Heinrichové.* Ed. Jan VOBORNÍK. Praha: Unie, 1924.

10 Je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (dále: LA PNP) ve fondu Josefa Hlávky; obsahuje ovšem 25 dopisů, 1 dopisnici, 1 zálepku a 1 navštívenku z let 1894 až 1900.

11 *V úctě nejhlubší*, s. 187. S podobnými rozpaky o této návštěvě psal 27. července 1895 i Marii Kalašové: „*A pojedete brzy k Hlávkovým? Zvete mě tam též. Ale vždyť je to nemožné, když jsem v Praze u nich svou návštěvu posud neučinil a když tedy ani příležitost neměli mi říci, bych je vyhledal*

kové, ale tehdy ještě ujišťoval Josefu Náprstkovou v dopise ze 4. srpna 1896: „Zajisté zaslouhuje p. Hlávka všechnu úctu, ale co mi to píšete, paní Náprstková! Přilnout jako k domu ‚u Halánků‘? To se člověku v životě nestane dvakrát.“¹² Ukázalo se, že se v tomto směru Julius Zeyer – bezesporu ke svému prospěchu – mýlil. Také hned o svém prvním pobytu v Lužanech referoval opět Josefě Náprstkové v dopise ze dne 10. září 1896: „Byla to cesta krásná v mnohém ohledu, co krásných věcí jsem viděl, co krásné hudby slyšel! Co nových lidí jsem poznal! Nejdříve u Hlávků, kde jsem 11 dní pobyl, pomyslete si, a chtěl jsem tam zůstat pouze den! Poznal jsem, jací to lidé, vzácní, dobří, upřímní a jak ryzí a krásné jejich intence. Doufám, že to nebude pouhá ‚známost‘ bez významu. Pan Hlávka sám připil mi při loučení ‚na přátelství‘ a mohu říci, že cítím dnes už pro něho přátelsky. A jak ušlechtilá duše je pí Hlávková! A oba jak byli srdeční.“¹³ Ještě mnohokrát se poté Josefě Náprstkové svěřoval, jak se do Lužan těší, jak se mu tam dobře daří, co všechno tam zajímavého zažil, čeho všeho příjemného se mu od manželů Hlávkových dostalo. V jeho dopisech vdově po Vojtovi Náprstkovi ale rezonovaly i zmínky o tom, jak se trápí přemýšlením o tom, čím by se mohl oběma manželům Hlávkovým revanšovat. Zeyerovi se Lužany staly dokonce útočištěm v posledních letech života, od roku 1896 tu pobýval v létě (až do podzimu) a také tu psával. Mohl se tu i v době, kdy jej trápila nemoc či se tu po nemoci zotavoval, spolehnout na paní Zdeňku i v pracovních záležitostech. „Paní Hlávková docela i dvakrát už mně dělala korektury ‚Plojhara‘, který se tiskne právě v druhém vydání – aby mně tu malou duševní námahu uspořila.“¹⁴ Zeyer opravdu získal v Josefu a Zdeňce Hlávkových přátele do svého dalšího života, i když se s Josefem Hlávkou ve všem neshodoval.

Jeden z takových momentů nesouladu, resp. vzájemného „nenaladění“ ukazuje Zeyerův dopis Marii Kalašové. Děkoval jí 22. dubna 1894 za článek z Vaterlandu, který mu jejím prostřednictvím poslal Josef Hlávka, protože tam byla pochvala Zeyerovy práce. Zeyera ovšem roztrpčilo, že autor recenze jej vlastně po dvaceti letech jeho literární činnosti teprve „objevil“, že přiznával, že se musel k četbě nejdřív „přesvědčovat“. A tak Zeyer shrnul: „Myslím, že to není ješitnost, je to spíše ten větší hřích, hrdost. Nejsm také v tom přijatém smyslu mezi literáty, trpěl jsem příliš životem, než abych se spokojil ‚s drobnou mincí‘. Nerad o tom mluvím, ale tak se příležitost zrovna ‚vetřela‘, abych tak řekl. P. Hlávkoví o tom všem ale, prosím, co zde Vám pravím, nemluvte. Míni to zajisté dobře, a co na světě může člověk více dělat?“¹⁵

Zásadní rozpor mezi oběma muži byl především v záležitostech České akademie věd a umění císaře Františka Josefa. Její vznik, resp. jmenování a volby jejích členů byly na

---

někdy na venkově. Bylo by to jen možné, kdybych jel kolem, někam v tu stranu, tu bych jim mohl konečně en passant návštěvu udělat a hned dále jet, ale ani nevím, kde ten jejich statek vůbec leží...“
Ve stínu Orfea, s. 158.

12 *V úctě nejhlubší*, s. 212.

13 *V úctě nejhlubší*, s. 213.

14 *V úctě nejhlubší*, s. 279.

15 *Ve stínu Orfea*, s. 131.

počátku devadesátých let příčinou ostrého Zeyerova odmítnutí celého tohoto Hlávka projektu a důvodem mnoha dalších sporů a hořkostí. V dubnu 1890 byli první členové jmenováni přímo císařem Františkem Josefem. Z českých spisovatelů byl mezi nimi Jaroslav Vrchlický. Bylo to již v době, kdy mezi ním a Zeyerem, bývalými blízkými přáteli, zela propast. Z tohoto pohledu není divu, že takovým rozhodnutím byl Zeyer podrážděn. V první schůzi nové instituce – 3. července – byli jejími řádnými členy zvoleni František Věnceslav Jeřábek za drama, Svatopluk Čech za poezii a Alois Jirásek za román. Dne 18. října 1890 k ním přibyl ještě básník Adolf Heyduk. Při volbě mimořádných členů 29. října byli zvoleni Julius Zeyer, František Pravda a Zeyerův přítel František Herites. Zeyer a Pravda volbu nepřijali.¹⁶ Zeyer se cítil volbou „jen“ mimořádným členem velmi ukřivděn. A bránil se. Uveřejnil hned počátkem listopadu v Hlase národa „zasláno“ proti České akademii a pyšně, až urážlivě, svoje zvolení odmítl.¹⁷ V Hlase národa tehdy publikoval Vrchlický své divadelní a literární referáty, otištění „zaslána“ na jeho stránkách mělo tedy i osobní osten. Redakce přijala Zeyerův projev proto jenom s výslovnou výhradou.¹⁸

Zeyer byl ovšem o vzniku akademie informován již dříve. Dne 23. června 1890 psal J. V. Sládkovi z Vodňan: „*Dvořák [za pobytu na Vysoké, pozn. Mg. P.] mi něco o té pišišvorské Akademii povídal, ale bylo to tak konfusní, že jsem tomu nerozuměl, také mě to tuze nezajímalo... Byl bych raději kousek z jeho nového Requiem slyšel.*“¹⁹ Svůj pozdější názor na vznik akademie sdělil v dopise Svatopluku Čechovi ze dne 11. června 1891: „*Co se založení dotýká, zdá se mi to urážkou, že to není Akademie Království českého, ale jakýsi provinciální rakouský ústav, něco jako krajinského. Mohla by to být Akademie plzeňská nebo vodňanská nebo jakákoliv a je mi divno, že nikdo z politiků necítí ten hrot, to naschvál pomíjení našich práv co stát. I ta Učená společnost, povstala za Josefa II., je královská. Proto byl jsem hned z počátku proti naší Akademii a z žádných jiných příčin a řekl jsem to Riegrovi hned, když jsem po svém návratu z Francie vůbec teprve se o její existenci dověděl.*“²⁰

Zeyerův vztah k České akademii a zejména k jejímu literárnímu odboru v rámci IV. třídy nebyl ovšem jeho odmítnutím členství a vypsáním důvodů k tomu vyřešen. Trápil jej po léta. Prvotním důvodem bylo bezesporu zvolení dramatika F. V. Jeřábka, je-

16 Blíže k jednotlivým osobnostem i jejich volbám, resp. odmítnutí volby LEVORA Josef, ŠLECHTOVÁ Alena. *Členové České akademie věd a umění*, Praha: Ústřední archiv ČSAV 1989. 2. vydání. Academia, 2004. Obecně pak k poměrům ve IV. literární třídě České akademie BERAN, Jiří. *K činnosti IV. třídy České akademie věd a umění v letech 1890–1918*. Práce z dějin Československé akademie věd, svazek 1. Praha 1986, s. 13–84, k této situaci zejména s. 24–27 (dále: BERAN, J. *K činnosti IV. třídy*).

17 Tak hodnotí KVAPIL, Jaroslav. *O čem vím. Sto kapitol o lidech a dějích z mého života*, I. část. Praha: Dr. Václav Tomsa, 1946, s. 175 (dále: KVAPIL, J. *O čem vím*).

18 KVAPIL, J. *O čem vím*, s. 175. Úplný text Zeyerova Zaslána viz Příloha.

19 *Sládek – Zeyer*, s. 202.

20 Přetištěno v časopise Květy v roce 1911, s. 98–99, cituji z edice *Sládek – Zeyer*, pozn. k dopisu č. 234 na s. 230.

hož tvorbu současníci, včetně Jana Gebauera,²¹ hodnotili s despektem, ale který se stal členem akademie zejména pro své konexe se staročeskými politiky, včetně Josefa Hlávky. Příznačný je v této souvislosti soud J. V. Sládka v dopise Juliu Zeyerovi dne 24. 3. 1891: „*Jeslipak víš, že pan Francis Jeřábek na mne hledí jako na vraha? Donesli mi bezpochyby, co jsem tvrdil nepokrytě, že ti to protekční dítě zasedlo Tvé místo v Akademii. Odpusť, že Tě snad rozlaďuji zmínkou o tom ústavu. Ale jak dobře jsi udělal! Nelituj nikdy svých slov. Patřila jim ještě tvrdší. Jsou to lidé maličtí. Pro náš národní život nemá Akademie žádný význam.*“²² Sám Zeyer se o této záležitosti rozepsal ve svém dopise Josefu Hlávkovvi ze dne 25. února 1895. Žádal jej tehdy (marně) o finanční podporu na svůj výše zmíněný projekt biblických lidových her, ale čestně se vrátil i ke staršímu konfliktu: „*...bylo mi to vhodnou příležitostí promluvit jednou přímo s Vámi a podat Vám důkaz, jak si Vás vážím, jenž jste velkodušně a po křesťansku zapomněl, co jsem ve své obraně kdysi nemilého veřejně pronesl proti ústavu, ježž jste založil, v život uvedl a jenž Vám drahým jest. Nebyl by se každý tak ušlechtilé choval vůči odpůrci věci, přirostlé mu k srdci. To uznati je mou čestnou povinností. V pravdě krásné jest, že dovedl jste zapomínat, kdybych nedovedl připomínat si, bylo by to nízké. Nevím, co o tom soudíte, že to činím právě dnes, ale mluvím po prvé v životě s vámi bezprostředně a tu zdá se mi, že jsem jinak nemohl. Nedotýkati se té věci, bylo by pohodlnější bývalo, snad i taktnější, ale nemlčeti o ní, zdá se mi upřímnější a dle toho jsem jednal.*“²³

Zeyer ovšem na svém odmítavém stanovisku ve věci České akademie trval ještě po dalších letech, v dopise Josefu Hlávkovvi z 16. listopadu 1897 v souvislosti s novými úvahami o jeho volbě členem napsal: „*Promiňte mi však, že nemohu jinak jednat v té věci s akademií, než jak jsem jednal. Doufám, že mi někdy dáte za pravdu.*“²⁴ Tento Zeyerův přístup ovšem nevyklučoval v (doložených) ojedinělých případech jeho přimluvu u Josefa Hlávky, aby cenu ČAVU získali ti, kteří si to podle Zeyera zasloužili, např. František Bílek²⁵ či Karel Moor²⁶.

Česká akademie měla ovšem díky Hlávkově finančnímu zajištění mezi českými institucemi mimořádné postavení. A právě finance hrály při rozhodování, zda přijmout nebo nepřijmout členství v akademii rozhodující roli, a to např. i přes jeho výše citované kategorické stanovisko u Josefa Václava Sládka. První návrh volby v kuloárech sice v tichosti odmítl, ale volbu 1. prosince 1892 přijal a Zeyerovi se vlastně za to omlouval, protože, jak psal 6. prosince 1892: „*Zvolili mne za mimořádného člena do Akademie a já to přijal! Doufám, že mi tak snad přece na obchodní škole dají pensí – pro moji*

21 Jazykovědec Jan Gebauer jej označil dokonce za „lenocha, úplně zkaženého politikou, z něhož nic nebude“, cituji dle BERAN, J. *K činnosti IV. třídy*, s. 27.

22 *Sládek – Zeyer*, s. 230.

23 LA PNP, fond Josef Hlávka, Julius Zeyer Josefu Hlávkovvi 25. 2. 1895.

24 LA PNP, fond Josef Hlávka, Julius Zeyer Josefu Hlávkovvi 16. 11. 1897.

25 LA PNP, fond Josef Hlávka, Julius Zeyer Josefu Hlávkovvi, několik dopisů, zejména od září do listopadu 1896.

26 LA PNP, fond Josef Hlávka, Julius Zeyer Josefu Hlávkovvi 21. 6. 1899.

ženu. Musím se o ni starat všemožně; cos Ty byl pryč, byl jsem dvakrát velmi těžce nemocen se srdcem a nevím, jak dlouho to se mnou bude trvat. Dali mi také cenu 600 zl. za Starosvětské písně a Hlávka přišel sám mne žádat, abych to přijal. Nemohl jsem odmítnout. Teď nevím jen, co Ty tomu budeš říkat. To je to jediné, co mi to vše kalí, ale na mém místě nebyl bys mohl jinak jednat.“²⁷

Julius Zeyer členství v České akademii v roce 1890 nepřijal a odmítl o tom diskutovat i v roce 1897. Dne 1. listopadu 1897 psal Sládkovi: „Řekl mi [tedy Josef Hlávka, pozn. Mg.P.], žes u něho byl s projektem nějaké volby do Akademie, týkající se mé osoby, a divil se, žes mi o tom nic neřekl. Vykládám si to tak, žes myslil, že Ti budu dělat nějakou scénu. Ale nemusil jsi se nic bát. Tak klidně, jak jsem to řekl p. Hlávkoví, byl bych i tobě řekl, abys toho nechal, že se o té věci nedá vůbec diskutovat. Nevím, komu to zase napadlo, vychází to asi od Tebe? Nahlížím, žes to dobře minil, a děkuji Ti za dobrou vůli, ale nahlížíš, že svoje stanovisko do smrti změnit nemohu.“²⁸ Sládek Zeyerovi obratem, ještě 2. listopadu 1897 odpovídal: „Obával jsem se, že se rozčiliš, kdybys s Tebou o té volbě do Akademie mluvil sám. Myslel jsem, že vůči Hlávkoví budeš klidnější, a proto jsem ho prosil, aby s Tebou o tom promluvil. Věc je tak v myšlenkách Hlávkových jako v mých a bude to vždy – jak jsem to také jemu psal – činit jen Akademii chudou, že tam nejsi. Tys přidal bys cti jí a ne ona Tobě. Hlávka mi Tvou odpověď sdělil a vidím, že jinak jednat nebudeš.“²⁹

Zeyer nepřijal dokonce ani cenu České akademie, kterou mohl získat za svou Karolínskou epopej a která by dosáhla výše 1000 zlatých a dvojnásobně by tak převyšovala tu, kterou za toto dílo dostal z fondu kněze Filipa Čermáka Tuchoměřického ze Svatoboru (500 zlatých).³⁰

Sládek tehdy prostředkoval mezi Hlávkou a Zeyerem a Zeyerovi tak referoval: „Hlávka nakoupil několik výtisků Karolínské epopeje a rozeslal je do Vídně. Helfert je prý celý unešen. Hlávka leží, není však nemocen nebezpečně. Žes tam u něho zanechal visitku, jej těšilo. Ptal se mne, zdali bys na rok přijal tu tisícozlatovou cenu z Akademie, která Karolínské epopeji právem náleží. Já mu arcit' odpovědět nemohl a pouze Ti to oznamuji, dělej, jak chceš, to jest odpověz mi, či neodpověz. Bojím se Tvého zlobení se, ale zamlčet to nemohu, abych si nedělal vyčítky. Potom je to také nutno vědět kvůli ceně Čermákově. Tu myslím, že jistě dostaneš; je však malá u porovnání s cenou hořejší – kdyby dostal Čermákovu, nemůžeš už dostati jinou, poněvadž díla již cenu dostavší do konkursu se nepřipouštějí. Rozumí se samo sebou, že Ty sám bys o žádnou cenu nežádal. Jak praveno, oznámít jsem Ti to musel a nehorší se na mne.“³¹

27 Sládek – Zeyer, s. 282. Sládek byl Hlávkoví zavázán v průběhu let ještě za mnohem větší podporu.

28 Sládek – Zeyer, s. 342.

29 Sládek – Zeyer, s. 342.

30 Svě odmítavé stanovisko sdělil Julius Zeyer také koncem května 1896 P. Sigismundu Ludvíku Bouškoví: „Mám také omlouvatí naši Akademii. Chtěli mi dát cenu. Nevím, znáte-li můj spor s tou korporací? Není mi možno z té strany něco přijmouti.“ Prátelství básníků, s. 47.

31 Sládek – Zeyer: Srov. následně jeho odpověď na dnes neexistující dopis Julia Zeyera 13. 1. 1896.

Finanční zajištění ale Zeyer od Hlávky získal jiným a velkorysejším způsobem. Jako štědrovečerní dar v roce 1897 pro něj byl anonymně složen takový finanční obnos u Zemské banky, který mu zajišťoval roční příjem ve výši 600 zlatých. Zeyer se s tím hned po svátcích, 30. prosince 1897 pochlubil J. V. Sládkovi: „*Velké jedno překvapení dostavilo se k Štědrému dnu – o tom však Ti budu buď později psát, nebo vypravovat.*“³² Karle Heinrichové se svěřil jen o den později, 31. prosince, také: „*Dostal jsem velkolepý dar, veliké překvapení, jako ještě nikdy, anonymně.*“³³ Se svou radostí z daru, který mu zajistí klid na práci, ale i svými pochybnostmi, zda měl dar vůbec přijmout, se v této souvislosti svěřil i samotnému Josefu Hlávkovvi v dopise ze dne 31. ledna 1898.³⁴

V Josefu Hlávkovvi a jeho choti Zdeňce Zeyer získal účinnou, všestrannou a laskavou oporu ve svých posledních letech a v Lužanech strávil dokonce poslední měsíce života ve druhé polovině roku 1900, kdy se právě zde zotavoval z těžké nemoci a následných komplikací. Zeyer odejel z Lužan 13. listopadu 1900 do Prahy, kde měsíc strávil v Hlávkově paláci a 10. prosince se dal přenést k sestře Heleně Jungfeldové, kde 29. ledna 1901 zemřel.³⁵

Pravděpodobně právě ještě za posledního pobytu Zeyera v Lužanech či následně u Hlávkových v Praze se rodila myšlenka, kterou 23. ledna 1901 týden před svou smrtí Zeyer vtělil do dodatku ke své závěti: „...*veškeré své spisy, jak vydané, tak i posud nevydané, jakož i veškerá svá práva autorská odkazují České akademii pro vědu, slovesnost a umění v Praze. Veškerého vítězku z této mé literární pozůstalosti nechť použije se ku podpoře mladých českých spisovatelů (beletristů) vynikajícího nadání.*“³⁶ Změnil tak svou předešlou závěť ze dne 30. června 1899, v níž hodlal ustanovit České akademii, stejně jako Svatoboru, od něhož obdržel několikrát finanční podporu či cenu, 6000 zlatých a z níž vyplývalo, že honorář za plánované vydání souborných spisů případně jeho sestřím a bratrům rovným dílem. Vykonáním nové závěti pověřil právě Josefa Hlávku a Josefa Maudra. Josef Mauder se o zdravotní stav Julia Zeyera zajímal ještě za jeho pobytu v Lužanech a znepokojovalo ho Zeyerovo velké vytížení a nedostatek klidu na zotavení. Psal např. v této souvislosti Josefu Hlávkovvi 9. listopadu 1900 „*Se všech stran slyším, že docházejí od Julia dopisy. Proč si nedá svatý pokoj? Račte energicky zakročít a nařídít federstillstand! Před tím obléháním Juliova bytu v Praze mám skutečně hrůzu. Bude se muset stanovit přísný řád v příčině návštěv a nebude lze připustit každého. My nejbližší sami budeme smět přicházet jen v určitých dobách a po jistých pauzách.*“³⁷

Ze svědectví Jaroslava Kvapila výslovně vyplývá, že Josef Hlávka měl již počátkem ledna 1901, po Zeyerově převozu k jeho sestře Heleně Jungfeldové plnou moc jednat

32 *Sládek – Zeyer*, s. 345. Zeyer připojil i poznámku „*Doslovně mi to ten kartář předpovídal.*“

33 *Sládek – Zeyer*, přetištěno v rámci poznámky k předchozímu dopisu J. V. Sládkovi, na s. 430.

34 LA PNP, fond Josef Hlávka, Julius Zeyer Josefu Hlávkovvi 31. 1. 1898.

35 *Přátelství básníků*, s. 149.

36 Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha, Archiv AV ČR (dále: A AV ČR), fond ČAVU, k. 284. i. č. 799.

37 LODR, Alois. *Josef Hlávka*. Praha: Melantrich, 1988, s. 276 (dále: LODR, A. *Josef Hlávka*).

v literárních záležitostech.³⁸ Předběžná jednání o vydávání Zeyerových sebraných spisů probíhala ještě za Zeyera života od listopadu 1900, rámcová dohoda byla sepsána v březnu 1901, ale uzavření dohody se protahovalo až do září 1901. Česká akademie přenechala výhradní právo nákladu na všechna dosud vydaná, ale i nevydaná díla Julia Zeyera vyjma jeho korespondence České grafické společnosti – Unii. Sebrané spisy měly být vydávány od 1. října 1901 a ukončeny posledním svazkem nejpozději v roce 1909.³⁹ Hlávka měl i při tomto svém rozhodnutí šťastnou ruku, protože právě na přelomu století (v době velkého pohybu na umělecké scéně především v souvislosti s Manifestem české moderny či bojem o Hálek) zájem o Zeyerovy práce výrazně stoupl, a tak se fond při České akademii finančně naplňoval.

Dvě výjimečné a svou povahou tolik rozdílné osobnosti, autoritativní, věcný a pragmatický dvorní rada Josef Hlávka, jemuž někteří současníci podle tehdejšího latinsko-amerického diktátora říkali „Balmaceda“, a Julius Zeyer, niterný a esoterický „mučedník touhy“, jak jej označil jeho životopisec Jan Voborník,⁴⁰ ale také „vášnivý, nesmlouvaný Čech, nenávistník Habsburků“, jak jej charakterizoval Jaroslav Kvapil,⁴¹ se v závěru života dokázali sprátelit. Díky Josefu Hlávce a jeho ženě Zdeňce, s níž si velmi rozuměl,⁴² prožil Julius Zeyer zejména v Lužanech mnoho příjemných dnů i dnů plných tvůrčí inspirace. Stal se, přestože odmítl členství v České akademii a ani z ní nepřijal žádnou oficiální cenu, jedním z jejich mecenášů.

Příloha

Zeyerovo odmítnutí vstupu do České akademie

Zasláno

Pověst „České akademie“, kde krásná literatura a umění vůbec tak podřízenou úlohu hraje, je dnes už tak valná, že se až i do samých Vodňan rozšířila a tím stalo se, že jsem se z novin dověděl, že mě slavný ten sbor prý co mimořádného svého člena voliti ráčil. Byl jsem všecek udiven, ale celkem lhostejným. Když jsem však četl, že někteří páni napřed žádali, by voleni nebyli, „jelikož by volbu přijati nemohli“, byl jsem trochu frapován a nemile rozčilen. Vidím totiž, že ti velcí boží, již onehdy v musejní budově

38 Kvapil také otiskl poslední Zeyerův dopis, který mu byl adresován, ze dne 8. ledna 1901, v něm byla tato plná moc potvrzena: „*Cher confrère, pan prezident Hlávka má plnou moc jednat za mě ve všech literárních.*“ KVAPIL, J. *O čem vím*, s. 250.

39 Podrobněji zpracováno v mé stati POKORNÁ, Magdaléna. Zeyerův fond při České akademii věd a umění. *Česká literatura*, 2001, roč. 49, s. 95–103.

40 VOBORNÍK, Jan. *Mučedník touhy. Přednáška o Juliu Zeyerovi pro pietní večer ve Vodňanech 30. ledna 1926*. Vodňany: Okrašlovací spolek, 1926.

41 KVAPIL, J. *O čem vím*, s. 245.

42 Připomíná i LODR, A. *Josef Hlávka*, zejména oddíl Zdeňka Hlávková a zde pak zejména s. 217–220.

o blahu či neblahu „těch menších“ rozhodovali, u některých z navržených kandidátů se dříve tázali, zdali by volbu přijali, u jiných to však za zbytečnost pokládali. Nejspíše že si mysleli, „ti“ že budou rádi a šťastni, dostanou-li se vůbec do tak vznešené společnosti. Do té kategorie vřadili také mě.

Nevystupuji rád do veřejnosti, však jsem nucen se bránit. Nuže, kdyby ti páni byli tak dalece se své výše sestoupili, by se mě otázali, byli by mně nepřijemnost a sobě volbu ušetřili, tu volbu, kterou bych sice přijati mohl, ale prostě přijati nechci.

Banální zdvořilost by snad žádala, bych příčiny udal neb abych se aspoň „za tu čest“ poděkoval. Nebudu tedy zdvořilým, ať si ti páni o mně myslí, co jim libo, tak malo mi na tom záleží! A děkovat? Ani mi nenapadne.

Ve Vodňanech

Julius Zeyer

Vyšlo s redakční poznámkou: „*Popřávajice v listu svém místa tomuto prohlášení p. Zeyerovu, jak administraci naší bylo zasláno, činíme to i z toho důvodu, aby čtenářův našich nezůstalo tajno, že i Česká akademie věd, umění a slovesnosti sdílí všechny ty bolesti a osudy, jež prodělaly a jichž účastny jsou takovéto ústavy i u jiných národů. Uveřejněním tohoto projevu v mimoredakční části nemění se ovšem nic na smýšlení a přesvědčení našem o velkém národním a kulturním významu české akademie, jež jsme již častěji měli příležitost v listu svém vyložit. Redakce Hlasu Národa*“.

Hlas národa, 5. listopadu 1890, č. 305, s. 3.

Resumé

CASA reflections in Czech society based on the example of relations between Julius Zeyer and Josef Hlávka

This study is a paper on the first years of operation at the Czech Academy of Sciences and Arts. Its creation was conceived as the achievement of a long yearned-for goal – a national academy. However, the institution was created at a time when Czech society was politically and artistically differentiated, so that reflections of its birth, which Josef Hlávka was primarily responsible for, were not straightforward. A very telling and public display of disagreement involved several membership rejections at the very start of its existence. The motivation for those who did not accept membership was various and deserves more general attention. One of these was Julius Zeyer. His relationship to the Czech Academy and to Josef Hlávka has been examined in detail by this study. Julius Zeyer and Josef Hlávka, two outstanding but very different personalities, did not have a rapprochement until the mid-1890s, when Julius Zeyer spent the summer months at the

chateau in Lužany owned by Josef Hlávka and his wife Zdenka. Although Julius Zeyer never became a member of the Czech Academy, rejected it and did not even accept its anniversary award, he nevertheless became its sponsor, as in his will he passed on his copyright rights to the Czech Academy at a time when interest in his works was beginning to grow significantly. By means of its source bases, i.e. correspondence, the study also referred to period conventions, quests for compromise, the methods of communication between the individuals associated with Josef Hlávka and the breadth of their social contacts.

Translated by Melvyn Clarke.

Archeologická komise ČAVU a český dějepis umění v závěru 19. století

KRISTINA UHLÍKOVÁ

The CASA Archeological Committee and Czech art history in the late 19th century

Abstract: The Archeological Committee of the Czech Academy of Sciences and Arts, established in 1893, arose out of the need to strengthen heritage conservation at the provincial level. It became an expert supervisor for heritage conservation and a research institute that laid the foundations for archeology, ethnography and the history of art in Bohemia in its three sections. Its plenum gave rise to the ideas and plan behind the most successful publishing project in the entire academy: the Historical and Artistic Heritage Catalogue.

Keywords: Archeological Committee of the Czech Academy of Sciences and Arts; catalogues of art manuscripts; art history historiography; Karel Chytil; Josef Hlávka.

Archeologická komise pro vyhledávání, zkoumání a ochranu českých památek¹ byla zřízena jako jedna ze speciálních stálých komisí České akademie pro vědy, slovesnost a umění 8. května 1893 a valná hromada ji oficiálně schválila a aktivovala o rok později 4. března 1894.²

Zájem o památky na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století v českém prostředí nebývale vzrůstal. S obdobnými tendencemi se však v této době setkáváme v celé západní a střední Evropě. V Čechách byl navíc zájem o domácí památky podpořen vzrůstající kulturní emancipací českého národa. Ochrana památek ve většině evropských zemí včetně Rakouska garantovaná od poloviny století státem a jím k tomuto úč-

- 1 O Archeologické komisi dosud publikováno především: LODR, Alois. *Josef Hlávka*. Praha: Melantrich, 1988. Kapitola Archeologická komise, s. 134–141; POKORNÝ, Jiří. *Odkaz Josefa Hlávky: Historie České akademie věd a umění, Hlávkových studentských kolejí, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jakož i Národohospodářského ústavu*. Praha: Academia, 2005, s. 60–61; TÝŽ, *Česká akademie věd a umění do roku 1918*. In MÍŠKOVÁ, Alena, FRANC, Martin, KOSTLÁN, Antonín (eds.). *Bohemia docta*. Praha: Academia, 2010, s. 220.
- 2 „Na základě § 2. odstavce e stanov a §§ 18. a 50 jednacího řádu České Akademie zřízena stálá archeologická komise pro vyhledávání, zkoumání a ochranu českých památek, jejíž aktivování valnou hromadou dne 4. března 1894 schváleno bylo.“ (PÍČ, JOSEF L. *Archeologická komise České Akademie. Památky archeologické a místopisné (PAM)*, roč. 1893–1895, díl 16, s. 584). Dokumenty o založení Komise viz též Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha, Archiv AV ČR (dále: A AV ČR), fond Česká akademie věd a umění (dále: ČAVU), k. 246, i. č. 556, sign. 370.

lu zřízenou institucí³ v té době stále intenzivněji usilovala o vlastní teoretické zaštitění, které by dávalo odpověď na otázky, proč památky chránit, a z ní vyplývající jak a jaké. Dospěla ke kritice ideálu slohové čistoty a s ním souvisejícího puristického očišťování a „dotváření“ středověkých staveb a naopak začala preferovat konzervaci zachovaného (autentického) stavu památky i s pozdějšími, v našich podmínkách zvláště barokními, doplňky a přestavbami. Díla 17. a 18. století přestávala být konečně považována za zvrhlé umění⁴ a začala přitahovat pozornost odborníků, umělců a postupně i laiků. Zájem evropské kulturní veřejnosti se současně s tím obracel od bezmezného obdivu k francouzským katedrálám a italské renesanci k domácímu umění a jeho specifickým, což můžeme považovat i za jeden z projevů prohlubující se nacionalizace. Architekti a další umělci hledali nově inspiraci ve vrcholné formě barokního umění a záhy také v jiných, pro danou zemi typických historických uměleckých epochách. Eklekticismus v architektuře přelomu století, zdá se, měl dokonce předobraz v mnohokrát přestavovaných památkách, jejichž estetické hodnoty začaly být respektovány.⁵

Dalším, tentokrát vnějším faktorem vzednutí nebývalé vlny zájmu o stavby minulosti byla rostoucí míra jejich ohrožení. Velký rozvoj průmyslu, narůstající počet obyvatel měst a zvýšené požadavky na hygienu i kvalitu bydlení, společně s touhou po větší reprezentativnosti vedly k tlaku na přizpůsobení většinou ještě v jádru středověké městské zástavby nové situaci. Městské rady přistupovaly k rozsáhlým asanacím, aby mohly protnout město širokými silnicemi, postavit místo drobných domků vysoké činžáky či reprezentativní novostavby radnic, škol, nemocnic a spořitelen. Tento nezadržitelný vývoj se nevyhnul ani Praze. Když byl v roce 1889 schválen nový plán rozvoje pro pravobřežní část města, počítal s asanací relativně velké plochy Starého Města a především Josefova. Pobouření značné části veřejnosti (a to nejen pražské), které toto rozhodnutí pražské městské rady vyvolalo, je všeobecně známé a v odborné literatuře podrobně zpracované.⁶ V tisku přibývalo článků opěvujících tajemnou atmosféru starého města, která dobře souzněla s počínajícím novoromantismem. Poprvé byla objevena jedinečnost dochování barokní Prahy, která byla výjimečná ve srovnání s jinými evropskými metropolemi. Pro mnoho představitelů české kultury měla otázka zachování sta-

3 V Rakousku byla zřízena 31. 12. 1850 c. k. Ústřední komise pro výzkum a zachování stavitelských památek (K. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale).

4 Viz mimo jiné RAK, Jiří, VLNAS, Vít. Druhý život baroka v Čechách. In VLNAS, Vít (ed.). *Sláva barokní Čechie*. Praha: Národní galerie, 2001, s. 13–60; VYBÍRAL, Jindřich. *Česká architektura na prahu moderní doby: devatenáct esejů o devatenáctém století*. Praha: Argo, 2002, zvláště esej XIV. Mezi měsíční architekturou a stavitelstvím budoucnosti, s. 222 a především TÝŽ. *Friedrich Ohmann: objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách = die Entdeckung des Barocks und die Anfänge der modernen Architektur in Böhmen*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2013.

5 S touto ideou poprvé přišli Ivo HLOBIL a Rostislav ŠVÁCHA v článku Alois Riegl, „konzervace“ památek a rozklad ideje stylové jednoty. *Umění*, 1994, roč. 42, s. 239–244.

6 Především HRŮZA, Jiří et al. *Pražská asanace: k 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy (Acta Musei Pragensis, 93.), 1993.

rého rázu města mnohem zásadnější význam, Karel Chytil na jedné z burcujících přednášek mluvil o jejím hlubším politickém, národním, národohospodářském i sociálním dosahu.⁷

Dalším výrazným popudem k zájmu o domácí památky byla trojice známých výstav (Jubilejní, 1891, Národopisná, 1895 a Výstava architektury a inženýrství, 1898), které v tomto desetiletí nebyvale podnítily vlnu zakládání regionálních muzeí.

Památky v Čechách již v té době jednoznačně přestaly být obdivovány pouze pro jejich spojení s historií národa, tedy jako hmotný doklad minulosti, ale pro vlastní uměleckou hodnotu a jedinečnost v evropském či alespoň středoevropském kontextu. Volání po jejich systematické a účinné ochraně se na konci osmdesátých a v devadesátých letech stalo velmi často skloňovaným tématem. Všechny tyto skutečnosti tvořily ideální podhoubí pro založení a především počáteční velmi plodný rozvoj Archeologické komise.

Její zřízení však bylo kupodivu úřední objednávkou, byť vyvolanou veřejným míněním nespokojeným se stavem ochrany památek v zemi. V roce 1889 podala krátce předtím založená Společnost přátel starožitností českých⁸ oficiální petici Českému zemskému sněmu⁹ „v příčině ochrany starožitností a památek českých“, v níž důrazně žádala zajištění účinnější ochrany památek úřady,¹⁰ podobný apel obsahoval i návrh mladočeského poslance Karla Adámka podaný sněmu roku 1892.¹¹ Sněm přípravou návrhu na zlepšení tohoto stavu, konkrétně především vytvořením koncepce placené zemské ochrany památek, pověřil Zemský výbor. Výbor, aby byl schopen se vůbec v těchto otázkách zorientovat, žádal o umožnění zřízení poradního sboru složeného z odborníků. Jeho schválení však sněm stále odkládal, výbor se tedy obrátil na Archeologický sbor Muzea Království českého, poté i přímo na Společnost přátel starožitností českých a prosil je o předložení návrhu. Ani v jednom případě však s ním nebyl příliš spokojen. Na jaře roku 1893 tedy vyzval nedlouho předtím zřízenou Českou akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění¹² s nenápadným upozorněním, že ochranu památek má ve svých stanovách, aby zřídila stálou komisi, která by se touto otázkou po odborné stránce zabývala a především mu urychleně podala zmiňovaný návrh. Aka-

7 CHYTIL, Karel. *O historickém vývoji a rázu Prahy*. Praha: nákladem vlastním, 1898, s. 15.

8 ŠPĚT, Jiří. Podíl Společnosti přátel starožitností na organizaci památkové péče na konci 19. století, *Zprávy Společnosti přátel starožitností* za rok 1974, s. 5–12.

9 Zpráva zemského výboru o petici „Společnosti přátel starožitností českých v Praze“ v příčině ochrany starožitností a památek českých, IV. výroční zasedání Českého sněmu z roku 1889, Tisk LXXXV, č. 306; uloženo mimo jiné v A AV ČR, fond ČAVU, k. 246, i. č. 556, sign. 370.

10 Společnost sice kladla důraz především na ohrožení movitých památek jejich vývozem do zahraničí, ale žádala komplexní vyřešení otázky ochrany památek české země. Opatření ze strany c. k. Ústřední komise pro výzkum a zachování uměleckých a historických památek považovala za nedostatečnou.

11 Návrh poslance Karla Adámka a soudruhů na ochranu domácích památek uměleckých a historických podaný Českému zemskému sněmu dne 15. 3. 1892 (Tisk XCII).

12 Dopis České akademii od nejvyššího maršálka zemského Jiřího knížete z Lobkowicz, 5. 4. 1893, A AV ČR, fond ČAVU, k. 246, i. č. 556, sign. 370.

demie zareagovala prakticky okamžitě a to zřejmě na přímou výzvu prezidenta Josefa Hlávky. Komise byla poprvé svolána již v květnu roku 1893 a do listopadu opravdu připravila pro Zemský výbor „dobré zdání“, jak zemskou péči o památky zajistit. Měly ji tvořit tři orgány, výkonným měla být komise zřízená přímo Zemským výborem, jí měli podléhat regionální konzervátoři, odborným koordinátorem pro památky tzv. in situ měla být akademická komise a garantem péče o artefakty přemístěné do muzeí (galerií), tedy tzv. in fondo, mělo být Muzeum Království českého, které již do určité míry tuto funkci zastávalo. Tento ideální návrh mohl zřejmě být při své plné realizaci velmi funkčním, k ní bohužel nikdy nedošlo. Přesto však byl výsledkem této iniciativy Zemského výboru vznik dvou nových institucí zaměřených na ochranu památek, což v dané době nebyla vůbec zanedbatelná věc. První z nich byla Archeologická komise České akademie, druhou tzv. Zemská komise umělecko-historická, kterou Zemský výbor zřídil v roce 1897, ale oproti navrhované výkonné pravomoci byla svolávána pouze jako poradní orgán výboru a to především v záležitostech posuzování konkrétních žádostí o subvence oprav památek.¹³ Archeologická komise přejala roli odborného garanta, který památky systematicky zkoumá, výsledky výzkumu publikuje, soustavně monitoruje jejich stav a vyjadřuje se ke všem kauzám s nimi spojeným.¹⁴ Tomuto konceptu pouze s malými modifikacemi zůstala věrná prakticky po celou dobu své šedesátileté existence.

Program konkrétní realizace vytýčeného programu se během prvních let jejího fungování vytříbil kupodivu relativně rychle. Komise měla 12 řádných (skutečných) členů zvolených po třech z každé třídy Akademie, ti si již při první schůzce vybrali za předsedu prezidenta Akademie architekta Josefa Hlávku, jehož angažovanost v ochraně památek byla všeobecně známá, a jistě tedy nešlo pouze o formální titul.¹⁵ Dalších 12 přísedících členů, kteří již nemuseli být členy Akademie, vybrali řádní členové v následujícím roce. Nejpočetnější skupinou ve struktuře nové Komise byli jednatelé, kterými v roce

13 Dokumenty z činnosti této komise viz Národní archiv (dále: NA), fond Zemský výbor v Čechách 1874–1928 (II. část), Zemská komise umělecko-historická, k. 5277, i. č. 4423 a k. 5375, i. č. 4484. V této komisi zasedali na rozdíl od Archeologické komise i čeští Němci.

14 Organizační pravidla stálé kommisé České Akademie ku prozkoumání a zachování dávnověkých památek země, jejich dějin, literatury a umění (kommise archeologická), uloženo v AAV ČR, fond ČAVU, k. 246, i. č. 556, sign. 370; přetištěno in: PÍČ, Josef L. *Archaeologická kommisé České Akademie. Památky archeologické a místopisné (PAM)*, roč. 1893–1895, díl 16, s. 585–586; NE-SVADBÍKOVÁ, Jiřina (ed.). *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 2., Výběr autentických dokumentů 1749–1918*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, příloha B 21, s. 153–156.

15 Hlávka byl řadu let členem c. k. Ústřední komise pro ochranu a zachování uměleckých a historických památek ve Vídni i jejím konzervátorem pro několik českých okresů. Účastnil se činnosti Jednoty pro dostavbu chrámu sv. Víta v Praze, byl poradcem při přestavbě Karlštejna i při rekonstrukci Karlova mostu na počátku 90. let. Řídil a financoval restaurační práce na Vlašské kapli v Kutné Hoře. Později na přelomu 19. a 20. století se angažoval ještě při několika dalších významných rekonstrukcích zvláště pražských památek, např. kostela na Karlově. O těchto kauzách nejpodrobněji PAVEL, Jakub. *Dějiny památkové péče od osvícenectví do 1. světové války. Sborník archivních prací*, 1975, roč. 25, s. 143–293 (především od s. 238).

1895 členové jmenovali osobnosti známé svým zájmem o památky v jednotlivých regionech. Byli nejen lokálními zpravodaji o nových objevech či o ohrožených památkách, ale řada z nich pod hlavičkou Komise prováděla i samostatný výzkum a zapojila se do přípravy Soupisů uměleckých památek.¹⁶

Vymezení pojmu „památka“, jejíž ochrana a výzkum měly stát v centru pozornosti Komise, bylo v době jejího založení pro většinu členů velmi široké. Tomuto pojetí odpovídalo i označení Komise jako „archeologická“, které odkazovalo k tehdy již archaistějšímu chápání archeologie jako vědy zabývající se historií země na základě výzkumu hmotných, ale i nehmotných památek.¹⁷ Toto pojetí konvenovalo s konceptem v té době ještě stále u nás populární kulturní historie, od níž se však již historická věda začínala odvracet vzhledem k nevyjasněnosti jejích výzkumných metod.¹⁸ Jistě i pod vlivem těchto tendencí byla Komise již v roce 1895 rozdělena do operativnějších menších jednotek (sekcí) víceméně v souladu s vědními obory – prehistorií (I. sekce) a národopisem (III. sekce). Druhá sekce označovaná jako „historická“ byla oficiálně zaměřená na výzkum a ochranu všech hmotných, ale i literárních a hudebních památek historické doby. Kromě dějin výtvarného umění se měla věnovat tedy i literární a hudební vědě a některým pomocným vědám historickým, např. numismatice. Zdá se však, že velmi záhy začalo mezi členy Komise převažovat pojetí této sekce podle jednoznačně převažující náplně i zastoupení odborníků jako umělecko-historické, což se kolem roku 1910 začínalo v některých dokumentech odrážet i v jejím názvu. Každý člen Komise si mohl vybrat, do které sekce se přihlásí. Běžné bylo i současné členství ve více sekcích. Nadále se pracovalo samostatně v těchto menších plénech, Komise se však scházela pravidelně dvakrát až čtyřikrát ročně i ke společným schůzím.

Bezprostředním popudem k rozdělení Komise bylo s největší pravděpodobností její rozšíření o příslušící členy v roce 1894. Teprve tehdy v ní mohli zasadnout skuteční odborníci v daných vědních oborech. Kromě archeologa Josefa Ladislava Píče a historika umění Ferdinanda Lehnera¹⁹ totiž nemůžeme nikoho z řádných členů označit za odborníka alespoň v jedné ze jmenovaných disciplín. Za vstupenku do Komise pro ně platila

16 Vybírání byli na základě návrhů členů Komise tak, aby byly zastoupeny všechny regiony Čech i Moravy. Měli být nápomocni v publikačních projektech Komise, podle možností sami vyvíjet badatelskou aktivitu a monitorovat stav památek v regionu. Často se jednalo o konzervátory c. k. Ústřední komise pro výzkum a zachování uměleckých a historických památek, či kustody nově zakládaných muzeí.

17 „Širším smyslem jest archeologie věda obírající se zkoumáním starobylosti toho neb onoho národa, vyšetřující jeho život a kulturu na základě památek posud dochovaných, jako jsou stavby míst a obydlí, nástroje domácí a válečné, pozůstatky zvířat domácích a potravin – hlavně však na základě památek řemeslných a uměleckých ...“ („Vý“, [VYSOKÝ, Hynek], Heslo Archaeologie. *Ottův slovník naučný*, díl II. Praha: J. Otto, 1889, s. 654.

18 ŠVÁCHA, Rostislav. Historikové kultury. In *Kapitoly z českého dějepisu umění, I. Předchůdci a zakladatelé*. Praha: Odeon, 1986, s. 141–159; Gollovi současníci. In KUTNAR, František, MA-REK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, O počátku národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. 3. doplněné vydání. Praha: Lidové noviny, 2009, s. 403–416.

19 O jeho vědecké erudici však již v dané době byly značné pochybnosti.

jakákoliv forma bližšího vztahu k památkám minulosti.²⁰ Nově v Komisi jako přísedící člen zasedl především historik umění, v dané době ředitel pražského Uměleckoprůmyslového musea Karel Chytil (1857–1934).²¹ Další významnou posilou byl Karel Boromejský Mádl (1859–1932),²² profesor dějin umění na pražské Uměleckoprůmyslové škole. Záhy k nim přibyl i další historik umění František Borovský (1852–1933),²³ Chytilův podřízený, kustod Uměleckoprůmyslového musea. Za odborníka můžeme označit jistě i architekta Jana Koulu (1855–1919),²⁴ který v dané době vedl historicko-archeologické oddělení Muzea Království českého.

- 20 Najdeme mezi nimi novináře, spisovatele, divadelního a výtvarného kritika Jana Liera, chemika a významného fotografa Karla Kruiše, docenta stavební mechaniky Josefa Šolína, geologa a paleontologa Jana Nepomuka Woldřicha, jazykovědce a historika Karla Tieftrunka.
- 21 Chytil vystudoval na pražské univerzitě dějepis a zeměpis. Závěrečný rok studia (1878/1879) strávil ve Vídni, kde se však již soustředil především na dějiny umění. Navštěvoval přednášky pražského Němce Morice Thausinga, jednoho ze zakladatelů vídeňské školy dějin umění. Po návratu z Vídně působil pět let jako středoškolský suplent. V této době (roku 1882) také získal na pražské univerzitě doktorát. V roce 1885 mu bylo nabídnuto místo kustoda nově založeného Uměleckoprůmyslového musea Obchodní a živnostenské komory. Toto muzeum později ve funkcích definitivního kustoda a ředitele vedl až do roku 1911. Na základě studia zahraničních vzorů z něj postupně vybudoval velmi moderní sbírkotvornou instituci. Po předčasné smrti Bohumila Matějky (1909) vedení univerzity vybralo Chytily za jeho nástupce a v roce 1911 jej jmenovalo řádným profesorem. Po mnoha letech tak mohl být obnoven seminář dějin umění na české univerzitě. Ve vedení semináře (od roku 1918 Ústavu dějin umění) Chytil zůstal až do roku 1927. Hlavní Chytilův odborný zájem patřil českému středověkému, především gotickému umění. Věnoval se nástěnnému, knižnímu a deskovému malířství i lucemburské architektuře. Nejkomplexněji KRÁSA, Josef, CHYTIL, Karel. In *Kapitoly z českého dějepisu umění, I. Předchůdci a zakladatelé*. Praha: Odeon, 1986, s. 172–179.
- 22 Mádl po studiích v Praze strávil několik let ve Vídni, kde navštěvoval přednášky ze znalectví a dějin umění u Rudolfa Eitelbergera von Edelberg a Moritze Thausinga, zakladatelů vídeňské školy dějin umění. Po návratu do Prahy působil na Uměleckoprůmyslové škole, nejprve jako tajemník, později převzal po Otakaru Hostinském přednášky z dějin umění. Mádl se odborně věnoval především českému baroknímu a soudobému umění. Byl významným uměleckým kritikem, dlouhodobě působil v Národních listech. Nejkomplexněji KONEČNÝ, Lubomír. Karel Boromejský Mádl. In *Kapitoly z českého dějepisu umění, I. Předchůdci a zakladatelé*. Praha: Odeon, 1986, s. 181–185.
- 23 Borovský vystudoval historii na pražské univerzitě, po několika suplentských letech přesídlil na dva roky do Edinburgu, kde studoval na zdejší univerzitě medicínu, sblížil se však také se zdejšími uměleckými sběrateli. Po návratu spravoval několik let Obrazárnu Společnosti vlasteneckých přátel umění, v roce 1887 byl přijat za asistenta Uměleckoprůmyslového musea. Jeho tehdejší ředitel Karel Chytil jej pověřil vybudováním muzejní knihovny. Před první světovou válkou Borovský muzeum krátce vedl. Byl také významným sběratelem. Podrobněji VÁCHA, Zdeněk. *František Adolf Borovský (19. 8. 1852, Netolice – 1. 5. 1933, Praha): (1858), 1867–1933. Inventář. Praha: Národní technické muzeum. Archiv pro dějiny techniky a průmyslu, 2005.*
- 24 Koula vystudoval architekturu na Vysoké škole technické v Praze, další rok pokračoval ve studiu na vídeňské Akademii. Po návratu do Prahy se stal asistentem Josefa Schulze na Vysoké škole technické, postupně se zde habilitoval a v roce 1897 byl jmenován řádným profesorem. Současně vyučoval také na Akademii výtvarných umění perspektivu. Od roku 1892 byl kustodem historické a národopisné sbírky Muzea Království českého. Jako tvůrčí architekt byl předním představitelem tzv. české renesance. Svůj badatelský zájem soustředil na umělecké řemeslo. Např. VYBÍRAL,

Z důvodu precizace pohledu budeme od této chvíle sledovat především linii vztahu českého dějepisu umění k Archeologické komisi, i když archeologie a národopis v rámci této instituce by si pozornost zasloužily stejnou měrou.

I přes rozšíření Komise o příslušící členy nutno říci, že složení její II. sekce po celé poslední desetiletí 19. století odráželo tristní stav, v jakém český dějepis umění v dané době byl.²⁵ Stolice tohoto oboru na české univerzitě zůstala po předčasné smrti Miroslava Tyrše roku 1884 řadu let neobsazená. Dějiny výtvarného umění sice víceméně z titulu jakési morální zodpovědnosti za komplexnost přednášek o umění suploval estetik Otakar Hostinský. Obor však nebylo možné studovat samostatně, navíc Hostinského přednášky, jak sám přiznával, byly spíše teoretické a konkrétních umělců a uměleckých děl se příliš netýkaly. Rozhodně nemohly podpořit hlubší zájem studentů o domácí památky, jak si později postěžoval Zdeněk Wirth.²⁶ Pokud zaujetí českého studenta výtvarným uměním minulosti bylo přesto natolik intenzivní, že se těmito nepříznivými podmínkami studia nenechal odradit, měl pouze dvě možnosti. Buď vedle řádného studia historie (většinou v kombinaci se zeměpisem či jazykovědou) na české univerzitě navštěvovat přednášky profesora Alwina Schultze na pražské německé univerzitě, nebo si vzdělání doplnit mimo Čechy. Pro českou univerzitu se zřejmě spíše s ohledem na nemožnost financovat studium jinde rozhodl Bohumil Matějka. Karel Chytil i Karel B. Mádl volili, podobně jako řada českých studentů jiných oborů, ale s podobným problémem nedostupnosti příslušného vzdělání v Praze, Vídeň. V rakouské metropoli v té době vznikala z celosvětového měřítká jedna z nejvýznamnějších škol dějin umění, tzv. vídeňská škola. Přestože zde Chytil i Mádl studovali pouze několik semestrů, dostalo se jim kvalitního vzdělání v duchu nejmodernějších trendů oboru a současně s tím získali relativně nezaujatý nadhled na provinční situaci historie umění v Čechách, kde bádání o umění minulosti bylo v dané době prakticky zcela v rukou autodidaktů. Přesto se ke skutečné odbornosti všichni čtyři jmenovaní, z nichž vůdčí osobností byl jistě Chytil, dále dopracovávali složitou cestou samostudia zahraniční literatury a vytrvalým poznáváním domácích i zahraničních památek z autopsie.

Činnost Komise i jednotlivých jejích sekcí se měla rozvíjet ve dvou rovinách – výzkum památek a jejich ochrana. Za hlavní výzkumný projekt byl již od počátku považován Soupis uměleckých památek země.²⁷ Volala po něm zmiňovaná petice Společnos-

Jindřich, Koula, Jan. In HOROVÁ, Anděla. *Encyklopedie českého výtvarného umění*, I. díl. Praha: Academia, 1995, s. 390.

- 25 O celkové situaci českého dějepisu umění v dané době viz především ŠVÁCHA, Rostislav. *Vývoj českého dějepisu umění*. Příloha věstníku ČFVU Panorama. Praha: Český fond výtvarných umění, 1980, s. 10–30; *Kapitoly z českého dějepisu umění*, I. Předchůdci a zakladatelé, Praha: Odeon, 1986.
- 26 JAVŮRKOVÁ, Jaroslava. *Akademik Dr. Zdeněk Wirth. Z řady dokumentací o Československé akademii věd*, č. 264. Praha: Československá tisková kancelář, 1953, s. 4.
- 27 Podrobněji o topografickém projektu Archeologické komise viz WIRTH, Zdeněk. Umělecká topografie Československé republiky. In *Přátelé československých starožitností svému učiteli. K 60-nám univ. prof. Dra. J. V. Šimáka. Příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze XXX*. Praha: Státní tiskárna, 1930, s. 234–237; MAREŠOVÁ, Jana. Soupisový projekt

ti přátel starožitností českých a její vytvoření bylo zainteresovanou veřejností všeobecně přijímáno jako nutný předpoklad skutečně účinné ochrany památek. Po počátečním tápání, jakou formu inventarizace památek zvolit, první návrh koncepce v roce 1894 pravděpodobně na přímou objednávku Komise připravil a v časopise *Osvěta* publikoval Karel Chytil.²⁸ Tento desetistránkový text byl vytvořen na základě podrobného studia evropských předloh tohoto typu literatury²⁹ a po důkladné úvaze nad jejich klady a zápory. Chytil se snažil najít pro české prostředí nejvhodnější variantu, kterou nakonec viděl především v německých edicích (šaský a především bavorský soupis).³⁰ Koncepci rakouské topografie připravenou c. k. Ústřední komisí pro výzkum a zachování historických a uměleckých památek, z níž v té době byl vydán jediný díl věnovaný Korutanům,³¹ nakonec víceméně zavrhl. A to i přesto, že Josef Hlávka při schůzích Archeologické komise několikrát doporučoval vycházet právě z ní, protože nepovažoval pro Českou akademii za prozíravé jednat v rozporu s centrálními rakouskými úřady. Kromě neoddiskutovatelného významu, který měl mít Soupis pro ochranu památek, Chytil velmi dobře chápal, že bude i základem jejich systematického výzkumu, a tedy klíčovým východiskem dějepisu umění u nás.³² Inventarizace památek přesně odpovídala snaze tohoto oboru, podobně jako dalších humanitních disciplín v dané době, inspiraci u přírodních a technických věd „zvědečtit“ své metody. Přestat být subjektivním „psaním o umění“ a vydobýt si postavení skutečné vědy. Na to jednoznačně ukazují například Chytilova slova: „... slouží celá ta akce výzkumná k opatření jistého druhu statistických dat, ...“ či „... tím více pociťovala se potřeba souborného, úplného a přesného materiálu.“³³

Archeologické komise. In *Václav Karel Vendl. Edice nedokončeného soupisu uměleckých památek politického okresu pardubicko-holicko-přeloučského*. Ed. Jana Marešová. Praha: Artefactum, 2007, s. 9–13; UHLÍKOVÁ, Kristina. Zdeněk Wirth a soupisy památek, 1. díl – Zapojení Z. Wirtha do soupisového projektu Archeologické komise v období před 1. světovou válkou. *Zprávy památkové péče*, 2008, roč. 68, s. 145–151; Táž. Historie soupisu. In SOUKUP, Josef, VALCHÁŘ, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Ledčeském, Edice nedokončeného rukopisu*. Eds. Jan Sommer, Kristina Uhlíková. Praha: Artefactum, 2010; nejnověji Táž. První publikované umělekohistorické topografie v Čechách. Od Archeologické komise k českému „Dehiovi“. *Zprávy památkové péče*, 2010, roč. 70, s. 44–48; PRIX, Dalibor. *Analýza stavu umělecko-historických topografií a „soupisové“ činnosti v České republice ke sklonku roku 2012*, interní materiál Ústavu dějin umění AV ČR.

28 CHYTIL, Karel. O inventáři uměleckých památek. *Osvěta*, 1894, roč. 24, s. 717–727.

29 Její přehled zde v úvodu také podal.

30 Jednotlivé spolkové německé země založily většinou vlastní soupisovou řadu. Na přelomu 70. a 80. let 19. století začala být jako první vydávána topografická edice Saska – *Beschreibende Darstellung der älteren Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Sachsen und angrenzenden Gebieten*. Bavorský soupis (*Die Kunstdenkmäler des Königreich Bayern*) vycházel od roku 1895.

31 von HELFERT, Joseph Alexander (ed.). *Kunst-Topographie des Herzogthums Kärnten, Österreichische Kuntopographie*, Bd. 1. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historische Denkmale. Wien: Kubasta & Voigt, 1889.

32 CHYTIL, Karel. O inventáři uměleckých památek. *Osvěta*, 1894, roč. 24, s. 718.

33 Tamtéž, s. 719.

Zjevně i v souvislosti s touto tendencí považoval Chytil za smysluplný pouze systematický a navíc co nejpodrobnější Soupis, „že by dle možnosti vyčerpán byl materiál všecek a že by ho pak bylo snadno přehlédnouti.“³⁴ Sice zcela neodvrhoval ideu dosavadního víceméně nahodilého mapování uměleckých děl minulosti na stránkách odborných periodik, jaká v českém prostředí v kratších člancích tvořila významnou náplň především *Památek archeologických a místopisných* a *Metodu*, ty však podle něj mohou být pouze přípravnou fází pro regiony, pro něž zatím nebyl komplexní Soupis publikován. Důležitou zásadou, kterou Chytil stanovil, bylo uměleckohistorické kritérium výběru, jež souviselo s modernějším, u nás však zdaleka ne převažujícím pojetím památky jako uměleckého díla minulosti a nikoliv jako dokladu historických událostí. Odtud vycházela také neochota považovat za jedno z kritérií pro zařazení památky do inventáře dobu jejího vzniku, protože Soupis měl být podle něj důkladným přehledem všech kvalitnějších uměleckých děl nacházejících se na daném území a měl zůstat platný minimálně několik desetiletí. Tímto názorem však již zcela předběhl svou dobu a nakonec jeho požadavek také nebyl plněm Archeologické komise vyslyšen, ovšem ve shodě s jinými souběžnými evropskými projekty. Se zmíněnou emancipací vědních disciplín souvisel jistě Chytilův názor nesměšovat soupis uměleckých památek s památkami archeologickými či lidovými, protože každý z těchto oborů měl podle něj v dané době již jinou metodu výzkumu.³⁵

Nejen v závěru 19. století, ale i na počátku století nového byl význam Soupisu viděn také ještě v jedné důležité rovině. Kromě ochrany památek a východiska uměleckohistorického výzkumu se měl stát inspirací, vzorníkem pro tehdejší tvůrčí umělce, pro něž se důkladná znalost domácího umění stala klíčovou, a jistě s tím souviselo i početné zapojení architektů do činnosti Komise.³⁶

Chytilovu koncepci nastíněnou v programovém textu Komise do značné míry respektovala.³⁷ Za teritoriální východisko byly vybrány politické okresy, kterých v té době bylo v Čechách 92. Uměleckohistoricky zvláště významným městům či objektům (hradům, zámkům, klášterům) měly být věnovány samostatné díly. Pro Prahu byla v roce

34 Tamtéž.

35 „O památkách předhistorických pojednává se přirozeně s jiného hlediska a jiným způsobem než o výtvorech uměleckých a památkách historických, a celý postup prací při výzkumu jest v onom oboru jiný než v tomto.“ CHYTIL, Karel. O inventáři uměleckých památek, *Osvěta*, 1894, roč. 24, s. 72. „A se stanoviska vědeckého vyžaduje celý výzkum národopisný samostatné organisace, zvláštěm jeho účelům přiměřené.“ Tamtéž, s. 723.

36 „Umělecké památky starých dob nemají důležitosti jen pro vědu, ony mohou zároveň sloužiti jako vzory neb alespoň jako podněty a pomůcky uměleckého tvoření nové doby.“ Tamtéž, s. 718. Na konci 19. století kromě Josefa Hlávky, byli členy Komise architekti Josef Fanta, Josef Mocker, Jan Koula, Antonín Wiehl či Friedrich Ohmann, řada dalších byla jmenována jejími jednatelem.

37 Není zaznamenána ve schůzích diskuze (viz zápisy ze schůzí pléna, A AV ČR, fond ČAVU, k. 247, i. č. 557, sing. 371.1).

1897 založena samostatná řada nazvaná Soupis královského hlavního města Prahy, kterou městská rada podpořila vysokou dotací.³⁸

Okresní Soupisy v abecedním pořadí podle obcí popisovaly movité i nemovité památky od pravěku až do počátku 19. století, přičemž zvolená horní časová hranice zřejmě souvisela s tehdejšími novými oceněními empírových staveb. Heslo se skládalo z názvu lokality, seznamu relevantní literatury a pramenů a charakteristiky jednotlivých památek od hradeb přes kostely, kaple, fary, hrady, zámky až po samostatně stojící sochy, boží muka apod. Této hlavní části předcházela obecný úvod, charakterizující postup prací a celkový uměleckohistorický vývoj regionu.

Můžeme říci, že Chytil vytýčil projekt nebývale moderní, plně srovnatelný se soudobými evropskými, především německými uměleckohistorickými topografiemi, současně však zvláště s ohledem na nastíněnou tristní situaci českých dějin umění nesmírně odborně, ale i finančně a organizačně náročný.³⁹ Přesto se v Archeologické komisi podařilo vytvořit takový kolektiv, který rozjezd projektu zvládl, k čemuž napomohla řada příznivých okolností. Jednou z nich byla ochota zmiňovaných odborníků se do přípravy svazků alespoň v první fázi plně zapojit, byť se jednalo o finančně nepříliš výhodnou aktivitu. Kromě významu pro rozvoj oboru si byli jistě vědomi i přínosu takto detailního průzkumu úplného compendia památek, byť relativně omezeného území pro jejich vědeckou i pedagogickou práci.⁴⁰ Dalším pozitivním momentem bylo zapojení řady architektů a stavitelů, kteří byli schopni vytvořit kvalitní obrazovou přílohu. Poslední, ale jistě ne méně významnou podmínkou bylo organizační a finanční zajištění, kterého se velmi úspěšně ujali Josef L. Píč ve funkci hlavního referenta Komise, ředitel kanceláře České akademie Josef Kořán a především Josef Hlávka. Hlávka skutečně nebyl jenom reprezentativní osobností v čele instituce. Osobně vymýšlel nové možnosti financování. Zajistil Soupisu státní i zemskou dotaci, psal dopisy možným mecenášům z řad okresních i městských zastupitelstev, pojišťoven, spořitelen a větších statkářů v popisovaném regionu. Podařilo se mu například velmi prozřívavě zajistit na Ministerstvu kultury vyučování nařízení k povinnému odběru celé ediční řady všem středním školám v zemi.

Velmi špatné personální vybavení oboru se však nakonec ukázalo jako klíčová slabina projektu. Komise i přes Chytilovo a jistě nejen jeho varování byla nucena zapojit do autorského kolektivu řadu autodidaktů. Zdá se, že v opozici k němu v této otázce stál především Hlávka, pro něhož kvalitativní úroveň jednotlivých svazků zřejmě nebyla

38 Velkoryse pojatá koncepce pražského Soupisu počítala se samostatnými díly pro jednotlivé čtvrti historického města. Jejich prvními garanty byli: Antonín Podlaha, Eduard Šittler (Hradčany), Karel Chytil (Malá Strana), Karel B. Mádl (Staré Město), Bohumil Matějka (Nové Město). První a jediné svazky, jejichž autory byli Antonín Podlaha, Eduard Šittler, Karel Chytil a Kamil Hilbert, se týkaly Pražského hradu a vyšly v letech 1903 a 1906.

39 Pravděpodobnou motivací členů Komise byla zřejmě i snaha vyrovnat se zvláště německým vzorům.

40 Což dokládají mimo jiné množící se články o uměleckých dílech z regionů zpracovaných jmenovanými odborníky pro soupisový projekt.

natolik zásadní. Za důležitější považoval rychlé, komplexní dokončení inventáře – evidenční podchycení všech památek země, jejichž znalecký popis by bylo možné precizovat poté v dalších fázích. Jeho prioritou patrně bylo, aby se tato evidence mohla rychle stát zmiňovaným východiskem účinnější ochrany památek.

To už se však dostáváme na úroveň hypotéz. Je samozřejmě otázka, zda při výlučné účasti odborníků, kteří se navíc nechtěli a s ohledem na své pracovní vytížení v jiných institucích ani nemohli přípravě topografie věnovat soustavně, mohl mít takto náročně rozvržený projekt vůbec naději na více než několik vydaných dílů. Zdá se tedy, že nakonec i historici umění v Komisi připustili účast autodidaktů, jejichž rukopisy budou však důkladně korigovány.⁴¹

Budoucí autoři byli buď oslovováni přímo členy Komise, nebo se mohli přihlásit i sami a plénum jejich žádost posoudilo, většinou na základě vyžádané ukázky alespoň jednoho zpracovaného hesla. Kromě několika jmenovaných odborníků se rekrutovali především z jednatelů Komise, regionálních historiků, učitelů gymnázií i nižších škol, archivářů a stavitelů. Zdá se, že pověření sepsat památky vlastního regionu se pro ně do značné míry stalo prestižní záležitostí, uznáním jejich znalostí historie kraje. Zájem o památky se v širší veřejnosti stal v té době významnou prezentací vlasteneckého a postupně stále spíše nacionálního cítění a do určité míry jistě i transformací obtížněji realizovatelných politických ambicí. Studium památek se podobně jako studium regionální historie stalo velmi přitažlivým koníčkem české inteligence. Zájem o zapojení do projektu byl v období před první světovou válkou pozoruhodně vysoký.

Aby byla zachována kvalitativní úroveň a metodická jednotnost svazků, byl každý odevzdaný rukopis recenzován alespoň jedním odborníkem a některé byly skutečně odmítnuty, či doporučeny k radikálnímu přepracování. Později byla též využívána možnost revize textu zkušenějším autorem. I přes veškerou snahu Komise udržet textovou kvalitu na určité úrovni se to v mnoha případech z různých důvodů nepodařilo. Na druhou stranu se ale Archeologické komisi takto podařilo soustředit kolektiv osobností, které se zapojením do tohoto projektu začaly studiem domácích památek systematicky zabývat, chtě nechtě precizovaly i metodiku své práce, a vytvářely tak podhoubí rozvoje domácích dějin umění, ale možná především ochrany památek.

Úroveň obrazové přílohy připravené většinou některým regionálním stavitelem (kresby a plány) a fotografickým ateliérem (fotografie) posuzoval technický redaktor, kterým byl v této první fázi Jan Koula. Cílem bylo připravit skutečně reprezentativní publikace, katalogy „uměleckého bohatství národa“. Objevení a vyzdvižení specifika „českého“ umění, a tím podtržení jedinečnosti a významu národa v rámci monarchie, ale vlastně i celé Evropy, bylo jednou z hlavních motivací řady členů Komise i dalších autorů pro zapojení se do tohoto projektu.

41 Byla sestavena pravidla, která upřesňovala kritéria výběru objektů a metodiku popisu jednotlivých typů staveb a mobiliáře. Napsání prvních dvou „pilotních“ svazků se ujala dvojice historiků umění K. B. Mádl a B. Matějka. Jejich svazky věnované kolínskému a lounskému okresu vyšly v roce 1897 a byly současně s pravidly doporučovány dalším autorům jako vzor.

„Soupisový“ kolektiv tvořil také stále významnější část přispěvatelů tiskové platformy Archeologické komise Památek archeologických a místopisných.⁴² O vlastním publikačním orgánu Komise uvažovala již na prvních schůzích, což jistě svědčí o sebevědomí a přesvědčení o významu své činnosti. V roce 1895 bylo Josefem Hlávkou navrženo nezakládat nový časopis, ale soustředit texty o památkách ve zmíněném širším smyslu tohoto slova v jednom periodiku a připojit se k Archeologickému sboru Muzea Království českého ve vydávání Památek archeologických a místopisných. Archeologický sbor obratem souhlasil, k čemuž jistě napomohlo výrazné personální propojení obou institucí, mimo jiných osobností byl tehdejší redaktorem Památek hlavní referent Komise Josef L. Pič. Jako první pod hlavičkou obou institucí vyšel 16. díl, obsahující ročníky 1893 až 1895. Tematický záběr časopisu byl v dané době značně široký – od prehistorie, přes pomocné vědy historické, historii školství, řemesel, regionální dějiny až k textům týkajícím se z mnoha hledisek výtvarného umění. Tyto posledně jmenované články však měly zatím většinou daleko k uměleckohistorickým studiím, jednalo se o stručná upozornění na zajímavý pramen k dějinám umění (účet či inventář kostela), faktografické zprávy o životě umělců, stručné historie cechů stavitelů či malířů apod. Texty, které bychom mohli výstižně označit souhrnným názvem článku schwarzenberského archiváře Františka Mareše „*Materiálie k dějinám umění, uměleckému průmyslu a podobným*“⁴³ či označením příspěvků Karla B. Mádlva v tomto prvním společném díle Památek „*Varia z dějin umění*“.⁴⁴ Je zde zjevně patrná obava před rozsáhlejšími zobecňujícími studii, jaké v nedávné době publikoval Ferdinand Lehner,⁴⁵ nebo Josef Braniš⁴⁶ a které přinesly řadu nepřesností, krátkých spojení či vyložených manipulací s fakty, jež autorovi narušovaly jeho pečlivě vystavěnou vývojovou konstrukci. Jmenovaná mladší generace českých badatelů o umění (Chytil, Mádl, Matějka, Borovský, případně Koula)⁴⁷ šla tedy v duchu pozitivismu raději cestou skládání celkového obrazu z malých střípků, o jejichž věrohodnost se však mohli opřít. S přibývajícimi zkušenostmi, danými jistě v mnoha směrech také prací na topografii, se však v druhé polovině devadesátých let v časopise pomalu objevují rozsáhlejší studie. Karel Chytil se již neváhal vyjádřit i k zásadním otázkám českých dějin umění, jakými jistě byla osobnost Petra Parléře a jeho díla.⁴⁸ Matějka⁴⁹ s Mádlem⁵⁰ zde začínali s výzkumem českého barokního umění.

42 O historii PAM viz BÖHM, Jaroslav. Sto let „Památek archeologických“. *PA*, 1954, roč. 45, s. 1–34.

43 *PAM*, díl 16, roč. 1893–1895, s. 141, 297, 399, 465, 569, 663, 777.

44 *PAM*, díl 16, roč. 1893–1895, s. 477.

45 *Dějiny umění národa českého*, díl I. Doba románská. Svazek I. Architektura. Část I. Praha: Česká grafická unie, 1903. Svazek II. Architektura. Část II. Praha: Česká grafická unie, 1905. Svazek III. Architektura. Sochařství. Malířství. Umělecký průmysl. Praha: Česká grafická unie, 1907.

46 *Dějiny středověkého umění v Čechách*, I. díl. Praha: Höfer a Klouček, 1892, II. díl, Praha: Höfer a Klouček, 1893.

47 Ale odpovídají tomu i příspěvky z pomocných věd historických a dalších oborů.

48 K rodopisu Parléřů. *PAM*, 1896–1897, díl 17, s. 441–444.

49 Zvláště Matějková habilitace – Přestavba a výzdoba chrámu sv. Tomáše při klášteře sv. Augustina na Menším Městě Pražském. *PAM*, 1896–1897, díl 17, s. 81–152.

50 Např. Fresky u sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze. *PAM*, 1896–1897, díl 17, s. 17–23.

V této zahajovací fázi své existence, nepřímo završené postupným nástupem nové generace na začátku století, sehrála Archeologická komise významnou a jednoznačně pozitivní roli. Pro český dějepis umění představovala první výzkumnou instituci. Na její půdě mohlo poprvé v historii tohoto oboru u nás spolupracovat více odborníků. Připravila velmi propracovanou a moderní koncepci pro obor klíčového Soupisu uměleckých památek a víceméně úspěšně tento projekt nastartovala. Z Památek archeologických a místopisných se postupně stávala platforma sloužící skutečně plodné výměně informací a díky rostoucí kvalitativní úrovni textů osobností zakladatelské generace českého dějepisu umění znamenala do určité míry i metodickou školu nových přístupů zvláště pro laické badatele.

Komise také byla uznávaným odborným zemským garantem památkové péče i institucí, která financovala či spolufinancovala archeologické a stavebněhistorické výzkumy a restaurátorské i rekonstrukční zásahy na památkách. Na druhou stranu ji však velmi výrazně limitovalo příslušným oborům neodpovídající vzdělání jejich členů a postupně stále více jejich neochota sledovat nové zahraniční metodickými proudy. Odborné výsledky – články i texty Soupisů – měly, v porovnání s německými či vídeňskými historiky umění, ale i německočeskými, kteří byli vždy více otevření zahraniční inspiraci, většinou nižší úroveň. V prvním desetiletí 20. století se začalo rozhodovat o tom, zda Komise bude pokračovat v nastoupené cestě k úspěšné vědecké instituci, což však bezpodmínečně vyžadovalo přijetí metodických inovací, nebo ustrne a změní se v baštu konzervativního provincialismu.

Resumé

The CASA Archeological Committee and Czech art history in the late 19th century

The Archeological Committee was set up as one of the special Czech Academy of Sciences and Arts standing commissions in 1893 out of a need to bolster heritage conservation at a provincial level. Its establishment matched the increasing interest in heritage at the end of the 1880s and the 1890s. The committee became the expert supervisor for heritage conservation and a research institute whose three sections established the foundations of archeology, ethnography and the history of art in Bohemia. Its plenum gave rise to the ideas and plan behind the most successful publishing project in the entire academy: the Historical and Artistic Heritage Catalogue, a work of art historical topography used to this day, which in over fifty volumes, maps out in detail the heritage in practically one half of Bohemia.

The author of this plan was Karel Chytil, a leading figure in Czech art history at the end of the 19th century. In addition to the undoubted importance that the Heritage Catalogue was to have for conservation, Chytil and other Czech art historians at the time (Bohumil Matějka, Karel Boromejský Mádl, František Xaver Borovský and Jan Koula) understood very well that it would also form

the basis for their systematic research and thus a keystone for art history. The inventorization of heritage items precisely mirrored the attempts in this field, as in other humanities disciplines at that time, to “scientify” its methods, to cease being “writing about art” and to achieve the status of a true science. At the end of the 19th century and at the beginning of the new century, the significance of the Catalogue was also seen at another important level. It was meant to be inspiration for creative artists at that time, for whom a thorough knowledge of domestic art was of crucial importance for their efforts to create a “national” artistic style. The Committee can be said to have set out a project that was unprecedentedly modern and fully comparable with contemporary European art history topographies, and yet at the same time it was enormously challenging, particularly in view of the personnel situation in the Czech history of art. However, a team that handled the project launch was successfully created in the Archeological Committee.

Translated by Melvyn Clarke.

*Karel Chytil s neznámými dámami, nedatováno, přelom 80. a 90. let 19. století
(Odd. dokumentace ÚDU AV ČR, fond Z. Wirth, k. XI, sv. 5)*

Osvěta 1894

K. Chytil: O inventáři uměleckých památek.

717

O inventáři uměleckých památek.

Napsal

dr. Karel Chytil.

otázka inventáře uměleckých památek jest jednou z těch, o nichž drahnou dobu v kruzích odborných, v soukromém hovoru se pojednává a ob čas i zpráva do širšího obecního proniká, ale pokud mi známo, v naší veřejnosti ještě nebylo podrobněji o ní pojednáno. Uvádí se z pravidla v souvislosti s otázkami jinými, více méně naléhavými, a to jest jí na závadu. Měli byti platná vyřizena, nutno ji pojmuti a řešiti zcela samostatně, vyloupnouti ji z celého osnovy otázek jiných, z nichž mnohé bohužel nemají naděje v brzké uskutečnění. Právě zdárné její provedení bude základem a východiskem ostatní akce.

Jsou tu již dosti široké kruhy, které se věcí tou zajímají. Vzpomeňme si, jaký úspěch měla výstava retrospektivní ve všech vrstvách společenských, a jak téměř co den interes k uměleckým záležitostem roste, opravdivosti a pravé vřelosti nabývá. Památky minulosti, ty výtvory předků našich a svědci slavných i trudných časů, působí na každou vřímavou mysl, i vědomostní nezkyplenou, a naopak zase onen druh všedního publika, kteréž bylo mu popráno poznati cizí kraje, vracívalo se z cest s myslí otrlou, netečnou, ano nepřiznivou všemu domácímu, ten chvála Bohu znenáhla mizí. Již sama existence četných místních muzeí, jejichž snahou jest zachovati místní památky, posiluje domnění, že inventarisování uměleckých a historických památek celé země pozdraveno bude souhlasem jako věc, na nížto všem záleží.

Jedná se o to, jakým způsobem, v jakém rozsahu je provesti? A tu třeba plně shody jednak kruhů odborných, jež by se ku práci uvolily, jednak rozhodujících faktorů, kteří by poskytli nutných k tomu prostředků, neboť předem již lze vytknouti, že věc, máli plně vyhovovati, nelze provesti ani obětavostí jednotlivců, ani podnikavostí nakladatele sebe snaživějšího a k obětem odhodlaného.

Otázka o způsobu a rozsahu podniku na první pohled nezdá se nijak obtížná. Program spočívá již v hesle, a cílech vzorů neschází. Snad stačí vybrati již nějaké ustálené schema?

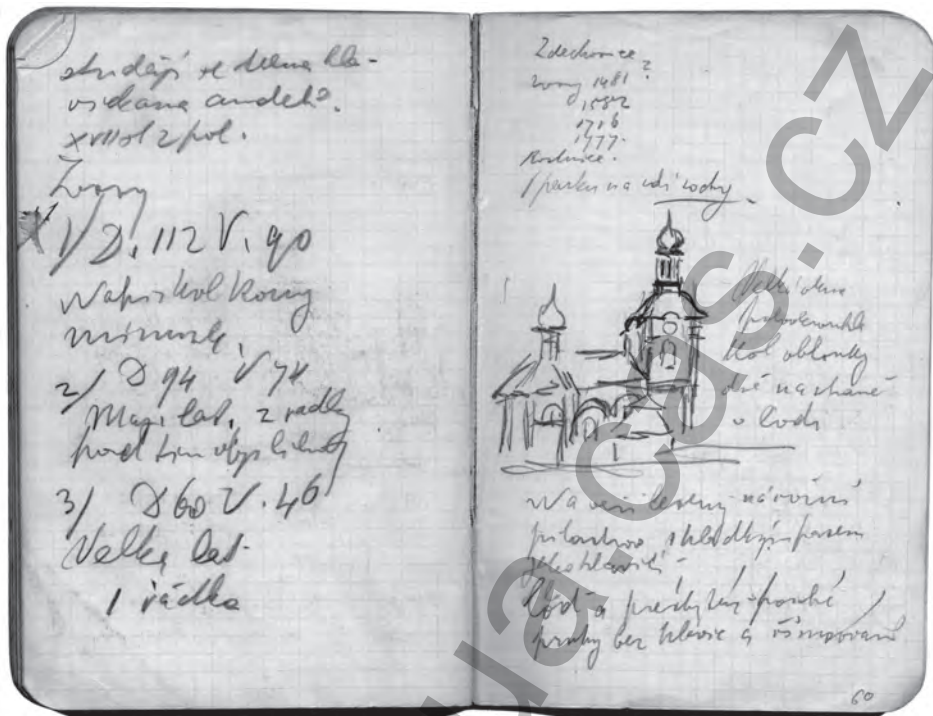
Přehledneme-li celou řadu podniků podobného druhu, pokud v publikacích se obráží, shledáme v celém založení i v úpravě velikou rozmanitost, která má původ také v tom, že principy nebyly a nejsou veskrz ustáleny, ale zároveň také v příčinách mnohem hlubších a podstatnějších, v poměrech země, v rozsahu oblasti, v bohatství a povaze památek a zvláště také v prostředcích, jež byly pohotové.

Každý inventář uměleckých památek má dvojitý účel: především průzkumný a pak zachování toho, co důležité jest. Ten účel sleduje ovšem též centrální komise pro ohledání a zachování uměleckých a historických památek, sledují ho i některé domácí instituce a podniky literární; ale inventářem byl by proveden ten úkol systematicky a tak do podrobná, že by dle možnosti vyčerpán byl materiál všecek a že by ho pak bylo snadno přehlednouti. A co zachování památek se týče, má

OSVĚTA 1894. 8.

46

Poznámkový sešit Karla Chytila k Soupisu památek okresu Chrudim
(Odd. dokumentace ÚDU AV ČR, fond K. Chytil, k. 1, i. č. 35)

František Schmoranz ml. a Karel Boromejský Mádl na Křivoklátě, nedatováno, 80. léta
19. století (Odd. dokumentace ÚDU AV ČR, fond Z. Wirth, k. XI, sv. 7)

125. výročí Akademie věd ČR

V roce 2015 Akademie věd ČR oslaví 125. výročí založení *České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*. Tuto vědeckou společnost, známou pod zkratkou ČAVU, považuje současná Akademie věd za svou předchůdkyni. Za klíčové datum byl vzat 23. leden 1890, kdy panovník podepsal rozhodnutí o zřízení České akademie.

Přehled následujících akcí naznačuje, v jaké šíři chce AV ČR oslavit svou historii, zdůraznit kontinuitu s institucemi předchůdkyněmi a přínos české (mimouniverzitní) vědy pro společnost u nás i ve světě. Na většině akcí se autorsky i organizačně podílí také Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.

- **23. 1. 2015** – slavnostní zasedání a tisková konference **125 let českých akademií věd (a umění)** (Senát Parlamentu ČR, hlavní sál Valdštejnského paláce) [MÚA]
  - **únor/březen 2015** – videomapping na budově AV ČR (Národní třída)
- **4. 3. 2015** – vernisáž výstavy **Věda a technika. Dobrodružství, které vás bude bavit!** (Národní technické muzeum)
- **30. 4. 2015** – vernisáž výstavy **Botanické příběhy. Svět rostlin – od poznání k využití** (Průhonický zámek a Botanická zahrada Chotobuz)
  - **27.–29. 5. 2015** – mezinárodní konference **Mimouniverzitní vědecké instituce v letech 1890–2015** (Národní technické muzeum) [MÚA]
    - **květen – říjen 2015** – putovní exteriérová výstava **UMĚNÍ (a) VĚDY** (Brno, Ostrava, Olomouc, Jihlava, České Budějovice, Praha) [MÚA]
- **11. 6. 2015** – vernisáž výstavy **Smysl pro umění: umělecké ikony v České akademii věd a umění** (Národní galerie v Praze, Salmovský palác) [MÚA]
  - **17. 9. 2015** – vernisáž výstavy **Věda – národ – dějiny** (Národní muzeum) [MÚA]
  - **30. 9. 2015** – vernisáž výstavy soudobého umění (Národní technická knihovna)
    - **8. 12. 2015** – závěrečný galavečer ČAVU

Více informací na webových stránkách AV ČR

www.cas.cz

Akademické počátky české jazykovědné bohemistiky¹

VĚRA DVOŘÁČKOVÁ

Academic Origins of Czech Linguistic Bohemistics

Abstract: The origins of Czech linguistic bohemistics within the Czech Academy of Sciences and Arts are usually assumed to be only linked with Kancelář *Slovníku jazyka českého* ('Office for the *Dictionary of the Czech Language*') which had backed the creation of what was then the most extensive dictionary of the Czech language. However, the academic origins of Czech linguistics can also be traced to the more or less important linguistic activities of many committees established as 'Class III.' committees of the Czech Academy of Sciences and Arts, whose members included linguists who were some of the most important figures in Czech philology in the first half of the 20th century.

Keywords: Linguistic Bohemistics; Office for the *Dictionary of the Czech Language*; Class III. committees of the Czech Academy of Sciences and Arts.

Když byla roku 1891 založena Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, dostala se mezi její prvořadě úkoly také příprava velkého výkladového slovníku národního jazyka, kladoucího si za cíl stát se důstojným reprezentantem české kultury. S jeho následným zpracováváním byla přímo, či nepřímo spjata valná část akademické vědecké činnosti v oblasti jazykovědné bohemistiky v první polovině 20. století. Organizační základnu zamýšlenému tezauru tvořila Kancelář *Slovníku jazyka českého* (KSJČ), zřízená k tomu účelu v roce 1911 při České akademii. Již nejméně o pět let dříve však byly akademickými pracovníky sdruženými v lexikografické a dialektologické komisi promyšleny koordinační principy a koncepční zásady nového slovníku.

Lexikografická a dialektologická komise (od roku 1919 zvlášť lexikografická komise a dialektologická komise) byla součástí III. třídy České akademie, kam patřily také další jazykovědné, příp. interdisciplinární (postihující mj. lingvistické pojetí zkoumané problematiky) bohemistické komise. Lze k nim počítat komisi bibliografickou, místopisnou, pravopisnou, fonografickou, ortoepickou, fonetickou (uváděnou častěji pod názvem přípravná komise pro zřízení Ústavu pro záznam, výzkum a kulturu hlasu

1 Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 6798 5921.

i mluvy), širší bohemistickou, komisi pro vydávání spisů J. A. Komenského, komisi pro studium staročeské bible, komisi pro gramatickou terminologii, komisi pro fotografování rukopisů a starých tisků či komisi pro vydávání spisů prof. Oldřicha Hujera.

Obecně se má za to, že Ústav pro jazyk český (ÚJČ), založený roku 1946, vznikl rozšířením Kanceláře *Slovníku jazyka českého*. Cílem tohoto příspěvku je však poukázat na skutečnost, že u kořenů české akademické jazykovědné bohemistiky stály také uvedené komise (ač přednostní zásluhu KSJČ upřít nelze), které svou činností (a vůbec svou existencí) poskytovaly cenné podněty pro budoucí uspořádání a zaměření vrcholné domácí badatelské instituce zabývající se českým jazykem.

Bibliografická komise

Již v roce 1892 vznikla v České akademii Komise pro Sbírkou pramenů k poznání literárního života československého, členící se do tří skupin, které postupně začaly pracovat jako samostatné komise: 1) Komise pro vydávání památek řeči a literatury české, 2) Komise pro literární korespondenci a prameny cizojazyčné, 3) Bibliografická komise.

Posledně jmenovaná, mající od roku 1939 k dispozici tzv. bibliografickou kancelář, se věnovala jednak koncipování jednotných zásad a pravidel výběru excerpčního materiálu, způsobu excerpce a formální úpravy jednotlivých zápisů, redakci chystaných pravidelných bibliografických souhrnů apod., jednak přímému zpracovávání (a jeho organizaci) československé filologické a literárněvědné bibliografie. Základem práce na filologických soupisech bylo vypisování denního tisku a (především odborných filologických) časopisů. Péči bibliografické komise III. třídy ČAVU tak bylo v úplnosti podchyceno a publikováno období let 1929–1935.²

Na konci čtyřicátých let přešlo přímé provádění bibliografických prací v oblasti československé lingvistiky a literární vědy na Ústav pro jazyk český a Ústav pro českou literaturu. Bibliografická komise však tuto jejich činnost i nadále (až do vzniku ČSAV) koordinovala. V průběhu šedesátileté existence této komise rozšířila její členskou základnu řada významných českých lingvistů, zástupců filologické třídy, např. Josef Kurz, Václav Flajšhans, Oldřich Hujer, Vilém Mathesius, Bohuslav Havránek či Vladimír Šmilauer.

Praktický význam bibliografické práce pro vědeckou činnost v jakémkoli oboru je nesporný. O to větší výhodou je, má-li se nově vzniknuvší bibliografické pracoviště při vědecké instituci o co opřít, na co navazovat. Zdeněk Tyl, jenž se v roce 1949 jako první v rámci ÚJČ zhostil mapování a vydávání lingvistické bibliografie, pracoval zpočátku pod stálým vedením bibliografické komise. Především díky jeho soupisům (zvl. ročním³ a pětiletým⁴) a spolupráci (Zdeňka Tyla i dalších pracovníků ÚJČ) se zahraničními

2 *Bibliografie československých prací lingvistických a filologických za rok 1929 (až 1935)*. Praha: ČAVU, 1930–1938.

3 Za roky 1953–1963 byly pravidelně otiskovány ve *Slově a slovesnosti*.

4 *Bibliografie české lingvistiky. Jazykověda obecná, indoevropská, slovanská a česká (1945–1960)*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1955–1963, 3 sv.

a mezinárodními organizacemi⁵ mohlo bibliografické oddělení, založené při ÚJČ roku 1949, mj. plnit pro nadcházející desetiletí nezastupitelnou úlohu v soustavném informování světové (lingvistické) veřejnosti o práci českých, popř. slovenských jazykovědců.

Lexikografická a dialektologická komise

Prvním krokem vedoucím k vydání lexikografického počínu, který byl ve výsledku nazván *Příručním slovníkem jazyka českého (PSJČ)*, bylo zřízení lexikografické a dialektologické komise v rámci III. (filologické) třídy České akademie v roce 1905. Ta krátce po svém vzniku podala prostřednictvím svého člena, univerzitního profesora Františka Pastrnka návrh na realizaci *Slovníku jazyka českého*, který měl dle původního plánu obsahovat česká slova všech dob, doložená v relevantních písemných pramenech i užívaná v běžné mluvě na území Čech, Moravy, Slezska a Slovenska, a stát se tak tezurem českého jazyka.⁶

Lexikografická komise, Kancelář Slovníku jazyka českého

Kancelář *Slovníku jazyka českého (KSJČ)* byla založena roku 1911. Ačkoli byla v prvopočátku její institucionální podstata dána pouze tím, že lexikografická a dialektologická komise získala pro svůj největší podnik přidělené prostory v Hlávkově paláci, tedy *kancelář*⁷, postupem času se zde se scházející skupinka jazykovědců, členů lexikografické a dialektologické, resp. lexikografické komise, vyprofilovala v instituci, na jejíchž základech byl v roce 1946 vybudován Ústav pro jazyk český. Úřadem v pravém slova smyslu se KSJČ stala nejspíše až v roce 1919, kdy byl Václav Ertl jmenován jejím prvním ředitelem (do té doby byla obsazována pouze pozice předsedy lexikografické a dialektologické komise).

Již během roku 1911 se naplno rozběhly excerpční práce, které spočívaly ve vypisování buď všech slov (v dílech českých spisovatelů, která komise shledala za vhodné k totální excerpci), nebo pouze takových slov, která byla použita ve zvláštním významu, ojedinělých, zřídka se vyskytujících výrazů, odlišných morfologických či hláskoslovných tvarů apod.⁸ Excerpovala se přitom próza, básnické sbírky, odborná literatura, noviny a časopisy. Stranou nezůstávaly ani dosavadní slovníky českého jazyka, zejména

5 V rámci zpracovávání lingvistické bibliografie byly navázány užší kontakty např. s Comité International Permanent des Linguistes, Mezinárodním komitétém slavistů, International Committee of Onomastic Sciences, The Modern Humanities Research Association atd.

6 Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha, Archiv AV ČR (dále: A AV ČR), fond ÚJČ ČAVU, k. 1, i. č. 3, zpráva lexikografické a dialektologické komise o Pastrnkově návrhu na započeti přípravných prací ke „Slovníku jazyka českého“, 19. 3. 1905.

7 Této skutečnosti odpovídal i původní pravopis „*kancelář Slovníku jazyka českého*“, který malým písmenem na začátku odkazoval spíše jen k administrativnímu zázemí slovníkářů, sdružených v lexikografické a dialektologické komisi.

8 A AV ČR, fond ČAVU, k. 231, i. č. 462, zápis ze schůze lexikografické a dialektologické komise ČAVU, 4. 3. 1911.

Gebauerův *Slovník staročeský*⁹, Jungmannův slovník¹⁰ či Kottův slovník¹¹. Texty určené k vypisování byly získávány jednak výpůjčkou z knihoven, muzeí apod., jednak pořizováním v antikvariátech či od jiných institucí nabízejících výhodnou koupi. V době, kdy slovník chystaný v KSJČ začal vycházet, měli jeho zpracovatelé k dispozici již pět a půl milionu excerpčních lístků.¹²

Původní koncepce počítající se vznikem tezauru byla krátce po zahájení systematické excerpce zásadně přehodnocena. V roce 1913 byla nejprve jako časová hranice, od níž bude česká slovní zásoba zpracována, stanovena poslední čtvrtinou osmnáctého století. Na konci dvacátých let však bylo rozhodnuto, že bude lexikografickému popisu podrobena pouze období let 1870–1934 a z dřívějšího období se přihlédne pouze k dílům klasickým, obecně známým a stále čteným. KSJČ tak přistoupila k vypracování slovníku synchronního, který si kladl za cíl předvésti v plné úplnosti nynější slovní zásobu jazyka.¹³

U příležitosti stého výročí započetí vydávání Jungmannova překladového slovníku začal rokem 1935 vycházet *Příruční slovník jazyka českého (PSJČ)*. Vzhledem k bohatému materiálu, který byl před vydáváním slovníku i kontinuálně s ním vypisován, se *PSJČ* nakonec dočkal celkem devíti dílů, postupně vydávaných až do roku 1957, po nichž následovaly ještě tzv. *Dodatky*, které však nakonec nikdy nebyly publikovány.¹⁴

V souvislosti se zpracováváním *PSJČ* stojí za zmínku také skutečnost, že díky Aloisi Získalovi, jednomu z jeho autorů, byla zformulována první česká a slovenská lexikografická teorie, publikovaná na stránkách *Slova a slovesnosti*¹⁵.

Není bez zajímavosti, že již řadu let před vznikem ÚJČ se KSJČ vedle vytváření vědeckého slovníku národního jazyka věnovala celé škále úkolů, které vpravdě předjímaly její přeměnu v jazykovědný ústav: vedle rozmnožování a opatrování milionových excerpčních sbírek se její pracovníci věnovali odbornému názvosloví, dialektům, funkčním stylům, pravopisu, ortoepii, poskytování rad a posudků ve věcech jazykové správnosti úřadům, veřejným institucím i jednotlivcům, za okupace se starali o slušnou jazykovou úroveň filmových titulků apod.

9 GEBAUER, Josef. *Slovník staročeský. Díl první A–J*. Praha: Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění a Česká grafická společnost Unie, 1903. Reprint: Praha: Academia, 1970; GEBAUER, Josef. *Slovník staročeský. Díl první K–N*. Praha: Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění a Česká grafická společnost Unie, 1916. Reprint: Praha: Academia, 1970.

10 JUNGSMANN, Josef. *Slovník česko-německý*. 5 sv. Praha: České museum, 1835–1839.

11 KOTT, František Štěpán. *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický*. Praha: J. Kolář (I. díl), František Šimáček (II. – VII. díl), 1878–1893.

12 DVOŘÁČKOVÁ, Věra. *Osudy Ústavu pro jazyk český*. Praha: ÚJČ AV ČR, v. v. i., 2011, s. 37.

13 *Příruční slovník jazyka českého, díl 1., A–J*. Praha: Státní nakladatelství 1935–1937.

14 V době zpracovávání posledních dílů *PSJČ* již na půdě ÚJČ vznikl nový slovník normativního charakteru (*Slovník spisovného jazyka českého*), jenž obsáhl velkou část hesel, která byla nashromážděna právě také v uvedených *Dodatcích*. Více o nich viz DVOŘÁČKOVÁ, Věra. „Znovunalezené“ *Dodatky* k *Příručnímu slovníku jazyka českého*. *PDAV*, 2013, roč. 5, č. 1, s. 47–54.

15 ZÍSKAL, Alois. Příspěvky k lexikografické teorii a praxi. *SaS* 1938, roč. 4, s. 19–27.

U zrodu Kanceláře *Slovníku jazyka českého* stála celá řada lingvistů patřících k jazykovědné elitě první poloviny dvacátého století. Kromě Františka Pastrnka je zde třeba jmenovat především také Václava Ertla, Josefa Zubatého, Josefa Janka, Václava Flajšhane, Jiřího Polívku, Bohuslava Havránka, Emila Smetánku, Františka Trávníčka (první interní člen KSJČ), Františka Oberpalcera, Quido Hoduru, Aloise Získala, Oldřicha Hujera, Miloše Weingarta, Josefa Kurze, Ladislava Janského, Karla Sochora, Aloise Jedličku, Miloše Helcla, Františka Kopečného ad.

V roce 1946 byl jako první z akademických ústavů založen Ústav pro jazyk český, přičemž Kancelář *Slovníku jazyka českého* byla do něj zahrnuta coby jeho lexikografické oddělení (a na jejím základě bylo vyčleněno také samostatné oddělení terminologické) a zcela kontinuálně pokračovala v dokončování *Příručního slovníku jazyka českého*. Ačkoli by se mohlo zdát (i s ohledem na předchozí úspěšnou vlastní prezentaci KSJČ před odbornou i širokou veřejností), že lexikografie bude v rámci ÚJČ vnímána jako ne-li prvořadá, pak jako jedna z prvořadých disciplín, na nichž je opodstatněnost vzniku celého ústavu postavena, v padesátých letech se slovníkářství nesetkalo s pochopením způsobu a výstupů své práce ze strany některých představitelů vrcholných akademických orgánů. Silné tendence vyloučit lexikografii z okruhu vědeckých disciplín jsou zřejmé mj. z dopisu tehdejšího ředitele ÚJČ Bohuslava Havránka Prezidiu ČSAV, kde píše: „Dovoluji si upozorniti ve vší vážnosti, že není správný ani udržitelný názor, který kategoricky vylučuje jakoukoli lexikografickou práci z práce badatelské a tím ze soustavy věd.“¹⁶

Místopisná komise

Přestože je Místopisné komisi věnován samostatný příspěvek,¹⁷ považuji za vhodné se o ní krátce zmínit i na tomto místě, neboť ve vztahu k české jazykovědné bohemistice první poloviny 20. století zaujímal pozici velmi důležitou a na její činnost navázalo v šedesátých letech nově zformované onomastické pracoviště¹⁸ nejprve ve Slovanském ústavu, následně převedené do Ústavu jazyků a literatur, až se v roce 1969 stalo součástí Ústavu pro jazyk český, kde funguje dodnes.

Z jazykovědného hlediska (ač historický a lingvistický aspekt toponomastické práce Místopisné komise nelze oddělovat) se jako nejzásadnější jeví kodifikační činnost při ustalování místních jmen v českých zemích, aktuálním zejména vždy po skončení první a druhé světové války, v souladu s českými slovotvornými postupy a pravidly českého pravopisu.

16 Archiv AV ČR, fond VIII. sekce filologicko-literární ČSAV, k. 17, i. č. 33, dopis B. Havránka Prezidiu ČSAV z 8. 4. 1955.

17 Viz dále v tomto čísle studii Hany Kábové, *Místopisná komise České akademie věd a umění v letech 1913–1952*.

18 LUTTERER, Ivan. K sedmdesátému výročí založení Místopisné komise ČSAV. *OZ*, 1983, roč. 24, č. 1–2, s. 20.

Místopisná komise, založená roku 1913, byla společnou komisí I. a III. třídy České Akademie, přičemž mezi zástupci III. třídy figurovali významní čeští jazykovědci, např. Josef Zubatý (který byl dokonce prvním předsedou komise), Antonín Profous, Václav Ertl, Miloš Weingart, Oldřich Hujer, František Oberpfalcer či Vladimír Šmilauer.

Dialektologická komise

Hlavním úkolem, jenž si od roku 1919 osamostatněná dialektologická komise stanovila, měl být systematický výzkum českých a moravských nářečí metodou jazykového zeměpisu. Na základě dotazníků rozesílaných do sítě lokalit a přímého terénního průzkumu měly být získávány informace o jednotlivých jazykových jevech, které se měly následně zanášet do zeměpisné mapy.

Dialektologická komise se však potýkala s velmi neuspokojivou finanční (potažmo personální) situací. Dotace, které se jí přece jen podařilo získat, byly určeny výlučně na prázdninové akce v terénu, které ovšem nebyly jednotně koordinovány, navíc materiál takto získaný se z větší části pro budoucí vědecké zpracování nedochoval.¹⁹

I po rozdělení původní společné komise byla spolupráce dialektologů s lexikografy nasnadě. V rámci zpracovávání *PSJČ* byla pozornost logicky obrácena mj. i k místním dialektům (a sociolektům), aby mohla být určována významová prostředí slov, pronikajících odtud do spisovného jazyka. Ačkoli byl *PSJČ* koncepčně pojat jako slovník spisovného jazyka, byly do něj zahrnuty i dialektismy (stejně jako např. slangismy), objevily-li se v excerpovaném spisovném projevu coby ozvláštňující výrazový prostředek.²⁰

Systematičtější terénní práce začaly probíhat až ve čtyřicátých letech prostřednictvím Věry Mázlové, Jana Schneidera a Jaroslava Voráče,²¹ jenž se se vznikem Ústavu pro jazyk český v roce 1946 stal prvním vedoucím jeho dialektologického oddělení. Na půdě ÚJČ se pak naplno rozběhl organizovaný nářeční výzkum vedoucí ve svém výsledku ke zpracování *Českého jazykového atlasu*²² a možnosti podílet se na vytváření mezinárodních jazykových atlasů,²³ ale také ke vzniku řady nářeční studií a monografií.

Pravopisná komise

Pravopisná komise byla při III. třídě zřízena v roce 1920 a hlavním smyslem jejího fungování bylo sestavení pravidel českého pravopisu a záhy též spolupráce (se Státním nakladatelstvím v Praze a Maticí slovenskou) při koncipování pravidel pravopisu slovenského.

19 DVOŘÁČKOVÁ, V. *Osudy Ústavu pro jazyk český*, s. 29.

20 *Příruční slovník jazyka českého, díl I., A–J*. Praha: Státní nakladatelství, 1935–1937, s. IX.

21 A AV ČR, fond ČAVU, Dialektologická komise, k. 232, i. č. 472, sign. 340.6, zprávy o výsledcích dialektologického výzkumu 1943–1948.

22 BALHAR, Jan et al. *Český jazykový atlas 1–5*. Praha: Academia, 1992–2005.

23 Slovánský jazykový atlas, Karpatský jazykový atlas, Evropský jazykový atlas.

První akademická *Pravidla českého pravopisu* vyšla v roce 1941²⁴ a hned následujícího roku byla ministerstvem školství schválena vhodnou příručkou pro školy. Vzhledem k době, kdy se tato *Pravidla* dočkala vydání, bylo nutné, aby zahrnula i změny nařízené úřadem říšského protektora, v přetisku z roku 1946 zase odstraněné. Šlo například o zařazení slov jako *Vůdce, Říše* apod. či naopak odstranění výrazů *Československo, Sokol* ad.²⁵

Péči pravopisné komise (zejména z iniciativy Josefa Zubatého) vycházel také ryze bohemistický časopis *Naše řeč*²⁶, zabývající se otázkami jazykové normy, spisovné češtiny a jazykové kultury. Není bez zajímavosti, že ve 30. letech se jeho redakce (František Bílý, Jiří Haller atd.) ostře rozcházela v otázkách normy a kodifikace s redaktory *Příručního slovníku jazyka českého* vznikajícího v KSJČ.

Z významných postav české lingvistiky působili v pravopisné komisi např. Václav Ertl, Josef Zubatý, Václav Flajšhans, Emil Smetánka, Miloš Weingart, Oldřich Hujer, Bohuslav Hála, Bohuslav Havránek, František Ryšánek, Vladimír Šmilauer, František Daneš, Miloš Dokulil, Miloš Helel, Alois Jedlička, Adolf Kellner, Bohuslav Trnka, František Váhala, Václav Vážný, Josef Zima, Josef Kurz a další.

Vedle velkého výkladového slovníku národního jazyka patří pravopisná příručka k nejzásadnějším a veřejností nejvíce poptávaným praktickým výstupům lingvistické práce. Proto již první plány na vybudování jazykovědného ústavu počítaly se zahrnutím systematické péče o národní jazyk, která by obnášela rovněž „*dohled na správné užívání československého jazyka ve veřejném životě, zvláště v institucích a podnicích podřízených pravomoci nebo vlivu státu, a rozšíření správného užívání jazyka do všech vrstev národa*“²⁷ (mj. s pomocí příslušné normativní příručky). Jazykovědná činnost tohoto druhu byla při ustavení ÚJČ svěřena oddělení nové spisovné češtiny. Pravopisnou komisi lze tak vzhledem k jejímu zaměření i personálnímu složení v jistém smyslu považovat za jeho předchůdce.

Fonografická komise

Fonografická komise byla při III. třídě ČAVU založena roku 1928 a v roce následujícím vznikl jí spravovaný fonografický a gramofonový archiv.²⁸ Vytčeným cílem přitom mělo být shromáždění zvukových záznamů zachycujících aktuální stav národního jazyka a reprezentujících jeho rozmanitost.

24 *Pravidla českého pravopisu (s abecedním seznamem slov a tvarů)*. Praha: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu, 1941.

25 A AV ČR, fond ČAVU, Pravopisná komise, k. 245, i. č. 551, sign. č. 351.0, revize a doplňování Pravidel českého pravopisu, 1941, 1947.

26 Časopis vycházel již od roku 1916 díky III. třídě ČAVU a v roce 1949 bylo jeho redigování převedeno pod Ústav pro jazyk český, kde časopis vychází dodnes.

27 A AV ČR, fond ÚJČ ČAVU, k. 1, i. č. 6, jednání o založení „Ústavu pro jazyk československý“.

28 A AV ČR, fond ČAVU, Fonografická komise, k. 233, i. č. 483, sign. 341.0, informace o gramofonovém archivu Akademie, 1951.

Většina nahrávek komisí koordinovaných byla pořízena v letech 1929–1937 a na záznamech se objevily především ukázky lidové i umělé hudby, nářečí, projevů divadelních umělců, básníků, politiků a dalších vybraných významných osobností veřejného života. Od třicátých let (až do počátku let padesátých) byl fonografický a gramofonový archiv narázově obohacován také o řadu desek běžné komerční produkce, které byly komisí nakoupeny či jí darovány. Většina z nich obsahuje monologické či dialogické scény z divadelních her.²⁹

Po druhé světové válce navázala fonografická komise spolupráci s dialektologickou komisí III. třídy, resp. s dialektologickým oddělením ÚJČ (konkrétně s Václavem Vážným a Jaroslavem Voráčem), výsledkem čehož bylo vytvoření mapy zachycující zápisy lidového zpěvu a mluvy, a ozeřmující tak jazykovou specifickou různost různých českých a moravských lokalit.³⁰ Jako materiál zde posloužily právě nahrávky z let 1929–1937, uložené ve fonografickém archivu.

S činností fonografické komise byla (vedle jiných) spjata celá řada vynikajících českých lingvistů, zvláště Josef Chlumský (první předseda komise i první správce fonografického a gramofonového archivu), Jiří Horák, Josef Zubatý, Emil Smetánka, Bohuslav Hála, Josef Janko, Karel Ohnesorg, Bohuslav Havránek, Václav Vážný či Vladimír Šmilauer.

Ortoepická komise

Motivací ke zřízení ortoepické komise byla potřeba stanovit obecně závaznou spisovnou výslovnostní normu českého jazyka, která by se následně měla odborné i laické veřejnosti zprostředkovat v podobě velkého českého ortoepického slovníku.³¹

Komise vznikla v roce 1942, ovšem v průběhu své existence se dostala pouze k teoretickému projednávání některých klíčových otázek české výslovnosti. K zakládajícím členům komise patřili převážně filologové, zejména Josef Janko, Emil Smetánka, Antonína Frinta, Bohumil Trnka, Vladimír Šmilauer, Bohuslav Hála, Bohuslav Havránek či František Trávníček.³² Josef Janko byl zvolen prvním předsedou, Bohuslav Hála pak jednatelem komise. Po druhé světové válce přibývali např. Václav Vážný, František Oberpfalcer, Vincenc Lesný, Vladimír Buben, Bohumil Ryba, Alois Jedlička či František Daneš.

Se vznikem ČSAV ztratila existence ortoepické komise smysl, neboť teoretické řešení i praktické zpracovávání výslovnostní problematiky bylo zahrnuto do předmětu výzkumu Fonetického kabinetu, zřízeného v roce 1953 při Ústavu pro jazyk český.

29 ONDRÁČKOVÁ, Jana. Doplňování fonografického archivu ČSAV. *NŘ*, 1956, roč. 39, č. 7–8, s. 239.

30 DVOŘÁČKOVÁ, Věra. K činnosti komisí fonografické, ortoepické a fonetické České akademie věd a umění. *Práce z dějin Akademie věd*, 2014, roč. 6, č. 1, s. 51.

31 AAV ČR, fond ČAVU, Ortoepická komise, k. 233, i. č. 488, sign. 341.2, zápis ze schůze ortoepické komise, 23. 2. 1942.

32 AAV ČR, fond ČAVU, Ortoepická komise, k. 233, i. č. 489, sign. 341.2, zápis ze schůze ortoepické komise, 24. 2. 1943.

Fonetická komise (přípravná komise pro zřízení Ústavu pro záznam, výzkum a kulturu hlasu i mluvy)³³

Tříčlenná přípravná fonetická komise ve složení Bohuslav Hála, Bohuslav Havránek a Václav Vážný byla ustavena v roce 1946 v reakci na jednomyslný souhlas členů III. třídy s návrhem Bohuslava Hály týkajícím se zřízení fonetického ústavu. Očekávalo se od ní přednesení konkrétních doporučení a instrukcí pro založení a vlastní činnost zamýšleného Ústavu pro záznam, výzkum a kulturu hlasu i mluvy.

Komise se usnesla na tom, že by bylo žádoucí vytvořit z Ústavu instituci celostátního významu, která by se zabývala zkoumáním lidského hlasu a lidské mluvy po stránce artikulační i akustické, stanovením české výslovnostní normy a její propagací, pořizováním ukázek lidové mluvy a záznamů projevů tzv. vynikajících představitelů československého veřejného (zejména politického a kulturního) života, péčí o tzv. mluvní kulturu apod.³⁴

Předpokladem přitom bylo, že Ústav bude primárně vytvořen na základech fonografické a ortoepické komise, vytvoří s nimi vědeckou i personální kontinuitu a bude pod něj začleněn i dosavadní akademický fonografický archiv.

Ačkoli se za vznik fonetického ústavu stavěl mj. i jednatel komise pro otázky zřizování ústavů, uznávaný český lingvista Bohuslav Havránek, který vyjadřoval názor, že nejnaléhavějším úkolem v rámci III. třídy ČAVU je zřízení Ústavu pro jazyk český, Ústavu pro českou literaturu a právě Fonetického ústavu, zatímco příprava dalších ústavů by se měla prozatím odložit,³⁵ k jeho zřízení v požadované podobě nakonec nikdy nedošlo.

K roku 1953 vznikl při ÚJČ Fonetický kabinet, který nejenže převzal a dále rozšiřoval fonografický archiv, ale zaměřil svou pozornost také ke specializovaným fonetickým výzkumům či k vypracování publikace s kodifikační platností, shrnující základní ortoepická pravidla českého jazyka³⁶. Hlavní centrum českého fonetického bádání nicméně zůstalo, ba bylo v poválečném období dokonce upevněno, na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde již v roce 1920 vznikla přičiněním Josefa Chlumského Fonetická laboratoř (později přejmenovaná na Fonetický ústav).

33 V pramenech jsou souběžně zmiňovány obě varianty názvu předpokládaného budoucího ústavu.

34 DVOŘÁČKOVÁ, Věra. K činnosti komisí fonografické, ortoepické a fonetické České akademie věd a umění. *Práce z dějin Akademie věd*, 2014, roč. 6, č. 1, s. 54.

35 A AV ČR, fond ČAVU, Ústavy ČAVU – Všeobecné spisy, k. 216, i. č. 271, sign. 20, protokol o schůzi komise pro otázky zřizování ústavů, 31. 1. 1946 a 6. 2. 1946.

36 HÁLA, Bohuslav et al. *Výslovnost spisovné češtiny, její zásady a pravidla I. (Výslovnost slov českých)*. Praha: ČSAV, 1955, 95 s; ROMPORTL, Milan et al. *Výslovnost spisovné češtiny II. (Výslovnost slov přejatých)*. Praha: Academia, 1978.

Komise pro studium staročeské bible, komise pro fotografování rukopisů a starých tisků

V počátečních návrzích členů III. třídy České akademie na vznik velkého slovníku národního jazyka, později vydávaného pod názvem *Příruční slovník jazyka českého*, figurovala představa o vybudování tezauru, tedy díla vyžadujícího nejen synchronní, ale též diachronní studium jazyka. Velmi záhy se však koncepce slovníku přiklonila k zachycení pouze soudobého stavu českého jazyka, kdežto lexikografické zpracování historické češtiny bylo odloženo na neurčito.

V průběhu druhé světové války byly nicméně ustaveny dvě komise, komise pro studium staročeské bible a komise pro fotografování rukopisů a starých tisků, jejichž činnost se stala významnou pro pozdější práci oddělení ÚJČ, které svou pozornost zacílilo k výzkumu historie českého jazyka.

Na návrh Františka Bartoše a Bohumila Ryby byla v prosinci 1940 zřízena komise pro studium staročeské bible, společná I. a III. třídě ČAVU. Jejím úkolem bylo pořídit soupis staročeských biblí, shromáždit snímky nebo přepisy celých jejich rukopisů (příp. jejich částí), vědecky je zpracovávat a kriticky vydávat. Z pohledu lingvistického patřili k nejdůležitějším členům této komise Oldřich Hujer či František Ryšánek.

Ustavující schůze komise pro fotografování rukopisů a starých tisků se odehrála 23. února 1942 v Kanceláři *Slovníku jazyka českého* a účastnili se jí lingvisté Bohuslav Havránek, Oldřich Hujer, František Ryšánek, Emil Smetánka a Vladimír Šmilauer. Shodli se na tom, že práce komise by měla spočívat v sestavení soupisu dosavadních fotografií, uložených např. v ČAVU, ve Státním historickém ústavu vydavatelském, v knihovně Národního muzea apod., dále v pořízení fotografií nejstarších českých legend a konečně v přípravných pracích k vydání nejstarších českých literárních památek.³⁷

O dva dny později (25. února 1942) byl založen Archiv fotografií rukopisů a starých tisků, společný Komisi pro studium staročeské bible a Komisi pro fotografování rukopisů a starých tisků, jehož správcem se stal klasický filolog Bohumil Ryba.

Za deset let svého působení shromáždila komise, od roku 1951 patřící zároveň pod I. a III. třídu ČAVU, 2 370 deskových negativů, 14 691 celuloidových negativů a 25 399 pozitivů.³⁸

Výsledky práce obou komisí rozšířily materiálovou bázi, z níž při svém bádání vycházeli lingvisté z oddělení pro studium vývoje jazyka v ÚJČ. To na řadu desetiletí zaměřilo svou pozornost ke zpracovávání *Staročeského slovníku*.

37 A AV ČR, fond ČAVU, Komise pro fotografování rukopisů a starých tisků, k. 245, i. č. 537, sign. č. 350.7, zpráva z ustavující schůze komise, 23. 2. 1942.

38 A AV ČR, fond ČAVU, Komise pro fotografování rukopisů a starých tisků, k. č. 245, i. č. 537, sign. č. 350.7, zpráva ze schůze komise, 13. 6. 1952.

Komise pro vydávání spisů J. A. Komenského

V roce 1940 požádalo Vydavatelstvo Veškerých spisů J. A. Komenského v Brně Českou akademii věd a umění, zda by mohla převzít jeho komeniologické úkoly. *Veškeré spisy J. A. Komenského* začaly vycházet již roku 1910 péčí Ústředního spolku Jednot učitelských pod vrchní redakcí Jana Kvačaly v edici Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského. Zatímco do konce první světové války vyšlo celkem 6 svazků, v nadcházejících dvaceti letech spatřily světlo světa pouhé dva svazky a z organizačních i finančních důvodů se další práce na vydávání dostaly do slepé uličky.³⁹

Na základě spolupráce I. a III. třídy dala ČAVU vzniknout komisi pro vydávání spisů J. A. Komenského (jedním ze zakládajících členů byl i lingvista Bohuslav Havránek) se záměrem nejen obnovit komeniologickou edici, ale vytvořit centrum komeniologických studií, které by sledovalo všechny novinky v oboru. Navzdory personálním i administrativním předpokladům, kterými komise ve vztahu k vytyčenému cíli disponovala, bylo nakonec v roce 1951 vydávání spisů J. A. Komenského svěřeno Výzkumnému ústavu pedagogickému J. A. Komenského v Praze, založenému v roce 1945.⁴⁰ Byl-li by komeniologický výzkum svěřen do péče uvedené komise, dala by se bezpochyby určitá součinnost na úrovni České akademie očekávat opět u oddělení pro studium vývoje jazyka ÚJČ.

Následující tři komise zde zmiňuji pouze pro úplnost, neboť záměr, s nímž vznikly, je sice s jazykovědnou bohemistikou velmi úzce spjat, ovšem buď k jeho realizaci, dokonce ani k jeho teoretickému rozpracování, nikdy nedošlo (což je případ komise pro gramatickou terminologii a širší bohemistické komise), nebo se k vlastním počátkům akademické jazykovědné bohemistiky přímo nevztahuje (komise pro vydání spisů Oldřicha Hujera).

Komise pro gramatickou terminologii

První a jediná její schůze se za přítomnosti všech jejích členů, Bohuslava Hály, Bohuslava Havránka, Oldřicha Hujera, Karla Svobody a Vladimíra Šmilauera, uskutečnila 15. ledna 1941. Vznik této komise byl motivován především snahou o sjednocení a ustálení nejčastěji používaných gramatických termínů.

Širší bohemistická komise

Na personální bázi širší bohemistické komise je velmi zřetelná úzká provázanost všech zde sdružených komisí, jejichž témata se zvláště při vydávání velkých jazykověd-

39 A AV ČR, fond ČAVU, Komise pro vydávání spisů J. A. Komenského, k. 230, i. č. 510, sign. 350.1, jednání o převzetí vydávání spisů Komenského s vydavatelstvem Veškerých spisů J. A. Komenského, 1940.

40 A AV ČR, fond ČAVU, Komise pro vydávání spisů J. A. Komenského, k. 230, i. č. 510, sign. 350.1, jednání o převzetí vydávání spisů Komenského s ministerstvem školství, věd a umění 1950–1951.

ných bohemistických prací (*Průruční slovník jazyka českého, Pravidla českého pravopisu* atd.) prolínají. Komise se však sešla pouze dvakrát, prvně 7. června 1948 a podruhé 5. dubna 1950, přičemž tu byly projednávány záležitosti společné lexikografické, dialektologické a pravopisné komisi ve vztahu k nedlouho předtím zřízenému Ústavu pro jazyk český.⁴¹

Komise pro vydání spisů Oldřicha Hujera

Oldřich Hujer (1880–1942) byl profesorem srovnávací indoevropské jazykovědy. V rámci ČAVU, jejíž III. třídy byl členem a v letech 1930–1938 též tajemníkem, zastával v letech 1938–1942 funkci generálního tajemníka Akademie. Bohatá publikační činnost odráží především jeho zájem o indoevropské, slovanské a české hláskosloví, morfologii či etymologii. Podílel se mj. i na vypracování koncepce *Průručního slovníku jazyka českého*.

Komise pro vydání spisů Oldřicha Hujera vznikla na popud jeho žáka Josefa Kurze se záměrem vydat k Hujerovým nedožitým sedmdesátinám v roce 1950 shrnutí jeho drobných prací v jednom svazku.⁴² Kromě Josefa Kurze zasedli v komisi Antonín Salač jako předseda, Jan Rypka coby jednatel, dále Bohuslav Havránek, Vladimír Šmilauer, Vincenc Lesný a Václav Machek.

*Příspěvky k historii a dialektologii českého jazyka*⁴³, jež k vydání připravil Josef Kurz a úvodem opatřil Bohuslav Havránek, vyšly až v roce 1961. Zamýšlený druhý svazek, který měl být celý tvořen Hujerovým *Vývojem jazyka československého*, uveřejněným v roce 1934 v *Československé vlastivědě*, již však nenásledoval.

Před vznikem Ústavu pro jazyk český v roce 1946 bylo bádání v oblasti jazykovědné bohemistiky v rámci České akademie značně roztržštěné, což bylo dáno mj. i tím, že jednotlivé obory se teprve etablovaly jako samostatné lingvistické disciplíny. Jako první se ve větší míře na akademické půdě, a to po stránce teoretické i praktické, uplatnila lexikografie, institucionálně zaštitěná lexikografickou komisí a Kanceláří *Slovníku jazyka českého*. KSJČ je přitom jako jediné pracoviště ČAVU považována za přímého předchůdce ÚJČ, netřeba však zapomínat také na organizační i původní ideovou základnu Kanceláře, jíž byla lexikografická komise.

Význam KSJČ pro budoucí činnost ÚJČ nespočíval jen v přímé návaznosti lexikografických prací, ale byl zjevný i při konstituování dalších vědeckých záměrů poválečného jazykovědného ústavu. Tvorba *PSJČ* (stejně jako je tomu i v případě jiných výkladových slovníků) totiž vyžadovala komplexní jazykovědný přístup přihlížející nejen

41 A AV ČR, fond ČAVU, Širší bibliografická komise, k. 245, i. č. 553, sign. 351.1, schůze širší bohemistické komise, 7. 6. 1948, 5. 4. 1950.

42 A AV ČR, fond ČAVU, Komise pro vydání spisů Oldřicha Hujera, k. 233, i. č. 499, sign. č. 341.5, zpráva ze schůze komise, 23. 5. 1949.

43 HUIER, Oldřich. *Příspěvky k historii a dialektologii českého jazyka*. Ed. Josef KURZ. Praha: ČSAV, 1961.

k aspektům čistě lexikologickým, ale také k otázkám gramatickým, pravopisným, ortoepickým, etymologickým, stylistickým, dialektologickým atd., i když pouze se zřetelem k potřebám slovníku.

O důležitosti některých bohemistických komisí III. třídy ČAVU pro uspořádání a zaměření jednotlivých organizačních útvarů v rámci ÚJČ však rovněž nemůže být pochyb. Ačkoli mezi těmito komisemi figurovaly i takové, jejichž existence byla víceméně jen formální záležitostí (např. komise pro gramatickou terminologii či širší bohemistická komise), jiné se staly svým uchopením zvolené problematiky pro budoucí lingvistické směřování přinejmenším zřetelně návodné a inspirativní (např. komise pravopisná, fonografická, fonetická, ortoepická či místopisná) a podtrhovaly oprávněnost rozvoje té které disciplíny. Důležitou roli přitom sehrála též skutečnost, že KSJČ a zmiňované bohemistické komise nepůsobily odtrženě, naopak byly personálně značně provázané (řada lingvistů byla členy více komisí najednou)⁴⁴, a tím pádem o své činnosti vzájemně informované. Výjimečnou nebyla ani jejich přímá spolupráce, ať už na *Příručním slovníku jazyka českého*, či na menších projektech (příkladem může být mapa zachycující zápisy lidového zpěvu a mluvy zhotovená v součinnosti komisí fonografické a dialektologické). Styčná témata však mohla být i předmětem sporu, projevil se to například ve způsobu uchopení české jazykové normy a kodifikace ve 30. letech, na niž zásadně odlišně pohlíželi redaktoři časopisu *Naše řeč*, vydávaného pravopisnou komisí, a zpracovatelé *Příručního slovníku jazyka českého*.

Vědecké výstupy KSJČ a komisí III. třídy ČAVU, které zcela, částečně, či jen okrajově zasvětily svou existenci české jazykovědné bohemistice, tak i ve vzájemné součinnosti zahájily vědeckou akademickou „kariéru“ mnoha lingvistických disciplín a předznamenaly i rozvoj dalších oborů. V neposlední řadě pak pomohly umést cestu, která vedla k založení Ústavu pro jazyk český, kde je z nich čerpáno dodnes.

Resumé

Academic Origins of Czech Linguistic Bohemistics

For more than three decades, Czech linguists strove to establish an institution devoted to Czech linguistic bohemistics in the area of theoretical research as well as the practical care of the Czech language. That did not happen until 1946, when *Ústav pro jazyk český* ('Institute for the Czech Language') was established, with the *Kancelář Slovníku jazyka českého* ('Office for the *Dictionary of the Czech Language*') considered as its first direct predecessor. The Office, however, was primarily focused on lexicography (even though the concept of standardisation, regional dialects, orthography, orthoepy, stylistic characteristics of words, etymology and other disciplines also

44 Rekordmanem byl zřejmě Bohuslav Havránek, který byl členem KSJČ, ale také komisí dialektologické, pravopisné, bibliografické, pro fotografování rukopisů a starých tisků, pro gramatickou terminologii, pro vydávání spisů J. A. Komenského a komise pro vydávání spisů Oldřicha Hujera.

required attention, too, given the comprehensive approach to the preparation of an interpretative dictionary), and was included in the Institute as its Department of Lexicography. The establishment of the other departments of the Institute was then influenced by the – sometimes non-systemic – activities of the Class III. committees, and sometimes joint Class I, III and IV committees, of the Czech Academy which either wholly or in part dealt with the linguistic aspects of the matter. The Department of Dialectology at the Institute was able to build upon the earlier research carried out by the Committee for Dialectology, the Department for the Study of New Standardised Czech Language followed up on the activities of the Committee for Orthoepy, the Department of Language History used the materials produced by the Committee for the Study of the Old Czech Bible and the Committee for Photocopying Manuscripts and Old Prints. Work on gathering linguistic papers was transferred smoothly from the Committee for Bibliography to the Department of Bibliography at the Institute. The Cabinet of Phonetics, established at the Institute in 1953, directly based its work on the papers produced by the Committee for Phonography, Committee for Orthoepy and Committee for Phonetics. The Department of Onomastics, included in the Institute for the Czech Language no earlier than in 1969, was a direct successor of the Committee for Topography.

Translated by Věra Dvořáčková and Melvyn Clarke.

Místopisná komise České akademie věd a umění v letech 1913–1952¹

HANA KÁBOVÁ

Topographic Committee of the Czech Academy of Sciences and Arts, 1913–1952

Abstract: This study characterizes the activities of the interdisciplinary committee operating within the Czech Academy of Sciences and Arts between 1913 and 1952. It describes their practical and scholarly tasks, their performance dependent upon a social order and the limited grants for research.

Keywords: topography; historical homeland studies; Czech Academy of Sciences and Arts; topomastics.

Príslušníci tzv. školy pražského historického semináře, jak výstižně označil první společné žáky Josefa Emlera, Jaroslava Golla a Antonína Rezka (1891–1896) historik Jiří Špét, náleželi povětšinou mezi ambiciózní mladé vědce, kteří přinášeli nové podněty do historické vědy. Patřil mezi ně i Josef Vítězslav Šimák, pokládaný dnes spíše za faktopisce, stojícího v Pekařově stínu. Jmenovat zde na prvním místě Šimáka a charakterizovat jeho vědecko-organizační práci, odpovídá jeho skutečnému významu pro vznik a činnost Místopisné komise ČAVU (dále: MK) v letech 1913–1941. Šimák díky vrozené a pěstované důkladnosti měl již od závěru středoškolských studií vlohly k metodické práci, což se nejprve projevilo v aktivitách na rodném Turnovsku (muzeum, místní odbor Národní jednoty severočeské). Na přelomu 19. a 20. století se začal výrazně uplatňovat také v centrálních odborných spolcích a vědeckých společnostech. V roce 1904 se poprvé v kuloárech jednalo o návrhu na jeho mimořádné členství v ČAVU, stejně jako o dva roky později: zvolen byl sice až v listopadu 1907, ale tehdy již jedno desetiletí pracoval na soupise památek Turnovska pro Archeologickou komisi.² A nebyla to jeho jediná práce pro Akademii: v roce 1902 patřil mezi hlavní iniciátory vzniku komise pro soupis rukopisů, přičemž jeho návrhy soupisů a popisu byly podkladem pro jednání komise. Šimák se poté podílel i na realizaci konkrétních soupisů rukopisů.³ Připomínám

1 Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 6798 5921.

2 KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo se zvláštním zřetelem k historické vlastivědě*. České Budějovice – Pelhřimov: Společnost pro kulturní dějiny, Nová tiskárna Pelhřimov, 2013, s. 51, 93, 96–97 (dále: KÁBOVÁ, H. *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo*).

3 Tamtéž, s. 84–85.

tento projekt, neboť pokud bychom podrobněji zkoumali jeho počátky, shledáme určité podobnosti se vznikem MK.

Šimák si dobře uvědomoval, jak potřebné je institucionální zázemí pro základní výzkum a rozvoj bádání v pomezích oborech, jakými byly právě kodikologie, topografie, topomastika nebo historická vlastivěda. Apeloval na vznik specializovaných mezioborových pracovišť, která by zajišťovala metodické vedení, organizovala výzkum, umožňovala setkávání badatelů z regionů i centra, z různých oborů, zajistila, aby se nedubloval výzkum atd.⁴ Komise ČAVU mohly být zárodky těchto vědeckých pracovišť. Realizace takových návrhů byla zřejmě nejvíce limitována dvěma faktory: finančním zabezpečením a ochotou i úsilím odborníků pracovat pro společnou věc – soustředit se na společné zájmy a cíle, tlumit antipatie a řevnivost. Šimák se díky svým osobnostním předpokladům (odborná erudice, určitý nadhled, pracovitost, zásadovost, ale i nekonfliktnost) hodil pro vědecko-organizační činnost a týmovou práci, zejména se osvědčoval jako jednatel. MK za jeho osmadvacetiletého jednateleování fungovala spíše jako poradní orgán než jako vědecké pracoviště, výzkumu se její členové až na Antonína Profose věnovali převážně nezávisle na ní.

Okolnosti založení MK iniciovaného Šimákem, stejně jako vývoj bádání v oboru onomastiky (resp. topomastiky), jsou celkem dobře zmapovány.⁵ Vznik MK iniciovala Národní rada badatelská, která podala I. třídě ČAVU 3. června 1912 *návrh, jak by se dalo sebrati a zpracovati vědecky místopisné názvoslovi v král. Českém, přesné a co možná úplné*, sestavený v květnu 1912 Šimákem (plný text viz Příloha 2). Odvolávala se na záslužnou místopisnou práci Františka Palackého, potřebu reagovat na četné a hrubé poklesky v úředních místopisech i na snahu po soustavné a vytrvalé germanizaci starobyklých místních jmen. Šlo především o důkladnou revizi Lexikonu obcí pro Čechy (1904). Následně se I. třída ČAVU ve schůzi 22. června 1912 usnesla na zřízení komise a k témuž přistoupila ve schůzi 15. ledna 1913 III. třída (k personálnímu složení komi-

4 Srv. ŠIMÁK, J. V. Tužby a bolesti historikovy. *Národní listy* (dále: NL), 1923, roč. 63, č. 213R, 5. 8., s. 9, č. 220R, 12. 8., s. 9, č. 234R, 26. 8., s. 10 (vždy Vzdělávací příloha NL); TÝŽ. Jak zříditi naše archivnictví. NL, 1925, roč. 65, č. 45R, 15. 2., s. 11 (Vzdělávací příloha NL); TÝŽ. O stavu a úkolech české vlastivědy. ČSPSČ, 1929, roč. 37, s. 1–11.

5 Viz zejména: LUTTERER, Ivan. K sedmdesátému výročí založení Místopisné komise ČSAV. *Onomastický zpravodaj* (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV), 1983, roč. 24, s. 10–21 (dále LUTTERER, I. K sedmdesátému výročí založení Místopisné komise ČSAV), odkud přebírá s odkazy data: MALENÍNSKÁ, Jitka. K 90. výročí založení Místopisné komise (od r. 1982 Onomastické komise). *Acta onomastica*, 2004, roč. 45, s. 250–255. Dále srv. ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Eds. Jana Pleskalová, Marie Krčmová, Radoslav Večerka, Petr Karlík. Praha: Academia, 2007, s. 377–425. K historii nástupkyně MK ČAVU viz DVOŘÁČKOVÁ, Věra. Onomastika v ÚJČ ČSAV. In *Osudy ústavu pro jazyk český. Dějiny ÚJČ ČSAV a jeho předchůdců ve světle archivních pramenů*. Praha: ÚJČ ČSAV, v. v. i., 2011, s. 179–189. K jednotlivým osobnostem jazykovědců viz ČERNÝ, Jiří, HOLEŠ, Jan. *Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky*. Praha: Libri, 2008. Ke členům MK, pokud byli zároveň členy ČAVU, viz též ŠLECHTOVÁ, Alena, LEVORA, Josef. *Členové České akademie věd a umění 1890–1952*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004.

se viz Příloha 1). Otázku oprav názvosloví místních jmen usiloval řešit rovněž Zemský archiv, který ve stejné době připravoval k Zemskému výboru království Českého návrh na vydání nového místopisného slovníku, a proto žádal o možnost doplnění ustavující se MK o oficiální zástupce archivu.⁶

Komise měla dva hlavní úkoly: „a) *praktický*: uchystati k příštímu sčítání lidu soupis přesných jmen míst v král[ovství] Českém] podle okresů a katastrů, jenž by byl vládě v příhodné chvíli podán, aby tak bylo stabilizováno správné názvosloví a učiněn konec komolení, překládání aj. kažení českých místních jmen; // b) *vědecký*: doplniti tento materiál i názvy pomístními (vod, hor, porostů, tratí pozemkových), sebranými jednak z pramenů historických, jednak z úst lidu, a celek potom zpracovati soustavně po stránce jazykozpytné a historické. // I přitom byl také zřetel k účelům praktickým, aby byla pohotově látka k pořízení českých map, kdyby který podnikatel (okres, obec, spolek) si je dal prováděti, neboť jsme dosud vcelku odkázáni na německé mapy vídeň[ského] zeměp[isného] ústavu.“⁷ Předpokládalo se, že časem se rozšíří tyto úkoly i na Moravu a Slezsko, kde se pracovalo při Matici moravské.⁸

Práce na stanovení přesných názvů míst začala sestavením místopisného dotazníku. Určitou inspiraci zde mohl být dřívější sběr, který provedla Společnost přátel starožitností českých (SPSČ) [1898], jež svůj topografický materiál propůjčila komisi. Stalo se tak zásluhou relativně dobrých vztahů Šimáka s Antonínem Bohumilem Černým, jednatelem SPSČ. MK za pomoci Zemského výboru vytiskla a od léta 1913 distribuovala české a německé místopisné dotazníky přes okresní zastupitelstva do jednotlivých obcí (viz obrazové přílohy). Vrátily se 3/4 vyplněných dotazníků, byly uspořádány podle okresů a uloženy v kanceláři ČAVU. Na základě přání Národní rady a Zemské správní komise se za války neurgovalo z politických důvodů vrácení zbylých dosud nevyplněných dotazníků (mezery se týkaly především obcí osídlených převážně německým obyvatelstvem).⁹

Jako podklad pro naplňování vědeckých úkolů sestavil August Sedláček na základě svých excerpt obšírný seznam místních jmen i jejich různosloví pro Čechy.¹⁰ Na zákla-

6 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 511, MK: Založení a organizace komise, dopis Národní rady české prezidiu I. třídy ČAVU, 3. 6. 1912, odpověď z 6. 7. 1912; dopis Zemského výboru království Českého ČAVU, 20. 12. 1912, koncept odpovědi z 25. 2. 1913.

7 Tamtéž, koncept dopisu MK (rpk. Šimákov) Ministerstvu školství a národní osvěty, 15. 11. 1919.

8 Srv. BARTOŠ, Josef, SCHULZ, Jindřich, TRAPL Miloš. Regionální a místopisné bádání na Moravě v 19. a 20. století. In *Dějiny Moravy a Matice moravská. Problémy a perspektivy*. Sborník příspěvků z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. listopadu 1999 v Brně. Red. Libor Jan. Disputationes Moraviae I. Brno: Matice moravská, 2000, s. 199–212.

9 A AV ČR, fond ČAVU, k. 235, i. č. 518, MK: Místopisné dotazníky (všeobecná agenda); k. 235–243, i. č. 519, MK: Jednotlivé dotazníky (dle obcí) zpracované z iniciativy MK; k. 244, i. č. 523, MK: Místopisné materiály SPSČ v Praze, odevzdané MK. Srv. LUTTERER, I. K sedmdesátému výročí založení Místopisné komise ČSAV, s. 12.

10 Sedláčkových výzkumů využívala MK i po jeho úmrtí. O hodnotě jeho zachovaného přípravného vědeckého materiálu např.: HOFFMANN, František. Úvaha o písemné pozůstalosti Augusta Sedláčka a pracovní dokumentaci historika. In *August Sedláček a pomocné vědy historické*. Ed. Božena Kopiczková. Mladá Vožice: Městský úřad, 1995, s. 113–120.

dě Šimákova návrhu bylo usneseno provádět soustavný sběr topických jmen. Vznikly formuláře, jejichž podobu Šimák konzultoval se Sedláčkem (vzorem byly lístky užívané v Kanceláři pro Slovník jazyka českého) a za pomoci vysokoškolských studentů se rozběhla excerptce z vydaných a posléze nevydaných pramenů (zvl. Friedrichův Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, edice Prameny dějin českých, Knihy konfirmační, Katalog kapitulní knihovny, Pozůstatky desk zemských): v květnu 1917 bylo zpracováno několik soupisů a edic (tři tisíce lístků), v březnu 1919 deset tisíc (ukázky excerptce viz obrazové přílohy).¹¹

Po vzniku Československé republiky přibýly ke stávajícím úkolům nové, které výstižně klasifikoval opět jednatel MK: „*Převrat 28. října však postavil úkoly M[ístopisně] K[omise] naráz v požadavky dalekosáhle změněné. Vyrostly prostorem, neboť nutno je přenést na M[oravu], S[lezsko] i na Slovensko, vyrostly kvantitou, neboť kupí se v ně otázky nové a širší, zato však omezeny časem, neboť zájem státu žádá jejich provádění a ukončení – aspoň praktického dílu – co nejrychlejší, vlastně okamžitě. // Jest jich třeba pro účely politické (úprava nejistých jmen, stabilizování sporných, možnost či nemožnost překladů, otázka dvojjazyčnosti etc.), statistické, dopravní (železnic, pošt atd.), vojenské (mapy, 1:25.000, 1:75.000), naukové (pro vyučování vlastivědě, pro školní mapy), a to takoruka naráz. Vskutku nezbytná potřeba již si vynutila, že se pracuje při jednotlivých ministerstvech a že i Místopisná komise i Zem[ský] archiv i Archiv min[isterstva] vnitra vyřídily kolik dotazů. Jenže se pracuje totéž, na kolika místech současně, čímž se zbytečně plýtvá i časem i silami i penězi. Jest žádoucí – již pro tento nejnütnější cíl – sjednocení, soustředění a zesílení této práce. Tím pak spíš, až se bude pomýšletí na úkoly větší – na sestavení obsáhlého a spolehlivého místopisu Čsl. státu, na pořizování map, na studium agrárněhistorické, uměl[eckou] vědeckou inventarizaci etc.*“¹²

MK se ochotně „*dává do služeb Čsl. státu*“ a ráda by řešila i další obdobné úkoly. Má ovšem jen dobrovolné pracovníky, skromné subvence a omezené pravomoci. Proto jednatel žádal Ministerstvo školství a národní osvěty (dále: MŠANO), „*1) aby Míst[opisná] kom[ise] byla od vys[oké] vlády převzata do organizace státní, zatím snad jako poradní sbor, doplněný zástupci ministerstev, o jejich úkony běží; k tomu budíž vybavena přiměřenými silami kancelářskými a finančními. Jak bude možná, aby pak byla proměněna ve státní Místopisný ústav. 2) aby byly tomuto sboru přikázány svrchupsané úkoly (o nichž se nyní v jednotlivých ministerstvech porůznu pracuje) a v jejich rozhodování*

11 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 512, MK: Zápisy ze schůzi komise. Srv. A AV ČR, fond ČAVU, k. 11, i. č. 16, Protokoly I. třídy ČAVU 1916–1920, schůze 16. 6. 1917, příloha – zpráva o činnosti MK; tamtéž, k. 85, i. č. 124, spisy 1916, č. j. 272, zpráva o činnosti MK z 29. 2. 1916.

12 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 511, MK: Založení a organizace komise, koncept dopisu MK (rkp. Šimákův) Ministerstvu školství a národní osvěty, 15. 11. 1919. Srv. tamtéž, k. 235, i. č. 517, MK: Spolupráce s úřady, institucemi, jednotlivci: viz např. koncepty dopisů z 12. 11. 1919 týkající se spolupráce MŠANO s Ministerstvem národní obrany, pošt a železnic na vyhotovení podrobných map Čsl. republiky (s konceptem Návodu, jak upravit materiál názvoslovný pro naši mapu).

mu přiznána vědecká rozhodovací autorita. “¹³ Žádost byla definitivně odeslána 17. listopadu 1919 a odpověď na ní vypravena 29. prosince 1919. MŠANO sdělilo, že při Ministerstvu vnitra vznikla Stálá komise pro stanovení úředních názvů v republice Československé, v níž budou zasedat delegáti úřadů a ústavů, mj. zástupce MK (úkolem Stálé komise je vypracovávat pro Ministerstvo vnitra dobrá zdání a návrhy ohledně stanovení úředního jména míst, změny místních jmen, správného způsobu jejich psaní, doplňování jmen přídavkem resp. eliminování některých jmen). Přeměnu MK ve státní ústav považuje zatím za neúčelný, neboť i jiné úřady a korporace plní některé úkoly MK. Ocenilo však práci MK a přislíbilo jí dotaci. O tom, že MK usilovala skutečně o posílení institucionálního zázemí pro místopisný výzkum, aniž by za každou cenu preferovala vlastní zájmy, svědčí jednatelův dopis Ministerstvu vnitra z 29. listopadu 1920, v němž vítá založení místopisné matriky při Stále komisi, doporučuje, aby byla vedena odborně – filologem a zajištěna pokud možno systemizovaným místem (s obdobnými podmínkami, jako má středoškolská profesura).¹⁴

Za MK byl do Stálé komise zvolen v lednu 1919 Karel Stloukal ze Zemského archivu, po jeho odchodu do služeb Ministerstva zahraničí vyslala MK do Stálé komise Antonína Profouse (jmenován v prosinci 1920) a v únoru 1922 byl členem Stálé komise jmenován ještě další člen MK – František Machát.¹⁵ Statistický úřad dodával ministerské komisí postupně po okresech soupisy existujících obcí, osad a jejich částí (včetně variant z mladších tištěných pramenů), Zemský archiv s Archivem ministerstva vnitra ke sporným případům doplňovaly doklady z pramenů a předkládaly dobrozdání. Jednání bývala někdy vyostřená a sporné záležitosti rozhodovala MK: např. ohledně psaní více-slovných názvů osad se přiklonila k Profousovu stanovisku (dle pravopisných zásad se slova, u nichž se cítí obecný význam, piší s malým počátečním písmenem).¹⁶ Dále MK řešila, kdy je možné ještě obnovit původní název osady a kdy již ponechat znění místního jména, jak se vyvinulo postupně v živé mluvě.¹⁷

Nejcitlivější byla otázka počesťování německých jmen obcí v českém pohraničí i vnitrozemí. Rozdělila členy MK. Dne 2. března 1920 přijala MK ve své schůzi *Zásady pro ustálení jmen místních* (plný text viz Příloha 3), jejichž první bod o změně místního jména doporučoval ponechat nezměněná jména, utvořená přirozeným jazykovým a historickým vývojem.¹⁸ Když 29. listopadu 1920 referoval Profous o svém angažmá

13 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 511, MK: Založení a organizace komise, koncept dopisu MK (rkp. Šimákův) Ministerstvu školství a národní osvěty, 15. 11. 1919. Srv. tamtéž, i. č. 512, MK: Zápisy ze schůzí komise, 12. 11. 1919: zejména předseda Zubatý a Janko doporučovali vznik státního ústavu. Srv. LUTTERER, I. *K sedmdesátému výročí založení Místopisné komise ČSAV*, s. 14–15.

14 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 515, MK: Spolupráce s Ministerstvem vnitra, 1920.

15 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 516, MK: Spolupráce se Stálou komisí pro stanovení úředních názvů míst v RČS.

16 LUTTERER, I. *K sedmdesátému výročí založení Místopisné komise ČSAV*, s. 14–15.

17 Tamtéž, s. 16.

18 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 512, MK: Zápisy ze schůzí komise, příloha k zápisu o schůzi 2. 3. 1920. Srv. tamtéž, zápis o schůzi 12. 11. 1919: zásady mají stát na stanovisku historickém

ve Stálé komisi, konstatoval, že ministerská komise počestňuje místní jména v rozporu s etickými a historickými hledisky i úsporou práce. Politický tlak ze strany státní správy však posiloval příklon k pragmatickým řešením, která částečně odpovídala i odborným stanoviskům pokrokových členů MK. Ve schůzích MK v roce 1922 došlo ke střetnutí obou pohledů na problematiku, což mělo za následek rezignaci „konzervativního“ Šimáka na funkci jednatele, neboť převážili zastánci počestvování původních německých místních jmen. Dalším podstatným důvodem Šimákova odstoupení byla skutečnost, že MK fungovala jako poradní orgán Stálé komise, vypracovávala dobrá zdání stran změn názvů obcí a nevěnovala se svým původním úkolům. Předseda Zubatý i další členové MK si zjevně uvědomovali, že většinu aktivit MK zajišťuje Šimák, proto jeho rezignaci nepřijali. Josef Dobiáš navrhl kompromisní řešení: „*Místop[isná] komise se má raditi jen o stránce vědecké, rozhodnutí mimovědecké zůstávají komisi Stálé. Což přijato a jednatel se poddává.*“¹⁹

Soustavná revize místních jmen pokračovala do počátku třicátých let 20. století, jak o tom svědčí mj. zápisy ze zasedání MK: po jednání o sporných místních jménech v Čechách přišla do roku 1930 na řadu rovněž místopisná nomenklatura na Moravě, Slovensku a Podkarpatské Rusi.²⁰

Přicházely i další podněty: např. pro jednání schůze 5. prosince 1930 se sešly jednak pokus o Pracovní program názvoslovné komise při Československé regionalistické společnosti (Václav Dědina), jednak Československou národní radou badatelskou zprostředkovaný apel Václava Švambery na ustálení horopisného a vodopisného názvosloví pro potřeby škol i široké veřejnosti, dále požadavek Václava Tilleho na soupis jmen českých vod, hor, lesů a polních tratí. Práci na sběru a vědeckém ustálení zeměpisných jmen Československé republiky si MK ČAVU vzala do svého programu.²¹ Začala se však rozbíhat až díky iniciativě zvláštní komise pro jednotné úpravy místního názvosloví zřízené při Československém národním geografickém komitétu (klíčovou roli zde sehrála rezoluce pracovního sjezdu československých geografů /13.–14. prosince 1930/ vyzývající Národní radu badatelskou k řešení problematiky). Komise se skládala

---

a konzervativním, i když právo vývoje se nezamítá. Srv. ŠIMÁK, J. V. O změnách jmen místních. *NL*, 1920, roč. 60, č. 207R, 29. 7., s. 7 (Vzdělávací příloha NL); TÝŽ. Odkud vznikla pomístná jména na Lomnicku? *Lomnicko n. Pop.*, 1923–1924, roč. 4, s. 65–67, 81–83; TÝŽ. Zeměpisné překřesť. *Karlovarské listy*, 1924, roč. 2, č. 28, 15. 11., s. 2. Viz též PRAŠEK, Justin V. Úkol Místopisné komise. *NL*, 1921, roč. 61, č. 71R, 13. 3., s. 9 (Vzdělávací příloha NL); ŠIMÁK, J. V. Z Místopisné komise při České Akademii. *NL*, 1921, roč. 61, č. 97R, 10. 4., s. 9 (Vzdělávací příloha NL).

19 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 512, MK: Zápisy ze schůzí komise, 4. 12. 1922. Srv. tamtéž, zápis o schůzi 26. 6. 1922; dále tamtéž, i. č. 515, MK: Spolupráce s Ministerstvem vnitra. K Šimákově rezignaci srv. LUTTERER, I. *K sedmdesátému výročí založení Místopisné komise ČSAV*, s. 16–18; KÁBOVÁ, H. *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo*, s. 159–161.

20 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 512, MK: Zápisy ze schůzí komise; i. č. 515, MK: Spolupráce s Ministerstvem vnitra.

21 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 512, MK: Zápisy ze schůzí komise, 5. 12. 1930; k. 235, i. č. 517, MK: Spolupráce s úřady, institucemi, jednotlivci, 1930.

z 9 civilních odborníků a 5 zástupců Vojenského zeměpisného ústavu (dále: VZÚ); na své první schůzi se usnesla, že nejprve zreviduje a upraví pomístní názvosloví pro mapu 1:1.000.000, přičemž se předpokládala spolupráce MK ČAVU s katastrálními úřady a VZÚ. Za MK se měl účastnit práce nové komise Šimák, postupně bylo důkladně prodáváno horopisné a vodopisné názvosloví.

Podle filologa Ivana Lutterera archiv MK svědčí o úplné pracovní stagnaci v letech 1933–1945. Období od roku 1934 do konce druhé světové války skutečně ve fondu ČAVU není téměř dokumentováno. Po úmrtí prvního předsedy Josefa Zubatého se zřejmě naplno projeвило, že MK nefunguje jako zárodek instituce, ale její činnost se odvíjí od aktivit několika jednotlivců. Již od roku 1925 se MK scházela s většími přestávkami, zjevně jednak kvůli ubývajícím požadavkům na odborná doporučení, jednak kvůli pracovnímu přetížení jednatele. V prosinci 1930 si Profous Šimákovi stěžoval na pramalou návštěvnost řídce obdývaných schůzí MK a doprovodil to doporučením „*rozeslat všem členům dotaz, zdali <se chtí> je jim možno účastniti se schůzí, ač jsou tak řídké. Kdyby ne, že je škoda práce rozesílat z kanceláře tolik pozvánek. Právě ta nepatrná účast přestala imponovat min. r. Prokopovi, a proto nepřišel. K tomu by bylo radno za zemřelé nebo odstoupivší členy jmenovat členy nové. Takové osvěžení Místo[pisné] kom[ise] bych vřele doporučoval.*“²²

Členská základna MK se již nerozšířila, Šimák byl trvale přetížen. Od roku 1931 sice spolupracoval (resp. měl spolupracovat) s VZÚ na standardizaci názvosloví map ČSR, ale do schůzí příslušné komise chodil jen zpočátku (v letech 1931–1932), v letech 1934–1937 se z účasti na jednání zpravidla omluvil, snad dodával alespoň některé podklady.²³ Zato se věnoval po roce 1932 intenzivně problematice osídlení českých zemí, uveřejnil řadu přípravných studií a v roce 1938 dokončil knihu *Středověká kolonizace v českých zemích*.²⁴

V úzké vazbě na aktivity MK vznikalo především monumentální dílo, které bylo jako jediné částečně podporováno komisí – Profousova (-Svobodova) *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, význam a původní změny*. Již brzy po Profousově příchodu do MK se ukazovalo, že jeho členství bude přínosem. Profous pracoval pilně ve Stálé komisi a prováděl vlastní výzkum. MK několikrát žádala s různou úspěšností o jeho dočasné uvolnění z profesorského místa k vědecké práci. Jednatel Šimák adresoval žádosti na MŠANO, v rámci svých možností se přimlouvali i další členové MK. Profous díky tomu měl několikrát úplnou, resp. částečnou dovolenou od výuky na střed-

22 AAV ČR, fond J. V. Šimák, k. 29, i. č. 1787, korespondence – A. Profous, A. Profous J. V. Šimákovi 21. 12. 1930.

23 AAV ČR, fond J. V. Šimák, k. 96, i. č. 4253, Vojenský zeměpisný ústav (1931–1938). Srv. AAV ČR, fond ČAVU, k. 235, i. č. 517, MK: Spolupráce s úřady, institucemi, jednotlivci, 1932 a 1933.

24 ŠIMÁK, J. V. *Středověká kolonizace v zemích českých*. Laichterův výbor nejlepších spisů, kn. LXIV, České dějiny, I. 5. Praha: Jan Laichter, 1938. Zvl. otisk téhož díla vyšel pod názvem *Pronikání Němců do Čech kolonizací ve 13. a 14. století* (Praha: Jan Laichter, 1938).

ní škole, přičemž MK ze své dotace platila jeho zástup.²⁵ Na 24. února 1940 byla svolána schůze MK za účelem schválení Profousových *Místních jmen v Čechách* a jejich zadání do tisku.²⁶ Šimák sice nebyl jednání přítomen, ale došel jeho kladný posudek (z 19. ledna 1940), který stejně jako druhé odborné posouzení – předsedou MK Josefem Jankem – knihu doporučilo k vydání.²⁷ Kniha ovšem za války nemohla vyjít, autor odmítl akceptovat požadavek okupačních úřadů, aby jména ze Sudet byla uváděna odděleně. *Místní jména* začala vycházet v roce 1947 a uzavření díla v roce 1957 se již Profous nedočkal.²⁸

Vznik Šimákovy *Středověké kolonizace* i Profousových *Místních jmen* je třeba sledovat v kontextu historických a filologických výzkumů i vlastivědného bádání českých Němců. Skutečnost, že revize místních jmen je vnímána jako politikum, provázela, jak je patrné z předchozího výkladu, práci MK od počátku. V květnu 1931 se Profous se svými obavami svěřil Šimákov: „... a teď nakonec se ještě snad stane, že mě předběhne prof. Gierach se svými lidmi (třeba je rozdíl mezi našimi podniky: já mám v práci všechna míst[ní] jména v Čechách, ale oni jen jména v německých okresích). Pokud jsem však poznal Gieracha (je to divoký německý nacional), nedělají to asi jen z lásky po pravdivém poznání, nýbrž spíše z toho chtějí vytloukat kapitál pro německou politiku. Kdybych

25 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 512, MK: Zápisy ze schůzí komise, 17. 4. 1923, 7. 11. 1923, 29. 4. 1924, 5. 12. 1930, 10. 12. 1931. Srv. A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 96, i. č. 4252, MK, opis dopisu MŠANO adresovaného Zemské školní radě ve věci *snížení učebního úkolu A. Profouse*, 13. 10. 1932 (zasláno na vědomí ČAVU), Šimákův koncept původní žádosti ČAVU zaslané MŠANO.

Srv. též A AV ČR, fond ČAVU, k. 95, i. č. 131, spisy 1923, č. j. 586/23, MK ČAVU Ministerstvu školství a národní osvěty, 17. 4. 1923; tamtéž, čj. 1099/23, MŠANO posílá ČAVU na vědomí svůj přípis Ministerstvu vnitra v Profousově záležitosti, 7. 7. 1923; tamtéž, k. 96, i. č. 134, spisy 1924, čj. 17/24, Šimákův koncept dopisu (zaslaného jménem prezidenta ČAVU J. Zubatého a generálního sekretáře K. Kadlece) MŠANO, 7. 1. 1924; tamtéž, čj. 188/24, MŠANO posílá ČAVU na vědomí svůj přípis Zemské školní radě (v reakci na ČAVU, čj. 17/24), 29. 1. 1924; tamtéž, k. 121, i. č. 142, spisy 1934, čj. 539/34, ředitel kanceláře ČAVU Blahoslav Šeplavý A. Profousovi, 24. 4. 1934; tamtéž, k. 124, i. č. 143, spisy 1935, čj. 771/35, ČAVU je dán na vědomí dopis Zemské školní rady A. Profousovi, 23. 7. 1935. Viz též A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 29, i. č. 1787, korespondence – A. Profous.

26 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 512, MK: Zápisy ze schůzí komise, 24. 2. 1940.

27 A AV ČR, fond ČAVU, k. 135, i. č. 148, spisy 1940, čj. 79/1940. Srv. ŠIMÁK, J. V. Referát o díle prof. dr. Ant. Profouse O výkladech jmen místních v Čechách. *Věstník ČAVU*, 1940, roč. 49, s. 33; VAVROUŠKOVÁ, Anna. Vznik díla dr. Ant. Profouse „Místní jména v Čechách“. In SVOBODA, Jan, ŠMILAUER, Vladimír a další. *Místní jména v Čechách*, V. Dodatky. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1960, s. 21–22 (Vavroušková uvádí Šimákovy výhrady, které vzal Profous v potaz). Z Šimákova posudku cituje KÁBOVÁ, H. *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo*, s. 211.

28 PROUFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, I–II. Praha: ČAVU, 1947, 1949; III. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951; IV. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1957 (posmrtně; spoluautor Jan SVOBODA), kde též na s. 9–23 soubor příspěvků K životu a dílu Antonína Profouse (od Jana Svobody, Františka Čády, Františka Roubíka a Anny Vavrouškové).

je mohl předejít já, nemohli by si mé práce nevšimnout. Bez nadsázky mohu o sobě tvrdit, že jsem dlouholetou prací o místních jménech nabyt takových vědomostí a obratnosti v tom oboru, že se mně z nich málokdo bude moci vyrovnat. Proto by asi většina z nich prostě přejímala mé rozborů nebo by je poněkud upravovala. To by někdy mohlo mít důležitost pro dějiny osídlení v Čechách, zvláště pak u jmen, která je možno vykládat různě. Jestliže mě Gierachovci předběhnou, podají veřejnosti možná nesprávné anebo protičesky zahrocené výklady. Ty poběhnou do světa v německém rouše rychleji než později jejich opravy podle mé práce - - -²⁹ A podobně naléhavě psal Profous Šimákovvi také v listopadu 1932, když MŠANO rozhodovalo o další úlevě z jeho učebních povinností: „Dal jsem se do podniku, o kterém Gierach i Schwarz prohlašují, že je nad síly jednotlivcovy. Oni si proto rozdělili práci podle jednotlivých okresů. Přesto doufám, že by se mně to mohlo podařit, budu-li od Místopisné komise podporován, jelikož jsem se docela specializoval. Pčiním se, seč mé síly stačí. Rád bych jednou také od Vás slyšel, že nelitujete pochůzek, které jste podnikal pro mou úlevu školní. Zdaří-li se můj podnik, bude to také Vaší zásluhou.“³⁰

Výklady uznávaných filologů, univerzitních profesorů Ericha Gieracha a Ernsta Schwarze měly skutečně velkou váhu.³¹ Na Schwarzovo dvousvazkové dílo *Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle* reagovali Janko s Šimákem zevrubnou recenzí v *Časopise pro moderní filologii* v roce 1934.³² Šimák označil Schwarzovu objemnou knihu za znamenitý příspěvek k českým dějinám: „Všimá si [Schwarz], jak byla místní jména zachycena sluchem i písmem u toho i onoho kmene navzájem, i jak se

29 AAV ČR, fond J. V. Šimák, k. 29, i. č. 1787, korespondence – A. Profous, A. Profous J. V. Šimákovvi 17. 5. 1931. O projektech českých Němců a vlastní práci viz ještě tamtéž, Profous Šimákovvi 21. 12. 1930 a 7. 5. 1931.

30 Tamtéž, A. Profous J. V. Šimákovvi, 22. 11. 1932.

31 Erich Gierach a Ernst Schwarz připravili redakčně k vydání 8 sešitů *Sudetendeutsches Ortsnamen-Buch* (vyd. Reichenberg: Verlag der Anstalt für Sudetendeutsche Heimatforschung /později Anstalt für Landes und Volksforschung/ für den Buchhandel im Sudetendeutschen Verlag Franz Kraus /později Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus/), 1932–[1944]: 1. E. GIERACH: *Der Bezirk Reichenberg*, 1932; 2. E. SCHWARZ: *Der Bezirk Gablonz*, 1934; 3. E. GIERACH: *Der Bezirk Friedland*, 1935; 4. Rudolf FISCHER: *Der Bezirk Falkenau*, 1938; 5. Erhard MÜLLER: *Der Bezirk Hohenelbe*, 1938; 6. Karl LANZENDÖRFER: *Der ehemalige Bezirk Tachau*, 1941; 7. Erhard MÜLLER: *Der ehemalige Bezirk Starkenbach*, [1938/1939]; 8. Siegfried ROSEZIN: *Der Kreis Braunau*, [1944].

Srv. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky* (cit. v pozn. 5), s. 404–405; KONRÁD, Ota. Eine lange Feindschaft. Die Prager Professoren Gerhard Gesemann und Erich Gierach in der Tschechoslowakei und im Nationalsozialismus. *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensia*, 2003, vol. 43, 173–192; MÍŠKOVÁ, Alena. *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945 (Vedení univerzity a obměna profesorského sboru)*. Praha: Univerzita Karlova. Nakladatelství Karolinum, 2002.

32 ŠIMÁK, Josef Vítězslav, JANKO, Josef (rec.). Schwarz Ernst, *Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle*, München u. Breslau 1931 (Forschungen zum Deutschtum der Ostmarken. 2 Bd, zweite Folge), XV + 507 s., 10 mapek; *Časopis pro moderní filologii*, 1934, roč. 21, s. 72–80 (Šimák), s. 334–340 (Janko).

měníla; vycházejí pak z historického vývoje a zákonů obojí řeči, vyšetřuje, proč a kdy vznikly ony tvary a změny, třídí je a odtud pak vyvozuje důsledky pro chronologii a dějinný význam vzájemného styku jazyků a národů.³³ Šimák dále pokračuje: „Sch[warz] se nedívá na Slovany a na slovanskou vědu se zvláštní shovívavostí, tím méně náklonností; své poznatky mimofilologické váží z pomůcek svého jazyka, nám málokdy příznivých. Ale má nadprůměrnou znalost naší vědecké práce (arci neúplnou) a cení si svou vědu výš, než aby z ní činil služku všelikým tendencím. Příznává tedy poctivě, k čemu dochází – ‚zněmčené jméno není ještě průkazem němectví‘ – i meze svého poznání, připouští jemu právě jen platnost jazykovědnou, již potřebí ještě ověřiti doklady archeologickými, kulturními, historickými atd. Doznává, kde věc jest relativní, nejasná. – I v metodě své má stránky lišící se prospěšně od jiných. Za základ přijímá pouze bezpečně osídlení, doložené archeologickou mapou; svůj pak materiál, rozříděný po skupinách, vkresluje do mapky průsvitné a pokládá listy na sebe, z ploch zaujatých posuzuje vzájemný vztah jmen a dochází tak věcných průkazů, jichž nelze neuznati.“³⁴ Šimák rozebral především otázky kolonizace českých zemí, Schwarzovu práci označil za velmi přínosnou, byť obsahuje některé historické nepřesnosti. Vybídl též k obdobné důkladné činnosti na české straně.

Jankovo hodnocení, které mělo podtitul Úvaha jazykovědná, vyznívalo sice zčásti příznivě, ale bylo zaměřeno především na četné nepřesnosti pramenící z neporozumění českým jazykovým jevům. Vstupní otázka Jankovy recenze zjišťovala, jestli „zdatný a plodný germanista“ Schwarz „stojí také všude na výši tam, kde jde o slavistickou (bohemistickou) stránku věci, tj. zda-li již on může býti pokládán za ideální ztělesnění nezbytných požadavků na badatele o místních jménech u nás.“³⁵ „A tu se mi zdá“, odpovídá rovnou Janko a dalším rozbořem prokazuje, „že stránka slavistická jest u Schwarze přece jen značně slabší, a to dvojnásobem: jednak tím, že přes převážnou většinu správných výkladů v tomto oboru přece leckde neproniká tak důkladné porozumění jazykovým jevům, jaké bychom čekali, jednak tím, že autor, nemluvě patrně dokonale česky a neovládaje suverénně náš slovní poklad, necítí s naším jazykem a nevystihuje vždy jeho ducha správně.“³⁶ Janko uvítal, že Schwarz definitivně a s podrobným odůvodněním zamítl Bretholzovu autochtonní teorii o nepetržitěm sídlení Germánů v českých zemích a z toho plynoucí pohled na vývoj místních jmen (přitom Schwarz byl také zastáncem této teorie a jeho obrat je pro Janka důkazem Schwarzova širokého rozhledu

33 Tamtéž, s. 72.

34 Tamtéž, s. 72–73.

35 Tamtéž, s. 334.

36 Tamtéž. Srv. tamtéž, s. 339: „Abych tedy rozbor slavist[icko]-bohemistické stránky ukončil praktickou dedukcí, dal bych výraz svému podivení, že nejen Sch[warz], ale dokonce i profesoři slavistiky na něm[ecké] univerzitě (mladší generace se to již netýká) nedovedli si osvojit ani za léta pobytu v Praze a v Čechách perfektní znalost češtiny, aby právě na č[eských] dokladech mohli bezpečně demonstrovat leckterý slovanský jazykový zjev. Proto Sch[warz]ovi nezbude přistě nic jiného než spolupráce se slavistou nebo lingvistou po té stránce lépe vyzbrojeným, bude-li se chtít vyvarovat nepřesností podobných.“

a pronikavého bystrozraku). Dále ocenil Schwarzův přehled po literatuře, i když upozornil opět na určité mezery, pokud šlo o české příspěvky. Překvapilo jej však schvalování čistě politických změn místních jmen na německá, za současného zamítnutí zavádění českých úředních pojmenování.³⁷

Šimák sledoval celou záležitost v kontextu vlastivědné práce českých Němců, což se odrazilo v jeho nacionálním pojetí historické vlastivědy.³⁸ Okolnosti vniku Šimákova díla *Středověká kolonizace v českých zemích* a autorovy výčitky související s potenciálním zneužitím díla (hodnotícího podíl českého a německého živlu na kolonizaci země) Němci jsem popsala zevrubněji na jiném místě.³⁹ František Roubík po válce vzpomínal: „V záchvatech choroby si Šimák vyčítal, že svou až přílišnou kritickou objektivitou ve výkladu pramenů dal ve své knize Němcům více, než jim po pravdě patřilo, a že tak nechtě také svou knihou přispěl k tragickým událostem té doby. Tato myšlenka mu ztrpčila poslední chvíle života.“⁴⁰

V letech druhé světové války, kdy byla činnost MK utlumena, se naopak věnovaly výrazně výzkumným i praktickým úkolům německé vědecké instituce. Rozsáhlá akce *Ortsnamenänderungen* (změna názvů českých místních jmen na německé) proběhla v župě Sudety v letech 1939–1940 pod odborným dohledem libereckého vlastivědného ústavu (Sudetendeutsche Anstalt für Landes und Volksforschung, Reichenberg).⁴¹

Práce MK se začala znovu rozvíjet po druhé světové válce – podobně jako mladá republika po roce 1918 z mnoha důvodů věnovala pozornost místním jménům, osvobozené Československo se soustředilo na otázku místopisné nomenklatury. A tak na první poválečné schůzi MK 5. července 1945 přečetl nový jednatel Profous⁴² dopis z Ministerstva vnitra, informující o zrušení úředních názvů obcí a jejich částí v jiném než českém jazyce a o rozhodnutí stanovit česká jména i pro tyto obce a osady v pohraničním území. Ministerstvo žádalo ČAVU a Archiv ministerstva vnitra o vypracování návrhů v co nejkratší době a připojilo návrhy pro některé okresy, zaslané turnovským odborným učitelem Bohumilem Kinským, který svůj sběr (v úseku od Děčína k Novému

37 Tamtéž, s. 340.

38 KÁBOVÁ, H. *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo*, s. 268–269; srv. TÁŽ. Šimákova historická vlastivěda a vlastivědné sborníky (teorie a praxe). In *Regionální vlastivědná periodika a jejich místo v historiografii* (Vlašim 24.–25. listopadu 2011). Ed. Jaroslav Pánek, Eva Procházková. Benešov – Vlašim: Muzeum Podblanicka, Státní oblastní archiv v Praze, Státní okresní archiv Benešov, 2012, s. 29–35.

39 KÁBOVÁ, H. *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo*, s. 195–206.

40 A AV ČR, fond Historický klub, k. 17, sloupcové korektury nekrologů pro plánovaný 48. ročník ČČH, sloupec 18 (František Roubík, Profesor Dr. J. V. Šimák). Srv. ŠPĚT Jiří, *Po stu letech (K výročí Českého časopisu historického)*, ČČH, 1995, roč. 93, s. 3–24.

41 Více viz JOSEFOVIČOVÁ, Milena. *Německé vědecké instituce v Liberci 1923–1945. Od vlastivědy k nacistickému bádání „o zemi a lidu“*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014.

42 Po Šimákově úmrtí v lednu 1941 nebylo místo jednatele oficiálně obsazeno, činnost MK byla za války omezena. Novým jednatelem se stal Profous až na první poválečné schůzi MK.

světu a jižně) provedl dle dřívějších pokynů Šimáka.⁴³ MK upozornila na závažnost a zodpovědnost takového podniku, „*který nesmí být konán ukvapeně. Všichni bychom si zajisté přáli, abychom tohoto přejmenování mohli hájit s úspěchem i proti každé vážné kritice zahraniční a proti kritikám v budoucnosti. Máme ještě v čerstvé paměti, jak chybná a směšná jména dávala německá nacistická vláda českým obcím a osadám v bývalém protektorátu [...]*“⁴⁴ Připsala několik všeobecných poznámek k počesťování místních jmen.⁴⁵

MK byla v roce 1945 podstatně rozšířena o nové členy a začala se věnovat návrhům na počesťování resp. úpravy místních jmen. Politický a společenský tlak na změny byl silnější než za první republiky. Z diskusí o postupu v MK vyplynulo, že jednotliví odborníci se při řešení konkrétních i obecnějších problémů mohou rozcházet. Mimo to reálně hrozilo, že některé úpravy proběhnou živelně, jako se stalo v případě Havlíčkova Brodu. Na konci akademických prázdnin 1945 se na MK obrátilo Ministerstvo vnitra s žádostí o změnu názvu Německý Brod na Havlíčkův Brod. MV pak ještě zaslání dobrozdání urgovalo – jednatel Profous byl šest týdnů nemocný a MK se nesešla. Dobrozdání se vyřizovalo korespondenčně, písemně se k problematice vyjádřili s komentováním Profousova stanoviska Václav Chaloupecký, Karel Stloukal, Václav Vojtíšek a Zdeněk Wirth. Profous konstatoval: „*Má-li být v místním názvosloví všude odstraněn přívlastek německý [...], aby byly odstraněny všechny upomínky na německou kolonizaci, je to zřejmě požadavek dnešního politického myšlení, a jestliže domácí obyvatelstvo nechce mít v názvu své obce přívlastku Německý, nemůže být k jeho dalšímu užívání nuceno, a nezbyvá než ten přívlastek odstranit také úředně.*“⁴⁶ Na tom se shodl se Stloukalem, Vojtíškem i Wirthem. Profous nepovažoval za vhodný přívlastek podle slavné osoby, doporučil přejmenování na Brod nad Sázavou (dle návrhu Archivu ministerstva

43 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 512, MK: Zápisy ze schůzi komise, 5. 7. 1945. Srv. tamtéž, i. č. 515, MK: Spolupráce s Ministerstvem vnitra, dopis od MV ze 22. 6. 1945, odpověď na něj z 6. 7. 1945 včetně Profousova konceptu.

44 AAV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 515, MK: Spolupráce s Ministerstvem vnitra, odpověď na dopis MV, 6. 7. 1945, včetně Profousova konceptu.

45 Tamtéž: „*U místních jmen historicky i jinak významných je radno zůstatí při podobě jména, jež bylo češtině jen hláskově a gramaticky přizpůsobeno (např. Aš, Rumburk, Šluknov, Pernštejn, Karlštejn, Štemberk [!] aj.). U osad malých bez historického významu, jichž jména jsou průhledná, je možno překládat, ale u jmen ostatních (např. Friedersruth, Gottmannsgrünn, Hangendorf ap.) je radno počkat s přejmenováním na vlastní osídlování: // Zůstane-li tam nějaká část německého obyvatelstva, bude radno u míst[ních] jmen, utvořených ze jmen osobních, setrvatí při těch osobních jménech a jen u jmen osad, kde bude obyvatelstvo téměř jen české, bude možno utvořit jméno nové, poněvadž by v tom případě tam nastal skutečný přelom v osídlení. Nejlépe bude, utvoří-li si čeští kolonisté jméno sami, ať již ze jména osobního svého významného usedlíka anebo jiné osoby pro tu osadu důležité, anebo ze jména pomístního, tj. jmen polí, luk, lesů, vod aj.; anebo konečně přenesou-li sem jméno osady, odkud se přistěhovali. Bylo by dobré zabývat se těmi jmény, až na ně v osídlování skutečně dojde. [...] Míst[opisná] komise doporučuje k tomuto přejmenování hodně konservatismu.“*

46 Tamtéž, dopis A. Profouse jako jednatele MK ČAVU Ministerstvu vnitra, 16. 10. 1945.

vnitř), k čemuž se přiklonil i Vojtišek, a Stloukal navrhoval Moravský Brod. Wirth sice považoval Profousův návrh za korektní, ale nevyhovující dnešní náladě: nový spontánně vzniklý název Havlíčkův Brod s kořeny v dřívější době doporučil „*přece pro výjimečnost případu, aby se touze Německobrodských vyšlo vstříc a aby se jim povolilo jméno, které si nadšeně sami zvolili.*“⁴⁷ Chaloupecký jako jediný ve čtyřstránkovém dopise změnu nedoporučil: „*Změnu jména města Německého Brodu na Havlíčkův Brod pokládám za nedomyšlené a nepromyšlené přenáhlení revoluční doby, která v svém ušlechtilém zaujetí pro národní sveráznost chce či chtěla by setřítí každou upomínku, připomínající nějak německý vliv na naši národní podstatu, na naši historii, na náš jazyk a na naši vzdělanost vůbec. Nicméně historie je historie a to, co se stalo, je právě tím, co se stalo, a nedá se smazati z historie ani popřítí. Tak jako nemůžeme popřítí skutečnost, byť pro nás sebevíce pokořující, že po léta vládl nad našimi Hradčany Hitlerův hákový kříž, symbol nejodpornějšího němectví, tak také nemůžeme popřítí jiná fakta o vlivu němectví na naše dějiny, na náš jazyk a na naši vzdělanost. [...] doporučuji Ministerstvu vnitř, aby rozhodně zamítlo revoluční, jak již naznačeno, poněkud nedomyšlený a nepromyšlený pokus o nahrazení starého, historického a slovanského jména Německý Brod jménem novým [...]*“⁴⁸ Na prosincové schůzi MK bylo oznámeno, že ministr vnitř Václav Nosek vyhověl výjimečně brodské záležitosti bez schválení jména komisí.⁴⁹

Z dalších slov zápisů jasně vyplývá, co se od odborníků očekávalo: „*V Čechách je přes 500 místních názvů pouze německých, na Moravě 10 [!]. Nejdříve se budou hledat česká pojmenování pro místa, která mají jen německé jméno, v severovýchodních Čechách. Ministr vnitř považuje totiž slova páně prezidentova o odněmčení za rozkaz. Bude třeba nahradit i německá příjmení, jež se vyskytují v místních názvech. Některá místní jména nelze přeložit, místní jména nelze také z domova čes[kých] kolonistů přenést, poněvadž noví osadníci přicházejí z rozličných obcí. Prof. Čáda prý navrhuje, aby jména byla připravena před příchodem kolonistů. Je třeba dbátí rozdílu mezi češtinou a němčinou: němčina si libuje ve složeninách, čeština má mnoho přípon. Při pojmenování osad s německými jmény netvořila se jména nová, nýbrž jednatel hledal příbuzná v krajinách čistě českých, a tak je připraveno asi 100 náhrad za německá místní jména.*“⁵⁰ V dalších schůzích se postupně řešilo počesťování místních jmen – vždy několik desítek během jednoho sezení a v návaznosti na to se prováděla (až do roku 1952) revize místních jmen částí obcí a osad.

V březnu 1947 oznámila Československá společnost zeměpisná (jejímž předsedou byl člen MK Josef Doberský-Pohl), že její nově utvořená komise bude řídit užívání správných názvů na mapách. V květnu 1951 informovalo Ministerstvo stavebního průmyslu, že zřizuje při Státním zeměměřičkém a kartografickém ústavu poradní sbor –

47 Tamtéž, dopis Z. Wirtha ČAVU ohledně změny jména Německý Brod, 19. 10. 1945. Zde též dopis Stloukalův i Vojtiškův.

48 Tamtéž, dopis V. Chaloupeckého ČAVU ohledně změny jména Německý Brod, 22. 10. 1945.

49 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 512, MK: Zápisy ze schůzí komise, 20. 12. 1945.

50 Tamtéž.

Komisi pro zjišťování pomístních názvů.⁵¹ Při vzniku Československé akademie věd byla MK převedena do ČSAV a posléze v roce 1955 reorganizována.

MK ČAVU si v době svého vzniku předsevzala úkol praktický – zabývat se revizí místopisného názvosloví a úkol vědecký – zachytit vývoj místních jmen. Těm věnovala pozornost, i když převážily potřeby praktické, dané vývojem po roce 1918 a poté po roce 1945. Vedle ní se obdobné problematice věnovaly další instituce (příp. do ní zasahovaly) – v počátcích to byly Národní rada badatelská, Zemský výbor, Společnost přátel starožitností českých, především je třeba jmenovat Stálou komisi pro stanovení úředních názvů v republice Československé při Ministerstvu vnitra (a další ministerstva), dále Zemský archiv a Archiv ministerstva vnitra, spolupracující se Stálou komisí. Nepodařilo se vytvořit instituci, která by zastřešovala veškeré aktivity. Členové MK byli stejně jako archiváři respektováni jen jako odborní poradci, další výzkum byl dotován nedostatečně a realizoval se díky osobnímu nasazení jednotlivců. Na výrazných osobnostech také závisela činnost MK. Byli to především jednatele Šimák a Profous, jejichž aktivity zde byly popsány, a dále předsedové MK Zubatý, Janko a Dobiáš, kteří jakožto uznávané autority mohli ovlivňovat určitá jednání nebo zaštitit projekty.

---

51 A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 515, MK: Spolupráce s Ministerstvem vnitra, 1947 a 1951.

PŘÍLOHY

Příloha 1. Členové MK ČAVU v letech 1913–1952⁵²

(členství až do úmrtí, není-li uvedeno jinak)

Původní složení komise

Josef **Zubatý** (1855–1931), I. třída, předseda

Vojtěch Jaromír Nováček (1852–1916), III. třída, místopředseda, zástupce
Zemského archivu

J. V. **Šimák** (1870–1941), I. třída, jednatel, zástupce SPSC

Rudolf Dvořák (1860–1920), sekretář III. třídy ČAVU

Antonín Havlík (1855–1925), III. třída, do 21. 1. 1916

Josef **Janko** (1869–1947), III. třída; od 4. 11. 1931 předseda

Karel Kadlec (1865–1928), sekretář I. třídy ČAVU

Jindřich Metelka (1854–1921), I. třída

Jiří Polívka (1858–1933), III. třída

August Sedláček (1843–1926), I. třída

František August Slavík (1846–1919), I. třída

Emil Smetánka (1875–1949), III. třída

Miloš Vystyd (1885–1914), host

Noví členové komise 1917–1922

Karel Václav Adámek (1878–1945), od 1919

Josef **Dobiáš** (1888–1972), I. třída, od 1919, od 17. 12. 1947 předseda

Viktor Dvorský (1882–1960), od 1919

Václav Ertl (1875–1929), III. třída, od 1921

Václav Flajšhans (1866–1950), III. třída, od 1917

Gustav Friedrich (1871–1943), I. třída, od 1920

Bohuslav Horák (1881–1960), od 1919

Vladimír Klecanda (1888–1946), od 1919

---

52 Sestaveno dle AAV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 512, MK: Zápisy ze schůzí komise; i. č. 513, MK: Členové komise. Příjmení předsedů a jednatelů komise jsou tučným písmem. V roce 1945 došlo k většímu doplnění členů komise – tito noví členové začali ihned v MK pracovat, ale formálně byli jmenováni až v roce 1947, což je u konkrétních jmen označeno: (1945) 1947.

Ladislav Klicman (1867–1943), od 1920
Václav Kočka (1875–1951), od 1919
František Machát (1876–1935), od 1920
Jan Bedřich Novák (1872–1933), I. třída, od 1921
Josef Pekař (1870–1937), I. třída, od 1917
Antonín **Profous** (1878–1953), III. třída, od 1919, od 5. 7. 1945 jednatel
Jaroslav Prokeš (1895–1951), od 1921
Ladislav Prokop (1881–1942), od 1922
Matěj Semík (1869–1961), od 1919
Karel Stloukal (1887–1957), I. třída, od 1919 (do 12. 10. 1920), opět od [1945?]
Zdeněk Wirth (1878–1961), I. třída, od 1919

Noví členové komise 1944–1952

Josef Beneš (1902–1984), od (1945) 1947
Miroslav Boháček, (1899–1982), I. třída, od 1951
František Čáda (1895–1975), I. třída, od 1951
Josef Doberský-Pohl (1888–1967), od (1945) 1947
Ladislav Heger (1902–1975), od (1945) 1947
Quido Hodura (1879–1860), od (1945) 1947
Ivan Honl (1898–1984), od 1947
Václav Chaloupecký (1882–1951), I. třída, od 1944
František Jílek-Oberpfalcer (1890–1973), od (1945) 1947
Radim Kettner (1891–1967), II. třída, od 1951
Václav Letošník (1891–1955), od (1945) 1947
Václav Machek (1894–1965), III. třída, od 1945
Josef Mrázek (1890–1969), od (1945) 1947
František Roubík (1890–1974), od (1945) 1947
František Ryšánek (1877–1969), III. třída, od [1950]
Jan Svoboda (1899–1973), od (1945) 1947
Vladimír Šmilauer (1895–1983), III. třída, od (1945) 1947
Rudolf Urbánek (1877–1962), I. třída, od 1952
Pavel Váša (1874–1954), III. třída, od [1945]
Václav Vážný (1892–1966), III. třída, od 1947
Václav Vojtíšek (1883–1974), I. třída, od [1945]
Bohumil Vydra (1889–1952), od (1945) 1947

Příloha 2

Návrh, jak sebrati a zpracovati vědecky místopisné názvosloví v království Českém, přesné a co možná úplně [1912]

1. Budiž vytvořena místopisná komise, buď samostatně nebo při České akademii nebo jiné vědecké korporaci, a opatřena přiměřenými prostředky. Do té komise buďte pozváni všichni odborní pracovníci v českém místopise. Zejména buď požádán škol[ní] rada Dr. Aug[ust] Sedláček o účast a propůjčení materiálu – ač-li možná a je-li u příhodné úpravě, a též Společnost přátel starožitností českých, kteráž četnými dotazníky již mnoho látky sebrala.

2. Komise spořádeje se tak, že mimo předsedu a jednatele byl by hlavní redaktor a ostatní místními referenty; místní referenti rozvrhli by mezi sebe jednotlivá okresní hejtmanství po skupinách. Tak navrhopitel přijal by okresy: Ml[adá] Boleslav, Mnich[ovo] Hradiště, Turnov, Jičín, Semily, Jilemnici, N[ovou] Paku.

Venkovští pracovníci (pokud by se shledali), okresní zastupitelstva, školské úřady, učitelstvo byli by vyzváni, aby místnímu referentu ve všem dle možnosti přispívali.

Okresy, které nemají dosud českých map v měřítku 1:25.000, buďte vyzvány, aby při této práci daly si je poříditi, a to jednotným rázem za vedení komise.

3. Úkol komise bude pak dvojitý či trojitý:

- a) sebrání a zpracování jmen místních,
- b) sebrání a zpracování jmen topických (vod, lesů, polí, hor atd.),
- c) přesné jich lokalizování do map, kde budou se říditi.

4. Sebrání jmen místních má se dít tak, aby sebrány byly všechny tvary diplomaticky věrně každého jména od dob nejstarších, chronologicky spořádaly, kde potřebí etymologicky objasnily – a stanoven z nich přesný tvar starý i nynější. Za tím cílem probrány buďte:

- a) všechny prameny staré již vydané: Prameny dějin českých, Codex diplomaticus, Regesta, Pozůstatky desk, Knihy konfirmační, erekční, Acta iudiciaria, Monumenta vaticana, Archiv český – apod.,
- b) staré prameny nevydané: Desky dvorské a zemské, kniha světců z r. 1384, rozl[ičné] urbaniální zápisy v archivu kapitulním a j[iné] památky, kde je hojný materiál topografický,
- c) z doby novější aspoň: berní rolla z r. 1654, zpovědní seznamy z r. 1672–1725, katastr tereziánský a josefinský; z tištěných publikací: Merianova Topografie, Vogt, Das Jetzt-lebende König[reich] Böh[m]en 1712, Schaller, Sommer, Palackého Popis, diecézní direktář.

Rozepisování dalo by se na lístky stejného formátu, litografované, jež by obsahovaly: datum, tvar přesně diplomatický, moderní název, zdroj a lokalizaci (již nutno hned při opisování přidati); věci, jež se hromadně opakují, tiskly by se skladací abecedou.

1380, 22. sept.

(Datum)

Prziedmyrzycz

(diplom. opis jména)

(Nynější jméno)

Předměřice

(Okres)

N. Benátky

Kn. konfirm. III–IV. 144

(Zdroj)

Rozpisování z odd. a) a c) vedl by hlavní redaktor s pomocí členů tak, že by byly shledány pomocné síly opisovačské a každý člen vzal by na se kontrolu správného opsání 1–2 knih. Po rozepsání a zkonferování redaktor rozvrhl by lístky podle okresů a přidělil místním referentům ke kontrole věcné, jsou-li správně zařazeny a identifikovány. Jména záhadná či zmizelá by ovšem zůstala zvláště k prozkoumání pospolu. Lístky zrevidované vrátily by se hlavní redakci a uschovaly – pod zvláštní páskou z každého zdroje, v krabici, určené pro každý okres zvláště.

Rozepisování u odd. b) musilo by se svěřiti buď městskému pražskému nebo Zemskému archivu, jež by si příslušné rukopisy vypůjčily. Jinak by další pochod byl týž.

5. Jména polí, poloh a pod[obných] topik nalézáme nejdříve i ve zdrojích prvního druhu; buďtež tu zapisována současně s prvními na lístky téhož formátu, ale jiné barvy, formy jen poněkud podrobnější.

1542

(datum)

(diplom. jméno) W stareych moczidlech

(Obec)

Mohelnice

(určení)

louka

(později se určí, ač-li možna)

(zdroj)

Desky Z. 1 B 25

(Poloha)

okres

Mnich. Hradiště

Druhým zdrojem jest katastr tereziánský v Zem[ském] archivu, jež bude nutno tímto způsobem rozepsati. Může obstarati svou péči jediný referent.

O další práci nutno starati se referentu místnímu. Přejme lístky dodané z ústředí a postará se o jich doplnění v obcích prostřednictvím lokálních pomocníků: lze je doplniti jednak z lesních a j[iných] map vrchnostenských úřadů, z urbářů tamže a místních archivů, jednak z úst lidu; tu buď zvláště postaráno o zjištění rodu a čísla jména, přidáním tvaru genitivního s předložkou do nebo lokálního ve. Dotazníky buď i zjištěno, žijí-li jména stará sebraná z písemných pramenů dosud mezi lidem a v jaké formě.

K př[íkladu:] starý tvar les Ostrá, v Ostré (Všeň)

dnes Vůstra, na Vůstře.

Topická jména nutno přesně lokalizovati, nejlépe tak, že pošle se učiteli nebo jinému inteligentu do obce list mapy 1:25.000 s listem kopírovacího papíru a seznam jmen, aby jména ta na příslušná místa na list zanesl.

Tím uchystána by byla práce i pro pořízení názvosloví do mapy. Arci práce pomíjí, kde mapa je tímto způsobem již zpracována.

Zjištěná poloha vpíše se se smluveným znamením i na lístek: kupř.:

jjv, 1/2, což značí polohu jihojihovýchodně od obce u vzdáli 1/2 km.

Lístky hotové zařadí se do příslušných krabic k lístkům druhu prvního.

6. Až bude všecka práce sběrací vykonána a všechny lístky pospolu, buďte vydány jednotlivé okresy ke zpracování místním referentům.

Zpracování záleží v tom, že

a) spořádají se všechna jména abecedně a očíslovají se; v každém jméni všechny lístky chronologicky za sebou. Tu lze krátiti: opětuje-li se jedno a totéž znění jednoho hesla několikrát bezprostředně po sobě, vypíše se jen jednou a k tomu všechna data i zdroje; opětuje-li se po sobě týž zdroj nebo totéž datum;

b) v tomto spořádání postaví se napřed přesný tvar, jak nyní má se ho užívati, a udání kvality, místa resp. polohy, jako odůvodnění v závorce;

c) přidá se, kde lze, kratičkový výklad o původu místa.

K příkladu:] (Bělá u Bezd.) – město založ. 1335 od Hynka Berky z Dubé;

d) přidá se etymologie jména, kde lze, a jeho hypotetický tvar staroslovanský, není-li zjištěn ze sbírky. Což nejlépe se stane, požádá-li se o zpracování celého materiálu odborný filolog;

e) pak následují doklady sebrané;

f) jména samot a poloh uvedou se dvakráte, poprvé každá zvlášť pro sebe dle abecedy, s výkladem; podruhé všechna pospolu z každé obce, rozdružená dle kvalit, na konci při jméni té obce;

g) kde potřebí, přidají se vzájemné odkazy, zejm. tam, kde znění české a německé se liší.

7. Zpracované obvody odevzdají se hlavnímu redaktoru, jenž je prohlédne, jsou-li stejně uspořádány, a urovná k tisku.

K tisku doporučí se formát Zibrtovy bibliografie o dvou sloupcích. Tisk buď sice zřetelný, ale drobný a co možná úsporný. Nikoli v rubrikách. Tiskne se čtverými typy:

a) první heslo, pomlčkou oddělené,

b) všechna hesla odkazů,

c) místa v závorkách,

d) doklady.

Spořádání buď abecední podle obvodů okres[ních] hejtmanství. Na levé straně okraje každého listu opakuj se jméno hejtmanství a okresu, na pravé počáteční a konečné heslo dvojstránky. Na konec díla buď podrobný rejstřík jmen s náležitými odkazy, ale co nejušpornější.

8. Dojde-li k pořízení map, bude úkolem místního referenta, aby do litograf[ických] otisků map německých vepsal správné názvosloví a bděl nad přesným jeho otiskem. Tu bude ovšem třeba i spolupůsobení obcí samých, aby od geometrů dali si vnést do otisků změny, nové silnice, dráhy atd.

9. Jména zašlá, nevysvětlitelná, nelokalizovatelná ovšem nutno podrobiti soubornému speciálnímu studiu napřed; není pochyby, že většinou podaří se je identifikovati. Doporučovalo by se pak i vydati tuto práci zvlášť a sestaviti mapu obcí zašlých.

10. Komise arci musí napřed též rozřešiti otázku finanční a honorářovou pro všechny tyto případy.

V Praze v květnu 1912

Dr. Jos. Šimák

(Originál, cyklostyl, dvojlist a vložený list, 5 potištěných stran. Srv. s původním strojopisem, 5 listů popsaných po jedné straně.

A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 511, Místopisná komise. Založení a organizace komise; též A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 96, i. č. 4250.)

Příloha 3

Zásady pro ustálení jmen místních, přijaté Místopisnou komisí České akademie věd a umění dne 2. března 1920

1. Změna místního jména

Zásadou je, aby místní jména zůstala nezměněna tak, jak se vytvořila přirozeným vývojem jazykovým a historickým. Změnu možno připustiti jen tam, kde tento vývoj byl uměle porušen, takže původní název byl zatlačen názvem jiným. Avšak i tu připustíme obnovení názvu původního jen tehdy, když nevytizel z tradice a když název novější vznikl zkromolením původního jména českého.

2. Stanovení správného názvu

Vzniknou-li pochyby o správnosti názvu dosud používaného, rozhodujeme se pro tvar doložený v historických pramenech, ovšem moderně transkribovaný a gramaticky správný, tj. zbavený případného dialektického zabarvení.

Je-li v historických pramenech názvů nebo tvarů několik, dáváme přednost názvu co do tvoření původnímu, nevytizel-li úplně z paměti lidové. V případech pochybných však setrváme při tvaru pozdějším, užívaném ve stol. 16. a 17. před Bílou Horou, kdy samostatný vývoj politický i jazykový dospěl nejvyššího stupně.

3. Změna přívlastku místního jména

Přívlastek je podstatná součást jména místního vzniklá stejně jako jméno samo přirozeným vývojem jazykovým a historickým, nemá se proto měniti bez naléhavých důvodů. U mnoha jmen vytvořily se přívlastky sice teprve později (ve stol. 16. a 17.), když potřeba rozlišení stejných názvů vyžadovala přesnějšího označení, avšak i takový pozdější přívlastek nutno pokládati za přirozeně vzniklý a nelze proto dopustiti, aby byl zbytečně odvrhován nebo měněn.

4. Stanovení nového přívlastku u míst stejně nazvaných

Vyžaduje-li praktická potřeba, aby místa stejně zvaná byla [rozlišena] bližším označením, není námitek proti stanovení přívlastku nového. Požadavek jest zde pouze, aby takový přívlastek byl utvořen správně a zeměpisně vhodně (pokud možno podle blízké řeky, potoka, hory, hradu, většího známého města nebo vůbec zeměpisné polohy).

Ani zde však nelze doporučit libovolné přibírání přívlastků, není-li pro to naléhavých důvodů.

5. Stanovení slovanského názvu u míst, která mají dosud název pouze jinojazyčný

V souhlase se zásadou, že místní názvy mají zůstatí nezměněny tak, jak se nám přirozeným vývojem historickým dochovaly, nutno i zde přijmouti zásadu, že není přípustno tvořiti uměle nový slovanský název tam, kde ho nevytvořil vývoj předchozí. Pouze tam, kde jazyk sám si vytvořil nebo vytvoří pro cizojazyčné jméno název slovanský, bude možno tento nový název uznati jako výsledek přirozeného vývoje a stanoviti jej pak za název úřední.

V obcích poněmčených nebo pomadžarštěných, kde starý název slovanský byl zatlačen cizím, jest obnovení jeho plně oprávněno a žádoucí.

6. Přeložitelnost československých názvů místních

Československé názvy místní jsou zpravidla nepřeložitelný a není přípustno je transkribovati pravopisem cizojazyčným. Pouze tam, kde lze zjistiti původní historicky ověřený název i v jiném jazyce, jest název takový připustiti v textu jazyka, který si jej vytvořil. Prosté přizpůsobování československých názvů místních německými nebo maďarskými koncovkami zásadně prováděné úřady rakousko-uherskými nelze uznati za historicky původní a nutno je odmítnouti stejně jako umělé, pozdější překlady neb novotvary.

7. Transkripci jinojazyčných jmen v českém textu

možno přizpůsobiti českému pravopisu, pokud je to obvyklé (tedy Aš, Varnsdorf, Cukmantl, Ajznštras atd.). Pro jazyky jiné platí jejich obvyklá transkripci pravidla, pokud ovšem nejsou v rozporu s nepřeložitelností českých názvů (tedy Sternberg, nikoli Šternberk, avšak Smichov, nikoli Smichow).

(Originál, cyklostyl, dvojlist, psáno na s. 1–3.

A AV ČR, fond ČAVU, k. 234, i. č. 512, Místopisná komise. Zápisy ze schůzí komise, č. 11, 2. 3. 1920, příloha.)

Resumé

Topographic Committee of the Czech Academy of Sciences and Arts, 1913–1952

In the early days of the establishment of the Topographic Committee at the Czech Academy of Sciences and Arts the idea behind the institute was to coordinate interdisciplinary research (involving history and philology) and to deal with practical (review and renaming of local names) and scholarly tasks (recording the development of local names). The committee was made up of specialists from various fields (philologists, historians and geographers) both in research and in practice. It operated almost continually between 1913 and 1952, thanks in particular to the activities of several prominent figures (chaired by Josef Zubatý, Josef Janko and Josef Dobiáš, with secretaries Josef Vítězslav Šimák and Antonín Profous). It focused primarily on practical tasks – drawing up expert reports on proposals for local names to alter or become fixed. Of permanent merit is the scholarly work by Antonín Profous *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, význam a původní změny – Local names in Bohemia. Their origin, meaning and original changes* (published 1947–1957), which came about in part with the support of the Topographic Committee.

Charting the history of this committee helps us to understand the institutionalization of research within marginal fields and within the context of Czech-German rivalry. Questions surrounding the review of, and alterations to, topographical nomenclature were carefully followed by state administration and local government representatives, whose influence on Topographical Committee tasks was great in view of the tiny grants for research.

Translated by Melvyn Clarke.

K. zápisní č. 2. (Vzor vyplněn!) Okres: Doubrava
 13c Kat. obec: Mentling.
  Místní obec: Vysokovec

Místopisný dotazník.

Čas se jmenují Vaši obec úředně? Vysokovec

Čas se říká sami? Vysokovec

Udělte, řekli své obce (osady, samoty), 2 (kolem vsí): (jedl se říká):
 mají se samostatná jména, zvlášť uve- 3 Podol (samota) "
 देंद při posledním odělu: 4 Kobina (mlýn) "
 5 Pod hubou (samota), ústka, Poddeb "
 6 Vysoký (samota) n. Vysoký "
 7 Záhaj (vísal obec) "
 8 Vrcha (samota) "
 9 Dobrovice (samota) "

Říká se:	1. <u>le</u> ?	2. <u>le</u> ?	3. <u>le</u> ?	4. <u>le</u> ?	5. <u>le</u> ?	6. <u>le</u> ?	7. <u>le</u> ?	8. <u>le</u> ?
	(osadníků, vsáků)	Vysokovec	Podol	Kobina	Poddeb	Záhaj		
(vyspělejší, kateř. jména, zvlášť uve देंद)	1. <u>le</u> ?							
	2. <u>le</u> ?							
Klíče se (Více o vsí obci, cizí obci):	1. <u>le</u> ?							
	2. <u>le</u> ?							
(Místní jména, kateř. jména, zvlášť uve देंद)	1. <u>le</u> ?							
	2. <u>le</u> ?							

Říká se (Více o vsí obci, cizí obci):

1. le ? Vysokovec Podol Kobina Vysoký Záhaj Vrcha Dobrovice

2. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

3. le ? Vysokovec Podol Kobina Vysoký Záhaj Vrcha Dobrovice

4. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

5. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

6. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

7. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

8. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

9. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

10. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

11. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

12. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

13. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

14. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

15. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

16. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

17. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

18. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

19. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

20. le ? na Vysokovec na Podol na Kobinu na Vysoký na Záhaj na Vrchu na Dobrovici

Čas se říká rádli Vysokovec Podol Kobina Vysoký Záhaj Vrcha Dobrovice
 nebo časem od Vás Vysoký Záhaj Vrcha Dobrovice
 jinde: Vysokovec Podol Kobina Vysoký Záhaj Vrcha Dobrovice

Udělí obec část (Vysokovec) Kobendorf
 obce (Kobina) Kagebuchmühle
 jméno mně (Vrcha) Am Berge
 jak se užívá

(Kopie osce) (Kopie osce) Zam Nováček, starosta
(Kopie osce) (Kopie osce) (Kopie osce)

MK: Místopisné dotazníky, vzorový dotazník, rukopis J. V. Šimáka (A AV ČR, fond ČAVU, k. 235, i. č. 518)

Místopisný dotazník.

Jak se jmenuje Vaše obec úředně? Turnov
(spisovnou řečí?)

Jak jí říkáte sami? Turnov
(lidový tvar)

Udejte části své obce (čtvrti, osady, samoty a pod.), které mají svá samostatná jména (uváděna zvlášť při posledním sčítání); jak se jmenují úředně; jak jim říkáte sami?

1. Turnov
 2. Herustice/Herušice/Herustice
 3. Durychov/Část města/Durychov
 4. Konclupy/ " " /Konclupy
 5. Benátky/ " " /Benátky

(Nestačí-li počet rubrik, pokračujte na zadní straně tohoto pářarchu, po případě vyžádejte si od okres. výboru další výtisk takového dotazníku a pokračujte na nich.)

	1	2	3	4	5
Růká se:					
ten?	Turnov		Durychov		
každé jméno zvlášť.		Herustice			
kam se hodí.)				Konclupy	Benátky

	1	2	3	4	5
Růká se u Vás o Vaši obec (části obce):	Turnova	Herustice	Durychova	Konclupy	Benátek
zpomínám na:	Turnov	Herustice	Durychov	Konclupy	Benátky
jméno, kam se hodí.)	Turnov	Herustice	Durychov	Konclupce	Benátek

Jak se říká rodáků nebo sousedů od Vás jinde? Turnovskéj; Herustickéj; Durychovskéj; Konclupskéj; Benátskéj; Kápočskéj; Kamenecskéj; Vráčskéj; Vrchovskéj; Veselovéj; Šaršovskéj.

Má-li Vaše obec (část obce) zvláštní jméno německé? Ano či ne? ne Jestli ano, jak je píšší? Turnau, Heruschitz, /Stadt Goldberg, jízec něme. mrazaj/

(Podpis vyplňovatelův a jeho adresa.)
PhJ. Radol
Část města

MK: Místopisné dotazníky, ukázka dotazníku vyplněného pro Turnov, s. 1 (A AV ČR, fond ČAVU, k. 235, i. č. 518)

číslo úřadu: řad se řídí:
 6 Károvslo / osatmota / Károvslo
 7 Na Kamenci /   / Na Kamenci
 8 Vrsch / samota / Vrsch
 9 Vrchhira /   / Vrchhira
 10 Veserko /   / Veserko
 11 U farářství / čestmota / U farářství

	6	7	8	9	10, 11.
ten		Kamence	Vrsch		
ta				Vrchhira	
ta	Károvslo				Veserko Farářství
ta					

	6	7	8	9	10	11.
du					Veserko	Farářství
du	Károvslo	Kamence	Vrsch	Vrchhira		
du	Károvslo	Kamence	Vrsch	Vrchhira	Veserko	Farářství
du	Károvslo	Kamence	Vrsch	Vrchhira	Veserko	Farářství
du						
du					Veserko	Farářství
du	Károvslo	Kamence	Vrsch	Vrchhira		

MK: Místopisné dotazníky, ukázka dotazníku vyplněného pro Turnov, s. 2
(A AV ČR, fond ČAVU, k. 235, i. č. 518)

13a

PRAESIDIUM
České Akademie obřate Františka Josefa
pro vědy, slovesnost a umění.

P.T. P.T.

Dotazník tištěný na druhé straně má být základem pro úplné a přesné zjištění všech místních jmen v království Českém.

Fan okresní starosta račiž tedy obstarati rozeslání archů do jednotlivých místních obcí v tolika exemplářích kolik je potřebí ; mti péči, aby byly všecky vyplněny /neúplné ať se opraví/ a potom souborně zemskému výboru vráceny.

Fan obecní starosta račiž opět postarati se o úplné a přesné zodpovězení otázek, buď sám nebo skrze spolehlivého pomocníka, a zaručiti jich správnost razítkem obce. Otázky buďte zodpovídány věrně podle skutečnosti. Zejména ony, j a k se m l u v í, třeba psalo se ve škole jinak, nikoli podle zdání nebo podle knih! O znění v řeči spisovně postaráno buče jiným způsobem.

Zemskému výboru bučež od okresních zastupitelstev dotazníky vráceny do dne.....1913.

Der auf der Rückseite gedruckte Fragebogen soll als Grundlage für eine allgemeine und genaue Sicherstellung aller Ortsnamen im Königreich Böhmen dienen.

Der Herr Bezirksobmann ^{soll} daher in die einzelnen Gemeinden so viel Bögen als nötig schicken und dafür Sorge tragen, dass alle ausgefüllt werden / die nicht genügend ausgefüllten sind zur Korrektur zurückzuschicken/ und dann an den Landesausschuss einzusenden.

Der Herr Gemeindevorsteher ^{soll} entweder persönlich oder durch jemand Verlässlichen dafür ~~zu~~ sorgen, dass alle Fragen richtig und ^{voll} ~~genü~~ beantwortet werden, und die Richtigkeit ^{Durch sein Amt} mit dem Gemeindestempel verbürgen. Die Fragen sollen genau der ^{soll sein} Aussprache nach, also wie das Volk spricht, beantwortet werden, und nicht nach dem Gutachten einzelner oder der Schreibweise in Büchern. Für den richtigen Wortlaut wird auf andere Weise gesorgt.

Die ausgefüllten Bögen sind dem Landesausschuss bis.....1913 zurückzusenden.

9

MK: Místopisné dotazníky, koncept formuláře místopisného dotazníku pro německé jazykové oblasti, s. 1 (A AV ČR, fond ČAVU, k. 235, i. č. 518)

Bezirk.....
Katastr.Gemeinde.....
Orts-Gemeinde.....

Topographischer
Fragebogen.

Wie heisst Ihre Gemeinde amtlich? ..... /z.B. Liebental /
Wie heisst Ihre Gemeinde im Volksmunde?..... /z.B. Liebel /
Wie heissen einzelne, bei der letzten
Volkszählung 1911 berichtigten Häuser- /z.B. Waldmühle, Balzhütte/Forsthaus
gruppen Ihrer Gemeinde? ..... Fischhäuser, Freysslerbauden. /
Bestehen ^{österreichische} (tschechische) Ortsbenennungen
dieser Namen? Wie heissen dieselben?..... /z.B. Liebental : Dolní Dobrouč/

.....
/Stempel der Gemeinde/ /Stempel des Bezirkes/ / Unterschrift : /

MK: Místopisné dotazníky, koncept formuláře místopisného dotazníku pro německé jazykové oblasti, s. 2 (A AV ČR, fond ČAVU, k. 235, i. č. 518)

<p><i>Želiv n[ame]n. Seleu</i> (jméno nynější).</p>	<p>1153-1158 (rok).</p> <p>(den).</p>	<p>Kraj: <i>Čáslavsko</i> Hejtmanství: <i>Nem. Brod, Deutsch. Brod</i> Okres soudní: <i>Humpolec</i> Obec katastr.: <i>Želiv</i> Obec místní: <i>Želiv</i> „Popis“ str. <i>196</i>.</p>
<p><i>klášter</i> (druh místa).</p>	<p><i>... abbates de ... Siloe</i> (starý tvar, přesně opsaný s předložkou, věcné udání, je-li v textu).</p> <p><i>J. Friedrich C.L. B.T. str. 483, ř. 7.</i> pramen (titul, stránka, list, řádek).</p>	
<p>Regest zápisu: <i>Provizt Steinfeldsky Oldřich žádá biskupa pražského Daniela I.; aby dovolil opatu strahovskému a želivskému přivítat tehdy rokem do shromáždění premonstrátského.</i></p>		

<p><i>Břilina</i> (jméno nynější).</p>	<p>1468 (rok).</p> <p><i>f. 4. pod „Stanišla“</i> (den).</p>	<p>Kraj: <i>litoměř.</i> Hejtmanství: ..... Okres soudní: ..... Obec katastr.: <i>Břilina</i> Obec místní: ..... „Popis“ str. <i>49</i></p>
<p><i>hrad a město</i> (druh místa).</p>	<p><i>in castro Břilina</i> (starý tvar, přesně opsaný s předložkou, věcné udání, je-li v textu).</p> <p><i>litom. Kap. D. 56. expl. (Kal n. 622)</i> pramen (titul, stránka, list, řádek).</p>	
<p>Regest zápisu: <i>in c. Bř. dopřel biskup Jan z Dobrušky</i></p>		

Ukázka mistopisné excerptce z archivních pramenů (na dolním lístku rukopis J. V. Šimáka) (A AV ČR, fond Ústav pro jazyk český ČSAV)

Jaroslav Černý a František Lexa Edice korespondence zakladatelů české egyptologie¹

ADÉLA JŮNOVÁ MACKOVÁ – HANA NAVRÁTILOVÁ

Jaroslav Černý and František Lexa

Correspondence of Founders of Czech Egyptology

Abstract: This paper contains an edition of letters and an introductory essay concerning Egyptologists Jaroslav Černý and František Lexa. The correspondence sent by Černý to Lexa during the interwar period (the 1920s to 1930s) illustrates the efforts of the two men to institute a university seminar in Prague, develop a methodology of their scholarship and establish a fieldwork position in Egypt. Černý developed a network of international contacts and mediated transmission of knowledge to Lexa and the circle of students in Prague.

Keywords: Egyptology; history of scholarship; transmission of knowledge; Egypt; Czechoslovakia; František Lexa; Jaroslav Černý.

Úvod

František Lexa (1876–1960),² původně středoškolský profesor matematiky, se stal prvním docentem a posléze řádným profesorem (1927) egyptologie na pražské Karlově univerzitě po první světové válce. Výuka egyptologie, resp. příbuzných oborů se již dříve úředně v Praze objevila na německé univerzitě – např. v přednáškách Maxe Grūnerta, a konečně od roku 1913 byl tamtéž habilitovaným docentem Nathaniel Reich³. Lexovu habilitaci, původně určenou pro českou univerzitu v Praze, zdržela mimo jiné právě válka. František Lexa je pro meziválečný vývoj československé egyptologie a obecněji orientalistiky klíčovou postavou. Lexa je zajímavou osobností sám o sobě i jako jeden z bodů v síti vědeckých a osobních vztahů československých orientalistů, k nimž dále

- 1 Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 6798 5921.
- 2 Pozůstalost F. Lexy je uložena z větší části v Archivu Akademie věd ČR, důležité materiály také v Archivu Univerzity Karlovy a různé jednotliviny či větší korespondenční celky v dalších českých i zahraničních archivech, příkladem je Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Praha, či Griffith Institute Archive, University of Oxford, Oxford. Srv. dále BAREŠ, Ladislav. Život Františka Lexy. In *František Lexa, zakladatel české egyptologie*. AUC-PH, 1984, č. 4, s. 21–39. OERTER, Wolf B. *Die Ägyptologie an den Prager Universitäten 1882–1945*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2010, s. 42–44. (dále: OERTER, W. B. *Die Ägyptologie*).
- 3 OERTER, W. B. *Die Ägyptologie*, s. 96–111, 117–121.

řadíme např. Aloise Musila, Bedřicha Hrozného, Vincence Lesného, Jaroslava Černého, ale také např. Ludmilu Matiegkovou či později Václava Zelenku. Konečně je Lexa významnou osobností také proto, že působil na dvou institucionálních základnách orientalistických oborů, tj. na Karlově univerzitě a v Orientálním ústavu. Nebyl přitom jen jedním z příjemců nových možností, nýbrž se na formování institucionálního zázemí aktivně podílel.⁴ Ještě před tím, než se Lexa stal vyučujícím egyptologie v Praze formálně, byl pro české zájemce o tento obor důležitým kontaktem. Tak tomu bylo i v případě plzeňského rodáka Jaroslava Černého (1898–1970), který se s Lexou osobně seznámil v roce 1917.⁵

Jaroslav Černý se zajímal o možnosti studia egyptologie již jako žák a středoškolský student,⁶ a ještě před svým seznámením s F. Lexou získával informace z oboru nejen v rámci svého domácího prostředí, ale také výjezdy do zahraničních knihoven a muzeí (zejména do Berlína), které nepřerušil ani ve válečných podmínkách.⁷ Pozdější studium i učitelské působení na Karlově univerzitě, jakož i činnost v Orientálním ústavu byly v jeho případě předstupněm mezinárodní vědecké i učitelské kariéry. I v jeho případě lze ovšem hovořit o zásadní roli pro zakotvení oboru egyptologie v Československu, a to dokonce v několika etapách. V meziválečném období Černý postupně obsáhl role vědeckého asistenta i administrativní a pedagogické opory Lexových snah o udržení a upevnění institucionálních pozic české egyptologie. Za první etapu mezi lety 1917 a asi 1927 bychom mohli označit právě toto postupné vypracovávání se mladého badatele, jemuž byl Lexa zprvu mentorem. Druhé období nemá pevný začátek – spadá mezi rok 1927, kdy Černý mohl díky systematické podpoře z vládních zdrojů opustit mimo-vědecké zaměstnání, a rok 1929, kdy se současně habilitoval na univerzitě a získal místo v kanceláři Orientálního ústavu. Třetí období je pak údobím válečným (1939–1945), kdy Černý pokračoval v aktivní badatelské činnosti v exilu, a tak přes hmotnou nouzi a osobní ohrožení mohl dát československé vědě potřebný mezinárodní rozměr, který jeho pražský učitel naopak v téže době musel oželeť. Následovalo intermezzo necelých 12 měsíců od léta 1945 do léta 1946, a konečně období Černého druhého pobytu v zahraničí, z něhož se stal po únoru 1948 exil, doplněný velmi specifickou rolí Černého ja-

4 Jeho aktivita je patrná například i z častých osobních intervencí, které vykonával u prezidentova kancléře Přemysla Šámala, a tak doufal podpořit zájem prezidenta Masaryka o egyptologii, k čemuž viz dále.

5 Tehdy také začíná řada dochované korespondence v Archivu Akademie věd ČR (dále: A AV ČR), fond František Lexa, k. 2, i. č. 69, a k čemuž roku se vztahuje vzpomínkový úvod přednášky, již přednesl J. Černý k Lexově poctě roku 1946 v Orientálním ústavu asi 3. dubna 1946. Národní muzeum, Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, Archiv (dále: Náprstkovo muzeum, Archiv), Praha, fond Jaroslav Černý, neuspořádáno, přednáška k poctě F. Lexy.

6 Jeho české studijní materiály se netýkaly jen Egypta, ale také například i archeologie českých zemí – např. excerpoval knihy J. E. Vocela. Viz, Náprstkovo muzeum, Archiv, Praha, fond Jaroslav Černý, neuspořádáno, „Zápisky ze zeměpisu. Jarosl. Černý II. t.”.

7 Např. 1915, viz Griffith Institute Archive, University of Oxford, Oxford (dále Griffith Institute Archive), fond Jaroslav Černý Mss. 19.23.

kožto zahraničního kontaktu, který se měl ukázat důležitý pro zakotvení československé egyptologie v Egyptě v padesátých a šedesátých letech 20. století.⁸ V tomto příspěvku se soustředíme na první dvě ze jmenovaných etap.

Lexa nebyl prvním a jediným akademickým kontaktem, který pro Černého jako mladého gymnazistu a později univerzitního studenta znamenal most do světa vědy o starém Egyptě (nejméně dva další představovali Berličan Pierre Adolphe (Adolf) Erman⁹ a Čech Justin V. Prášek¹⁰), měl však pro budoucí Černého dráhu mít značný význam, a to nejen pokud jde o odborné směřování.¹¹ Kontakty obou egyptologů neměly rovněž jednostranný charakter, jak by se mohlo zdát podle věkového rozdílu a podle vztahu učitel–žák, který se mezi nimi ustálil po Černého nástupu na pražskou univerzitu v zimním semestru 1917/18. Korespondence mezi Františkem Lexou a Jaroslavem Černým¹² je důležitým pramenem, pokud jde o osobní i profesní vztahy dvou zásadních osobností z doby raného vývoje československé egyptologie, dále pokud jde o podmínky státní podpory a institucionalizace oboru a pro proměny a rozvoj vědeckých témat, jimiž se oba egyptologové zabývali, jakož i metod, jichž používali.

Formování podmínek československé egyptologie

Nežli přikročíme k představení souboru korespondence a k výběrové edici dopisů, které výše zmíněná témata charakterizují, nastíníme s pomocí dalších archivních dokumentů peripetie vývoje československé egyptologie v první polovině 20. století. Podobně jako tomu bylo u dalších nástupnických států habsburské monarchie, československá věda, a tedy i v Praze nově se formující obor egyptologie, vyšla z podmínek a tradic

-
- 8 JŮNOVÁ MACKOVÁ, Aděla. Druhá cesta Františka Lexy do Egypta. Československá kulturní delegace v Egyptě v roce 1956. In JŮNOVÁ MACKOVÁ, Aděla, NAVRÁTILOVÁ, Hana, STORCHOVÁ, Lucie, HAVLŮJOVÁ, Hana, JŮN, Libor. *Českoslovenští vědci v Orientu*, díl 1. Praha: Scriptorium, 2012, s. 325–348.
  - 9 Pierre Adolphe (Adolf) Erman (1854–1937) – egyptolog, působil po většinu času v Berlíně, znalec novoegyptštiny, spoluautor *Wörterbuch der ägyptischen Sprache*, viz SCHIPPER, Bernd U. (ed.). *Ägyptologie als Wissenschaft. Adolf Erman (1854–1937) in seiner Zeit*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2006. BIERBRIER, Morris L. (ed.). *Who Was Who in Egyptology*, 4. vydání. Londýn: Egypt Exploration Society, 2012, s. 180–181.
  - 10 Justin V. Prášek (1853–1924) – český historik, orientalista, středoškolský profesor. Jejich vzájemná korespondence je uložena v Archivu Národního muzea (dále: ANM), fond Justin V. Prášek, k. 5, i. č. 462. Prášek měl podobný vliv také na Bedřicha Hrozného, viz např. KAZBUNDA, Karel. *Stolice dějin na pražské univerzitě, díl III*. Praha: Univerzita Karlova, 1968, s. 244–248; PEŠKOVÁ, Jarmila. Pozůstalost J. V. Práška v archivu Národního muzea. *Časopis Národního muzea*, řada historická, 1994, 163, č. 1–2, s. 46–52.
  - 11 Černý již jako gymnazista podnikal studijní cesty do muzeí a knihoven – viz Griffith Institute Archive, fond Jaroslav Černý Mss.19.23., také Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále AKPR), fond Kancelář prezidenta republiky, k. 131, i. č. 1024, č. j. 8223, doc. dr. Jaroslav Černý, cesta do Egypta.
  - 12 A AV ČR, fond František Lexa, k. 2, i. č. 69, korespondence Františka Lexy a Jaroslava Černého z let 1919–1935.

předchozího státu. Egyptologové působili v Praze již za doby Rakouska-Uherska a starší z protagonistů našeho příspěvku, František Lexa, obdržel na podporu svých egyptologických studií příspěvky ministerstva kultu a vyučování již v prvním desetiletí 20. století, konkrétně za účelem studijních pobytů v cizině, jichž využil zejména k rozvoji svých znalostí egyptského písma a jazyka.¹³

Akademická egyptologie, jak již bylo zmíněno, našla zázemí zprvu na německé a posléze i na české univerzitě v Praze. Byla zde však i další instituce, která přinesla klíčovou podporu – právě Orientální ústav. Jelikož egyptologie patřila (a nadále patří) také mezi tzv. orientalistické obory, znamenal nástup nového státu otevření některých nových možností. Tyto možnosti přitom opět vyšly z tradic diplomatických a obchodních styků středoevropské monarchie¹⁴ se zeměmi východního Středomoří a Blízkého východu. Průmyslově dobře vybavené Československo řešilo otázku nových trhů a odbytišť, a „Orient“, jak se ve zkratce nazývaly rozsáhlé regiony západní Asie a severní Afriky, byl odbytištěm – a obecně obchodním partnerem – s tradicí i s potenciálem pro budoucnost.¹⁵ Propagátorem spojení zájmů diplomatických, rozvojových, obchodních a odborných se stal již v závěru habsburské monarchie orientalista a arabista Alois Musil,¹⁶ který posléze tento svůj záměr přenesl do nových republikánských poměrů a našel odezvu přímo v hradních kruzích a u prezidenta Masaryka.¹⁷ Osobní Masarykův zájem na podpoře orientalistiky se ukázal jako zásadní nejen v případě Aloise

13 OERTER, W. B. Die Ägyptologie.

14 Srv. též FEICHTINGER, Johannes. Komplexer k.u.k. Orientalismus: Akteure, Institutionen, Diskurse im 19. und 20. Jahrhundert in Österreich. In BORN, Robert, LEMMEN, Sarah. *Orientalismen in Ostmitteleuropa. Diskurse, Akteure und Disziplinen vom 19. Jahrhundert bis zum Zweiten Weltkrieg*. Bielefeld: transcript Verlag, 2014, s. 31–64.

15 JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. Československá obchodní expanse do Egypta, zastupitelské úřady a postavení československých občanů. In JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla, NAVRÁTILOVÁ, Hana, HAVLŮJOVÁ, Hana, JŮN, Libor. „Krásný, báječný, nešťastný Egypt!“. Praha: Libri, 2009, s. 85–110. JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla, Výpravy do neznáma? Českoslovenští vědci v Orientu. In JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla, NAVRÁTILOVÁ, Hana, STORCHOVÁ, Lucie, HAVLŮJOVÁ, Hana, JŮN, Libor. *Českoslovenští vědci v Orientu*, díl 1., Praha: Scriptorium, 2012, s. 33–50.

16 GOMBÁR, Eduard. Arabic Studies in Prague: Tradition and the Present. In ZEMÁNEK, P. (ed.). *Studies in Near Eastern Languages and Literatures. Memorial Volume of Karel Petrůček*. Praha: Orientální ústav, 1996, s. 238–239; SEGERT, Stanislav. Alois Musil – Bible Scholar. *ArOr*, 1995, roč. 63, č. 4, s. 393–400; BAUER, Karl. Johannes. *Alois Musil. Wahrheitssucher in der Wüste*. Wien – Köln: Böhlau, 1989; ŽDÁRSKÝ, Pavel. Alois Musil jako zakladatel československé orientalistiky – ve službách republiky. *Nový Orient*, 2014, roč. 69, č. 1, s. 54–60.

17 JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla, Orientální ústav a československé pronikání do Orientu 1928–1938. Stipendia hospodářského odboru. *Časopis Národního muzea, řada historická*, 2014, roč. 183, č. 1–2, s. 19–34. LEMMEN, Sarah. “Unsere Aufgaben in der Orientalistik und im Orient”. Die Gründung und die erste Dekade des Prager Orientalischen Instituts in der Zwischenkriegszeit. In BORN, Robert, LEMMEN, Sarah, *Orientalismen in Ostmitteleuropa. Diskurse, Akteure und Disziplinen vom 19. Jahrhundert bis zum Zweiten Weltkrieg*. Bielefeld: transcript Verlag, 2014, s. 119–143.

Musila, ale také chetitologa Bedřicha Hrozného či egyptologů Františka Lexy a Jaroslava Černého.

Československá orientalistika se tak rozvíjela ruku v ruce s československým pronikáním do Orientu a to jak hospodářským, tak kulturním. Zájem o země, které se po rozpadu Osmanské říše staly součástí mandátů Společnosti národů a postupně u nich probíhala modernizace průmyslu a dopravních a dalších infrastruktur, byl nepochybně značný. Československo bylo zemí s rozsáhlou průmyslovou výrobou, odkázanou na vývoz velké části své produkce, především lehkého průmyslu, který v těchto zemích nalézal svá odbytiště. K navázání diplomatických styků, založení zastupitelských úřadů a dojednání obchodních smluv bylo potřeba podrobně poznat země, které byly v československém prostředí známy spíše jen z hodin dějepisu, z exotických názvů knih či cestovatelských destinací.

Všechny výše naznačené úkoly nového státu měly nalézt mimo jiné oporu právě v podpoře orientalistického bádání. Pokud budeme analyzovat finanční podpory dosažené k prohloubení a rozšíření studia orientalistiky v Československu, uvidíme jednoznačné sepětí s průmyslovými kruhy. Když byl v roce 1920 plánován vznik Orientálního a Slovanského ústavu, podpořila vláda rozhodnutí šéfa Úřadu pro zahraniční obchod, Rudolfa Hotowetze, aby byl Orientální ústav podpořen částkou 4 mil. Kč (a částkou 2 mil. Kč určenou k cestovním výdajům pro navázání hospodářských a kulturních styků s orientálními zeměmi konanými ještě před oficiálním vznikem Orientálního ústavu). Peníze byly deponovány v nově zřízeném Národním fondu Masarykově, který byl ustanoven u příležitosti prezidentových 70. narozenin.¹⁸

Orientální ústav byl založen v roce 1922, ale z mnoha, především organizačních důvodů, začal oficiálně fungovat až v roce 1928. Rozdělení členské základny na odbor hospodářský a kulturní pak následně poznamenal další směřování a úkoly této instituce. Na jedné straně měla zajistit vytvoření hospodářské infrastruktury v Orientálních zemích, na straně druhé se starala o rozvoj československé orientalistiky. Stal se důležitým centrem pro pražské orientalisty, pro které představoval místo pro setkávání, vědeckou diskuzi a možnost získat podporu k vědeckým cestám či vydání zásadních studií. Jeho postupně budovaná knihovna měla význam nejen pro vědce, ale též pro veřejnost.

Vrátíme-li se tedy na začátek institucionálních dějin československé egyptologie v podmínkách nového státu, setkáváme se zde s Františkem Lexou jako členem Orientálního ústavu (byl jedním ze zakládajících členů) a zároveň čerstvě habilitovaným docentem (v roce 1919 a mimořádným profesorem v roce 1922). Na Univerzitě Karlově Lexa pečoval ovšem nejen o zajištění vlastního profesorského místa, ale odpovídajícím způsobem také o vznikající knihovnu a studenty formujícího se egyptologického semináře. Výuka a příprava studentek a studentů egyptologie se soustředila značně na filologická témata, což bylo v souladu s přípravou a zaměřením Františka Lexy samotného. Lexa si však zároveň uvědomoval nutnost práce s egyptským materiálem a seznámení

18 Blíže k této problematice viz AKPR, fond Národní fond Masarykův.

se s terénní prací. Orientální ústav pak představoval souběžnou platformu Lexovy práce – stal se tajemníkem kulturního odboru a jako úředníka kanceláře ústavu navrhl a prosadil svého žáka Jaroslava Černého.

Orientalistika ovšem nebyla a není záležitostí ustanovenou pouze na evropské akademické půdě – je především prostorem přímého kontaktu mezi kulturami, a souvisí tedy s osobní přítomností a prací v terénu. Československé pronikání do Orientu, přítomnost zastupitelských úředníků a rozvíjení kontaktů s tamějšími důležitými osobnostmi z politických a kulturních kruhů a s Evropany, kteří tam měli jak své zájmy hospodářské, tak kulturní, se proto stalo klíčovým momentem i pro československou egyptologii.

Počátkem dvacátých let – konkrétně v letech 1922 až 1924 – působil v Egyptě československý diplomat Cyrill Dušek.¹⁹ Dušek postřehl, kde leží možnosti pro československou egyptologii. V duchu své poněkud frankofilní orientace a také v souladu s možnostmi, které se reálně nabízely, vstoupil v jednání s Francouzským ústavem orientální archeologie se sídlem v Káhiře (IFAO).²⁰ Tato instituce měla materiální i odborné možnosti poskytnout školení a další odborný rozvoj stipendistům a hostujícím badatelům. Pro československé egyptology mohla nabídnout dvě místa tzv. „zahraničních přidělenců“ (*attachés étrangers*), avšak bez finančního zajištění jejich vlastního pobytu (strava, atd.). Dušek doslova „stihl“ předjednat tuto záležitost, než v lednu roku 1924 náhle zemřel. Jeho nástupce Vladimír S. Hurban²¹ však v jednání pokračoval a výsledky se záhy dostavily – František Lexa byl v průběhu roku 1925 informován²² o možnosti vyslání dvou *attachés étrangers*. Jeho volba byla jednoznačná – padla na J. Černého, který se již v průběhu raných 20. let vyprofiloval v nadějného filologa a především nesmírně pracovitého a houževnatého badatele, který neváhal přijmout místo bankovního úředníka,²³ jež mu dovolilo se uživit, žít v Praze a cestovat a navštěvovat egyptologické knihovny a sbírky. Během setkání v těchto zahraničních institucích se také postupně stával známou postavou mezi zkušenějšími zahraničními vědci – zajímal se totiž systematicky

19 Cyrill Dušek (1881–1924) – český a československý právník, novinář a diplomat ve Švýcarsku a v Egyptě. K jeho působení viz JÚNOVÁ MACKOVÁ, Adéla, NAVRÁTILOVÁ, Hana, STORCHOVÁ, Lucie, HAVLŮJOVÁ, Hana, JŮN, Libor. *S diplomatem v Orientu. Cyril a Pavla Duškovi v Egyptě (1922–1924)*. Praha: Scriptorium, 2014.

20 O historii IFAO viz DESROCHES NOBLECOURT, Christiane, VERCOUTTER, Jean. *Un Siècle de fouilles françaises en Égypte 1880–1980 à l'occasion du Centenaire de l'École du Cairo (IFAO)*. Paris: École du Caire – Musée du Louvre, 1981.

21 Vladimír Svetožár Hurban (1883–1949) – vystudoval techniku ve Vídni a v Brně, působil jako novinář, legionář v Rusku, od roku 1918 plukovník. V Káhiře zahájil svou diplomatickou kariéru. Jako chargé d'affaires en pied vedl československé vyslanectví v letech 1924–1930. AMZV, osobní spis Vladimír Svetožár Hurban. DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Biografický slovník československých diplomatů*, díl 2. Praha: Academia, 2013, s. 95–96.

22 A AV ČR, fond František Lexa, k. 8, i. č. 305. Viz Přílohy.

23 Měl za sebou kromě gymnaziálního a univerzitního studia také obchodní kurzy, viz AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 131, i. č. 1024, 8614, doc. dr. Jaroslav Černý, cesta do Egypta. Dopis kancléře P. Šámala R. Hotowetzovi, kopie, 1928.

o sídliště řemesníků v Dér el-Medíně a také o hospodářské a sociální dějiny.²⁴ Přitom neopouštěl platformu podrobného studia písma a jazyka, které bylo pro toto téma nutností. Lexa tedy měl jednoho vhodného kandidáta, který splňoval odborné požadavky IFAO.²⁵

Problémem zůstávalo finanční krytí a také fakt, že Černý nemohl svévolně opouštět své pracoviště v Živnostenské bance na řadu měsíců. Zde vstoupil do hry důležitý Lexův kontakt – prezidentův kancléř Přemysl Šámal (1867–1941).²⁶ Šámal byl mimo jiné také dobrým známým ředitele Živnobanky dr. Jaroslava Preisse – tedy nejvyššího nadřízeného Jaroslava Černého. Ve srovnání s průtahy, s nimiž se potýkal Lexa v rámci ministerské byrokracie, bylo dojednání praktických stránek Černého pobytu v Egyptě díky těmto kontaktům pozoruhodně rychlé.

V červenci 1925 obdržel Lexa ministerské memorandum, vysvětlující podmínky pozice na IFAO.²⁷ Počátkem října 1925 jednal o stejném tématu kancléř Šámal s vyslancem Hurbanem zotavujícím se tehdy v Praze. Hurban očekával podporu MŠANO a Živnobanky, kde Černý pracoval. Šámal jednal tedy ihned s dr. Preissem, jenž byl v zásadě ochoten udělit neplacené volno, a ani případnou další podporu přímo nezamítl. Šámal navrhl tedy ihned další postup – Černý si vyžádá dovolenou, kterou Preiss potvrdí, a ujedná se případná podpora od Živnobanky, „doplní by se pak náklad mohl po případě z Masarykova národního fondu“. Použil přitom na všech stranách také argumentu, že dle vyslance Hurbana věc velmi spěchá. Hurban vzápětí informuje také prezidenta, který „v zásadě souhlasí“.²⁸ Průběžně dostával informace o jednání také F. Lexa.

24 Recentní kratší statě o Černém v češtině viz ONDERKA, Pavel. Československý egyptolog Jaroslav Černý. In ONDERKA, Pavel, MYNÁŘOVÁ, Jana (eds.). *Théby. Město bohů a faraonů – Thebes. City of Gods and Pharaohs*. Praha: Národní muzeum, 2007, s. 14–19; ONDERKA, Pavel. Jaroslav Černý. In ONDERKA, Pavel, MAŘÍKOVÁ-VLČKOVÁ, Petra, MYNÁŘOVÁ, Jana (eds.). *Objevování země na Nilu – Discovering the Land on the Nile*. Praha: Národní muzeum, 2008, s. 16–17; také STROUHAL, Evžen. Život Jaroslava Černého. In *Tvůrci hrobů egyptských králů: Jaroslav Černý a Dér el-Medína*. Průvodce výstavou. Praha: Náprstkovo muzeum, 1992, s. 3–7; Jeho vědecký přínos uvádí podrobněji JAMES, T. G. H. Jaroslav Černý. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 1971, roč. 57, s. 185–189; MÁLEK, Jaromír. Life and Achievements of Czech Egyptologist Jaroslav Černý (1898–1970). *Archív Orientální*, 1998, roč. 66, s. 27–30; dále viz NAVRÁTILOVÁ, Hana, RŮŽOVÁ, Jiřina. Jaroslav Černý (1898–1970): Egyptologist, Diplomat and Traveller. In JŮNOVÁ MACKOVÁ, Aděla, ONDERKA, Pavel (eds.). *Crossroads of Egyptology, Worlds of Jaroslav Černý*. Praha: Národní muzeum, 2010, s. 9–35.

25 Viz A AV ČR, fond František Lexa, k. 8, i. č. 305. Viz Příloha.

26 Jeho manželka, výtvarná umělkyně Pavla Fořtová Šámalová (roz. Kropfová, 1886–1974), patřila do okruhu studentů a přátel F. Lexy. Cestovala také po Egyptě. Zpracovala studii Egyptský ornament, která vyšla česky i francouzsky. Její postavou se zde bohužel nemůžeme podrobněji zabývat, ale jako umělkyně, i jako spojovací článek v okruhu Lexových známých a studentů si zaslouží další pozornost.

27 A AV ČR, fond František Lexa, k. 8, i. č. 305. Viz Příloha.

28 AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 131, i. č. 1024, T 1175, doc. dr. Jaroslav Černý, cesta do Egypta, 1925.

Než budeme pokračovat v chronologickém líčení Černého vědeckých aktivit, podívejme se v krátkém exkurzu na systematické Lexovo úsilí, které našťastí našlo odezvu u okruhu spolupracovníků T. G. Masaryka. V průběhu několika dalších týdnů vymohl Šámal nejen Preissův souhlas s neplacenou dovolenou pro Černého a příslib dalších podpor, ale také přímo i navrženou finanční účast Národního fondu Masarykova.²⁹ Již 26. října tak navštívili Šámala v jeho hradní kanceláři Černý a Lexa s konkrétním plánem Černého cesty a konečně v prosinci 1925 Černý do Egypta skutečně odjel, s počáteční sumou 10 000 Kč danou mu k dispozici z Národního fondu Masarykova a 8 000 Kč dostal jako subvenci od Ministerstva školství.³⁰ Suma 10 000 Kč měla pocházet z úroků jmění uloženého pro Orientální ústav v Národním fondu Masarykově, avšak zprvu byla vedena jako přímá subvence z úroků jmění tohoto fondu „na studia egyptologická v Kahýře“, odpovědnými úředníky na straně prezidentské kanceláře byli kancléř Šámal a dr. Říha,³¹ a J. Černý měl výslovně podat zprávu o své cestě, což také učinil již v lednu 1926. Dalších 10 000 Kč bylo uvolněno na jaře roku 1926 ze stejných prostředků³² a v červnu 1926 podal Černý vyúčtování svého prvního egyptského pobytu.³³

F. Lexa byl v úsilí zajistit Černému akademický post či alespoň finance neúnavný – kancléř Šámal si v letech 1926 a 1927 založil řadu spisů začínajících slovy „dostavil se profesor Lexa ...“³⁴ V roce 1926 byly Černému z rozhodnutí prezidentské kanceláře opět poskytnuty peníze na cestu do Egypta z úroků jmění Národního fondu Masarykova.³⁵ Zálohu Černý na konci pobytu na jaře roku 1927 také opět řádně vyúčtoval a obdržel dlužný doplatek.³⁶

Koncem roku 1927 bylo též rozhodnuto, aby byla pro Černého uvolněna částka 50 000 Kč tentokrát již přímo z úroků financí určených pro Orientální ústav a to ve 2 splátkách, první polovina v roce 1927 a v roce 1928 zbytek.³⁷ Podle vyúčtování tohoto konta při předání Orientálnímu ústavu však vidíme pouze sumu 3 500 Kč vyčleněnou v roce 1927 pro Černého, zbytek pravděpodobně nakonec dostal opět přímo z Národní-

29 AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 131, i. č. 1024, D 8200, doc. dr. Jaroslav Černý, cesta do Egypta, 1925, záznam 16. října, 26. října a 27. října 1925.

30 AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 131, i. č. 1024, D 8200, doc. dr. Jaroslav Černý, cesta do Egypta, 1925, záznam 16. října 1925.

31 AKPR, fond Národní fond Masarykův, k. 2, oddíl F, č. j. F 204/25, PhDr. Jaroslav Černý v Praze.

32 AKPR, fond Národní fond Masarykův, k. 2, oddíl F, č. j. 52/2, PhDr. Jaroslav Černý v Praze.

33 AKPR, fond Národní fond Masarykův, k. 2, oddíl F, PhDr. Jaroslav Černý v Praze, příloha k č. j. F 52/26 a F 88/26, dopis Jaroslava Černého z 2. června 1926.

34 Příkladem je i Šámalův záznam z listopadu 1926, kde již naznačil možnou dráhu pro Černého – habilitaci v Praze a profesuru v Brně. AKPR, fond Národní fond Masarykův, k. 2, oddíl F, č. j. 271/26 příloha, PhDr. Jaroslav Černý v Praze.

35 AKPR, fond Národní fond Masarykův, k. 2, oddíl F, č. j. F 171/26, PhDr. Jaroslav Černý v Praze.

36 AKPR, fond Národní fond Masarykův, k. 2, oddíl F, č. j. F 96/27, PhDr. Jaroslav Černý v Praze.

37 AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 131, i. č. 1024, R 29530, doc. dr. Jaroslav Černý. Záznam ze dne 2. prosince 1927.

ho fondu Masarykova.³⁸ V roce 1929 pak Černého podpořil na žádost vyslance Hurbana Paul Petschek, který na podporu jeho vědecké práce věnoval 20 000 Kč.³⁹ Nelze též nezmínit podporu Jaroslava Preisse, který Černému povolil nadstandardně dlouhou neplacenou studijní dovolenou opakovanou každý rok, která mu nakonec byla i částečně proplácena, a konečně i neplacenou dovolenou, kterou dostával v Orientálním ústavu poté, co získal tajemnické místo.

Vraťme se nyní k Černého činnosti v Egyptě. Černý byl přijat na československém vyslanectví v Káhiře a nastoupil své místo v IFAO – mohl tak již 15. ledna 1926 podat podrobnou zprávu o začátku svého egyptského pobytu.⁴⁰ Jeho korespondence s Františkem Lexou se v tomto období velmi dobře doplňuje právě s touto oficiální zprávou, jakož i s ojedinělým osobním dopisem adresovaným rodině.⁴¹

Spolupráce s IFAO znamenala kvalitativně i kvantitativně velkou změnu v Černého odborné činnosti. Jeho role vůči Lexovi se také postupně změnila – i když prvky respektu z jejich kontaktu nikdy nezmizely a kontakt s Lexou se nikdy nestal tak osobní, jako třeba později s Alanem H. Gardinerem, Černý se postupně stal spíše vědeckým partnerem Lexy než žákem.

Edice korespondence Jaroslava Černého a Františka Lexy

Korespondence Jaroslava Černého adresovaná Františku Lexovi se dochovala z let 1919–1935, v Archivu Akademie věd ČR, ve fondu Františka Lexy. Z poměrně rozsáhlé korespondence jsme vybrali dopisy, které se vztahují k práci Jaroslava Černého pro IFAO v Káhiře, tedy dopisy, které přímo souvisí s jeho vědeckou prací a zahrnují informace z první účasti československého egyptologa na terénních vykopávkách v Egyptě v letech 1925–1935. Zároveň se období Černého působení v IFAO částečně kryje s jeho působením na Karlově univerzitě a v Orientálním ústavu (v obou případech od roku 1929, kdy se jednak habilitoval a jednak získal administrativní pozici v OÚ). Všechna svá angažmá musel Černý patřičným způsobem skloubit.

Jaroslav Černý pracoval v Egyptě vždy několik měsíců v roce a v té době zasílal téměř pravidelně každý rok dva dopisy svému učiteli a několik dopisů rodině, ty se však, stejně jako odpovědi Františka Lexy, až na jeden výše zmíněný dopis rodině z roku 1926 (kopie v AKPR) prozatím v archivních fondech neobjevily. Důvodem je patrně ztráta

38 AKPR, fond Národní fond Masarykův, oddíl věcná kartotéka a 17 účetních knih a pokladních deníků, Orientální ústav, účetní deník vedený 1925–1929.

39 AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky 1919–1947, Slovanský a Orientální ústav, k. 129, i. č. 1015, D 1474/29, dopis Paula Petscheka (Jaroslav Černý ho v roce 1919 učil česky) pro kancléře Šámala ze dne 24. února 1929, Berlín. Vzhledem k tomu, že Orientální ústav ještě nebyl formálně ustaven a nemohl zatím disponovat se svými penězi, byla částka 20 000 Kč složena u Masarykova národního fondu pro Jaroslava Černého.

40 AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 131, i. č. 1024, č. j. 527, doc. dr. Jaroslav Černý, cesta do Egypta, 1926.

41 AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 131, i. č. 1024, č. j. 699, doc. dr. Jaroslav Černý, cesta do Egypta, 1926, přiloženo ke zprávě pro KPR spolu s několika fotografiemi.

nebo zničení části Černého osobních materiálů, které zanechal po roce 1948 (po své druhé emigraci) v Československu.

Vybraný soubor se skládá ze 17 dopisů a 5 pohlednic zasílaných z různých míst v Egyptě v letech 1925–1935. Jsou psány rukou na obyčejný dopisní papír, převážně černým inkoustem, pouze dopisy z let 1929–1932 jsou napsány na psacím stroji (s ručním podpisem) a jen u několika z nich se dochovaly obálky. Pro dokreslení podpory Černého práce z vyšších míst jsme na konec edice zařadili dokument vztahující se k počátečnímu jednání ohledně spolupráce československých vědců s Institut Français d'Archéologie Orientale.

Ediční poznámka ke korespondenci Jaroslava Černého Františku Lexovi

Edici dopisů Jaroslavu Černého vydáváme v souladu s edičními zásadami pro vydávání novočeských textů, stanovenými v příručkách jako Editor a text (Praha 2006, 2. vyd.), Textologie. Teorie a ediční praxe (Praha 1993), I. Špoviček (ed.), Zásady pro vydávání historických pramenů od počátku 16. století do současnosti, Praha 2002. Ponecháváme zvláštnosti syntaktické stavby, ale upravujeme interpunkci a drobné chyby a překlepy. Do hranatých závorek doplňujeme chybějící gramatická slova či jejich části. Do struktury dopisů (datum, oslovení, podpis) nezasahujeme, pouze běžným způsobem upravujeme interpunkci. Stránky dopisů jsou uvedené v závorce /1/.

Nerozepisujeme běžné zkratky: p. (pan), pi. (paní), prof. (profesor), tj. (to jest), např. (například), atd. (a tak dále), dyn. (dynastie), Pl. (plates, tedy přílohy v knize) col., (column, sloupec, sloupek, nejčastěji textu) t. r. (tento rok, tohoto roku), M. (Monsieur) a Mme. (Madame), Mr. (Mister), hod. (hodin), sev. (severní) záp. (západní), fy. (firma), ev., (evidován, evidenční, též a častěji eventuálně), etc. (et cetera), resp. (respektive), sv., (svazek, svatý) Vso. (verso), m. r. (minulý rok, minulého roku), Dr. (doktor), ostr. (ostrakon), pap. (papyrus).

V případě egyptských panovníků uvádíme přibližná data vlády, anebo časové zařazení, jméno v preferovaném současném českém přepisu. Různá psaní geografických i historických termínů např. s malým písmenem, jako údolí králů, údolí královen, pozdní doba odpovídají dobové neustálené terminologii; podobně se objevují variantní psaní odborných termínů jako grafit i graffit, kolacionování i kollacionování, která ponecháváme. Všechna podtržená slova v textu podtrhl Jaroslav Černý.

Vysvětlivky jsou organizovány následujícím způsobem: osobnosti z dějin egyptologie jsou stručně uvedeny se svými životopisnými daty, a odkazem na standardní přehled BIERBRIER, M. (ed.). *Who Was Who in Egyptology*. London: Egypt Exploration Society, 4. vydání, 2012. U egyptských lokalit uvádíme jejich současný preferovaný přepis do češtiny a stručnou zmínku o památkách, vycházíme přitom ze standardních encyklopedických oborových publikací, zejména z: *Lexikon der Ägyptologie, 6 svazků a Index*, Wiesbaden od r. 1972 dále MOSS, Rosalind, L. B., BURNEY, Ethel W., PORTER, Bertha, MÁLEK, Jaromír et al. *Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Statues, Reliefs and Paintings*, I–VIII, revised editions, Oxford:

Griffith Institute, od r. 1960, a VERNER, Miroslav – BAREŠ, Ladislav – VACHALA, Břetislav. Ilustrovaná encyklopedie starého Egypta. Praha: Karolinum, 1997 a několik následujících vydání.

Vědecká korespondence egyptologa Jaroslava Černého zasílaná z expedic v Egyptě v letech 1925–1935 egyptologovi Františku Lexovi. Všechny dopisy jsou uloženy v AAV ČR, fond František Lexa, k. 2, i. č. 69.

1 **1925, 19. listopadu, Káhira**

Pohlednice Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ Kairo 19. 11. 25

Vážený pane profesore,

Po dlouhých toulkách dostal jsem se šťastně do Egypta, kde se mně velmi líbí. Toť se ví, hned druhý den jsem musil vidět pyramidy a třetí den (včera) hned až k nim, a málem bych byl na ně lezl. Mám stále takový divný pocit, člověk se dívá na věci, které jsou mu známé – neznámé, o kterých 18 let jen slyšel a četl, nemohu si stále uvědomit, že jsem v Egyptě a vše je skutečnost. Do musea půjdu až zítra, bojím se, že tam uvážnu, v Institutu¹ jsme byli včera, avšak Foucart² je dosud nepřítomen, přijede až v sobotu. Podám Vám s příští poštou obsáhlou zprávu o Turíně, Bologni a Kairu (až do doby odeslání dopisu). Poručujte mě Vážené rodině a přijměte ode mne můj srdečný pozdrav.

Váš oddaný

JarČerný

Originál, černobílá pohlednice (obr.: Gíza, velká sfinga a Chafreova pyramida), rukopis.

¹ Institut Francais d'Archéologie Orientale, Francouzský ústav orientální archeologie se sídlem v Káhiře, vznikl v průběhu 80. a 90. let 19. století; instituce pracuje úspěšně dodnes, viz www.ifao.egnet.net

² Georges Foucart (1865–1943) – francouzský egyptolog, původním školením znalec klasické antiky, jeho specialitou byla témata z dějin náboženství, ředitel Francouzského ústavu orientální archeologie (IFAO). BIERBRIER, Morris L. (ed.). *Who Was Who in Egyptology*. 4. vydání. Londýn: Egypt Exploration Society, 2012, s. 196 (dále: BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*).

2
Pohlednice Jaroslava Černého Františku Lexovi

1925, 17. prosince, Káhira

/1/ Kahyra 17/12. 25

Srdečný pozdrav zároveň s přáním veselých Vánoc a šťastného Nového roku dovo-
luje si zaslati Vám i vážené rodině

Dr. Černý

Už dne 26./12. odjíždím pryč, nejprve podívat se do Asuanu, a pak zpět do Théb,
kde začneme kopat od 1. ledna. Odtamtud Vám napíši obšírnou relaci za celou dobu od
mého odjezdu. Pracuji vesele, ostraka¹ jsou již skoro hotova. Cenný materiál mně slí-
bil Gunn².

Černý

Originál, černobílá pohlednice (obr.: Káhira, vchod do mešity), rukopis.

¹ Ostraka – střepy z různých nádob nebo ploché odštěpky kamene – zpravidla vápence, používala se jako psací materiál, obsahovala texty každodenního života, cvičební texty žáků, poznámky atd.

² Battiscombe Gunn (1883–1950) – britský egyptolog, působil v Káhiře, Philadelphii a v Oxfordu, vynikající znalec staroegyptské gramatiky. Gunn byl také žákem Gardinerovým a s Černým spolupracoval v průběhu dvacátých a třicátých let opakovaně na tematice návštěvnických grafit. Cenný materiál, o němž je řeč zde, jsou však pravděpodobně ostraka. Gunn publikoval s nechtutí a pomalu, čímž se vysvětluje velké množství kvalitního a nepublikovaného egyptologického materiálu v jeho pozůstatosti, který je egyptology dodnes používán. Podle názoru jeho kolegy Gardinera byla Gunno-
vou silnou stránkou jeho pedagogická činnost. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 232.

3
Pohlednice Jaroslava Černého Františku Lexovi

1925, 30. prosince, Asuán

/1/ Assuan, 30. 12. 25.

Vážený pane profesore,

Opustili jsme 27/12. Kahyru, abbé Drioton¹, M. Bruyère² a já, a dříve že se usadíme definitivně v Thébách, zajeli jsme si na výlet do Assuanu³; včera dopoledne jsme si prohlédli asuánské hroby (Harchuf, Sabni etc.)⁴ ostrov Elefantinu⁵ se zříceninami a muse-
um, odpoledne nedokončený obelisk v lomech⁶, dnes ostrov Fila⁷ a Sehel⁸ (tento s grafiti na skalách), vše plachetníci. Zítřka jedeme dopoledne do Kom Ombo⁹, kde má M. Bruyère nějaká řízení, pozítří pak do Luxoru a pak začne robota. Z Deir el Medine¹⁰ budu obšírně psáti, jak jsem slíbil. Se srdečným pozdravem a poručením vážené rodině

Váš oddaný

Jar. Černý

B. Bruyère Et. Drioton.

Originál, černobílá pohlednice (obr.: Asuán, chrám na ostrově Filé), rukopis.

- ¹ Abbé Étienne Drioton (1889–1961) – francouzský egyptolog a specialista na biblická studia, ve 30. letech stál v čele Památkové správy v Egyptě, působil také na káhirské univerzitě. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 160–161.
- ² Bernard Bruyère (1879–1971) – francouzský egyptolog, vedl výkopy Francouzského ústavu orientální archeologie v Dér el-Medíně, které také publikoval, dlouholetý přítel Jaroslava Černého. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 88.
- ³ Assuan – Asuán, město a archeologická lokalita v Horním Egyptě ležící asi 900 km od Káhiry v místě prvního nilského kataraktu.
- ⁴ Hrobky velmožů (místodržících) z dob Staré a Střední říše pohřbených u Asuánu na západním břehu Nilu. Jedná se o zdobené skalní hrobky se zajímavými biografickými nápisy. Hrobky Harchufa a Sabniho pocházejí z 6. dynastie, asi 2360–2180 př. n. l.
- ⁵ Elefantína – ostrov u Asuánu, významné kulturní místo se svatyněmi staroegyptských božstev Chnuma, Satety a Anukety. Uctíván zde byl i jeden z velmožů jménem Hekaib, který se stal místním patronem. Kromě svatyně se na Elefantíně necházelo také město. Osídlení Elefantiny sahá od 3. do 1. tisíciletí př. n. l.
- ⁶ Největší egyptský obelisk, nedokončený kvůli prasklině, se nachází v lomech poblíž Asuánu.
- ⁷ Fila – Filé, malý ostrůvek nedaleko Asuánu. Na tomto ostrůvku se nacházel chrám bohyně Esety, který byl spolu s dalšími stavbami přemístěn na ostrov Agilkija v době stavby velké Asuánské přehrady v šedesátých letech 20. století v rámci akce UNESCO.
- ⁸ Ostrov u prvního nilského kataraktu, jeho útesy a balvany nesou velké množství skalních nápisů a grafit, zanechaných tam egyptskými expedicemi na cestě z anebo do Núbie, případně hodnostáři, kteří byli odpovědní za nějakou významnou akci v okolí hranic u prvního kataraktu či v žulových lomech poblíž Asuánu. Sehel je zdroj zajímavých historických i nábožensky motivovaných textů.
- ⁹ Kóm Ombo – hornoegyptská archeologická lokalita s ptolemaiovským dvojchrámem božstev Sobeka a Hora.
- ¹⁰ Deir el-Medíne – Dér el-Medína, archeologická lokalita na západním břehu u Luxoru, vesnice řemeslníků, kteří stavěli královské hrobky v Údolí králů v 16. až 11. století př. n. l.

4 **Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi**

1926, 6. ledna, Dér el-Medína

/1/ Deir el-Medíne, 6. 1. 1926

Vážený pane profesore,

Vyčítám si již dlouho, že jsem nepodal Vám o své cestě a dosavadní práci obširnou zprávu, avšak chtěl jsem vyčkat, až jak se věci vyvinou a až lépe seznám, co zde užitečného budu moci udělati. Prosím tudíž, abyste mně prominul mé dlouhé mlčení a byl ujištěn, že napříště intervaly v mé korespondenci nebudou dlouhé. Začnu *ab ovo*,¹ od mého pobytu v Turíně. Kdo z mého příjezdu měl největší radost, byl prof. Botti². Uvítal mne velmi srdečně a dal mně k dispozici všechny fragmenty papyrů, mezi nimiž

jsem hledal dlouho chybíci zlomek papyru s měřením v nekropoli, avšak marně. Za to našel jsem však jiné zlomky, které doplňují již vydané papyry: další zlomky k papyru Pl. & R.³ 94 & 95 & Pl. & R. 61, col. I; mimo to jsem našel obsáhlý zlomek papyru, kde jest řeč o vpádu Mešweš do Egypta,⁴ opsal zajímavý seznam dělníků, opravil a přešel skoro všechny své transkripce z roku 1923, opsal 7 nových ostrak nalezených Schiaparellim⁵ v Deir el Medine. Schiaparelli publikoval několik ostrak nalezených jím v Bibân el-Harîm,⁶ jelikož však nepodal transkripci, opsal jsem je s jeho svolením znovu (ba dal mně i fotografie některých z nich) celkem s dalšími neuveřejněnými 24 kusů, z nichž většina podává další drobnosti k životu dělníků kopajících hroby královen a princů z konce vlády Ramsa III.⁷ Jako vedlejší produkt mé práce jsou, jak jsem Vám již psal 2 ostraka, jedno se zlomkem textu o strašidle, druhé obsahuje konec hymnu na váleč. vůz krále (9 řádek). Oba tyto texty s fotografiemi vyjdou v příštím čísle Bulletinu Institutu franc.⁸ Z Turína jsem zajel na krátko do Florencie, kde jsem kolacionoval⁹ 3 ostraka vydaná v transkripci Ermanem¹⁰ a připojil dosud neznámé, velmi zajímavé ostrakon, jednající o rozdělení hrobů, též jako pap. berlínský a ostr. Brit. Mus.¹¹ vydané svého času Ermanem v Sitzb. Berl. Ak.¹² Z /2/ Florencie spěchal jsem do Brindisi, neboť jsem měl strach, abych nezmeškal loď. Krátký pobyt v Brindisi použil jsem ku zotavení. Mimochodem podotýkám, že jsem neobdržel slevy na loď. V Alexandrii jsem již byl očekáván a vydal se hned do Kahyry. Prvního týdne využil jsem k obeznámení se s novým ovzduším, navštívil hned druhý den pyramidu, dvakrát jsem byl v Sakkáře¹³, kde jsem navštívil Firtha¹⁴, Gunna a Jéquiera¹⁵.

Firth kope u stupňovité pyramidy sakkarské, je to týž, co objevil posmrtný chrám Zosera¹⁶ s jeho sochou, kterou jsem viděl v Kahyr[ském] museu¹⁷. Co však je zajímavější, objevil celou kolonádu mramorových sloupů z 3. dyn. navlas podobných iónským sloupům (vyjímaje hlavice). Nedokonalé fotografie naleznete v posledním neb předposledním čísle Annales du service.¹⁸

Gunn mne přijal velmi přívětivě. Zpracoval ostraka nalezená Carterem¹⁹ v údolí kráľů²⁰ (asi 60 kusů) z konce 19. dyn. a nabídl mně výměnu: Až se vrátím do Kahyry probereme spolu jeho transkripce a za opravy, které mu event. poskytnu, dovolí mně opsati ostraka a použití pro moji práci.

Jéquier odkopává Mastabu al Faraun a nenalezl nic zajímavého. V museu seznámil jsem se s Goleniševem²¹, který pracuje na papyrech pro katalog²² a měl pokoj zrovna naproti mému pokoji. Často jsme se navštěvovali a rozprávěli o eg[yptské] gramatice. On je protivníkem Ermana a Sethea²³ a tu pochopíte, že jsme se často přeli. Jinak je laskav a dal mně k dispozici fotografie Wenamona²⁴, abych jej znovu opsal pro svá gramatická studia. Konservátor Lefébvre²⁵ by mně ve všem na ruku, zvláště při výdeji ostrak, do jejichž studia jsem se neprodleně pustil. Z ostrak, jež jsou pro mě důležitá, opsal jsem jenom asi 70. Diference mezi mojimi transkripcemi a Daressym²⁶ jsou ohromné, vydání Daressyho jsou úplně bezcenné. Asi 25 ostrak vydaných Daressym nemohl Lefébvre přes všechno hledání dosud nalézt, snad je někam zastrčili při stěhování musea z Gizeh. Připojil jsem řadu nových, dosud nevydaných, a před mým odjezdem ukazoval mi

Lefěbvre několik beden nevydaných ostrak, za jejichž uspořádání mně prý bude velmi povděčen. Navrhl mně vydati mé transkripce v Annales du service. Fotografie dá zhotoviti museum.

/3/ Přicházím k Institutu²⁷. Když jsem přijel, nebyl ředitel Foucart ještě v Egyptě. Bydlil jsem tedy zatím na vyslanectví, a odtud docházel dopoledne do musea, odpoledne jsem studoval v knihovně Institutu, která jest velmi rozsáhlá. Když Foucart přijel, byl velmi zaměstnán návštěvami, takže jsem se k němu nemohl dostat, pak zase onemocněl chřipkou, takže jsem se s ním dohodovil teprve počátkem prosince. Projednali jsme mé přesídlení do Institutu, kde mám pokoj, za nějž platím 6 liber, stravu zvlášť. Celkem to vyjde asi na 12–13 liber. Výhoda je blízkost knihovny, z níž si mohu k sobě bráti knihy a studovati v klidu doma. Proti mému plánu účastniti se výkopů v Institutu v Deir el-Medineh neměl ničeho, a tak jsme se vydali 27./12. spolu s Bruyèrem, který řídí výkopy a abbém Driotonem, který přijel z Paříže a kope s Bissonem de la Roque²⁸ v Medamutu²⁹, do Horního Egypta. Zajeli jsme nejprve do Asuánu, odtud jsme shlédli Filey, a pak zpět do Kom Omba. 2/1. přijeli jsme do Luxoru, prohlédli v noci za měsíčního světla Karnak³⁰ a 3./1. já spolu s Bruyèrem přestěhovali jsme se do Deir el-Medina, kde bydlíme v domku vystavěném kdysi Schiaparellim. Máme se zde výtečně, dnes se začalo kopat, prozatím asi s 25 lidmi, počet bude později zvýšen na 150. Já, jenž mám více volnosti, vytkl jsem si tyto úkoly:

1) Plán hrobů v údolí královen spolu s nevydanými graffiti, jež jsem našel v tomto údolí.

2) Plán a kolacionování graffiti na skalách v údolí králů, jež vybral Spiegelberg³¹. Doufám, že připojím některá, jež Spieg[elberg] přehlédl. Spie[elbergovy] publikace mně sám nabídl k zapůjčení Winlock³², který kope v Deir el-Baharí a s nímž jsem se seznámil.

3) Plán a popis vesnice dělníků, která jest částečně odkryta a leží v údolí před naším domem. Byla odkopána Němci, Schiaparellim a Gauthierem³³, avšak publikováno nebylo nic.

4) Opsat kalendární a obětní texty v Medinet Habu³⁴, jež chci srovnati s pap. Harris. Dále fotografie a opis seznamu synů Ramsa III., důležitý pro chronologii 20. dyn.

5) Zpracovati vše hieratické, co objeveno při výkopech Institutu v hrobech v Deir el-Medine. Není toho mnoho, avšak poskytló přece některé zajímavosti.

Z předešlého viděti, že hlavně pracuji s hieratic[kými] dokumenty, ale seznamuji se i s topografií a archeologií. Procházím théb[skou] nekropolí³⁵, vše pozoruji, abych až budu psáti svoji práci, měl o všech polohách /4/ svůj názor. Naše vedlejší práce jsou sestavování zlomků soch, nápisů, rakví, kanop, reliefů atd., které máme zde v několika skladištích. Prolézáme denně hroby, šňupeme prach z mumií, práce je více než dost. 19. února vyprší prozatím má dovolená, podám si novou žádost, jejíž opis zašlu kanceláři presidenta republiky spolu s žádostí, aby mne podporovali v bance. Posad'te se pak prosím s p. kancléřem Šamalem³⁶, zdali by nebylo záhodno, abyste laskavě vrch[nímu] řed[iteli] Dr. Preissovi³⁷ vše vyložil. Na to však je ještě dost času. Podám ještě zprávu,

doufám již s fotografiemi z mého zdejšího pobytu. Napište mně prosím, až budete mít pokdy, co je u nás nového, co dělají Vaše knihy (já jsem zde nasbíral již řadu knih, které jsem dostal od autorů) a přednášky.

Poručte mně prosím, mil[ostivé] paní, slě[echám] dceruškám a p. synovi. Se srdečným pozdravem

Váš oddaný
Jar. Černý
Mission archéologique Francaise
Louxor – Deir el-Medine,
Haute Égypte.

NB. Potvrzuji i já, že v Kahyře Vás dobře znají a o Vaše knihy jeví se velký zájem. Jen aby už to čarodějnictví vyšlo!

Originál, rukopis, dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

¹ Lat. dosl. „od vejce“, tj. od počátku.

² Giuseppe Botti (1889–1968) – egyptolog, klasický filolog a démotista, studoval a pracoval se Schiaparellim, studoval u F. Lexy v letech 1932–1933, 1934 a 1939. Viz BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 73–74.

³ Egyptologové Pleyte a Rossi vydali soubor textů z turínského muzea: PLEYTE, Willem, ROSSI, Francesco. *Papyrus de Turin*. Leiden: Brill, 1869–1976. Z Černého hlediska byly zajímavé zejména záznamy z Dér el-Medíny.

⁴ Vpád libyjských kmenů, Egypťany nazývaných Mešveš; střety Egypťanů s Libyjci se v průběhu egyptských dějin opakovaly, tento se odehrál v průběhu 1. tisíciletí př. n. l.

⁵ Ernesto Schiaparelli (1856–1928) – italský egyptolog, archeologické vykopávky prováděl v Dolním i Horním Egyptě na řadě lokalit, v Údolí královen otevřel hrobku královny Nefertari, objevitel hrobu předáka Cha v Dér el-Medíně; bratranec slavné módní návrhářky Elsy Schiaparelli. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 492–493.

⁶ Údolí královen, pohřebiště členů královské rodiny panovníků Nové říše (asi 1543–1080 př. n. l.), resp. zejména 19. dynastie (1292–1186 př. n. l.) nachází se na západním břehu Nilu, v blízkosti Údolí králů a vesnice Dér el-Medína.

⁷ Ramesse III., druhý panovník staroegyptské 20. dynastie, vládl asi 1185–1153 př. n. l. Jeden z posledních významných vládců historického období Nové říše.

⁸ Bulletin de l'IFAO, zkracován BIFAO, vydáván v Káhiře od r. 1900. V Bulletinu však roku 1927 vyšel Černého článek o kultu Amenhotepa I. Dvě literární ostraka naopak vyšla v *Revue d'Égypte ancienne*, a další článek s dosud nevydanými texty pak v *ASAE* (Annales du Service des Antiquités). Srv. SPAULL, C. H. S. Bibliography of Jaroslav Černý. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 1968, 54, s. 3–8.

⁹ Kolacionovat – kontrolovat přepis či kopii textu ve srovnání s originálem, případně porovnávat s různými dalšími záznamy.

¹⁰ Pierre Adolphe (Adolf) Erman (1854–1937) – egyptolog, působící po většinu času v Berlíně, znalec novoegyptštiny, spoluautor Wörterbuch der ägyptischen Sprache, viz SCHIPPER, Bernd U. (ed.). *Ägyptologie als Wissenschaft. Adolf Erman (1854–1937) in seiner Zeit*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2006; BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 180–181.

- ¹¹ Britského muzea, tedy ostraka ze sbírek Britského muzea v Londýně.
- ¹² Sitzungsberichte der Königlich-Preussischen Akademie der Wissenschaften (1882–1921) nebo Mittheilungen Aus Den Sitzungsberichten Der Koniglich Preussischen Akademie Der Wissenschaften Zu Berlin, pojednání pruské (berlínské) Akademie věd, bylo vedeno několik řad, a názvy se od 80. let 19. století několikrát změnily.
- ¹³ Sakkara – Sakkára, archeologická lokalita v Dolním Egyptě asi 30 km jižně od Káhiry. Pohřebiště egyptských vládců od doby archaické. Nalézá se zde známá stupňovitá pyramida vládce 3. egyptské dynastie Džosera a řady dalších panovníků.
- ¹⁴ Cecil Mallaby Firth (1878–1931) – britský egyptolog, pracoval na archeologických výzkumech v Núbii, a na pyramidových polích; BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 190–191.
- ¹⁵ Gustave Louis Jéquier (1868–1946) – francouzský egyptolog, specialista na staroegyptskou architekturu, BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 279–280.
- ¹⁶ Zoser – Nečerichet Džoser, vládce 3. egyptské dynastie (asi 2700–2630 př. n. l.), stavitel stupňovité pyramidy v Sakkáře.
- ¹⁷ Egyptské muzeum – původně sídlilo v Bulaku (přístavní čtvrť Káhiry, leží na sever od dnešního centra, na břehu Nilu), na počátku devadesátých let 19. století bylo přestěhováno do paláce Ismaila paši do Gízy, od počátku 20. století sídlí na náměstí Tahrír v centru Káhiry.
- ¹⁸ Annales du Service des Antiquités, vycházejí v Káhiře od roku 1900 a jsou vydávány Egyptskou památkovou organizací, resp. Nejvyšší radou pro památky Egypta, která podléhá dnes Státnímu ministerstvu pro památky Egyptské arabské republiky.
- ¹⁹ Howard Carter (1874–1939) – malíř, dokumentarista, archeolog a egyptolog (ve všech těchto oborech samook nebo vyučován privátně), pracoval pro archeology Petrieho, Navilla, Griffitha, působil u Egyptské památkové služby, posléze zaměstnan u George Herberta, 5. hraběte z Carnarvonu (1866–1923), objevitel Tutanchamonova hrobu. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 105–106.
- ²⁰ Údolí králů – skalní údolí nalézající se na západním břehu Nilu v Thébách, byli zde pohřbeni králové 18. – 20. egyptské dynastie.
- ²¹ Vladimír Semjonovič Golenišev (1856–1947) – ruský egyptolog a sběratel, jeden z prvních vydavatelů Metternichovy stély (zajímavý náboženský text uložený v té době – 1877 – ještě na českém zámku Kynžvart), po revoluci se již do Ruska nevrátil, žil ve Francii a zpracovával hieratické papýry v Egyptském muzeu v Káhiře. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 216.
- ²² Katalog – někdy též v textu přepisován jako catalog, miněň Catalogue Général káhirského muzea, série publikací jednotlivých typů památek uložených v egyptském muzeu v Káhiře, vychází dodnes.
- ²³ Kurt Heinrich Sethe (1869–1934) – německý egyptolog, vynikající filolog, spolu s A. Ermanem pracoval v Berlíně na velkém slovníku egyptštiny. Publikoval řadu textů z různých vývojových fází egyptského jazyka, BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 502–503.
- ²⁴ Staroegyptský text z papýru Puškinova muzea v Moskvě č. 120, známý jako „Venamonova cesta do Fénicie“, velmi cenný pro poznání tzv. novoegyptštiny, tedy vývojové fáze egyptštiny používané v písemném projevu mezi 13. a 8. stoletím př. n. l. (v mluveném projevu patrně déle). Text je zajímavý také z historického hlediska pro poznání poměrů na konci egyptské Nové říše, i když se může jednat o fikci a nikoliv zprávu o autentické výpravě.
- ²⁵ Gustave D. L. Lefebvre (1879–1957) – francouzský egyptolog a znalec klasických dějin, v letech 1919–1928 působil v Egyptském muzeu v Káhiře. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 318–319.
- ²⁶ Georges E. J. Daressy (1864–1938) – francouzský egyptolog, pracoval na lokalitách v Luxoru, Karnaku, Abydu atd., zaměstnanec Egyptského muzea v Káhiře. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 142–143.
- ²⁷ Institut – tedy IFAO, Francouzský ústav orientální archeologie sídlící v Káhiře
- ²⁸ Fernand Bisson de la Roque (1885–1958) – francouzský egyptolog a archeolog, asistent na IFAO, posléze vedl archeologické práce za Musée du Louvre. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 61.

- ²⁹ Medamut – v textu se vyskytuje i přepis Medamout. Dnes přepisováno Medamúd, hornoegyptská lokalita v blízkosti Karnaku, s archeologickými pozůstatky jednoho z nejstarších egyptských chrámů, který byl přestavován od Staré říše až do Ptolemaiovské doby, tedy od 3. do konce 1. tisíciletí př. n. l. Kultovní místo boha Moncu.
- ³⁰ Karnak – karnacký chrám – nalézá se v Horním Egyptě na území města Luxoru. Jedná se o největší chrámový komplex starověkého Egypta, tři chrámy, zasvěcené Amonovi, Mutě a Chonsuovi, jsou navzájem kultovně i stavebně propojeny. Většina stavebních prvků pochází z doby Střední a Nové říše.
- ³¹ Wilhelm Spiegelberg (1870–1930) – německý egyptolog a démotista, působil ve Štrasburku, autor koptského slovníku, vyvinul bohatou publikační činnost, kriticky se stavěl ke svému žáku Lexovi. Pracoval jako jeden z prvních systematicky na edici grafit z Thébské hory (tj. v okolí Úolí králů a sousedství vesnice Dér el-Medína) BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 521–522.
- ³² Herbert Eustis Winlock (1884–1950), americký egyptolog, prováděl výzkumy pro Metropolitní muzeum v New Yorku, zejména pracoval systematicky v Dér el-Bahří, Lištu, oáze Chárze atd., vedl egyptské oddělení v Metropolitním muzeu, po jistou dobu také ředitel muzea. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 584–585.
- ³³ Henri L. M. A. Gauthier (1877–1950) – francouzský egyptolog, pracoval po Egyptskou památkovou správu, také angažován v Egyptském muzeu v Káhiře (práce na katalogu), vydal řadu egyptských textů. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 209.
- ³⁴ Medinet Habu – Medínit Habu – archeologická lokalita v Horním Egyptě na západním břehu Nilu proti luxorskému chrámu. První stavby pocházejí z doby Střední říše, hlavní stavbou je zádušní chrám Ramesse III.
- ³⁵ Thébská nekropole – velké pohřebiště na západním břehu Nilu naproti novodobému městu Luxor; zahrnuje Údolí králů a královen, a řadu dalších pohřebišť (Kurnet Murai, Šéch Abd el-Kurna, Asasif, Dér el-Bahří, atd.).
- ³⁶ Přemysl Šámal (1867–1941) – český právník, starosta Prahy (1918–1919), poté kancléř prezidenta T. G. Masaryka, Edvarda Beneše a krátce i Emila Háchy (do roku 1938).
- ³⁷ Jaroslav Preiss (1870–1946) – český národohospodář, v letech 1917–1938 byl vrchním ředitelem Živnostenské banky.

5 1926, 2. února, Dér el-Medína

Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ Deir el Medine, 2. února 1926.

Vážený pane profesore,

Obdržel jsem právě dnes Váš milý dopis, který mně konečně přinesl zprávy, co je u nás v orientalistice nového. Byl jsem potěšen zprávou, že tisk Vašich prací již valně pokročil a že se Vám konečně podařilo opatřit místnosti pro egyptol[ogický] seminář. Jelikož jest právě čas, abych podal o sobě zprávu, činím tak raději ihned, aby se k Vám dostala hned příští poštou. Chyba je, že nevím, oč jsem Vám již psal a o čem nikoliv, proto prosím za prominutí, budu-li se opakovati.

Práce je u nás stále dost a dost. Mimo občasný dohled nad výkopy (mně připadá ta úloha vždy odpoledne, kdy přítel Bruyère kope ve svatyni Meretsegert¹ v údolí králo-

ven²), jest tu studium a rekonstrukce předmětů, jež se najdou. Toho ovšem není mnoho. Vím dnes již s jistotou, že většina sbírky turínského musea, koupené od Drovettiho³, pochází z Deir el Medíne; po agentech Drovettiových byla Deir el Medíne pro Araby zlatým dolem, kde se kopal a ničilo téměř soustavně. Pak přišel Schiaparelli, po něm Němci (Müller)⁴ a nakonec de Nouy⁵, a tak pro nás nezbyly než paběrky. Úkolem nynějších výkopů jest podati přesný plán nekropole, vyčistiti hroby a zachrániti co se dá, a vše co možno nejdříve publikovati.

Malý obrázek z našich výkopů. Minulý týden našli dělníci studnu, tj. šachtu do komory, kde je mumie. Jakmile otvor byl dostatečně velký, vlezli jsme s Bruyèrem dovnitř, /2/ v ruce svíčku, papír a metr. Uvnitř bylo kamení, hlíny, prachu a mumií téměř ke stropu, takže jsme musili lézt po kolenou, plazit se po břiše, po zádech, jak se právě dalo. Opíraje se rukama o zem, každou chvíli jsem se založil do některé mumie, k tomu jsme zvěřili prach z mumií, který náramně zapáchá a štípe do nosu a do očí. V takovém prostředí za velkého vedra, že se z nás pot téměř leje, se v něm nesnadno pracuje. Bruyère, ač jest proti mně daleko silnější konstrukce, někdy po takové prohlídce plive krev a tvrdí, to že působí prach z mumií. Já to snáším dosud dobře. Když jsme skončili prohlídku, přikročili dělníci k čištění. Vytáhli řadu více méně zachovalých předmětů. Z toho fragmenty malovaného šátku, po vyžehlení a přilepení na kartu

daly nám jméno majitele hrobu ... ... a jeho syna , z čehož prvé jméno nutno doplniti , jak ukazuje Index ve Spiegelbergových Theb[ských] grafitech.⁶ To jsem potvrdil i já po studiu ostrak, jichž bylo nalezeno v hrobě 6. Byly použity jako materiál k stavbě stropu a příčných zdí. Byly pokryty vrstvou prachu a malty z nilského bahna. Po trpělivém očištění a umytí zjistil jsem, že jsou to účty

toho, co dal za různý inventář hrobu řemeslníkům, mezi jinými i co dal za šátek, o němž jsem se shora zmínil. Takovými cestami tedy nutno zjišťovat majitele hrobu, poněvadž všechny stély, které byly v hrobech, byly odneseny a zdobí dnes musea v Turíně, Louvru a Londýně. Často však nenajdeme v hrobech zhola nic.

Druhá moje práce jest opisování nápisů v hrobech již vyčištěných. Jsou to hlavně genealogie, které jsou pro mne velmi důležité. Zemřelý se svou manželkou bývá znázorněn, jak přijímá oběti od celé rodiny, jejíž členové jsou uvedeni jmény. Tyto genealogie mně dávají hlavně jména žen, které nenacházím v papyrech, leč zřídka. Musím totiž podotknouti, že jsem učinil nemalý objev. Všichni, kdož zde jsou pohřbení, jsou

 /3/ a já jsem zjistil, že tento titul nosí tytéž osoby, které se v papyrech nazývají . Musím tudíž propracovati celý materiál týkající se *sḏm ṣš m s.t mš.t*

Další práci působí mně grafiti z nekropole thébské. Zjistil jsem totiž, že Spieg[elberg] publikoval jen část jich hlavně z okolí Deir el Bahari a údolí králů. Já však nale-

zl jich v údolí královen a mezi Deir el Medine a Deir el Bahri dosud přes 60, z toho asi 30 jich má[m] pojištěno ve svých kopiích, ostatní budu kopírovati tento týden. Nejsou vůbec uveřejněna od Spiegelberga a hodlám z toho udělati nějaký článek. Abych mohl zjistit, co Spieg[elberg] publikoval, zapůjčil mně sám od sebe Winlock, Američan, který kope v Deir el Bahri publikaci Spieg[elbergerovu] na celou dobu mého zdejšího pobytu a ještě mne s ní dopravil autem až sem k nám, za což jsem mu byl vzhledem k váze knihy velmi vděčen. To by bylo asi vše, co mám pro tuto dobu nového co říci. Těším se, že mně v naší odloučenosti dojde v dohledné době nějaký dopis od Vás s potěšitelnými zprávami od nás a že já budu Vám moci rovněž [podat] bohaté zprávy o sobě. Až dosud mohu říci, že jsem já sám se svým pobytem zde velmi spokojen, a v mnohých bodech se mně o mé nekropoli teprve nyní rozbřesklo v hlavě.

Prosím vyříd'te laskavě mé uct[ivé] poručení rodině. Trvám se srdečným pozdravem
Váš

JarČerný
mission arch. française,
Deir el Medine, Louxor,
H. Égypte

NB. Žádost na banku jsem si podal, zároveň psal Kanceláři pres[identa] republiky a podal zprávu jí za dobu do 15. ledna.⁷ Mám k Vám prosbu: za příloženou 1 £ eg., tj. za Kč 170 objednejte mně laskavě 1 exemplář nového sborníku. Napíši otci, aby pro něj došel a odnesl jej domů, abych až přijedu, měl ho po ruce. Srdečné díky předem!

Originál, rukopis, dvojlíst, psáno perem na s. 1–3.

¹ Egyptská bohyně Meretseger, zobrazována často v podobě kobry, resp. kobry s hlavou ženy, ochránkyně thébské nekropole, uctívána dělníky z Dér el-Medíny.

² Údolí královen – údolí se rozkládá na západním břehu Nilu v Thébách (na západ od Luxoru), na tomto místě byly pohřbeny královny a princové 19. a 20. dynastie.

³ Bernardino Michele Mariá Drovetti (1776–1852) – italský cestovatel, diplomat, sběratel a zprostředkovatel, dodal do evropských muzejí několik významných sbírek egyptských starožitností. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 161–162.

⁴ Georg Christan Julius Möller (1876–1921) – německý egyptolog, všestranně nadaný, publikoval památky hmotné kultury z berlínského muzea např. šperky. Těžiště jeho egyptologické práce však leželo ve studiu textů a písma, vydal hieratickou paleografii. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 378–379.

⁵ Pravděpodobně se jedná o Jeana Julesa Antoina Lecomte de Nouy (1842–1923) – francouzský „orientální“ malíř a sochař, do Egypta se poprvé vydal v roce 1865, poté podnikal i další cesty do Orientu.

⁶ SPIEGELBERG, Wilhelm. *Ägyptische und andere Graffiti (Inschriften und Zeichnungen) aus der thebanischen Nekropolis*. Heidelberg: Carl Winter, 1921. Spiegelberg patřil k prvním egyptologům, kteří začali oceňovat význam těchto stručných nápisů pro poznání staroegyptské civilizace, srv. DE-

SROCHES-NOBLECOURT, Christiane. "La quête des graffiti". In *Textes et langages. Hommage à Jean Francois Champollion*, vol. II. Cairo: IFAO, 1972, s. 151–183.

⁷ Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále AKPR), fond Kancelář prezidenta republiky, k. 131, i. č. 1024, č. 527, doc. dr. Jaroslav Černý, cesta do Egypta, 1926.

6 **1926, 10. února, Dér el-Medína**
Pohlednice Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ Deir el Medine 10./2. 1926

Vážený pane profesore,

Srdečný dík za řádky připojené k otcovu dopisu. Převčirem (sic) jsem obdržel z banky psaní, že se má dovolená prodlužuje o další 3 měsíce. Váš dopis jsem zodpověděl hned po obdržení a doufám, že máte již moji odpověď. Zde je vše pořád při starém, práce více než dost, ale doufám, že za ty tři měsíce, které mně ještě zbývají, něco udělám. Objevil jsem již asi 100 grafit, z toho jsem 50 již okopíroval. Také tu a tam nějaké ostrakon přibude. V hrobech je pro mne materiálu spousta, hlavně genealogie, bohužel vše strašlivě zpustošeno. Toto jen prozatímně, podrobnou zprávu dodám v dohledné době.

se srdečným pozdravem a poručení vážené rodině

Váš oddaný Černý

Originál, černobílá pohlednice (obr.: Théby, reliéf z hrobky Merenptaha), rukopis.

7 **1926, 3. března, Dér el-Medína**
Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ Deir el Medine 3. března 1926

Vážený pane profesore,

obdržel jsem dnes v poledne Váš dopis a odpovídám hned, aby šel ještě s poštou tohoto týdne. S radostí jsem konstatoval, že Váš Insinger¹ se blíží ke konci a že čarodějnictví² je dokonce již úplně hotové, rovněž dotace Kč 20 000 je, myslím, nemalý zisk pro egyptologii, naši i vůbec. Doufám, že se Vám podaří za to doplnit naši knihovnu o leckterý vzácný exemplář. Ke konečnému uvedení v život semináře³ srdečně gratuluji a věřím, že Vám dal mnoho práce a shánění.

Panu kancléři podám brzy zprávu za dobu od 15. ledna do 15. března spolu s fotografiemi a budu se snažit podat konkrétní ukázky své práce. Prosím, abyste mně laska-

vě prominul, že Vás odkáží pro podrobnosti na tuto zprávu, neboť bude v ní obsaženo leccos, co se ještě nerozhodlo a jest teprve na obzoru. Abyste byl alespoň zčásti informován, tož stalo se toto:

Při pracích ve svatyni bohyni Mersegerty v údolí královen byla nalezena pěkná stéla tesaná ve skále. Svatyně jest celá ve skále, a když se stěny zřítily, balvan, na němž stéla byla, padl náhodou stélou dospodu a zaryl se hluboko do písku, takže stéla unikla osudu všech ostatních stél svatyně, tj. téměř úplnému zničení. Při obrácení balvanu byla objevena a našťestí ihned opsána, fotografována (2x) a pořízen kartáčový otisk⁴. Po skončení prací v Deir el Medine a svatyně Mersegertině, přeložili jsme výkopy dolů do roviny k Medinet Habu (viz dole). Práce na tom místě nevyžadovala tolik pracovních sil a rovněž finanční prostředky naší mise byly tak ztenčeny, že jsme sáhli ke snížení počtu dělníků ze 100 (40 mužů a 60 dětí) na 60 (20 děl[níků] a 40 dětí). Za to propouš/2/tění nevěděli nic jiného, než pomstí se na ubohé stéle. Dnes ráno bylo hlášeno, že v noci na dnešek byla stéla ze msty rozbita na tisíc kusů. Podnikli jsme sice již předtím pokusy vyjmouti ji ze skály (obávali jsme se toho, co se stalo), avšak nástroje, jimiž jsme disponovali, nebyly připraveny, a než došlo z Luxoru zvláštní dláto řádně nabroušené, ztratili jsme stélu. To jest ukázka, jak zdejší obyvatelé zacházejí s památkami, jedinými zdroji příjmů, neboť nebyti starožitností, nezabloudila by sem živá noha a leckterý z obyvatelů Kurny⁵ atd. zemřel by hladem, přes veliké bohatství Egypta. Tento případ zároveň ukazuje, jak jest důležité, zachraňovati co se dá z památek, které jsou již objeveny. Já sám jsem udělal, co jsem mohl. Z našich hrobů opsal jsem všechna vlastní jména, tituly a genealogii, což vzhledem k jejich počtu (46 hrobů), není práce malá. Některé jsou (ze zlomyslnosti a z destruktivního smyslu vlastního nynějším Egyptanům) tak roztrískány a opáleny, že pohled na ně v pravém slova smyslu tlačí slzy do očí. K tomu přicházejí nesnáze, abych tak řekl poziční. Leckdy jsem lezl po žebříku nad šachtami, nebo slézal do šachet opíraje se jen nohama a rukama drolící se stěny, jen abych našel na konci polozničený nápis. Jsem opravdu rád, že jsem téměř již skončil hroby. Pak přijdou na řadu grafiti. To vyprávím jen proto, abych ukázal, jak jest nejvyšš důležité pro vědu opisovati, co se dá. Promiňte můj nesouvislý sloh, ale jsme oba značně rozčileni celým případem, celý den se nemluví o ničem jiném. A nejhorší je, že pachatelé nebudou vypátráni, neboť tady je to vše sprážen dohromady, dělníci, strážcové, inspektoři, soudcové, naši sluhové atd. a vypátrá-li se pachatel, tak vyvážne měsícem neb dvěma vězení. Co je to na něho? A za měsíc přijde, až my zde nebudeme, vnikne v noci do některého hrobu a rozbije nám celou stěnu. Špatné vyhlídky! My jako represálii prohlásili, že končíme výkopy, zítra bude výplata a od pozítří konec. Rovněž policie je zalarmována. Tj. tím politování hodnější, jelikož jsme našli blízko Medinet Habu /3/ dosud neznámý chrám XVIII. dynastie z vápence,⁶ velmi rozbítý. Trosky vápencových reliéfů se scénami z bitev, slavností atd. Kartuše Thutmosa II. a III. Velmi rozsáhlý, část jeho je v polích, kde nemůžeme kopat. Možná, že by to mělo, nebo bude míti velký význam pro egyptologii.

Jinak se mně daří dobře, jen že jsem v pravém slova smyslu bez haléře. V druhé polovici ledna mně došly peníze ze zálohy mně poskytnuté, vystačil jsem těsně tak, jak

jsem měl, a od té doby strádám a jsem živ jen z úvěru poskytnutého mně mým franc[ouzským] kolegou, jehož laskavosti však nechci dále zneužívat, tím více, aby se neřeklo, že sem Češi pošlou lidi bez peněz. Proto jsem reklamoval u p. Dra Říhy⁷ a jsem zvědav na účinnost.

Lístky ze slovníku prosím při příležitosti vložte na jejich místo. Prozatím jich nebude zapotřebí, jelikož o nové prodloužení žádati nebudu (a vrátím se do 19. května) a zda sem půjdu napřesrok je ve hvězdách. Řed[itel] Institutu Foucart však prohlásil, že jsem pro Institut nepostradatelný a bude mne na podzim úředně vyžadovati prostř[ednictvím] vyslanectví. Mými hierat[ickými] pracemi (grafity a ostraky) byl nadšen a všude o mne vypravuje. Nedávno jsem byl představen jednomu Francouzovi (inspekt[or] pojišťovny), který slyšev moje jméno, pravil, že mne už zná. Mluvil v Káhiře s Goleniščevem, který prý má hlubokou úctu před mými vědomostmi v hieratickém písmě. Ať je tomu jakkoliv, jsem rád, že nedělám ostudu českému jménu. Propaguji taky ČSR a pohlednice a angl. noviny pražské, jakož i několik brožur, které u sebe náhodou mám, konají výtečné služby.

Pokud se týče koupě předmětů, nutno zcela resignovat. Nikdo si nedovede představit, jak jsou tady starožitnosti drahé (vinou Američanů, kteří bláznivě vše platí). U jednoho starožitníka jsem viděl 2 ušebty⁸ z Der el Med. (podle jmen majitelů soudě). Chtěl za každého 8 £, tj. Kč 1200, za pěkný /4/ skarab (avšak s textem zcela banálním) £ 15 tj. přes Kč 2000. Papyry se zde vůbec nedostanou, leda snad rozdrčené zlomky za horentní sumy. Já sám jsem získal několik hierat[ických], démot[ických] a kopt[ských] ostrak (celkem asi za Pt 53 tj. asi Kč 80, myslím, že jsem přeplatil). Kdyby však mimo očekávání zde něco bylo, budu pamatovati. Myslím, že budeme-li chtít mít něco jednou, budeme se musiti odhodlati k výkopům. Víím, kolik asi nyní výkopy stojí, až se vrátím, vše vylíčím.

Prosím, abyste mně zase laskavě brzy podal nějaké zprávy a poručil mne vážené rodině a přijal srdečné pozdravy od

Vašeho oddaného

J. Černého

Originál, rukopis, dva listy, psáno perem na s. 1–4.

¹ LEXA, František. *Papyrus Insinger. Les Enseignements moraux d'un scribe égyptien du premier siècle après J.-C.*, vol. I. a II. Paris: Geuthner, 1926.

² LEXA, František. *La magie dans l'Égypte antique de l'ancien empire jusqu'à l'époque copte*, vol. I. a II. Paris: Geuthner, 1925.

³ Seminář – Egyptologický seminář byl založen v roce 1925, v jeho čele stanul František Lexa, tehdy jako mimořádný profesor egyptologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

⁴ Při dokumentaci reliéfů dřívě užívaná metoda, český popis není úplně výstižný (kartáčový otisk je jinak typografický termín pro tzv. kontrolní výtisk), jde však zřejmě o obtisk reliéfu, pořízený buďto s pomocí grafitové tuhy vedené po listu papíru položeném na reliéfu (tzv. rubbing) nebo pomocí

otisku do vrstvy mokré papírmaše (squeeze). Původní název přežíval pro kontrolní otisk (obtah) v typografii, i když byl zastaralý již v Černého době – srv. HALLER, Jiří. Objednávání a dodávání tiskových prací (s dodatkem o korekturách). Norma ČSN. 1100—1932. *Naše řeč*, 1932, roč. 16, č. 7. Z dnešního archeologického hlediska, soustředěného intenzivně na uchování původního materiálu, se tyto metody mohou jevit jako drastické (rovněž máme k dispozici více dokumentačních technik, včetně 3D scanování) a také se již nepoužívají; v Černého době se kladi důraz na využití všech dostupných dokumentačních metod, neboť panovaly velké obavy ze zničení originálu – jak ukazuje i tento příklad, mnohde oprávněně.

⁵ Kurna – vesnice, jejíž obyvatelé pracovali na vykopávkách v thébské oblasti, dnes již vesnice neexistuje.

⁶ U Medínit Habu se nachází zádušní chrám panovníka Aje, přestavěný jeho nástupcem Haremhebem (závěr 18. dynastie mezi 1329 a 1292 př. n. l.), a také chrám Thutmose III., z poloviny 18. dynastie, asi 1479–1424 př. n. l.).

⁷ Dr. Říha – ministerský rada, vyřizoval většinu Černého žádostí, které pak předával kancléři Šámalovi a jež řešila Kancelář prezidenta republiky.

⁸ Ušebt – vešebt, soška patřící k pohřební výbavě, znázorňuje pracovníky, kteří měli za mrtvého vykonávat práci na onom světě.

8 1926, 24. března, Dér el-Medína Pohlednice Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ Deir el Medina 24./3. 1925 [1926].

Obdržel jsem Váš váž[ený] dopis ze dne 17. t. m. a skutečně lituji, že jsem Vám svojí stížností způsobil jen starosti, neboť jsem peníze mezitím již správně obdržel a mám, ne-li nadbytek, tož alespoň sdostatek. Můj pobyt zde chýlí se ke konci. Odjedeme brzy po prvním, ale do té doby ještě práce dost. Seznámil jsem se nedávno se Steindorffem¹, kterému jsem dal mnoho informací pro nového Bädakra². Vyjde též úplně přepracované vydání „Blütezeit des Pharaonenreiches“³, a pak slíbil, že se pustí do kopt[ské] gramatiky, abych prý si ji mohl opatřit. Co dělají Vaše knihy? Z poznámky o příteli Ortovi⁴ vidím, že se tam v Praze u Vás pilně pracuje, a že mé obvyklé místo u truhly není opuštěno. Škoda, že nemohu býti mezi Vámi. To by se to rozprávělo. Poroučejte mě laskavě váž[ený] rodině. Se srdečným pozdravem a díky Váš oddaný

Černý

Originál, pohlednice (obr. Théby, chrám Medínit Habu), rukopis, datum je uvedeno špatně, má být rok 1926, text logicky navazuje na předchozí korespondenci.

¹ Georg Steindorff (1861–1951) – německý egyptolog židovského původu, zakladatel egyptologického ústavu v Lipsku, specialista na koptský jazyk, před druhou světovou válkou emigroval do Spojených států amerických, autor proslulého seznamu Steindorff-Liste, seznamu hodnotícího německé egyptology podle jejich předpokládaných postojů k hitlerismu buď jako „čestné muže“ nebo příslu-

- hovače nacismu. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 524–525. O Steindorff-Liste viz také poněkud kontroverzní příspěvek Thomase Schneidera – SCHNEIDER, Thomas. Ägyptologen im Dritten Reich: Biographische Notizen anhand der sogenannten „Steindorff-Liste“. In SCHNEIDER, Thomas, RAULWING, Peter (eds.). *Egyptology from the First World war to the Third Reich*. Leiden: Brill, 2013, s. 120–247 a poněkud vyrovnanější RAUE, Dietrich, Der “J’accuse“-Brief an John A. Wilson: drei Ansichten von Georg Steindorff. In BICKEL, Susanne, FISCHER-ELFERT, Hans Werner, LOPRIENO, Antonio, RICHTER, Sebastian (eds.). *Ägyptologen und Ägyptologien zwischen Kaiserreich und Gründung der beiden deutschen Staaten: Reflexionen zur Geschichte und Episteme eines alttumswissenschaftlichen Fachs im 150. Jahr der Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde*. Berlin: Walter de Gruyter, 2013, s. 345–376.
- ² Baedeker – průvodce po různých státech vydávaný Karlem Baedekerem a jím založeným nakladatelstvím v Lipsku od 20. let 19. století. G. Steindorff psal některé příspěvky do průvodce po Egyptě ve 20. letech.
- ³ Kniha G. Steindorffa (1861–1951) *Blütezeit des Pharaonenreiches* – „Rozkvět říše faraonů“ vyšla v roce 1900 a poté v revidovaném vydání 1926. Fascinovala také mladého Jaroslava Černého.
- ⁴ Jiří Ort, později Georges Ort-Geuthner, byl česko-francouzský démotista a vydavatel, adoptivní syn významného pařížského nakladatele Paula Geuthnera (jehož si vzala Jiřího ovdovělá matka, paní Walburga Ort-Seidl). Ort zprvu studoval na německé univerzitě, pak přešel k F. Lexovi a napomohl vydávání Lexových knih ve francouzštině. Viz OERTER, Wolf B. Jiří (Georges) Ort-Geuthner. Zápisky o pražském orientalistovi. In *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* XL/1-2, 2000, s. 53–61; OERTER, WOLF B., *Die Ägyptologie an den Prager Universitäten 1882–1945*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2010, s. 1–5 (dále: OERTER, W. B. *Die Ägyptologie*).

9

1927, 16. února, Dér el-Medína

Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ Der el Medineh, 16. února 1927.

Vážený pane profesore,

Obdržel jsem právě otcův dopis, v němuž jste laskavě připojil dodatek. Avšak slova „Očekával jsem Váš lístek z Kahyry, mluvil-li jste s vyslancem Hurbanem¹ a včera jsem mu psal sám“, vzbuzují u mne takřka dojem, že jste neobdržel mého dosti obšírného dopisu z Medinet el Fayúmu², psaného dne 18. ledna m. m. Je-li tomu tak, nedovedu si to dobře vysvětliti, jelikož ostatní tři dopisy psané téhož dne, došly všechny. Pro jistotu zopakuji tedy všechny události od svého příjezdu do Egypta.

Byl jsem přijat na Institutu s otevřenou náručí takřka, a jelikož jsme musili ještě čekat na peníze na výkopy, mohl jsem 14 dní pracovati v ostrakách v Kahyr. museu. Výsledek byly transkripce 30 ostrak z konce 19. století a Lefébvre (konservátor) mně říkal, že bych se mohl dostat na nějakou dobu (asi 3 měs.) do muzejního katalogu k zpracování ostrak pro musej[ní] katalog Cat[alogue] gén[eral] s platem 75 liber eg. měsíčně. Bohužel můj čas na to nestačí. Chtěl jsem se již odebrati spolu s Bruyèrem a Clèrem³ na výkopy, když nenadále jsem byl vyzván, abych se ujal vedení studentů egyptologie na

kahyr[ské] universitě k návštěvě různých památek v Hor[ním] Egyptě. Přijal jsem dosti výhodnou nabídku, ač to bylo spojeno s nemalým nepohodlím a navštívil jsem s Egypt'an-y v 6 dnech svého vůdcovství; Fayûm (Hawâra a Illahûn), El Berše, El Amarnu a Abydos.⁴ Po příjezdu výpravy do Luxoru, odevzdal jsem vůdcovství řed[iteli] Foucartovi a odejel jsem k výkopům, kdež jsem dosud.

/2/ Bohužel omezené prostředky (následkem poklesu franku), nedovolují nám ani letos podniknouti rozsáhlejší práce a mimo to chceme se zbavit sterilního pásu nekropole 18. dyn., který obsahuje jen studny a hrob[ové] komory, již za 20. dyn. vyrabované, jichž celá výstroj omezuje se na pěknou keramiku 18. dyn. a tu a tam některé zajímavé jednotlivé předměty (např. několik mumiových pásek s demot[ickými] nápisy pocházejícími z pozdějšího opětného upotřebením hrobů atd). Není naděje, že bychom letos přišli na nový nějaký hrob s nápisy. Mé osobní práce omezují se na kollacionování nápisů, jež jsem kopíroval minulého roku, zhotovování plánů lidových svatyní a sbírání nových graffit, jež chci spojit s grafiti loni kopírovanými.

Měl jsem tyto dny několikrát příležitost mluvit s Gardinerem⁵, s kterým jsem prodiskutoval některé otázky týkající se dělníků z nekropole. Gardiner byl nadšen mými dosavadními výsledky, a jelikož nechce, aby jakýkoliv přístupný materiál zůstal nepovšimnut, nabídl se, že mně hned po mém návratu zašle některé své deníky s transkripcemi ostrak a papyrů, abych je mohl použít pro svoji nekropoli. Zároveň mi nabídl, abych vydal spolu s ním Corpus hierat[ických] ostrak⁶, o čemž se budeme muset ještě dohodnouti. Svůj materiál nabídl mně také Spiegelberg, který zde byl u nás dosud 2x; když slyšel, že pokračuji v grafitech, nabídl se, že mně bude hledět opatřit zadarmo jeden exemplář jeho graffit, abych je měl kdykoliv k dispozici.

Gardinerovu gramatiku⁷ jsem již viděl, jest to nádherný svazek asi o 500 ff, jehož jeden exemplář jsem již do Prahy obdržel. Němci staví nový dům pro své lidi, přesně na místě, kde stával starý založený Angličany na začátku války. Americký dům chicag[ské] university⁸ (Breasted) jest velmi rozšířen a vědec[ký] personál (včetně žen) činí 22 lidí. Mond⁹ kope v Hermonthu, kde objevil hroby matek posvátných býků Buchisú¹⁰ a Winlock zahájil znovu výkopy v Der el Bahari, kde se mu podařilo najít hrob /3/ Senmuta,¹¹ hluboko ve skále. Na konci chodby je komora se spoustou textů a astronomic[kým] stropem. Junker¹², pokračuje na výkopech v Gizeh¹³, Angličané kopou v Abydu. O Riesnerovi¹⁴ nemám zpráv. Na práce v Karnaku se půjdeme podívat příští týden, Firth objevil u stupňovité pyramidy neznámou dosud mastabu s reliéfy a nápisy.

Myslím, že jsem se v minulém dopise dotkl též otázky exemplářů magie zaslanych p. vyslancí. Mluvil jsem s ním opatrně v této věci, a pokud se po tak dlouhé době pama-tují, zdál se sem myslím předložený účet vysoký neb pod. Ujistil jsem ho, že cena exempl[áře] je 25 šv. frs¹⁵, a dále jsem se o věci nešířil, neboť jste si sám přál, jen abych věc nadhodil. Doufám, že to vše dobře dopadne.

Moje dovolená vyprší 29. března, výkopy však pokračují nejméně do polovice března. Mimo to sem má přijeti p. president republiky, který pravděpodobně navštíví také Luxor a tu snad by se doporučovalo, abych zde v té době byl a mohl ho ev. doprovodit po

zdejších památkách.¹⁶ Zamyslím se nad tím účelem podati si žádost na banku o prodloužení dovolené do konce dubna, nevím ovšem, jak to uvítají a nerad bych, aby to mělo pro mne nemilé následky, neboť moje postavení v bance stálými dovolenými zdá se mně poněkud otřeseno. Musím se v té věci dohodnouti s p. vyslancem¹⁷ a byl bych Vám velmi povděčen, kdybyste i Vy příležitostně předložil tuto věc p. kanceléři, jak o tom smýšlí a zda mne bude podporovati.

Prosím, abyste laskavě vyřídil mé poručení vážené Vaší rodině a přijal srdečné mé pozdravy.

Váš oddaný
J. Černý

NB. Právě se dovidám, že Calderini¹⁸ napsal posudek o Magii v itál[ské] revui Aegyptus¹⁹, roč. VII. (1926), str. 338. Obsah nevím, ježto mně revue není zde přístupná.

Originál, rukopis, dva listy, psáno perem na s. 1–3.

¹ Vladimír Svetožár Hurban (1883–1949) – vystudoval techniku ve Vídni a v Brně, působil jako novinář, legionář v Rusku, od roku 1918 plukovník. V Káhiře zahájil svou diplomatickou kariéru. Jako chargé d'affaires en pied vedl československé vyslanectví v letech 1924–1930. AMZV, osobní spis Vladimír Svetožár Hurban. DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Biografický slovník československých diplomatů*, díl II. Praha: Academia, 2013, s. 95–96.

² V novějším přepisu Medínit el-Fajjúm, staroegyptský Šedet, s nálezy ze Střední a Nové říše, kultovní místo boha Sobka. Nachází se ve Fajjúmské oáze.

³ Jacques Jean Clére (1906–1989) – francouzský egyptolog, epigrafik, filolog a vydavatel egyptských textů. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 125–126.

⁴ Oáza Fajjúm leží asi 100 km jižně od Káhiry, a obsahuje celou řadu významných archeologických nalezišť pokrývajících všechna historická období starého Egypta. Fajjúm je staroegyptský Šedet (řec. Krokodilopolis), hlavní město této oblasti, dále zde leží pyramidová pohřebiště Střední říše (20. až 17. stol. př. n. l.) jako např. zmíněný Illáhún a Hawwára, ale také Mazghúna, Médúm a další. El-Berša je středoegyptská lokalita s významnými hrobkami ze Střední říše. El-Amarna je staroegyptský Achetaton, tj. „Atonův obzor“, nové hlavní město starého Egypta vybudované panovníkem 18. dynastie Amenhotepem IV., známějším pod jménem Achnaton (asi 1348–1331 př. n. l.). Abydos je rovněž středoegyptská lokalita s památkami z doby Archaické, ze Staré, Střední i Nové říše. Místo kultu boha Usira, místo konání usirovských mystérií; velké hrobové a chrámové komplexy pocházejí zejména z Archaického období a pak ze Střední a Nové říše.

⁵ Sir Alan Henderson Gardiner (1879–1963) – britský egyptolog, specializoval se na egyptskou filologii, spolupracoval s týmem zpracovávajícím velký slovník v Berlíně, vydal řadu staroegyptských literárních i neliterárních textů, od r. 1934 de facto zaměstnavatel Jaroslava Černého, společně vydali publikaci hieratických ostrak (*Hieratic Ostraca* 1956 (1957), Černý také autografoval řadu Gardineroých hieroglyfických přepisů hieratického materiálu pro publikace. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 205–207.

⁶ A. H. Gardiner sestavil sbírku ostrak a plánoval její vydání.

⁷ *Egyptian Grammar* vyšla poprvé roku 1927. Jedná se o standardní mluvnici tzv. klasické, též střední egyptštiny.

- ⁸ Tzv. Chicago House, obsahuje expediční ubikace a pracovny členů chicagského Orientální ústavu, který v oblasti Luxoru a Karnaku začal pracovat již krátce po svém založení Jamesem Henry Breastedem. Viz též ABT, Jeffrey. *American Egyptologist. The Life of James Henry Breasted and the Creation of His Oriental Institute*. Chicago: University of Chicago Press, 2011.
- ⁹ Sir Robert L. Mond (1867–1938) – mecenáš egyptologie a vedoucí několika archeologických expedic. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 379–380.
- ¹⁰ Staroegyptské Iunumoncu, Hermonthis (řec.), dnes arabsky Armant, město asi 20 km jižně od Luxoru, kultovní místo boha Moncu a býčího kultu posvátných býků Búchidů (1. p. Búchis, posvátný býk, později spojovaný s bohem Moncuem).
- ¹¹ Senmutova hrobka – hrobka TT 353, druhá z hrobek správce a stavitele Senenmuta, 18. dynastie, vláda královny Hatšepsut. V hrobce je tzv. astronomický strop, vyzdobený symboly 12 měsíců. Hrobka se nachází v Dér el-Bahří.
- ¹² Hermann J. B. Junker (1877–1962) – německý egyptolog, působil v Berlíně, ve Vídni, v Káhiře, ředitel Německého archeologického ústavu v Káhiře, který musel roku 1945 při denacifikaci opustit; vedl zásadní vykopávky v Gíze a v dalších lokalitách spjatých s historií Staré říše. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 285–286.
- ¹³ Gizeh – Pyramidy v Gíze, hrobky králů 4. egyptské dynastie (2630–2510 př. n. l.) Chufua, Chafrea a Menkaurea.
- ¹⁴ George A. Reisner (1867–1942) – americký egyptolog, jeho jméno je spojeno především s výzkumem v Gíze, jeho obsáhlý archiv dnes zpracovává Boston Museum of Fine Arts. Reisner ve svém táboře v Gíze také zemřel. Viz <http://www.gizapyramids.org/code/emuseum.asp?newpage=reisnerbio>. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 459–460.
- ¹⁵ Tzn. švýcarských franků.
- ¹⁶ Tomáš Garrigue Masaryk se vypravil do Egypta v roce 1927 a navštívil i Horní Egypt, Asuán a Luxor. Jako průvodce po Luxoru jej doprovázel Jaroslav Černý. Viz např. JÚNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. Hlavy státu na cestách. In JÚNOVÁ MACKOVÁ, Adéla, NAVRÁTILOVÁ, Hana, HAVLŮJOVÁ, Hana, JŮN, Libor. „*Krásný, báječný, nešťastný Egypt!*“. Praha: Libri, 2009, s. 401–434.
- ¹⁷ Vyslanec – miněň Vladimír Svetožár Hurban.
- ¹⁸ Aristide Calderini (1883–1968) – italský papyrolog, historik, znalec klasické antiky, jeden z prvních odborníků činných na nové univerzitě Sacro Cuore v Miláně, již r. 1915 založil odborný časopis *Aegyptus*.
- ¹⁹ *Aegyptus*, papyrologický časopis, založen 1915 Aristidem Calderinim nejprve pod názvem Studi della Scuola Papirologica, od 1920 *Aegyptus*.

10 Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

1927, 16. března, Dér el-Medína

/I/ Der el Medineh, 16. března 1926. [1927]¹

Vážený pane profesore,

Obdržel jsem dnes v poledne Váš dopis z 9., který mně přinesl konečně dlouho čekané zprávy od Vás. Odpovídám proto hned, abyste věděl, co se mezitím sběhlo.

Stran mé dovolené už jsem měl pomalu strach a chystal jsem se již odjet z Der el Medineh. Neboť věci se měly takto. Kolem 10. února žádal jsem dopisem p. vysl[ance] Hurbana, aby mně laskavě oznámil své mínění, zda bych měl vzhledem k ohlášené ces-

tě p. presidenta do Egypta žádat banku o prodloužení dovolené o 1 měsíc, abych mohl býti p. pres[identovi] k dispozici jako průvodce po thébských památkách. Když uplynulo asi 10 dní, aniž jsem obdržel odpověď, psal jsem znovu, tentokrát tajemníkovi legace p. Blahovskému a tázal se, co mám dělat a proč mně p. vyslanec neodpovídá. Zase nic. Za těch okolností jsem se rozhodl, že 8./3. odjedu z Der el Medineh, abych mohl býti koncem března včas v Praze. A tu jsem obdržel náhle za sebou telegramy: „Prodloužení požádáno telegraficky“, několik dní nato „Dovolená prodloužena do konce dubna“ a opět několik dní na to „Přijďte do Luxoru na rozhovor.“ Tak se věc rychle a bez jakýchkoli námah s mé strany vyřídila. Neváhal jsem ovšem a přijel v danou dobu (min[ulou] sobotu) do Luxoru. Rozmlouvali jsme dlouho s p. vysl[ancem], který mně /2/ oznámil, že po posudcích, které sem o mně podali Gardiner a Spiegelberg, jest pevně rozhodnut, navrhnouti p. pres., aby laskavě umožnil, abych mohl nechati banku a věnovat se egyptologii. Představuje si věc asi tak, že bych obdržel po dva roky stipendium as Kč 30 000, a šel studovati na university do Německa a Anglie. To ovšem nikterak nevyklučuje, že bych mohl strávití nějaký čas v Egyptě a využití tak ev. nabídky do katalogu. Nevím ovšem, jak rozhodne pan president. Jsem rád, že mu budu představen a doufám, že mu budu moci referovati o své dosavad[ní] práci a svých plánech. Prozatím jest vše na dobré cestě, neboť Winlock sám o své újmě prohlásil, že též dopíše p. vyslanci v můj prospěch a Breasted² mě vychvaloval zase jugosl[ávskému] ministru³, který to jistě poví p. vysl[anci] Hurbanovi.

Byli jsme včera všichni egyptologové, kteří zde jsme, pozváni na slavnost otevření egyptol[ogické] knihovny v paláci výpravy Chicagské university (Breasted). Můžeme ji volně používat a jest jen 10 min od nás. Má přes 1500 čísel, některá čísla až o 60–70 svazcích (ÄZ, ZDMG, Rec. trav., OLZ, Sphinx etc.)⁴ i knihy velmi vzácné (LD⁵, Rossellini,⁶ Champollion,⁷ Prisse d'Avannes etc.⁸). Jest to ovšem ohromná výhoda pro nás. Také nejnovější čísla odbor[ných] časopisů.

Letos jsme šťastnější než loni. Našli jsme dosud dvě hrobky s nápisy z 19. dyn. a 1 z 18. dyn. Zítra podle všeho vykopeme ještě jeden z 18. dyn. Za to nám ale zloději prolomili zeď skladiště a odnesli množství cenných starožitností. Na štěstí máme fotografie a opisy.

Spiegelberg mně opatřil svá grafita za směšnou cenu 20 M + pošta (tj. asi 200 Kč). Jsem tomu nesmírně rád, že budu mít tu „příručku“ stále u sebe. Jen se obávám, že si budu musít vzhledem k ní opatřit větší byt.

/3/ Mluvil jsem s Boreuxem,⁹ konzervátorem eg[ypťského] musea v Louvru, který má napsati kritiku Magie. Celkem má prý dobrý dojem, učiní však asi výtku, že jste neznal Moretovo¹⁰ zpracování Metternichovy stély.¹¹

Znaje Blokovo práci¹² o Harris 500 Vso.¹³, dívím se, co mohl on spraviti v Leid[enském] papyru I 371.

Zprávu o mimoř[ádné] dotaci jsem uvítal s radostí a dovolím si Vám dáti seznam svých desiderat¹⁴. Děkuji předem již z[a] II. díl Insingera. Že s Geuthnerem¹⁵ jsou špatné kšefty (věřím rád, avšak o své peníze za p. vyslancem nemějte strachu. Prohlásil mně

v sobotu, že Vám je co nejdříve zašle. Nedivte se, jestliže „co nejdříve“ znamená u něj za měsíc. Mně vůbec ani neodpoví, raději telegrafuje, snad že z telegramu není vidět, že to psal sekretář nebo stenotypistka.

Naše druhá sekce v Medamutu rozbourala dláždění kolem chrámu a vytáhla odsud množství kvádrů s nápisy a reliéfy vzácných králů 13. a 17. dyn. Sebekhotepů, Sebekemsafa, Ugafa, Amenemheta (13. dyn.)¹⁶ etc., která vrhají nové světlo na historii této málo známé doby.

Jelikož se dopisy na naši poštu ztrácejí, prosím, abyste mně laskavě aspoň lístkem pro mě uklidnění potvrdil příjem tohoto dopisu. Známky eg[yptské] všem přivezu. Vyprošuji si uct[ivě] poručení váž[eně] rodině a těším se na shledanou koncem dubna.

S upřímnými a srdečnými pozdravy Váš oddaný

Černý

Originál, rukopis, dva listy, psáno perem na s. 1–3.

¹ Vzhledem ke zmínce o návštěvě T. G. Masaryka v Egyptě se jedná o dopis z roku 1927 a ne 1926.

² James Henry Breasted (1865–1935) – americký egyptolog, zakladatel Orientálního ústavu při chicagské univerzitě, vydavatel edice staroegyptských dokumentů, která sloužila jako základ pro práci historiků (*Ancient Records of Egypt*), autor řady odborných a popularizačních prací. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 78–79.

³ Jugoslávský ministr – generálním konzulem Jugoslávie byl Dobrivoj Svilokosić.

⁴ ÄZ – dnes zkracován ZÄS, Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde, vydáván v Lipsku, nejstarší egyptologický oborový časopis. ZDMG – Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Rec. trav – Recueil De Travaux Relatifs À La Philologie Et À L'archéologie Égyptiennes Et Assyriennes (vydáván v Káhiře do r. 1923), OLZ – Orientalische Literaturzeitung, vydáván v Berlíně a v Lipsku, Sphinx – Revue critique embarrassant le domaine entier de l'égyptologie, vydávána v Uppsale.

⁵ Touto zkratkou se konvenčně označuje práce Karla Richarda Lepsia (1810–1884) a jeho týmu, *Denkmäler aus Aegyptien und Aethiopien*, která vyšla jako výsledek práce Lepsiovy expedice, a to ve 12 svazcích v letech 1849–1859, BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 324–326.

⁶ Ippolitto Rosellini (1800–1843) – italský egyptolog, spolupracovník J. F. Champolliona, společně vedli expedici do Egypta, Rosellini následně publikoval *I Monumenti dell'Egitto e della Nubia*, několikasvazkové, bohatě ilustrované dílo, na které zde Černý naráží, viz BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 473.

⁷ Jean Francois Champollion (1790–1832) – francouzský egyptolog, vyhrál závod s časem, a stal se tak prvním ze skupiny vědců, kteří rozluštili egyptské hieroglyfy ve 20. letech 19. století, spolu s I. Rosellinim organizátorem expedice do Egypta na konci 20. let 19. století. Posmrtně byly vydány jeho poznámky a dopisy z této expedice, je možné, že Černý odkazuje na některé z těchto děl.

⁸ Achille-Constant-Théodore-Émile Prisse d'Avennes (1807–1879) – francouzský archeolog, sběratel, a egyptolog, publikoval několik knih o staroegyptském i o egyptském islámském umění. Černý tedy patrně naráží na jednu z nich.

⁹ Charles Boreux (1874–1944), francouzský egyptolog, dlouholetý pracovník muzea v Louvru, jeho speciálním tématem byly egyptské lodě. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 70.

¹⁰ Alexandre Moret (1868–1938) – francouzský egyptolog, filolog, ředitel Musée Guimet, zpracovával náboženská témata a texty. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 384–385.

- ¹¹ Magická stéla, původně ve sbírkách rodu Metternich-Winneburg na západočeském zámku Kynžvart, kam se dostala v době vlády Muhammada Alího, snad jako dar, kancléři Klementu Metternichovi. Později prodána a na trhu se starožitnostmi zakoupena Metropolitním muzeem v New Yorku, inv. č. 50.85; pochází snad ze 4. století př. n. l.
- ¹² Narází na nizozemského autora jménem Henri Peter Blok, který vydal r. 1925 práci *De beide volksverhalen van Papyrus Harris 500 verso*.
- ¹³ Verso, rubová strana papyrového svitku.
- ¹⁴ *Desiderata* – zde pravděpodobně knihy, které si Černý přál pořídit.
- ¹⁵ Zde patrně pařížský vydavatel Paul Geuthner, naturalizovaný Francouz, r. 1901 založil vydavatelský dům specializující se na odbornou literaturu.
- ¹⁶ Panovníci staroegyptské 13. dynastie (cca 1797–1634 př. n. l.).

11 Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

1928, 3. února, Káhira

/1/ V Kahyře 3. 2. 1928.

Vážený pane profesore,

Tatínek Vám jistě oznámil, že jsem šťastně dojel do Egypta a z naší poslední rozmluvy víte, že jsem neměl v úmyslu zdržeti se dlouho v Kahyře, nýbrž jeti ihned k výkopům. A skutečně strávil jsem v Kahyře jen 3 dny, jež jsem věnoval korekturám svých článků, a pak jsem se hned vypravil do Der el Medíneh, kam již byl Bruyère odejel přede mnou, nečekaje mého příchodu do Egypta. V Der el Medíneh jsem se zdržel do 31. ledna a nemohu říci, že bych byl obzvláště pracoval. Nechtěl jsem na krátkou dobu 3 neděl začínati nic většího s graffiti, a tak jsem se bavil sbíráním známek na nádobí a kopírováním několika ostrak, jež jsme našli. Objevů za mé přítomnosti nebylo, avšak právě dnes jsem obdržel dopis od Bruyèra, že hned po mém příchodu našel hrob jednoho dělníka neporušený a zve mne, abych byl přítomen otevření. Při předběžné prohlídce byla spatřena zapečetěná skříň, kdyby tak byla plná papyrů! Tak si možná vezmu z katalogu dovolenou na několik dní a pojedu na jih, abych viděl co a jak. Dole jsem se setkal s Gardinerem, který mně půjčil ještě jeden svůj deník s opisy.

Nevím už, kdo mně říkal, že Dévaud¹, Gardiner a de Buck² měli v Londýně velkou konferenci a překládali Ptahhotepa³. Byl bych proto rád, kdybyste Gardinerovi poslal jeden exemplář Vašeho překladu⁴, až vyjde, buď jemu přímo; aneb mým prostřednictvím. Přijede za nějaký týden do Kahyry a zdrží se zde. Říkal mně, že objevil původ novoeg. konjunktivu mtwǫ šdm. Jest tento:

/2/ vidíš a slyšíš

 což se píše neg.

Má pro všechny stadia doklady. Jeho článek o tom vyjde v „Journalu“⁵.

Moje články ještě nevyšly, a tak nemohu prozatím s habilitací nic dělat. Byl by však již čas, abych se přihlásil na kongres v Oxfordě. Zasilám v tyto dny příspěvek přímo a přeje-li si filosof[ická] fakulta university, abych ji zastupoval, ať prosím ohlásí tak, myslím prof. Griffithovi⁶, do konce února t. r. Já sám si podám později prostřednictvím university žádost na ministerstvo o podporu.

Na Institutě se mně daří dobře. Večer pracuji ve svém pokoji a pročítám různé důležité nápisy. S jedním konzervátorem z musea, Egyptanem, budu se učit arabsky, což mně přijde vhod při event. habilitaci.

I. díl turínských papyrů již vyšel. Mám napsati o něm recenzi do Liverpool Annals of Archeology.⁷ Farina⁸ sprostě napadl v dopise Bottiho a Peeta⁹ a přijde-li s tím na veřejnost, tak bude asi bitka mezi ním a naší čtyřkou (Bottim, Peetem, Gard[inerem] a mnou), kteří jsme se nejvíce angažovali do turín[ských] papyrů.

Nevím, zda mám pro orient[ální] kongres ohlásiti nějakou přednášku, neb není jisto, že budu míti dosti času, abych ji propracoval. Možná, že ji ohlásím, ale v případě nutnosti později odřeknu.

Práce v katalogu, pokud mohu posouditi za uplynulé tři dny, jde dobře, ač úkol je nejnadhší, než jsem si představoval. Avšak museum mně jde ve všem na ruku.

Tím jsem asi vyčerpal veškerou látku svojí a těším se, že mně při příležitosti vypíšete, co jest v Praze nového, zejména, co dělají Vaše publikace. Jsem zvědav, co řekne Gardiner Vašemu Ptahhotepovi, až mu budu o tom vypravovati.

Vyprošuji si uct[ivé] poručení Vaší vážené rodině a jsem se srdečnými žákovskými pozdravy

Váš vděčný

Černý

Originál, rukopis, dvojlist, psáno perem na s. 1–2. Dochována obálka, razítko káhírské pošty 3. 2. 1928.

¹ Eugène Victor Dévaud (1878–1929) – francouzsko-švýcarský egyptolog a koptolog, silně filologického zaměření, vydavatel papyru Prisse, který nese text Ptahhotepova naučení, působil ve Fribourgu (Freiburgu). BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 142–143 a *Historisches Lexikon der Schweiz*, <http://www.hls-dhs-dss.ch/textes/d/D42805.php>.

² Adriaan de Buck (1892–1959) – nizozemský egyptolog, studoval u berlínských filologů (Erman, Sethe), vzdal zásadní edice některých významných egyptských dokumentů, např. Texty rakví, první prezident Mezinárodní asociace egyptologů. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 89–90.

³ Ptahhotep – vezír za vlády krále Džedkarea Iseiho v době 5. dynastie, kterému je připisováno tzv. naučení Ptahhotepa, jedna ze staroegyptských mravních nauk.

⁴ František Lexa, *Obecné mravní nauky staroegyptské*. Nauka Ptahhotepova a zlomek nauky Kagemniovy, sv. II., Praha, Universita Karlova 1926.

⁵ Miněn *Journal of Egyptian Archaeology*, vychází od r. 1914/15 v Londýně, vydáván Egypt Exploration Society, jeden z hlavních anglosaských egyptologických časopisů.

- ⁶ Francis Llewellyn Griffith (1862–1934) – britský egyptolog, pracoval jak v terénu, tak filologicky, působil v Londýně, Manchesteru, Oxfordu, z jeho odkazu je založen Griffith Institute v Oxfordu. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 227–228.
- ⁷ Liverpool Annals of Archeology – přesný název Annals of Archaeology and Anthropology, vydávané univerzitou v Liverpoolu od počátku 20. století.
- ⁸ Giulio Farina (1889–1947) – italský egyptolog, vydavatel turínského královského seznamu, editovaného později též Gardinerem. Kurátor a později ředitel Egyptského muzea v Turíně.
- ⁹ T. E. Peet (1882–1934) – britský egyptolog, spoluautor (s A. H. Gardinerem) *The Inscriptions of Sinai*, 1917.

12

1928, 13. dubna, Káhira

Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ V Kahyře, dne 13. dubna 1928.

Vážený pane profesore,

Váš milý a obsažný dopis z 21./2. leží stále na mém stole, aniž se mohu dostat k tomu, abych naň odpověděl. Příčina neleží ani tak v napsání dopisu, jako v tom, že jsem zároveň chtěl poslat žádost na ministerstvo nár[odní] osvěty doloženou jedním otiskem svého článku z *Annales*¹ o udělení cestovního stipendia ke studiu v Paříži, Londýně a návštěvě kongresu v Oxfordu. Doufám, že Vám budu moci dnes vše zaslati spolu s tímto dopisem.

Nezdá se Vám, že žádati Kč 5000 jest příliš málo, nebo příliš mnoho? Bojím se na jedné straně, že mně dají v nejlepším případě jen část, na druhé straně mám útěchu, že mé výlohy kongresovní se zmenší tím, že jsem pozván ze dvou stran: Gardiner mně chce ubytovati v Queen's College a jedna Angličanka Miss Moss² zas mně nabízí pohostinství ve svém domě po dobu pobytu. Nevím, jak se rozhodnu, Queen's Coll[ege] se mně zamlouvá lépe, jednak jest to uprostřed města a pak nechci býti zavázán soukromým osobám. Má přednáška byla kongresovým výběrem již přijata.

Z turínských papýrů vyšly již dva svazky, recenzi I. svazku jsem napsal a odeslal Peetovi pro „Liverpool Annals of Archaeology“. Jest dosti obsažná a dala mi práce za celý článek. Pro nával práce odřekl Peet spoluúčast na 2. dílu a žádal mne spolu s Bottim, abych 2. díl s Bottim zpracoval já. Přijal jsem, ač /2/ mně to přidává novou práci, o níž nemám nikterak nouzi. Utěchou mně je, že do 2. dílu přijdou papýry, které jsem z velké části osobně v Turíně transkriboval, a mám tudíž již velký díl prací hotov. Víte již asi, že Schiaparelli zemřel, o jeho nástupci není mně dosud ničeho známo. Gardiner zde pracoval až do začátku tohoto měsíce, pak odjel do Turína a odtud do Anglie.

Zasílám Vám také přílohou článek od knihovníka našeho Institutu St. Paul Girarda³ dal mně ho pro Vás ještě v době, kdy jsem s ním byl zadobře, nyní jsme na válečné noze pro jakousi maličkost. Mně to ale nevdáí.

Má ostraka utěšeně pokračují, zhruba jsem je popsal všechny, nyní je reviduji. Nevím, zda mně nebude angagement⁴ prodloužen ještě o měsíc květen, takže bych přijel v I. polovici června. Pro první sešit ostrak chystám asi 50 kusů, s jejich vydáním začnu ještě letos. Gunn jest nyní konservátorem v museu, jsme velmi zadobře spolu, především mne k sobě pozval a strávili jsme v hovoru a diskusích celé odpoledne a večer. Dal mně mnoho svých článků a fotografií.

Prosím Vás, pane profesore, předložte laskavě prostřednictvím fakulty moji žádost ministerstvu, požádám ještě p. dra. Říhu, resp. p. kancléře, aby ji podporoval. Vzdávám Vám vřelé díky předem. Je-li třeba kolku na můj přiložený článek, prosím, abyste jej laskavě nalepil, vyrovnám jeho hodnotu po svém návratu. Dostal jste mé otisky, jež jsem Vám před nedávnem zaslal? Doufám, že ano.

Zprávy o našem orient[álním] institutu mně velmi zajímaly a těším se na bližší podrobnosti, jež mně povíte ústně.

/3/ Vyprošuji si uct[ivě] poručení na Vaši pt.⁵ váženou rodinu a jsem s mnohými pozdravy a vzpomínkami.

Váš oddaný

J. Černý.

P. S. Gratuluji dodatečně ke konečnému jmenování. Zapomněl jsem minule a málem bych zapomněl i tentokráte. Mluvil jsem s de Buckem, kterému ani Gardiner ani Dévaud ničeho neřekli o Vašem překladě Ptahhotepa. Zajímal se o něj velice a slíbil jsem mu, že Vás poprosím, abyste i jemu laskavě poslal jeden exemplář na adresu:

Monsieur A. de Buck, c/o A. H. Gardiner, London W 11

Holland Park,

9 Lansdowne Road.

Je-li Vám, tudíž možno, prosím, buďte tak laskav a pošlete mu též jeden výtisk.

Originál, rukopis, dvojlíst, psáno na s. 1–3.

¹ Tedy Annales du Service des Antiquités, snad článek „*Quelques ostraca hieratiques inédits de Thèbes au Musée du Caire*“, *Annales du Service des Antiquités*, vol. 27, 1927, s. 183–210; srov. SPAULL, C. H. S. Bibliography of Jaroslav Černý. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 1968, vol. 54, s. iii+3–8.

² Rosalind Louisa Beaufort Moss (1890–1990) – egyptoložka, specialista na bibliografii, egyptologii se zabývala od roku 1917, iniciovala a vedla projekt Topographical Bibliography na Griffithově ústavu v Oxfordu, sprátelila se v J. Černým a patřila k jeho podporovatelům. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 389.

³ Paul Girard – knihovnik IFAO. Bližší životopisné údaje se nepodařilo dohledat.

⁴ Správněji engagement, zde ve významu pracovní smlouva.

⁵ Správněji P. T. – plno titulu, dnes nahrazován zkratkou titl.

13

1929, 5. ledna, Luxor, Dér el-Medína

Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ Louxor-Der el-Médineh, 5. ledna 1929.

Vážený pane profesore,

Po týdenním bloudění v Itálii a po nepokojné plavbě na moři přistál jsem šťastně v zemi faraónů. O Turíně nemám vlastně co říci, neboť jsem mohl jen kolacionovati některá místa z koptských papyrů pro Cruma.¹ Ředitelem musea v Turíně jest nyní Farina, který jako zuřivý fašistický patriot prohlásil, že nepřipustí, aby cizinci vydali cokoliv z památek turínské sbírky. Pro budoucí konservátory (kde je sebere, ví sám Bůh), vyhradil věci hieroglyfické, pro sebe pak hieratické, démotické a koptské. Jak to chce vše zmocí, nedovedu si představit; pomyslíl jsem si, že nové kostě dobře mete. Možná, že za rok bude rád, když mu do Turína někdo přijde a trochu mu pomůže. Prozatím odepřel, i abych spolupracoval s Bottim na druhém dílu turínských papyrů. Jinak však byl velmi příjemný, vedli jsme dlouhé hovory o egyptské gramatice, hlavně o příbuznosti egyptštiny se semitskými jazyky. Ještě laskavější byl, když jsem mu ukázal, co jsem již opsal papyrů a ostrak, a řekl mu, že bych ostraka mohl hned publikovati, jelikož mám k tomu v rukou písemné dovolení Schiaparelliho. Tak jsem zvědav, jak se věci vyvinou.

Do Egypta jsem přijel 18. prosince, v Kahaře jsem se však zdržel jen jediný den. Bruyère s Nagelem² již na mne čekali. Učinil jsem několik nejnnutnějších návštěv na legaci a v museu a 19. večer jsme hned vyrazili do Horního Egypta, takže 20. večer jsme již byli instalováni u nás v Der el Médineh. Nový ředitel,³ (vlastně již od loňska) dal letos Bruyèrovi k dispozici neslýchanou sumu 700 eg[ypťských] liber, avšak nekopeme v takovém rozsahu, jak by nám prostředky dovolovaly, hlavně proto, že rozšiřujeme náš dům, abychom měli dosti místa pro ředitele a jeho rodinu, kteří chtějí strávití nějaký čas u nás, a pro několik kolegů z Institutu, kteří nám občas přij/2/dou na pomoc. Tak máme prozatím jen 54 mužů a 102 dětí. Protože se pracuje současně na třech místech, jest dohled dosti obtížný, a tak jsme stále všichni v permanenci. Neměl jsem ještě ani čas, abych navštívil Davi[e]se⁴ a Winlocka a podíval se na Američany, kteří kopou v Medinet Habu.⁵ Angličaně (Eg[ypť] Exploration Society, Frankfort) kopou v Hermonthis a našli prý nějaké prázdné sarkofágy býků. V Karnaku pracuje Chevrier⁶ zuřivě v základech třetího pylonu, odkud vytáhl několik nádherných pilířů z 12. dynastie s pěknými reliéfy a nápisy (geogr[afický] seznam nomů). V Sakkaře Firth našel pěknou hlavu nějakého ho krále ze 4. dyn., mimo to zajímavé foinické (?) sošky z pozdní doby⁷. U nás zatím nic světoborného, mimo několik ostrak, které jsem však se zájmem přečetl, a které mně přinesly několik zajímavých drobností. Mimo to jsem opsal nápisy hrobu, který Bruyère našel minulý sezóny za mé nepřítomnosti.

Na legaci byli velmi přívětiví, pozvali mne také, abych u nich strávil Štědrý večer, což jsem musil odřeknouti, poněvadž jsem toho dne byl již v Der el Médineh. V museu

začnu pracovat od 1. února, tady zatím pilně sestavuji rukopis 1. sešitu ostrak, který chci při nastoupení práce odevzdati do tisku.

V posledním čísle OLZ jsem četl článek Spiegelbergův o příspěvcích k pap[yrus] Insingerově s nepříznivou kritikou Vaší publikace. Snad by bylo dobře, kdybyste mu v OLZ odpověděl.⁸

Steindorff cestuje v Súdánu. V katalogu musea pracoval Perdrizet⁹ ze štrasburské university na řec[ko]-říms[kých] terakotách 2 měsíce; od 1. března tam bude také Spiegelberg pro démotické věci.

Jinak nemám nic, co bych psal, až se stane něco zajímavého, ihned napíši. Nezapomeňte, prosím, v příhodnou dobu na předložení žádosti o habilitaci, já se budu v Kahyře pilně připravovati na kolokvium, abych nepropadl, Přeji Vám i váž[eně] rodině dodatečně vše nejlepší v Novém roce a jsem se srdečnými pozdravy a vzpomínkami.

Váš oddaný
Jaroslav Černý

Originál, strojopis, dva listy, psáno ždy jen na jednu stranu, s. 1–2.

¹ Walter Ewing Crum (1865–194) – britský koptolog, pracoval v Oxfordu, studoval také v Berlíně, autor velkého koptského slovníku. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 136–137.

² Georges Nagel (1899–1956) – švýcarský egyptolog a bibliista, spolupracoval s Jéquierem, posléze intenzivně s IFAO na nalezišti v Dér el-Medíne, zpracovával keramiku z tohoto naleziště; zabýval se ale také egyptským náboženstvím. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 397.

³ Po Georges Foucartovi se jím stal Pierre Félix Amédée Jouguet (1869–1949) – egyptolog a specialista na helénská studia, a působil jako ředitel IFAO až do roku 1940. Viz též BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 284–285.

⁴ Správněji Davies – Norman de Garis Davies (1865–1941) – významný archeolog, epigrafik a egyptolog, pracoval dlouhodobě pro Metropolitan Museum of Art (expedici vedl. H. E. Winlock). BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 144–145.

⁵ Naleziště Medínit Habu na Západním břehu Nilu naproti Luxoru, působila tam expedice Oriental Institute Chicagské univerzity (viz výše, pozn. „Chicago House“, dopis ze dne 16. února 1927).

⁶ Henri Charles Louis Chevrier (1897–1974) – francouzský architekt, vedoucí oddělení Egyptské památkové organizace, podílel se na čištění a restaurování karnackého chrámu. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 120.

⁷ Pozdní doba – období dějin starověkého Egypta (665–332 př. n. l.) zahrnující 26. až 30. dynastii, éra perské nadvlády až po dobytí Egypta Alexandrem Makedonským.

⁸ Kritika Spiegelberga vyšla v OLZ (= *Orientalische Literaturzeitung*), 31, 1928, sl. 12. Odpověď Lexy pak byla otištěna jako: Réponse à la critique de M. W. Spiegelberg de mon „Papyrus Insinger, intitulée „Beiträge zur Erklärung zur Papyrus Insinger dans OLZ XXXI 12, 1928“. *ArOr*, 1929, 1, s. 111–146.

⁹ Émile Paul Frédéric Perdrizet (1870–1938) – francouzský specialista na klasickou archeologii a dějiny, publikoval převážně práce z tohoto oboru, sbírkové katalogy a epigrafické práce. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 423–424.

Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ V Kahyře dne 11. března 1929.

Vážený pane profesore,

Obdržel jsem oba Vaše dopisy z 22./I. a 19./2.,¹ z nichž zvláště poslední mně přinesl zprávy velmi potěšitelné. Vzdává Vám srdečné díky za všechny kroky, které jste laskavě podnikl ve věci mé habilitace, jakož i mého jmenování sekretářem orientálního ústavu. Pokud se mého návratu do Prahy týče, nemohu přijeti dříve než první lodí po 1. květnu, poněvadž jsem nucen pracovati v katalogu musea až do 30. dubna inclusive, nechci-li ztráceti značnou sumu a způsobiti si značný průtah s vyplacením peněz. Jelikož 1. květen připadá na středu, nejbližší den, kdy mohu odjet, tj. sobota, jest 4., takže bych byl v Praze kolem 8. neb 9. května. Nebude-li tudíž květnová schůze sboru před tímto datem, prosím, abyste laskavě s komisí podal referát v dubnové schůzi. Snad nebude vaditi, nastoupím-li v Orientálním ústavě o několik dní později, zvláště když jsou sekteráři dva.² S platem nemohu býti než spokojen, spojím-li jej se svým „vedlejším výdělkem“³ budu moci přece býti slušně živ. P. ministr Hurban mně oznámil, že Dr. Petschek z Berlína, kterého jsem kdysi v r. 1919 učil česky a s kterým jsem se setkal letos v Hor[ním] Egyptě, složil Orientálnímu ústavu Kč 20.000 na podporu mých egyptologických studií.⁴ Snad již o tom víte, nebo to přijde na pořad v příští schůzi ústavu. Budu-li moci touto částkou volně disponovati, hodlám jí užití po několik let k prázdninovému studiu v cizině, na něž jsem dosud musil dopláceti ze svých úspor. Stipendium, o něž jsem žádal loni pro Oxford, mně jest ministerstvo dosud dlužno, nemají ani tolik slušnosti, aby mně napsali, že se mé žádosti nevyhovuje, a tak se budu musit se svými penězi již rozloučit.

Obdržel jsem dopis od H. O. Langea⁵ z Kodaně, v němž mně píše, že při návštěvě u Ermana v Berlíně, zmínil se také o mém plánu sestavití novoegyptskou gramatiku.⁶ Ermanovi se tento záměr velmi líbil, a nabídl se dokonce, že by mně pro novoegyptskou gramatiku přenechal veškerý svůj materiál a poznámky, jež během let shromáždil. Klade jen jednu podmínku, aby totiž kniha vyšla německy. Proti tomu všemu bych ničeho neměl, jen mně není zcela jasno, zda mám býti autorem gramatiky já sám, či zda si ji Erman představuje jen jako 2., přepracované vydání starého díla resp. chce-li novou gramatiku vydati spolu se mnou. Langeovi Erman říkal, abych se podíval k němu do Berlína, tam že všechny podrobnosti umluvíme. Erman i lidé z berlínského musea mne ujišťují, že v Berlíně jest množství hieratických ostrak, že tam není nikoho, kdo by se jimi obíral, tak že by nebylo nijakých překážek, abych si je opsal, ba ani ne v tom případě, kdybych pomýšlel na jejich vydání. Tohoto úmyslu jsem ovšem alespoň dosavad velmi dalek, neboť mám zatím dosti práce s ostraky kahyrskými. První sešit už jde do tisíců, bude obsahovati 34 autogr[afických] stran s transkripcemi, 23 světlotiskových tabulí a tištěný popis ostrak (celkem 38 ostrak). Jakmile se definitivně zbavím rukopi-

su prvního sešitu, pustím se ihned do druhého. Vyrozuměl jsem od Gauthiera, že mají v úmyslu, zažádat ihned u ministerstva, aby mne pozvalo v zimě na další tři měsíce, abych mohl v práci pokračovat. Jest-li se mně kniha povede tak, jak si ji představuji, myslím, že to nebude nejhorší kniha egyptologická.

Scházím se často s Drem. Anthesem⁷ z něm[eckého] ústavu v Kahyře⁸ a po večeri spolu vždy pracujeme na nevydaných illahunských papyrech⁹ stř[ední] říše¹⁰ z berl[ín-ského] musea, jichž nádherné fotografie mají na něm[eckém] ústavě. Seznamuji se tak s hierat[ickým] písmem stř[ední] říše a obnovuji své znalosti středoegyptštiny.

Jedné české rodině¹¹ pořádám týdně přednášky o různých tématech starého Egypta pro českou kolonii. Návštěva jest vždy skvělá; mám s tím sice práci, ale přijde mně to k dobru pro příprava přednášek na universitě. Spiegelberg jest již zde a pracuje o démotických ostrakách, papyrech a nápisech pro katalog. Mluvil jsem s ním jednou; mezi jiným zmínil se také o své kritice Vašeho Insingera, na níž trvá. Nevěděl jsem, zda by bylo účelné, abych mu něco říkal o Vašich námitkách, které jste mně oznámil, snad bude nejlépe, když si to přečte v časopisu orientálního ústavu¹².

Tím, myslím, jsem vyčerpal vše, co jsem měl prozatím na srdci, ostat/2/ní zprávy, z nichž některé vysoce zajímavé, až ústně při černé kávě, na níž se již těším, doufám, že ode dneška do dvou měsíců nejdéle se opět uvidíme. Stane-li se mezitím ještě něco zajímavého v Praze, zpravte mne ještě, prosím.

S uct[ivým] poručením vážené rodině a srdečnými pozdravy

Váš

Jar Černý

Originál, strojepis, dva listy, psáno na jednu stranu prvního listu a z obou stran druhého listu, s. 1–3.

¹ Dopisy psané Lexou Černému se z této doby nezachovaly, pravděpodobně v důsledku pozdějšího Černého odchodu do Velké Británie. Dochovaná korespondence Lexy pochází až z čtyřicátých let 20. století, dnes je uložena v Griffith Institute Archive.

² František Lexa vymohl pro Jaroslava Černého místo v kanceláři Orientálního ústavu.

³ Jaroslav Černý pracoval jako úředník v Živnostenské bance od r. 1919.

⁴ Petschek se obrátil na kancléře Šámala o technickou radu ohledně složení finanční částky pro Jaroslava Černého na podporu jeho egyptologické práce. Přál si zůstat v anonymitě, ale Orientální ústav ještě v té době nemohl spravovat své finance (ještě nebylo ustanoveno kuratorium), a tak složil částku 20 000 Kč u Národního fondu Masarykova, který spravoval též částku 4 mil. Kč složenou pro Orientální ústav Úřadem pro zahraniční obchod. Viz AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky 1919–1947, Slovanský a Orientální ústav, k. 129, i. č. 1015, D 1474/29, dopis Paula Petscheka pro kancléře Šámala ze dne 24. února 1929, Berlín.

⁵ Hans Ostenfeldt Lange (1863–1943) dánský egyptolog, vydal spolu s A Ermanem Papyrus Lansing, asistoval při práci na velkém berlínském slovníku egyptštiny, publikoval různé staroegyptské památky. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 308.

- ⁶ Pierre Adolphe (Adolf) Erman (1854–1937) – německý egyptolog, sestavil novoegyptskou gramatiku, první vydání *Neuägyptische Grammatik* vyšlo 1880, druhé 1933. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 180–181.
- ⁷ Rudolf Anthes (1896–1985) – který studoval u A. Ermana, spolupracoval na projektu velkého slovníku, účastnil se vykopávek v Medínit Habu a do r. 1950 působil na německých, posléze východoněmeckých institucích, od 1950 v Pennsylvánii, dvě sezony v letech 1955–56 kopal v Memfidě. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 17–18.
- ⁸ Deutsches Archäologisches Institut, Abteilung Kairo – německý Archeologický ústav, pobočka Káhira.
- ⁹ Illáhúnské papyry – papyry z naleziště Illáhún ve Fajjúmské oáze. Illáhún, staroegyptské město Hetep-Senwosret bylo vybudováno ve Střední říši; nalezené papyry zachycují mj. každodenní život i obchodní transakce tamějších obyvatel.
- ¹⁰ Střední říše – období dějin starověkého Egypta (2044–1786) zahrnující vládu 11. a 12. dynastie.
- ¹¹ V Egyptě vzniklo v polovině dvacátých let 20. století přirozené československé krajanské centrum v Káhiře okolo penzionu Garden City (někdy též zvaného u Haisů), vedeného Václavem a Růženu Haisovými a paní Zdenou Michálkovou, sestrou paní Haisové. Penzion se stal též jakýmsi československým kulturním salónek, kde se scházela krajanská komunita a jejich (převážně) evropská přátel. Hosty byli malíři, umělci, vědci, František Lexa i Jaroslav Černý byli častými a velmi vítanými účastníky přednášek či výletů do okolí Káhiry. Viz JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. Čechoslováci v Káhiře. Manželé Haisovi. In OBUCHOVÁ, Lubica (ed.). *Krajané ve starém Orientu*. Praha: Česká orientalistická společnost, 2008, s. 62–68. (dále: JŮNOVÁ MACKOVÁ, A. *Čechoslováci v Káhiře*.)
- ¹² Časopis Orientálního ústavu – Archiv Orientální vycházel od roku 1929.

15 Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

1930, 21. ledna, Dér el-Medína

/1/ V Deir el-Medineh, dne 21. ledna 1930.

Vážený pane profesore,

Dostávám-li se teprve dnes k tomu, abych Vám podal o sobě nějaké zprávy, jsou tím vinna jen ostraka. Kopeme totiž na jižním konci vesnice dělníků a objevujeme celá hnízda hieratických ostrak, takže musíme býti od rána do večera s Bruyèrem u dělníků, aby nic neukradli, neboť máme s nimi dosud jen špatné zkušenosti. Každý večer přibude jich v mém „pokojí“ kolem 100; většinou ovšem jen neúplná, ale našlo se přece jen několik pro mne velmi zajímavých. Jeden malý zlomek doplňuje velké ostrakon v Nár[odní] Bibliotece ve Vídni, které jsem viděl v roce 1923 a předloni opsal. Je tím zajištěna jeho proveniencie deir el-medínská a text jest nyní úplný. Jiný zlomek doplňuje jedno ostrakon v Kahyře nalezené asi před 20 lety, k němuž se podle všeho hodí také jedno ostrakon v Louvru. Uvádím to jen proto, že jest z toho viděti, že jest stále naděje, že většina rozbitých ostrak, která se povalují v museích, se snad bude moci jednou sestaviti, dá-li si s tím jen někdo práci.

Za to jsem marně sháněl ostraka u obchodníků v Luxoru. Koupil jsem po dlouhém hledání jen 3 hierat[ická], 1 dem. a 2 koptská,¹ která se mně zdála opravňovati koupi.

Jedno z hieratických jsem koupil proto, že zcela jistě doplňuje jiný zlomek, který jest nyní v Petrohradě, a který vydal loni Struve.² Jeho transkripce jest ovšem z velké části chybná. Rád bych je tedy vydal znovu s novým zlomkem. Totožnost jest zajištěna zvláštní kresbou na versu.

Papyrů jsme našli jen malé zlomky dosavad. Pečlivě je uschovávám, poněvadž by mohly jednou sloužit k zjištění naleziště, kdyby se zjistilo, že jiné části jich jsou v některém museu. Bylo by např. velmi důležité zjistit, kde byly nalezeny papyry turínské.³

Američané pokračují ve výkopech kolem Medinet Habu a našli velmi důležité části staveb, jako např. chrámové přístaviště, dále základy staveb střední říše atd. Moret právě skončil práci v luxorském chrámu a má /2/ úplný materiál pro I. svazek publikace. Na jih od Sakkary⁴ našel Jéquier pyramidu krále Enzerrea (dosud chybně čteného Chenzer⁵) Jinak není ve výkopech nic zvláště nového. Angličané pokračují ve výkopech v Bucheiu v Hermonthis a doufají naléztí jeden nebo dva neporušené hroby býků, ovšem z doby ptolemajské.⁶

Co pak se asi děje v Praze spec[ielně] na universitě a v Ústavě?? Vyříd'te, prosím, laskavě při příležitosti mé pozdravy a vzpomínky členům Ústavu, také v kanceláři, posluchačům přednášek atd. Budu jim ovšem postupně psát, až dosud jsem neměl ani chvilky volné, jsem stále v prachu výkopů.

Vyprošuji si poručení váz[eně] rodině a jsem s mnoha upřímnými pozdravy

Váš oddaný
Jaroslav Černý

Originál, strojepis, jeden list, psáno na obě strany, s. 1–2.

¹ Ostraka byla zakoupena pro Orientální ústav v Praze, dnes jsou uložena v Náprstkově muzeu – Národním muzeu.

² Vasilij Vasiljevič Struve (1889–1965) – ruský egyptolog a assyrolog, jeho vědecký zájem byl převážně filologický, ale v duchu sovětské vědy se orientoval také na sociální dějiny starověku, vpravil se do sovětských poměrů a prošel v jejich rámci úspěšnou akademickou dráhu. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 530–531.

³ Pravděpodobně odkazuje na tzv. Giornale, tedy pracovní deník stavitelů královských hrobek, který se dochoval na jednom z papyrů Egyptského muzea v Turíně.

⁴ Sakkára, velké pohřebiště staroegyptského města Mennoferu (Memfidy) obsahuje pyramidová pole i četné pohřby velmožů i obyčejných Egyptanů.

⁵ Jeden z panovníků 13. dynastie; dnes se jeho jméno opět čte Chendžer.

⁶ Ptolemaiovska doba – vláda makedonské dynastie, kterou založil Ptolemaios (I.), syn Lagův, jeden z velitelů ve službách Alexandra Makedonského. Dynastie vládla v Egyptě v letech 305 až 30 př. n. l.

⁷ Tj. na Orientálním ústavu v Praze.

Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ V Kahyře dne 26. března 1930.

Vážený pane profesore,

Nepokládejte to, prosím, za žádnou výčitku, zmíním-li se hned zpočátku o tom, že jsem poněkud znepokojen tím, že jsem neobdržel od Vás potvrzení svého dopisu z ledna. Začínám se bát, že se snad ztratil, jako se to již, myslím, v minulých letech jednou stalo, a nechci, abyste se domníval, že jsem si za celou tu dobu, co jsem v Egyptě, na Vás ani řádkou nevzpomněl.

Účelem tohoto dopisu jest hlavně zpravit Vás, že se mně podařilo přes všechny nesnáze a nedostatky trhu zaopatřit menší množství hieratických a démotických ostrak. Obávám se sice, že nebudete jimi příliš nadšen, neboť nejsou zrovna bezvadně zachovaná, avšak dal jsem je v Luxoru koupiti přes to, neboť se vždy může státi, že v nich vězí něco zajímavého, zvláště když ostraka démotická jsou z velké části psána na úlomcích vápencových a ne na střepech, jako obyčejně. Celkem jsem nevydal ani třetinu sumy, kterou jsem měl k dispozici.

Pan kancléř Šámal a pí. Fořtová přijeli do Egypta minulé úterý a odjeli hned druhý den večer do Horního Egypta. Nedávají sice o sobě slyšet, doufám však, že se jim tam líbí, ač je na návštěvu Horního Egypta doba již poněkud pokročilá.

Otec mě zpravuje, že při jeho návštěvě v OÚ¹ jste si Vy i p. kolega Haltmar² stěžovali na množství práce. Lituji, že jsem nemohl vypomoci, ale požádejte p. kol[egu] Haltmara, aby měl ještě několik neděl strpení, již to nebude dlouho trvat a zase převezmu svůj díl pracovní. Jestliže Vám otec dobře rozuměl, pokládáte počet mých týdenních hodin přednáškových za nedostatečný, nebo alespoň za malý. Já jsem byl toho mínění, že 4 hodiny týdně stačí úplně, zvláště když posluchači egyptologie jsou stále titíž. Oni mají všichni vedle toho ještě každý své přednášky, a kdybych zvýšil /2/ počet svých hodin týdenních, kladlo by to ještě větší požadavky na jejich čas, zcela nemluvě o tom, že by se nemohli doma připravit a neztrávené, resp. nepřipravené přednášky zdá se mně skutečně pramalá.

V museu pokračuje práce pomalu, ale jistě. Při svém odjezdu odevzdám hotový rukopis 2. a 3. sešitu do tisku, bohužel vyjítí 1. sešitu jest stále zdržováno tím, že pařížský reprodukční ústav dosud nedodal světlotiskové tabulky.

Francouzské výkopy v Deir el-Medině a v Medamutu jsou již skončeny a příští týden čekáme návrat našich lidí z Hor[ního] Egypta. Bruyère znovu našel hrob vrchního dělníka Anhorchaua,³ který byl od let Lepsiových nezvěstný. Nálezem jsme získali začátek textu týkajícího se hry v šachy; části téhož textu chybící v Deir el-Medině jsou na jednom pap[yr]u kahaýrském a jiném z musea turinského, a zkombinováním všech tří pramenů, jest nyní text úplný. v Medamutu našli reliéf v kameni, který znázorňuje podobné výjevy, jako jsou v satirických papyrech. Podle stylu jest reliéf z doby předsaitské.⁴

Z personálií jest nového jen odjezd Langův dnes ráno a příjezd Griffithe ze Súdánu, který čekáme 31. t. m. Lange si zde pořídil spoustu kartáčových otisků a to mne přivedlo na myšlenku, že by nám v Praze neškodilo, kdybychom v nedostatku originálu měli také menší sbírku otisků. Koupil jsem od něho papír, který mu zbyl, a příští týden začnu s vyhlížením nápisů, které by se nám mohly v Praze hodit, buď ke čtení s posluchači anebo k vydání.

Do svého odjezdu mám ještě pět neděl, které rozhodně nestrávím v nečinnosti, těším se zase na brzké shledání s Vámi a prosím, abyste laskavě vyřídil mé poručení váž[eně] své rodině, a přijal ode mne mnoho srdečných pozdravů a vzpomínek.

Váš vždy oddaný

Černý

Originál, strojepis, jeden list, psáno na obě strany, s. 1–2.

¹ OÚ – Orientální ústav.

² Karel Haltmar (1904–?), úředník kanceláře Orientálního ústavu, zabýval se hospodářskou a politickou problematikou orientálních zemí, v rámci publikací vydávaných Orientálním ústavem vydal knihy *Zlaté pobřeží*. Praha: Orientální ústav, 1937; *Anglo-egyptský Súdán*. Praha: Orientální ústav, 1938.

³ Hrob č. TT 359 v Dér el-Medině, majitel Inhercha; bohatě zdobený hrob jednoho z dér el-medínských předáků, datovaný do 19. dynastie; ve výzdobě se mj. nachází vyobrazení králů a několik portrétů Inherchovy rodiny.

⁴ Tj. z doby před vládou tzv. 26. dynastie, které se podle sídelního města Sais v Deltě Nilu říká také sajská; jednalo se o dobu velkého kulturního vzepětí pozdního Egypta, označovanou také jako tzv. Sajscká renesance, asi 665–525 př. n. l.)

17 Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

1931, 11. ledna, Dér el-Medína

/I/ Deir el-Médineh, 11. ledna 1931.

Vážený pane profesore,

Přišli jsme do mrtvých dní, kdy výkopy nedávají nic pozoruhodného – doufám, že to nepotrvá dlouho – a tak se konečně dostávám k tomu, abych Vám poděkoval za Váš dopis i za legitimace, které jste mně laskavě obstaral. Čekal jsem také, až si budu moci promluvit s Bruyèrem o Vašem pobytu v Deir el-Médineh.¹ Pokud jeho se týče, máme jeho souhlas zaručen, zbývá Vám tedy jen se dohodnouti o bližším s M. Jouguetem². Jest nás zde nyní 6: M. a Mme. Bruyèrovi, M. a Mme. Cotevieille³ a architekt Robichon⁴. Cotevieille se svou paní odjedou asi 15. nebo 20. do Medamûtu, takže byste se sem mohl v tu

dobu nastěhovati,⁵ neboť počátkem února přijede M. Jouguet s rodinou, aby zde strávili – jako obyčejně – několik týdnů. Čekají jen, až se narodí jejich vnuk nebo vnučka, kterážto událost má nastati někdy na konci tohoto měsíce. Také si myslím, že se Vám bude zamlouvati, uvedu-li Vás zde já sám a já musím odjeti již 30. ledna. Bruyèrovi sami se zdrží jen do začátku března, neboť výkopy začaly letos dosti brzy a peněz jest méně než jiná léta, poněvadž se má letos také kopati v Abu-Roaši⁶. Zkrátka domluvte se s M. Jouguetem a napište mně, co a jak. Já Vám přijedu do Luxoru naproti.

Pokud se týče oněch zlomků hierat[ických] a démot[ických] papyrů, které jste viděl u Tana⁷, jistě by nebyly drahé za 50 liber, ale myslím, že za tu cenu Vám je sotva přenechá. Ostatně za pokus to stojí.

Keimer⁸ jest sice zvláště specialista v staroeg[yptské] fauně a flóře, ale má všestranné velmi dobré vědomosti a jest kromě toho neobyčejně pilný a svědomitý pracovník, jehož seriosnost jest všemi a také mnou velmi vysoko ceněna.

Očekávám Vaše zprávy a těším se na shledanou v Thébách.

S mnoha pozdravy

Váš

Černý

Originál, strojopis, jeden list, psáno na jednu stranu, s. 1. Dochovala se obálka, razítko luxorské pošty z 12. 1. 1931, káhirské pošty ze dne 13. 1. 1931.

¹ František Lexa navštívil Egypt na přelomu let 1930/1931, aby tam studoval staroegyptské památky a připravil se na výuku svých studentů. Několik dní též strávil na výkopech v Dér el-Medíně. Viz JŮNOVÁ MACKOVÁ, Aděla. *Egyptolog na cestách. Cesta profesora Františka Lexy do Egypta v letech 1930/1931*. In JŮNOVÁ MACKOVÁ, Aděla, NAVRÁTILOVÁ, Hana, STORCHOVÁ, Lucie, HAVLŮJOVÁ, Hana, JŮN, Libor. *Českoslovenští vědci v Orientu*, I. díl. Praha: Scriptorium, 2012, s. 283–324.

² Pierre Jouguet (1869–1949), francouzský egyptolog, od roku 1928 stál v čele Francouzského ústavu orientální archeologie, nastoupil po G. Foucartovi. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 284–285.

³ Rémy Cotevieille-Giraudet (1905–1940) – francouzský egyptolog, pracovník IFAO.

⁴ Clément P. V. L. Robichon (1906–1999) – francouzský architekt, archeolog, člen Francouzského ústavu orientální archeologie, pracoval v Medamúdu, posléze v Medínet Habu, v Karnaku a Solebu. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 468.

⁵ Odkazuje opět na Lexovu jarní cestu do Egypta v roce 1931.

⁶ Dnešní přepis Abú Rawáš, lokalita v Dolním Egyptě s troskami staroříšské pyramidy.

⁷ Tano – starožitnická firma v Káhiře, v Černého době ji vedl vnuk zakladatele Georgios Tano (1908–1977). BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 534.

⁸ Ludwig Keimer (1893–1957) – německý egyptolog, který se specializoval na staroegyptskou faunu a flóru, ve 2. polovině třicátých let 20. století působil v Praze na německé univerzitě. Více o Keimerovi viz OERTER, W. B. *Die Ägyptologie*, s. 36–95.

18
Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

1932, 17. dubna, Káhira

/1/ V Káhiře dne 17. dubna 1932

Vážený pane profesore,

Nevím, zda jest to světovou krisí, že se stal Egypt velmi jednotvárný a ztratil tak na zajímavosti. I ty výkopy byly letos ubohé! My v Deir el-Medineh prokopali část vesnice, teprve později jsme shledali, že jest to právě část, kterou prošel již před lety Schiaparelli. Tak jsme kromě několik beden ostrak, tentokrát velmi malých, rozbitých a střešých, nenašli nic, neb jen velmi málo. V Deir el-Bahari Metrop[olitní] museum letos nekopalo,¹ Chevrier v Karnaku neměl peníze; tak provedl jen několik menších čištění. Rovněž v Sakkáře bylo ticho, neboť po smrti Firthové nebyl nikdo jmenován ředitelem, a Service² využila této příležitosti k šetření. Jen v Núbii našel Emery³ pohřebiště z IV.-V. stol. po Kr. snad Blemýů,⁴ s kostrami koní, stříbrnými postroji, a předměty denní potřeby, velmi barbarskými, bez nápisů, kromě dvou v merojském písmě a dvou řeckých na nádobách (importovaných). Selim Hassan⁵ ohlásil objev „čtvrté pyramidy“⁶, o kterou se rozpoutal rozhořčený boj. Já sám jsem ji neviděl, ale Borchardt⁷ tvrdí, že byla její existence již známa.

Při šetření v Service des Antiquités ovšem není divu, že M. Lacau⁸ mně hned zpočátku prohlásil, že tento rok jest mým posledním v katalogu, a že musím stůj co stůj uzavřítí svůj svazek. Pracuji tedy plnou parou na 4. sešitu, zatím co 3. sešit půjde do tisku.

Na Institutu máme nové mladé členy z Lyonu a Paříže (2 egyptology a 1 arabistu), v české kolonii není nic nového, leda to, že p. Hais⁹ byl nedávno operován na slepé střevo a nyní již jest úplně zotaven, a toho, že p. taj[emník] Pitlik¹⁰ jest od 1. května přeložen do Prahy do ministerstva.

Z Prahy mám zpráv málo, ale i to málo mluví o poměrech dosti neutěšených, a tak ani nemám mnoho chuti k návratu, který však se blíží neúprosně. Také finanční facit letošního pobytu zde, vinou poklesu eg[yptské] libry, jest téměř roven nule.

Keimer pracoval v katalogu 3 měsíce, odešel ze školy dragomanů a nyní jest expertem „Zemědělského muzea“, které zařizuje staroeg[yptské] oddělení; na potvrzení svého jmenování stále čeká a mezitím chystá přednášky pro svůj první semestr. Vidím jej jen zřídka.

Tim by tak asi byly vyčerpány všechny pozoruhodnosti; pokud je ovšem pozoruhodnostmi lze nazývat, o event. podrobnostech ostatně, které by Vás zajímaly, budu Vám referovatí ústně. Doufám, že se Vám i Vaší váž[eně] rodině dobře daří, vyprošuji si uct[ivě] poručení mil[ostivě] paní choti i sl[ečnám] dceruškám i p. synovi a těše se na brzké shledání v Institutu.

Jsem s mnoha vzpomínkami a pozdravy

Váš vždy oddaný

Jaroslav Černý

PS. Mám vyříditi vzpomínky a pozdravy od Haisů i členů čes. kolonie, MM. Keimera, Gauthiera, Chassinata¹¹, Bruyèra.

Originál, rukopis, dvojlíst, psáno perem na první a třetí stranu, s. 1–2. Dochovala se obálka, razítko káhirske pošty ze dne 17. 4. 1932.

-
- ¹ The Metropolitan Museum of Art – Metropolitní muzeum umění v New Yorku, přední světová instituce angažující se v ochraně kulturního dědictví, s rozsáhlým egyptským oddělením.
  - ² Service – tedy Service des Antiquités – egyptská Památková služba.
  - ³ Walter Bryan Emery (1903–1971) – britský egyptolog, archeolog, v meziválečném období pracoval také pro egyptskou památkovou organizaci, zejména v Núbii, za války působil v britské armádě, po válce v diplomatických službách, roku 1951 nastoupil po Jaroslavu Černém na profesuru egyptologie na University College v Londýně. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 176–178.
  - ⁴ Dnešní přepis jména tohoto pouštního kočovného kmene je Blemmyjové.
  - ⁵ Selim Hassan (1886–1961) – první egyptský profesor egyptologie na káhirské univerzitě, studoval ve Vídni, pracoval v Gíze a v Sakkáře. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 244–245.
  - ⁶ Hrobka královny Chentkaus I. v Gíze, 4. dynastie, unikátní hrobová stavba s tzv. palácovou fasádou a snad stupňovitou superstrukturou, vymyká se konvencím hrobové architektury své doby, a vyjadřuje tak patrně výjimečné postavení královny Chentkaus I.
  - ⁷ Ludwig Borchardt (1863–1938) – německý egyptolog, vynikající znalec architektury, a zakladatel švýcarského archeologického pracoviště v Káhiře, sehrál roli také v práci německého archeologického ústavu tamtéž, spolu se svojí ženou Emilií (Mimi) Borchardt, rozenou Cohen, vytvořili i jeden ze společenských středobodů, kde se setkávali v Káhiře egyptologové, Borchardt působil v Abúsíru. Borchardtovou zásluhou (ve spolupráci s Gastonem Masperem) byla zahájena řada publikací velkého katalogu Egyptského muzea v Káhiře, (jehož se účastnil i Černý). Mimi Borchardt, která za 2. světové války žila v Káhiře, pomohla také J. Černému, když byl v Egyptě jako exulant za války bez prostředků. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 68–69, také KASPER-HOLTKOTTE, Cilli. Vom Main an den Nil. Zur Geschichte der Familie Cohen und des Ehepaars Borchardt in Kairo. In *Sahure. Tod und Leben eines grossen Pharaos*. Frankfurt: Hirmer Verlag, 2010, s. 123–142; VOSS, Susanne. “Draußen im Zeltlager”. Ludwig Borchardts Grabungsalltag in Abusir. In *Sahure. Tod und Leben eines grossen Pharaos*. Frankfurt: Hirmer Verlag, 2010, s. 109–122.
  - ⁸ Pierre Lucien Lacau (1873–1963) – francouzský egyptolog, v roce 1931 byl ředitelem egyptského muzea a vedoucím Památkové správy, také obsáhle publikoval, rovněž v rámci katalogu Egyptského muzea v Káhiře. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 305–306.
  - ⁹ Hais – Václav Hais, v Káhiře pracoval pro pobočku Centrokomise a pomáhal vést pension Garden City. Dále viz dopis z 11. března 1929. Srov. JŮNOVÁ MACKOVÁ, A. Čechoslováci v Káhiře, s. 62–68; JŮNOVÁ MACKOVÁ, Aděla. Československá komunita v Egyptě v letech 1918–1938. In NAVRÁTILOVÁ, Hana, HAVLŮJOVÁ, Hana, JŮN, Libor. „*Krásný, báječný, nešťastný Egypt!*“. Praha: Libri, 2009, s. 142–146.
  - ¹⁰ Milan Pitlik byl nejpozději od roku 1922 do roku 1924 legačním tajemníkem úřadu delegáta v Istanbulu, počátkem 30. let působil na vyslanectví v Káhiře a v květnu 1932 byl přeložen na ministerstvo zahraničních věcí do Prahy.
  - ¹¹ Émile Gaston Chassinat (1868–1948) – francouzský egyptolog, člen IFAO, po určitou dobu ředitel, vedl vykopávky v řadě egyptských lokalit (Dendera, Abu Rawáš, Údolí králů). BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 117–118.

19
Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

1933, 3. března, Káhira

/1/ V Káhyře, dne 3. března 1933

Vážený pane profesore,

Zasílám v příloze adresu p. Staška¹, o jejíž zaopatření jste mne žádal. Potkal jsem jej na ulici a neměl jiné visitky u sebe než tuto a omlouvá se Vám, že jest na zadní straně pomalována.² Daří se mu dobře a bude pravděpodobně malovat konečně onen řecký kostel, o jehož zadání se tak dlouho jednalo. Uložil mně, abych Vás od něho pozdravoval, což tímto činím a zároveň připojuji pozdravy od jiných známých: od p. ministra³, Haisových, Junkera, Jougueta.

Pobyt v Horním Egyptě byl letos méně příjemný než obvykle, bylo zima skoro celý leden, a také jeden večer velmi silně pršelo (poprvé po 16 letech), vzápětí jsme měli mlhy tak husté, že nebylo viděti protější pahorek Gurneh Murrui.⁴ Dostal jsem řádnou chřipku a marodil jsem téměř po celou dobu pobytu v Deir el-Médineh. Na štěstí ostrak bylo letos pomálu, takže jsem neměl valně nic na práci. Výkop pohřebiště je ukončen a Bruyère začal kopati vesnici na dně údolí; vyžádá si ještě dalších dvou silných kampaň, a pak bude vše na jih od chrámu úplně vyčištěno, a zbude jen sever.

Máme v Egyptě Grapowa⁵, který poprvé zavítal do Egypta a zajel až do Chartúmu. Byl jsem s ním asi před 14 dny v Sakkáře u Jéquiera, který nám ukázal nové pyramidové texty v pyr[amidě] královny Ugebtén, Neit a krále Aby.⁶ Zejména pyr[amida] král[ovny]. Neit (manž[elka] Pepi II.) jest skorem úplná; také při výkopech kolem úpatí pyr[amidy] Pepi II. [se] nachází zlomky nápisů z této pyramidy, které samozřejmě nejsou v publikaci Sethově.

Asi 65 km a sev. záp. od Abu Simbelu nalezla loni hlídka eg[yptské] armády dioritové a ametystové lomy staré a stř[ední] říše. Engelbach⁷ se tam vypravil letos v únoru a našel asi 20 stél pocházejících od účastníků starověkých výprav, jedna z doby krále Zedkeré⁸, ostatní z 12. dyn. většinou z panování Amenemheta III. Zdá se, že od doby stř[ední] říše lidská noha nevkročila vůbec v ta místa. Stély jsou většinou velmi těžko čitelné, 2 z nich jsou hieratické a Engelbach chce, abych je vydal, ale dosud si s nimi nevím rady.

Museum zakoupilo na mé dobrozdání hierat[ický] papyrus v dosti špatném stavu, který obsahuje nábož[enské] texty (svislé sloupce, hierat[ické] písmo z doby mezi starou a střední říší), které se objevují jinak na rakvích stř. říše. Jest to třetí papyrus toho druhu, jeden, velmi dlouhý, patří Gardinerovi; druhý, kratší, v Berlíně byl studován Grapowem v Sitzb. Berl. Ak.⁹

Výkopy Egypt Epl[Exploration] Society v El-Amarně jsou skončeny. Angličané našli tentokrátě skvělé skulptury z doby Echnatonovy, zejména destičku znázorňující ve velmi jemném reliéfu obličej králů, určenou k inkrustaci.¹⁰

V Merimde Benisáláma¹¹ v Deltě prokopával Junker dále předhist. sídliště a našel celou předhist[orickou] ulici s domy.

V Abu Simbelu kope Baraize¹², od kterého mám Vám též vyříditi pozdrav, s penězi nějaké Američanky a objevil 2 stély zvěčňující darování pozemků chrámu Abu-simbelskému.

/2/ V Deir el-Bahari našel Baraize ve skrýši ve svatyni Hathórině¹³ rakve dalších mumií kněží boha Monta nádherně vypravených.

V Medamoutu pokračuje Robichon ve vyjímání dalších kvádrů ze starší doby ptolemajské zazděných v mladším ptolem[ajském] chrámě. Bisson de la Roque skončil vyvlastnění domů v Taúdu¹⁴, kde se začne kopati příštího roku.

V Deir el-Médině nalezeny neporušené rakve dělníků z doby Echnatonovy, jak dosvědčuje nádherný vešebt s jménem Atonovým. Lidé mají prsteny se jmény Amenhotepa III. a Thutmese IV.

Že vyšla novoeg[yptská] gramatika Ermanova a 1. sešit slovníku vlast[ních] jmen, víte. Gardiner mně píše, že pracuje pilně na svazku papyrů Brit[ského] musea, který bude obsahovati eg[yptského] snáře a má vyjítí velmi brzy. Kromě toho připravuje pro Bibl[iotheca] Aeg[yptiaca] „Late Egyptian Miscellaneis“¹⁵ se všemi žákovskými rukopisy ze Sallierů, Anastasiů¹⁶ a ostrak.

Já pracuji pilně na 5. seš[itu] kahyrských ostrak, 3. šel právě do tisku a má vyjítí do mého odjezdu. Kromě toho dávám do pořádku ostraka našeho Institutu a I. svazek jich jest skoro skončen.

Pro Bottiho mně slíbil Anti¹⁷s určitostí prodloužení dovolené i stipendia i pro příští rok, aby mohl prodělati celý kurs dĕmot[ické] gramatiky.¹⁸

O Orient[álním] ústavě vím jenom, že vyšel Archiv IV/3; jinak o sobě kancelář nedává nic vědět, doufám však, že jest vše v pořádku. Poněvadž tam pravidelně docházíte, snad byste mně při příležitosti mohl napsati několik řádek o ústavě i o tom, co jest v Praze nového. Doufám, že Vaše dĕmot[ická] gramatika řádně pokračuje k radosti Vaší i posluchačů. Snad pracujete i [na] nějaké jiné publikaci. Pozdravujte, prosím, všechny naše společně známé, poroučejte mne Vaší váž[eně] rodině a přijměte i Vy sám ode mne nejsrdečnější pozdravy a vzpomínky.

Váš vždy věčně oddaný

Jaroslav Černý

Originál, rukopis, jeden list, psáno perem na s. 1–2.

¹ Ferdinand Stašek (1888–1936) – malíř a fotograf, vystudoval Akademii výtvarných umění v Praze, studoval v Římě a Mnichově, v roce 1923 se vydal do Egypta, maloval krajinu i starověké a islámské památky, portrétoval královskou rodinu, vysoké úředníky i členy ambasád.

² Vizitka nebyla součástí korespondence.

³ Ministr – minĕn Vladimír Svetožár Hurban.

⁴ Dnešní přepis Kurnet Murai, jedno z pohřbišť na západním břehu Nilu naproti Luxoru v Horním Egyptě.

- ⁵ Hermann Grapow (1885–1967) – německý egyptolog, filolog, spoluvůrce velkého berlínského slovníku egyptštiny. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 221.
- ⁶ Královny Vedžebten a Neit byly spojeny s králem Pepim II. – jejich pohřební komplexy byly odkryty v návaznosti na pyramidový komplex tohoto panovníka egyptské 6. dynastie (2360–2180 př. n. l.). V jižní Sakkáře leží také malá pyramida krále Aby (či Ibiho), Srov. VERNER, Miroslav. *Pyramidy. Tajemství minulosti*. Praha: Academia, 1997, s. 318–322.
- ⁷ Reginald Engelbach (1888–1946) – britský egyptolog, archeologická spolupráce s Flindersem Petriem, pracoval na řadě archeologických lokalit (Heliopolis, Riqqa, Haraga), v meziválečné době pracoval v egyptské památkové správě a působil při hodnocení a povolování vývozu egyptských starožitností. Sestavil registr asi 100 000 památek v káhirské muzeu. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 178–179.
- ⁸ Džedkare Isesi, předposlední panovník 5. dynastie (dynastie vládla v letech asi 2510–2365 př. n. l.).
- ⁹ Mittheilungen Aus Den Sitzungsberichten Der Koniglich Preussischen Akademie Der Wissenschaften Zu Berlin.
- ¹⁰ Inkrustace, výzdobná technika vykládání, zejména polodrahokamy nebo pestrou fajánsí a sklem, apod. Inkrustovat lze dřevěné, kovové, ale i kamenné předměty.
- ¹¹ Merimde Bení Saláma, naleziště při západním okraji nilské Delt, vyniká cenným neolitickým sídlištěm.
- ¹² Émile Baraize (1874–1952) – francouzský architekt, archeolog, byl ředitelem rekonstrukčních prací egyptské památkové správy, v rámci francouzských expedic v Dér el-Medině se podílel na rekonstrukci ptolemaiovského chrámu. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 39–40.
- ¹³ Dér el-Bahri bylo celé kultovním místem bohyně Hathory. Tyto nálezy se vztahují k chrámu královny Hatšepsut (vládla asi 1479–1457 př. n. l.), který byl používán jako pohřební místo v Pozdní době (tedy po r. 1000 př. n. l.). E. Baraize našel pohřeb hodnotářů z 22. až 25. dynastie.
- ¹⁴ Taúd – v textu psáno též jako Túd. Naleziště Tód v Horním Egyptě, vyniká zejména řada nálezů ze Střední říše.
- ¹⁵ A. H. Gardiner vydal v řadě *Bibliotheca Aegyptiaca* vydávané bruselskou Fondation Reine Elisabeth hieroglyfický přepis textů souboru *Late Egyptian Miscellanies*, vyšel r. 1937.
- ¹⁶ Odkazuje na názvy papyrů uložených v Britském muzeu a pojmenovaných podle původních sběratelů (Sallier a Anastasi). Tyto papyry většinou obsahují soubory různých textů pokladané v té době za žákovské práce, pořizované pisáři-studenty.
- ¹⁷ Pravděpodobně Carlo Anti (1889–1961) – italský archeolog, rektor padovské univerzity od r. 1932.
- ¹⁸ Tedy kurz démotštiny u F. Lexy v Praze.

20 Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

1934, 8. března, Arába al-Madfúna

/1/ Arabah el-Medfunah¹, 8./3. 1934.

Vážený pane profesore,

Odkládám stále psaní čekaje, až se dozvím nějaké zajímavosti egyptologické; poněvadž jich je letos poskrovnu – i v nálezech je nějaká krise – odhodlávám se konečně k psaní, aby se nezdálo, že jsem snad zanevřel na Vás i na Prahu. Jsem skoro týden v Arabě el-Madfuně, tj. v Abydu, kde spisují pro Gardinera, resp. Egypt Exploration So-

ciety některé velmi vybledlé nápisy v chrámu Seti I.² Bydlím v malém domku mezi Šu-net ez-Zebîbem³ (thinitská pevnost) a Umm el-Ga'âbem (hroby králů I. dyn.)⁴ a zápolím denně od 8–5 (s přestávkou 1 ½ hodiny v poledne) na žebříku s tím, co kdysi byly krásné malované hieroglyfy, dnes však jsou stěží více než pouhé stíny. Někdy je mytí houbou namočenou ve vodě učiní čitelnějšími, většinou však selhává i tento prostředek.⁵ Probral jsem již čtyři místnosti pokladnice, jedno skladiště a nyní mi zbývá již jen největší místnost, kde se asi porážela zvířata pro oběti. Doufám, že v neděli budu hotov a budu se moci vrátiti k svým milým ostrakům, na něž se již s netrpělivostí těším. Angličané zde mají dvě malířky: Miss /2/ Calvaley⁶ a Miss Broom⁷ a kreslíře Mr. Little,⁸ kteří dělají nádherné barevné kopie reliéfů a nápisů. Poněvadž však nikdo z nich není filolog, požádal mě Gardiner, abych obstaral filolog[ickou] stránku a prohlédl jejich malby a výkresy, aby se snad do nich nevloudila nějaká chyba.

Před tím jsem pobyl týden v Deir el-Medineh, kam jsem přišel tentokrát již po skončení výkopů. Východní polovice vesnice faraon[ských] dělníků jest již úplně vykopána. Výsledky pokud se předmětů týče dosti skrovné: větší množství ostrak špatně zachovalých a předměty denního života. Ve dvou hrobech na okraji vesnice byly hudební nástroje zejména jedna harfa a pak loutna, jejíž resonanční skříňka jest z krunýře želvy. V okolí těchto dvou hrobů bylo větší množství pohřbů dětských: ve větších i menších nádobách, část mrtvol ve stavu embryonálním.

V druhé sekci Institutu, která zahájila letos výkopy v Tûdu, asi 15 km na jih od Luxoru, mají ptolemajský chrám, který byl z části v zemi, z části zastavěn domy moderní vesnice. Loni vyvlastnili domy, které byly strženy, a objevily se zdi chrámu pokryté celé nápisy. Letos začaly výkopy části zasypané zemi; dosud byla obnažena střední část chrámu – sloupová síň. O důležitosti nápisů bude si možno učinit představu až po jejich vydání. Je však již dnes skorem jisto, že bude nutno – tak jako v Medamutu – rozebratí celé základy chrámu, neboť jest viděti vyčnívající z nich kameny chrámu staršího – 18. dyn.(nastie) a Senwosreta I.⁹

/3/ V Sakkaře objevili – stále pod stupňovitou pyramidou – 30 m dlouhou chodbu, která byla v pravém slova smyslu vysypána kamennými nádobami, hlavně alabastrovými; sesutí stropu způsobilo, že mnoho jich bylo rozbito, avšak i tak jich dosud vyňali několik set úplných; zlomky ostatních nyní slepují. Mnoho z nich obsahuje hieratické nápisy králů I.-III. dyn. až do doby Zoserovy.

Při ostatních výkopech – Amarně, Gizeh¹⁰, Karnak – nic zvláštního, v Tuně blízko hrobu Petosiridova¹¹ nové hrobní kape (bez nápisů) a fresky řeckého stylu a námětů.

Upozornit jsem Vás chtěl na nedávno vyšlou knihu (Egypt Expl[oration] Soc[iety]) Frankfort, Cenotaph of Seti I. at Abydos,¹² 2 sv., s nápisy z Osirea v Abydu,¹³ mezi nimi i nový „dramatický text“ a návod k zhotovení slunečních hodin.

Botti Vám již asi řekl o náhlé smrti Peetově (loni se přestěhoval z Liverpoolu do Oxfordu) a zahájil koncem ledna přednášky. Udělal se mu v krku nějaký bolák a od něho zemřel. Jest to veliká ztráta pro hieratické studium. Gardiner přebírá prozatím redakci JEA¹⁴.

V Praze asi pokračujete pilně v démotštině, třebaže ne rychle, neboť Botti – který jest jaksi mým sekretářem a zasílá mi došlou korespondenci i zprávy o rodině – začíná mluvit s určitostí o dalším, příštím roce studia v Praze. Jinak doufám, že se Vám dobře daří, nyní pomalu i zima již bude pryč a nastane zase doba výletů, po kterých se mně tady velmi stýská. Snad najdete také – i při té záplavě démotštiny – nějakou minutku volnou a napíšete mně několik řádek o novotinách pražských, zejména také o Or[ientálním] ústavě o němž nemám žádných zpráv. Doufám, že i tam je vše v pořádku a při starém.

Ponevadž se blíží 2. hod. popoledni a Seti I. mne zase volá do roboty, končím prozatím a vyprošuji si uct[ivě] poručení váž[eně] Vaší rodině i vzpomínku p. prof. Hroznému, zasílám Vám, Vážený pane profesore, mnoho srdečných pozdravů a vzpomínek a jsem

Váš vždy oddaný
Jaroslav Černý

Originál, rukopis, dvojlist, psáno perem na s. 1–3.

¹ Arába al-Madfūna, vesnice u Abydu.

² Menmaatse Sethi (I.), druhý panovník 19. dynastie (asi 1290–1279 př. n. l.).

³ Místní název pro část lokality Abydos.

⁴ Umm el-Kaab, místní název části pohřebiště z velkými hrobkami z Archaické doby.

⁵ Tento prostředek se používal v situacích, které epigrafici tehdy považovali za beznadějně. S multi-spektrální fotografií, která se v těchto situacích používá dnes, se v egyptologii teprve ve 30. letech začínalo experimentovat. Je tedy nutno chápat tento postup jako snahu zachránit z materiálu alespoň něco, v obavě, že jeho další poškození a rozpad jsou tak jako tak nevyhnutelné.

⁶ Amice Mary Calverley (1869–1959) – britská umělkyně a specialista na kopírování scén a nápisů, spolupracovala s Egypt Exploration Society a Orientálním ústavem Chicagské univerzity. S Černým korespondovala téměř do své smrti, mj. o kvalitě tužek Koh-i-Noor, které jí kupoval v Praze v Melantrichově ulici (dokud to bylo možné, tj. před únorem 1948). BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 101. Korespondence s J. Černým je uložena v Griffithově ústavu v pozůstalosti Černého, Griffith Institute Archive, University of Oxford, Oxford, fond Jaroslav Černý Mss. 21.277-279. O ní viz též STRUDWICK, Nigel. *Facsimiles of Ancient Egyptian Paintings: The Work of Nina de Garis Davies, Amice Calverley, and Myrtle Broome*. In *Picturing the Past: Imaging and Imagining the Ancient Middle East*. Chicago: Oriental Institute of the University of Chicago, 2012, s. 61–70.

⁷ Myrtle Florence Broome (1888–1978) – britská umělkyně, studovala také na University College u Petrieho, pracovala pro British School of Archaeology, v letech 1929 až 1937 spolupracovala s Amice Calverley v Abydu. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 82–83.

⁸ Podrobnosti o panu Littlovi, který také pracoval na epigrafickém projektu EES a chicagského Orientálního ústavu, se nepodařilo zatím zjistit.

⁹ Druhý panovník 12. dynastie, vládl asi 1964–1919 př. n. l.

¹⁰ Gíza, pyramidové pole u Káhiry. Gizeh je starší anglický přepis.

¹¹ Naleziště Tuna el-Gebel, zmíněná Petosiridova hrobka mísí originálním způsobem egyptský a fecký výtvarný styl.

¹² FRANFORT, Henri. *Cenotaph of Seti I.*, 2 díly. London: Egypt Exploration Society, 1933. Henri Frankfort (1897–1954) byl nizozemský archeolog a orientalista, studoval u Flinderse Petrieho v Lon-

dýně, pracoval na několika archeologických nalezištích, v letech 1925 až 1929 vedl výkopy Egypt Exploration Society v Abydu, posléze pracoval také pro Orientální ústav v Chicagu a následně pro Warburg Institute v Londýně. Publikoval nejen archeologické zprávy, ale také historicky a umělecko-historicky zaměřené práce. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 198–199.

¹³ Osireion – velkých chrám vystavěný Sethim I. a dokončený Ramessem II. (asi 1279–1212 př. n. l.).

¹⁴ JEA – Journal of Egyptian Archaeology.

21

1935, 1. března, Káhira

Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ V Káhiře dne 1. března 1935.

Spectabilis,
vážený pane profesore

Vrátil jsem se před týdnem ze čtrnáctidenního zájezdu do Hor[ního] Egypta, a domnívaje se, že teprve nyní mám úplný obraz o Egyptě a o všem, co je nového, spěchám, abych Vám podal zprávy, ještě než se vypravím na svatou Sinai¹ a ztratím se na měsíc s dohledu.

Cesta do Egypta minula bez příhod. V Turině, kde jsem nezastihl řed[itele] Farinu, který byl již odjel do Egypta, byl jsem mile přijat jeho zástupcem a mohl jsem podrobně prozkoumat svůj papyrus. Kromě několika malých zlomků, které ani dále nemohly objasnit nesnáze textu, nenašel jsem nic nového. Zejména jsem byl potěšen, že všechna čtení má a Peetova se jenom potvrdila.

V Egyptě je i letos aktivita menší, než jak jsme byli zvyklí za let konjunktury. Vlastně ani ne tak aktivita jako spíše viditelné a hmatatelné výsledky; skoro by člověk řekl, že i egyptská půda nějak podlehla krizi a zchudla: nelze z ní pro tu chvíli vymáčkat nic zvláště pozoruhodného.

U pyramid kope Selim Hasan, v Tuně pak Sami Gabra² oba za univerzitu a oba bez obzvláště pozoruhodných nálezů. Selim Hasan má zase o několik /2/ mastab více, Gabra o několik domů z doby řecko-římské.

V Deir el-Médineh Bruyère po 15 letech vyčistil poslední zbytek staré vesnice a nekropole na jih od chrámu. Měli jsme letos přes 500 dělníků, takže práce šla velmi rychle. Přijel jsem zrovna ke konci a viděl jsem vynořovati se postupně poslední domy k vesnici dělníků. Nakonec zbyl jen malý pahorek uprostřed výkopů, na kterém nás Mme. Bruyère co by na velitelském pahorku vyfotografoval. Zbývá nyní jen plocha – neveliká – na sever od chrámu. Nálezy: ostrak mnoho na množství, ale špatně zachovalé, obvyklé předměty domácí, několik stél (předpokládáme, že to byly busty předků), několik svěžích fresek na zdech, 2 hierat[ická] grafita, mnoho zlomků papyrů, série závaží s hierat[ickými] nápisy, úplné plány domů, u nichž asi u tuctu jsme mohli zjistiti i starého majitele; v jednom domě ve sklepě jsme našli hrobku z doby řecko-římské, ne-

porušenou, 5 rakví s mumiiemi s maskami kněží Serapidových,³ na rakvích řecké nápisy: jména, tituly a stáří pohřbených lidí.

Varille⁴ a Robichon vykopali celý chrám Amenhotepa, syna Hapuova,⁵ který ležel mezi Medinet Habu a domem Baraizovým; architektura velmi zajímavá, [nečit.] ostrak, zlomky nápisů a stél, fragmenty fresek velmi krásných, důlež[ity] historický nápis bohužel také jen ve zlomech. Zajímavé je, že původní přístup do chrámu byl jen po vodě kanálem, který vedl do rybníka ležícího na nádvoří chrámu.

V Karnaku se vynořují poslední kvádry vápencového chrámu Senwosreta I.,⁶ takže na tento rok bude moci přikročiti k úplné rekonstrukci na zvláštním k tomu vyhlédnutém místě. Chybí jen 11 kvádrů z celé stavby a bude to první známý chrám z doby před 18. dyn. (dosud nejstarší chrám byl v Med[inet] Habu, chrám Thutmese III.).

/3/ V Túdu druhá sekce Institutu rozebírá dlažbu ptolemajského chrámu. Tento byl přistavěn k staršímu chrámu 12. dyn., přesněji Senwosreta III., který sám pro svou stavbu užil kamenů ze staršího chrámu 11. dyn. V dlažbě nalezeny krásné reliéfy XI. dyn. a dva pískovcové pilíře posledního Mentuhotepa, tedy nejstarší pískovcová stavba známá v Egyptě. Dosud nalezena z XI. dyn., zejména Mentuhotepa IV. a V., na jednom reliéfu jest znázorněn před bohem král, asi jeden z obou Mentuhotepů, za ním, o mnoho menší, jsou tři Antefové, zřejmě jeho vasalové.

Röder⁷ odjíždí na výkopy do Hermopole,⁸ Montet⁹ kope již v Tanisu.¹⁰ Co našel letos nevím, z loňského roku je v museu skromná čedičová skupina sokola, před nímž sedí král jako hoch (prst v ústech) držící znak : zřejmě rebus na jméno R'-ms-sw.

Lansing¹¹ kope v El-Birâbi (před Deir el-Bahari) bez obzvláštních výsledků. Chassinatovi jsou v Dendeře, kde pokračují v opisování nápisů. III. díl Dendery¹² vyšel právě včera.

Byl jsem se letos podívat v Esneh¹³ na římský chrám s nejmladšími známými hieroglyf. nápisy z doby císaře Decia (249–250 po Kr.). Také jsem viděl slavné nápisy s Berany a krokodýly.

V Mu'alle jsme navštívili hrob z doby mezi 6. a 11. dyn. s malbami a nápisy o válkách mezi Hérakleopolity a Thébany.¹⁴ Zajímavá je zmínka o hladu, kdy lidé jedli vlastní děti.

10. přijedou konečně do Egypta Američané, se kterými se vypravím na Sinai;¹⁵ pak zmizím na měsíc z obzoru, a myslím, že nepůjde pošta ani k nám, ani od nás. Zatím pracuji o ostrakách, hlavně o indexu ke svazku katalogu, velmi otravná práce. Zaslám Vám příští poštu dvě právě vyšlé články. Tím by byly asi vyčerpány všechny novoty a zprávy z Egypta. A nyní houf otázek: co jest nového v Praze? Na univerzitě a v Or[ientálním] ústavě? Jak pokračuje Vaše děkanská činnost?

/4/ Víím, že Vás plně zaměstnává, ale přece prosím, Spectabilis, abyste mně ve volné chvíli podal několik zpráv o zajímavostech a posledních událostech. Dopis franc[ouzského] Institutu na fakultu mne se týkající, nechte bez povšimnutí, jest to omyl, měl být adresován mně.

Vyřizují pozdrav od Jougueta, Baraize, Kuentze¹⁶, Keimera, Bruyèra, Haisů atd. a vyprošují si poručení Vaší váž[en]é rodině. Jsem, Spectabilis, s mnoha srdečnými vzpomínkami a pozdravy.

Váš vždy oddaný
Jaroslav Černý.

Originál, rukopis, dvojlist, psáno perem na s. 1–4.

-
- ¹ Tj. na Sinajský poloostrov, který hraje důležitou roli v židovské a křesťanské tradici.
  - ² Sami Gabra (1892–1979) – egyptský egyptolog, studoval na egyptských a evropských institucích, žák a následovník významného egyptského egyptologa Ahmada Kamala, dlouhodobě pracoval v Tuna el-Gebel a nálezy publikoval ve spolupráci s E. Driotonem. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 203.
  - ³ Serapis bylo synkretické božstvo, které v Ptolemaiovské době mělo spojit prvky řeckých a egyptských kultů.
  - ⁴ Alexandre Varille (1909–1951) – francouzský egyptolog, jeho hlavním zájmem bylo historické období egyptské Nové říše, kopal a publikoval památky v Medamúdu a Luxoru, mezi nejvýznamnější patří právě objev chrámu velmože Amenhotepa, syna Hapuova. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 552–553.
  - ⁵ Chrám se nachází na západním břehu Nilu naproti Luxoru. Jde o chrám zbožštělého velmože jménem Amenhotep syn Hapuův, který působil za vlády Amenhotepa III. (1397–1348 př. n. l.).
  - ⁶ Senwosret I. panovník 12. dynastie.
  - ⁷ Ernst Günther Roeder (1881–1966) – německý egyptolog, studoval u A. Ermana v Berlíně, poté působil v Egyptě v místní Památkové správě, kopíroval nápisy v núbijských chrámech, dále publikoval v rámci katalogu Egyptského muzea v Káhíře, posléze působil v Hildesheimu. Jeho postoje za války (byl ředitelem berlínského muzea v letech 1940–45) byly některými považovány za kontroverzní, o místo přišel po válce pro své sympatie k nacismu. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 470–471. Zajímavé je, že například Černý s ním ve své osobní velkorysosti nepřerušil písemné styky a dokonce poskytl bezprostředně po válce Roederovi materiální pomoc. Viz Griffith Institute Archive, University of Oxford, Oxford, fond Jaroslav Černý Mss. 21.127 a násl.
  - ⁸ Hermopolis, arab. Ešmúmén, naleziště ve středním Egyptě, kulturní misto boha Thovta.
  - ⁹ Pierre Marie Montet (1885–1966) – francouzský egyptolog, pracoval jako archeolog také v Levantě, v Egyptě patřil k jeho nejdůležitějším činnostem vykopávky v Tanidě v nilské Deltě, zejména objevy několika chrámů a také neporušených královských pohřbů z 3. přechodného období. Publikoval však např. také skalní nápisy z Wádi Hammámát a řadu historických a uměleckohistorických prací. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 381–382.
  - ¹⁰ Tanis, naleziště v Deltě, po jistou dobu hlavní město Egypta, vyniká zejména nálezy z 1. tisíciletí př. n. l.
  - ¹¹ Ambrose Lansing (1891–1959) – americký egyptolog, studoval v Lipsku u G. Steindorffa, poté dlouhodobě působil jako kurátor Metropolitního muzea v New Yorku, podílel se také na vykopávkách egyptské expedice tohoto muzea, jeho hlavním zájmem byl palác Amenhotepa III v Malkatě. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 308–309.
  - ¹² Chassinatova publikace jmenovaného naleziště.
  - ¹³ Esna, naleziště v Horním Egyptě.
  - ¹⁴ Hrobky tamějších velmožů, asi nejznámější je hrob hodnostáře jménem Anchtifi. Nápisy, na něž se Černý odvolává, jsou texty biografického charakteru.

¹⁵ Expedice Harvardské univerzity.

¹⁶ Charles Kuentz (1895–1978) – francouzský egyptolog, knihovník a ředitel francouzského ústavu orientální archeologie, později pracoval v CEDAE (Centre d'Étude et de Documentation sur l'Antiquité Égypte). BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 304.

22

1935, 19. března, Káhira

Dopis Jaroslava Černého Františku Lexovi

/1/ V Káhiře dne 19. března 1935

Spectabilis,

Vážený pane profesore,

Srdečný dík za dopis a zprávy z Orientálního ústavu, které mne – ač s ústavem souvisím vlastně jen podle jména, nikoliv prakticky – velmi zajímaly. Nějak se ta kancelář nemůže usadit, a když tak o tom slyším, jsem znovu a znovu rád, že se nemusím do těch věcí míchat. Lituji pí. Šimkovou¹, je to taková milá a tichá mladá dáma, a bude škoda, bude-li musit ústav opustit. Že o šéfu kanceláře není ani zmínky ve Vašem dopise, jest možná příznačné; patrně se zase nějak v těch věcech namočil.

Odjíždím v pátek do Suezu za svými Američany, kteří konečně přijeli, trochu později, než bylo původně v plánu. V sobotu vyrazíme autem do Ras Abou Zemineh² a odtamtud máme tři dny cesty na velbloudech do Serabît el-Châdim³. Jsou všichni velmi milí: prof. Lake⁴ a jeho paní, Starr a architekt Müller, oba od irácké expedice harvardské univerzity.⁵ Pobudeme /2/ na Sinai asi 5 neděl a na štěstí nestratím úplně spojení s civilisovaným světem, neboť jednou týdně budeme posílati člověka pro poštu do Abou Zenimeh. Měl-li byste pro mě nějaké zprávy, tedy má adresa bude:

J. Č. c/o The Sinai Mining Co.,

Abu Zenima (via Suez).

Sinai, Egypt.

Pokud se tisku Mélanges Maspero⁶ týče, vyšel dosud první díl (svůj článek z něho jsem Vám včera poslal), II. díl, který bude obsahovat i Váš příspěvek jest roztisknut. Tisk se zdržel, poněvadž tiskárna se musila plně věnovati tisku mého čtvrtého a posledního sešitu Catalogu ostrak musea. Sešit totiž musí vyjít před koncem dubna, aby mohl býti zaplacen ještě z rozpočtu tohoto roku (rozpočtový rok v Egyptě končí 1. května). Oba svazky egyptologické části Mélanges Maspero stojí 3 ½ libry pro přispívatele (tj. bez zasilacích výloh).

Zasílám Vám dva objednané lístky s adresou fy. Maschats, které jsem avisoval a doporučil Vaši objednávku. Pokud Quibella, Excavations at Saqqarah⁷ se týče, mohu Vám dodatí díly, které /3/ nemají na skladě a musejí tudíž objednat v museu, s 10 % slevou, dva díly, které mají na skladě, se slevou 30 %, takže budete mítí všech šest dílů:

1905–1906 za P. T.	218
1906–1907	438
1907–1908	438
1911–1912	<u>272</u>
	1366
-10 %	<u>136,6</u>
	1229,4
1908–1909–1910	375
1912–1914	<u>200</u>
	1804,4
30 % z P. T. 575	<u>172,5</u>
P. T. 1631,9 = 16 liber a 31,9 piastrů.	

Tímto byste ušetřil asi 3 libry, tj. Kč 360, což není maličkost. Možná že bude mít i Theban Tomb Series⁸ (aspoň některé svazky), The Temple of King Sethos I. at Abydos⁹ (dosud 2 svazky) asi sotva.

/4/ Dvě novinky: Farina našel v Gebelenu hrob písaře a v něm krabici s 10 svitky papyrovými (ze VI. dynastie). Nejsou dosud otevřeny a neví se tedy, co v nich je, ale slíbil mně o tom zprávy.

Capart¹⁰ koupil sbírku starožitností ze soukr[oměho] majetku v Belgii, s ní též sochu Osirida, v jejímž podstavci našel skryši a v ní chybící dosud horní část papyru 1. sv. Amherstova o vyloupení pyramidy krále Sebekemsafa v thébské nekropole. Dolní část znal a vydal již Chabas.¹¹

Po návratu budu se musít zdržet v Káhiře jistě asi 14 dní neb 3 neděle, takže nevím, jak to dopadne s ohlášenou přednáškou. Opravdu člověk neví, co má dělat dříve. Gardiner je schvácen korekturami 2. dílu pap. Chester Beattyových¹² a potlouká se někde po Sicílii a Itálii.

S poručením váž[en]é rodině a srdečnými vzpomínkami a upřímnými pozdravy

Váš vždy oddaný
Jaroslav Černý

Originál, rukopis, dvojlíst, psáno perem na s. 1–4. Dochovala se obálka, razítko káhirské pošty ze dne 19. 3. 1935.

¹ Šimková – úřednice Orientálního ústavu.

² Místní název, lokalita na Sinaji.

³ Serabit el-Chadim, místo s bohatými staroegyptskými nálezky, naleziště tyrkysu, také spojené s kultem bohyně Hathor.

⁴ Kirsopp Lake (1872–1946) – vynikající bibliista a archeolog, působil také jako protestantský kněz, jeho ženou byla paní Silva Lake. Spolupracoval s egyptology Gardinerem, Reisnerem a s britským

- archeologem Crowfootem, rok 1935 byl jeho závěrečnou sinajskou expedicí. Viz METZGER, Bruce Manning. Lake Kirsopp. In GARRATY, John Arthur, JAMES, Edward T. (eds.). *Dictionary of American Biography*, Supplement Four 1946–1950. New York: Charles Scribner's Sons, 1974, s. 467–69; “Lake, Kirsopp“. In MATTHEW, H. C. G., HARRISON, Brian (eds.). *The Oxford Dictionary of National Biography*, 60 vols., 32:246. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- ⁵ Richard Francis S. Starr – vedoucí expedice Harvardské univerzity, od poloviny 20. let se účastnil vykopávek v Yorgan Tepe. Jedním z architektů, který je zmiňován při práci na této lokalitě, je G. Müller.
- ⁶ Publikace k počtě francouzského egyptologa Gastona Maspera, vyšly postupně 3 díly, od r. 1934, a to nákladem IFAO v Káhiře.
- ⁷ J. E. Quibell vydával s různými spoluautory sérii takto nazvaných publikací, již od r. 1905.
- ⁸ Vydáváno Egypt Exploration Fund/Society v Londýně.
- ⁹ GARDINER, Alan H. *The Temple of King Sethos I at Abydos, Volume I: The Chapels of Osiris, Isis and Horus*. Copied by Amice M. Calverley, with the assistance of Myrtle F. Broome. London: Egypt Exploration Society – Chicago: Oriental Institute, 1933.
- ¹⁰ Jean Capart (1877–1947) – belgický egyptolog, pracoval v Královském muzeu v Bruselu, působil také v Egyptě, v roce 1932 založil odbornou řadu egyptologických publikací *Bibliotheca Aegyptiaca*, působil v Egypt Exploration Society a také na univerzitě v Liège. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 103–104.
- ¹¹ Francois Joseph Chabas (1817–1882) – francouzský egyptolog, spolupracoval s Lepsiem, Mariettem atd., vydal řadu egyptských textů. BIERBRIER, M. L. (ed.). *Who Was Who*, s. 112–113.
- ¹² Pravděpodobně šlo o knihu GARDINER, Allan H. *Hieratic Papyri in the British Museum. Third Series: Chester Beatty Gift*. London: British Museum London, 1935.

PŘÍLOHY

Příloha 1.

Zpráva ministerstva školství a národní osvěty pro egyptologa Františka Lexu o stipendiích Institut Francais d' Archéologie Orientale pro československé egyptology.

Opis

Ministerstvo školství a národní osvěty

Č. J. 80.521/25-V

Kahýra – Institut Francais d' Archéologie Orientale – stipendia pro československé egyptology

V Praze dne 13. července 1925 (správně 31. července)

Děkanství

filosofické fakulty university Karlovy v Praze

Zemřelý vyslanec Cyril Dušek staral se za svého úředního pobytu v Kahýře o to, aby zajistil dvěma československým vědeckým pracovníkům možnost studovati na Institut

Francais d'Archéologie Orientale v Kahýře. Jednání, které za tím účelem bylo vedeno, dospělo k výsledku, podle něhož mezi výhodami, kterých ústav by mohl poskytnouti, uvádějí se tyto:

1. Průprava archeologická účastí na vykopávkách pod vedením zkušených odborníků,
2. veškeré výhody, plynoucí z používání přístrojů, náradí, potřeb pro táboření atd.,
3. po dobu pobytu v Kahýře užívání knihovny a sbírek,
4. účast na ústavních publikacích zdarma v míře, která by teprve musila býto stanovena. Výlohy spojené s tiskem memoirů musily by býti hrazeny ze strany československé.
5. výcvik v moderních methodách archeologických pod vedením vědeckého personálu.
6. Všeobecně veškerá pomoc vědecká a administrativní, kterou může poskytnouti ústav, pokud se týče styků s egyptskými úřady, usnadnění při různých bádáních, studijních cestách a styk s místními vědeckými společnostmi.

O ubytování a stravování musili se přidělenci starati sami. Přidělenci musí mít náležitou vědeckou kvalifikaci, ověřenou příslušnými úřady. Ředitelství ústavu zvláště zdůrazňuje, že kandidáti musí míti náležitě znalosti dějepisu a filologie, jichž nabyli na některé universitě. Ústav nemá personálu, který by přidělence v tomto směru vyučoval.

Noví cizí přidělenci musili by pobýti v Egyptě nejméně 7 měsíců ročně, možno-li i 8, jako jejich kolegové francouzští. Tato doba byla by rozdělena asi takto: asi 3 měsíce při vykopávkách nebo na místech, kde pracují internisté ústavu. Zbytek času pobýli by v Kahýře a příležitostně na výzkumných cestách v Dolním Egyptě dle poukazů ředitelství ústavu. Minimální vydání po čas pobytu v Kahýře činí L. Eg. 15-20. Ministerstvo školství a národní osvěty žádá, aby výnosem bylo oznámeno vyjádření profesorského sboru o této nabídce, a podotýká, že prozatím mu není možno udělití podporu na úhradu vydání spojeného se studiem v Kahýře.

Za ministra

V Praze dne 31. července 25.

Panu univ. prof. Dru

F. Lexovi

k laskavému vyjádření

Smetánka (ruční podpis)

děkan.

Originál, strojopis, 1 list, psáno na s. 1-2. Archiv Akademie věd ČR, fond František Lexa, k. č. 8, i. č. 305.

Příloha 2

Zpráva Jaroslava Černého o počátcích jeho práce v Egyptě zaslaná Kanceláři prezidenta republiky v lednu 1924. Originál, rukopis, dva listy, psáno na s. 1–3.

/1/ Zpráva o studiu v Egyptě do 15. ledna 1926

Po svém příjezdu do Egypta, dne 16. listopadu m. r., započal jsem ihned studium v kahýrském museu. Vedle všeobecného studia všech sbírek musejních, jimiž jsem hleděl získati vlastního názoru o předmětech, jež není možno studovati v evropských museích, a vedle návštěv význačných starých památek stavitelských, byla to hlavně hieratická ostraka musea, jimž jsem věnoval pozornost a jež jsou důležitým pramenem pro můj habilitační spis o životě dělníků a řemeslníků v thébské nekropoli v Nové říši. Kahýrská ostraka byla sice vydána již Daressym v I. díle katalogu kahyr.[ského] Musea, avšak tato publikace jest pro speciální práci, jako jest moje, zcela nedostatečná. Fotografie ostrak jsou tak špatné, že nejsou vzácné případy, že na fotografiích z celého textu jsou čitelné jen dvě nebo tři značky a na připojenou hieroglyfickou transkripci nelze se spolehnouti, jelikož Daressy není specialistou v hierat.[ickém] písmě (texty na ostrakách jsou psány velmi zběžně a činí velké potíže při transkripci) a mimo to pracoval zřejmě ve spěchu a bez náležité pečlivosti. Byl jsem tudíž nucen přikročiti sám k novému zpracování těch ostrak, jež pro mne přicházela v úvahu (počtem asi 120). Ač ani mně se nepodařilo vždy a všude docíliti výsledku zcela uspokojivého (vinen jest především špatný stav, v němž se ostraka zachovala) přece jen dovoluji si tvrditi, že moje práce značí rozsáhlý pokrok oproti publikaci Daressyově. Nejen, že se mně podařilo opravit množství chybných čtení Daressyových, nýbrž mohl jsem přečísti i nemálo míst, jež Daressy jako nečitelná vynechal, a mohl jsem mimo to připojiti laskavostí ředitelství musea (jehož konservátor Lefébvre byl mně obzvláště nápomocen při hledání ostrak) i značný počet (dosud 23 kusů) ostrak nově nalezených, /2/ která v Daressyově publikaci obsažena nejsou. Krátce před mým odjezdem z Kahyry ukazoval mně konservátor Lefébvre několik beden s ostraky, jež vůbec nejsou ani otevřeny a žádal mne, abych se ujal tohoto cenného materiálu, který snadno podléhá zkáze, roztřídil jej, zkatologizoval a podle možnosti vydal v úřední publikaci „Annales du Service des antiquités“. Museum dá na svůj náklad všechna ostraka pro publikaci fotografovati, jelikož zkatologizování ostrak, jimž mimochodem řečeno, nikdo zde nerozumí, znamená velký zisk pro musejní sbírky. Bude to i nemalý zisk pro moji práci, protože jistě bude mezi nimi mnoho textů, jež poskytnou zajímavý a zcela nový materiál pro moje thema.

Na francouzském institutu pro orientální archaeologii, kde jsem bydlil a jehož jsem „attaché étranger“, měl jsem k dispozici bohatou odbornou knihovnu ústavu a použil jsem této výhody k tomu, abych doplnil svůj materiál výpisy z knih, jež jsou mně v Praze nepřístupné. Stejně jsem pracoval, pokud mně čas dovolil, v knihovně německého egyptologického institutu, jehož ředitel Dr. Borchardt vyšel ochotně vstříc všem mým přáním.

Dne 7. prosince m. r. opustil jsem Kahyru a po krátkém informačním zájezdu k památkám v Assuanu, Filách a Kom Ombu, usadili jsme se s B. Bruyérem, jenž již od ně-

kolika let řídí zdejší výkopy pro franc.[ouzský] institut, trvale v Deir el Medině. Kromě hlavního výkopu v nekropoli, jenž má za účel soustavné prozkoumání všech hrobů, záchranu všech předmětů (nábytku, reliéfů, soch a nápisů) v hrobech i konservaci hrobů zřizováním ochranných zdí, podpíráním klenby atd., provádějí se současně vedlejší výkopy a úprava svatyně bohyně Meretseger v údolí královen, takže mně připadá vždy odpoledne úkol bdíti nad výkopy v nekropoli, kdežto M. Bruyére jest v tu dobu v výkopu ve svatyni Meretsegertině. Zato /3/ dopoledne mohu použítí pro své soukromé studium. Jsou to hlavně opisování textů v hrobech již dříve objevených a opisování hieratických grafit na skalách. Velká část (1059) těchto grafit byla sice již vydána Spiegelbergem, avšak podařilo se mně již najítí 32 nových, a doufám, že se tento počet dalším hledáním ještě zvětší. Na textech, jež se najdou při výkopech, pracujeme společně s Bruyérem, kdežto všechny texty hieratické spadají na starost mně.

Pročítám znovu všechny texty, vztahující se na thébskou nekropoli, jež již ode dříve znám, a studuji je přímo na terénu, což přispívá k dokonalému porozumění textů. Tak např. domnívám se, že jsem konečně našel dlouho mnou hledanou vesnici dělníků a řemeslníků z nekropole a chci studiu této vesnice věnovati nějaký čas.

Za nemalý zisk ze svého zdejšího pobytu pokládám navázání styků s cizími egyptology, s nimiž jsem se zde seznámil, např. Goleniševem Lacauem, Lefébvreem, Driotonem, Foucartem, Jéquierem, Winlockem.⁴² Výhodnou nabídku učinil mně Angličan Gunn: poskytnu-li mu pomoc při čtení ostrak nalezených Carnarvonem a Carterem při hledání hrobu Tutanchamonova, kterážto ostraka svěřil mu Carter k vydání, dovolu mně Gunn použítí tohoto důležitého materiálu pro moji práci ještě před vyjitím publikace ostrak.

Abych mohl dokončiti svoji práci v Kahyře, jest nutno, abych tam mohl po svém návratu v Deir el Medine (asi začátkem dubna) pobýti ještě nějaký čas. Doufám, že se mně v případě, že má dovolená bude prodloužena o další tři měsíce, podaří skončiti úspěšně tuto práci; v opačném případě budu nucen odejítí právě v nejlepším.

Dr. Jaroslav Černý

Originál, rukopis, 2 listy, psáno na s. 1–3. AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. č. 131, i. č. 1024 – Doc. dr. Jaroslav Černý, cesta do Egypta, 1926, č. j. 527.

⁴² Vysvětlení k jednotlivým osobnostem podáváme v poznámkovém aparátu u korespondence Černý – Lexa. Jedná se o kolegy – egyptology.

Resumé

Jaroslav Černý and František Lexa
Correspondence of Founders of Czech Egyptology

This paper contains an edition of letters and an introductory essay concerning Egyptologists Jaroslav Černý and František Lexa. The careers of Egyptologists Lexa and Černý laid foundations for the history of modern Czechoslovak (and by extension Czech) Egyptology, which depended more on personal efforts than on an institutional background. The correspondence sent by Černý to Lexa during the interwar period (the 1920s to 1930s) illustrates well the efforts of the two men to institute a seminar, develop a methodology of their scholarship and establish a fieldwork position in Egypt. The latter was obtained with the help of the first Czechoslovak envoy in Egypt, Cyrill Dušek, and of the French Institute of Oriental Archaeology, the support of which was decisive. Černý developed a network of international contacts and mediated transmission of knowledge to Lexa and the circle of students in Prague.

Translated by Hana Navrátilová and Melvyn Clarke.

*Jaroslav Černý v Thébách, asi třicátá léta 20. století
(Griffith Institute Archive © Griffith Institute, University of Oxford)*

Jaroslav Černý a František Lexa s českými krajany a jejich přáteli v Káhiře 1930/1931
(Soukromý archiv rodiny Lexovy)

Jaroslav Černý při přednášce v Penzionu u Haisů v Káhiře v roce 1929
(Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských, afrických
a amerických kultur)

Osobní fond František Šamalík

Obohatit archivní fondy Masarykova ústavu a Archivu AV ČR o pozůstalost významného právníka Františka Šamalíka se podařilo díky vstřícnosti jeho manželky JUDr. Ludmily Šamalíkové.¹ Po smrti profesora Šamalíka (24. dubna 2008) zůstala většina jeho písemností, včetně bohaté knihovny, v rodinném držení. Za zprostředkování kontaktu vděčíme dlouholetému příteli Šamalíkových Zdeňkovi Jičínskému.

Prof. JUDr. František Šamalík, DrSc., byl právník a politolog.² Narodil se 28. prosince 1923 v obci Kuničky v okrese Blansko. Vyučil se soustružníkem kovů a v letech 1939–1945 pracoval v podniku Minerva Boskovice. Po absolvování základní vojenské služby (1945–1947) se vrátil k soustružnické profesi v Adamovských strojárnách. V letech 1953–1959 působil jako redaktor časopisu *Nová mysl*, po obvinění z revizionismu byl však nucen tuto funkci opustit. Poté se stal na dva roky redaktorem deníku *Práce*. Při zaměstnání vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, studium ukončil v roce 1961 a bezprostředně nato se stal na své mateřské fakultě odborným asistentem katedry státu a práva.

V šedesátých letech se F. Šamalík relativně rychle odborně prosadil: v roce 1964 získal hodnost kandidáta věd a v roce 1968 doktora věd, v roce 1965 byl jmenován docentem pro obor teorie státu a práva. Díky knihám *Právo a společnost* (Praha: Academia, 1965) a *Člověk a instituce. Antinomie moderní demokracie* (Praha: Svoboda, 1967) je právem považován za průkopníka sociologie práva v tehdejší Československu. V roce 1969 bylo zahájeno jeho profesorské řízení, které však skončilo z politických důvodů. F. Šamalík se kromě vlastní výuky a přípravy učebnic a vědeckých textů věnoval práci v řadě časopisů (mj. *Reportér*, *Politika*), byl členem odborných společností zaměřených na politologii a sociologii. Ve druhé polovině šedesátých let se aktivně účastnil událostí spojených s tzv. Pražským jarem, patřil k reformnímu křídlu KSČ a byl členem Vysokoškolského výboru KSČ. Důsledkem této angažovanosti bylo jeho vyloučení z KSČ v době normalizace, zákaz publikování a v roce 1970 vynucený odchod z fakulty.

Až do roku 1989 zůstal bez zaměstnání a plně se věnoval vědecké práci, publikovat však mohl jen v samizdatu nebo v zahraničí. Některé z tehdy napsaných titulů se dočkaly vydání až po roce 1989 (*Právní stát kontra stalinismus*. Praha: Svoboda, 1991; *Ně-*

1 Masarykovu ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i., byla pozůstalost předána JUDr. Ludmilou Šamalíkovou 30. července 2014, čj. MUA-304/2014.

2 Následující text vychází z běžně dostupných údajů v encyklopediích a biografických slovnících, včetně internetových zdrojů, a především ze životopisu Františka Šamalíka publikovaného v knize *Pocta Františku Šamalíkovi k 80. narozeninám*, Praha: ASPI Publishing, 2003, s. 9–12.

mecko humanistů a romantiků. Praha: Naše vojsko, 1991; *O podstatě a záluďnostech politiky*. Praha: Prospektrum, 1992; *O politické společnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1994; *Občanská společnost v moderním státě*. Brno: Doplněk, 1995; *Úvahy o dějinách české politiky. Od reformace k osvícenství*. Praha: Viktoria publishing, 1996). Snažil se i nadále veřejně působit, byl jedním z prvních signatářů Charty 77 a členem redakční rady ilegálních Lidových novin.

Po změně politického režimu v roce 1989 byl F. Šamalík jmenován profesorem a vrátil se k učitelkému působení na právnické fakultě, od roku 1990 byl členem její vědecké rady. Současně se stal vědeckým pracovníkem Ústavu státu a práva Akademie věd, kde působil až do roku 2002. Podílel se na obnově České společnosti pro politické vědy a v letech 1990–1995 byl jejím předsedou. Jeho zásluhy o právní vědu byly v roce 1992 oceněny stříbrnou medailí Antonína Randy, kterou F. Šamalíkovi udělila Jednota československých právníků.

Od roku 1990 byl F. Šamalík činný v politice. Na kandidátce Občanského fóra byl v roce 1990 zvolen na dvouleté volební období poslancem Sněmovny národů Federálního shromáždění, působil jako člen ústavně právního výboru a člen expertní komise Federálního shromáždění pro přípravu nové ústavy. Podílel se také na vytváření Listiny základních práv a svobod.

Původní rozsah převzatých materiálů činil celkem 1,32 bm, z toho 1,24 bm bylo uloženo ve čtyřech krabicích a vysokoškolský diplom byl uchován v tubusu o průměru 0,08 bm. Při roztřídění písemností bylo možné vycházet z jejich pečlivého předběžného rozčlenění L. Šamalíkovou, která je seřadila podle tematických souvislostí a označila pro laika jen obtížně identifikovatelné části rukopisů a výpisků. Stejně precizně byly označeny fotografie a spojeny s průvodními dopisy. Písemnosti byly následně uspořádány do spisových tříd podle schématu užívaného v MÚA AV ČR a v souladu se *Základními pravidly pro zpracování archiválií* (Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2013), jejich rozsah je nyní 12 kartonů (1,45 bm) a 1 tubus (0,08 bm).

Osobní fond tvoří především rukopisy a samizdatové tisky vědeckých prací, novinové výstřižky o původci fondu a jeho pracích (recenze), ocenění (diplomy, medaile), fotografie a osobní doklady (mj. vysvědčení, rodný list, domovský list, úmrtní list). Životopisný materiál je zastoupen devatenácti položkami, z nichž většinu tvoří osobní doklady, osvědčení, jmenování, ocenění nebo jmenovací listiny, vše z let 1939–2006. Mezi cenné památky můžeme bezesporu zařadit stříbrnou medaili Antonína Randy udělenou F. Šamalíkovi Jednotou československých právníků za zásluhy o právní vědu. Politické angažmá dokládá osvědčení o zvolení poslancem z roku 1990, opětovné působení na Právnické fakultě UK oficiální jmenování členem komise pro státní doktorské zkoušky a obhajoby disertačních prací z roku 2006. Cenným zdrojem informací jsou Šamalíkova biografie a dotazník vyplněný jím samotným na žádost Encyklopedického ústavu ČSAV, seznam publikací a nekrology. Veškerý další obsah fondu má ryze pracovní charakter, nedochovala se bohužel korespondence ani osobní poznámky k období, kdy byl F. Šamalík veřejně činný. Největší část fondu tvoří rukopisy nebo samizdatová vydání

vědeckých prací z let 1979–1987³ a podklady⁴ pro tato díla, zařazené do skupiny III. g). V menší míře se dochovaly Šamalíkovy texty a přednášky z období po listopadu 1989. Zajímavé jsou dochované a do skupiny III. c) zařazené recenze a posudky rigorózních a disertačních prací z let 1990–2002. Na rozdíl od chybějící osobní korespondence se ve fondu nachází dostatečné množství ilustračního materiálu, zejména fotografií ze slavnostních akcí,⁵ a kompletní soubor nekrologů a smutečních proslovů.

Marie Bahenská

-
- 3 Úvahy o dějinách české politiky. Díl I. Kniha první. Praha 1979, samizdatové vydání; Úvahy o dějinách české politiky. Díl I. Kniha druhá. Praha 1981, samizdatové vydání; Úvahy o dějinách české politiky. Díl I. Kniha třetí. Praha 1981, samizdatové vydání; Úvahy o dějinách české politiky. Díl I. Kniha čtvrtá. Praha 1983, paginovaný strojopis (341 s.); Úvahy o dějinách české politiky. Díl I. Kniha pátá. Praha 1984, samizdatové vydání; Úvahy o dějinách české politiky. Díl I. Kniha pátá. Praha 1984, paginovaný strojopis (356 s.); Německo humanistů a romantiků. Praha 1985, samizdatové vydání; Úvahy o dějinách české politiky. Díl I. Kniha sedmá (Národ jako rozhodnutí). Praha 1987, paginovaný strojopis (460 s.); Úvahy o dějinách české politiky. Díl I. Kniha sedmá (Národ jako rozhodnutí). Praha 1987, samizdatové vydání; Národ jako rozhodnutí. Praha 1987, paginovaný strojopis.
- 4 Václav Černý, výpisky a poznámky, rkp., 50 l. (pag.); kultura 19. století, výpisky, rkp., s. d.; podklady pro Úvahy o dějinách české politiky, strojopis + rkp., 2 složky.
- 5 Např. fotografie ze slavnostního zápisu do Knihy cti městské části Praha 3, 7 ks., 2004; fotografie z předávání pamětní plakety, 2005, 4 ks.

Portrét Františka Šamalíka
(A AV ČR, fond František Šamalík, k. č. 12, i. č. 54, dle přejímacího seznamu)

125 let ČAVU, kolokvium

Dne 5. prosince 2014 Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., uspořádal v badatelně archivu kolokvium k výročí založení České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. V roce 2015 uplyne 125 let ode dne, kdy její stanovy schválil císař (23. 1. 1890). Samotnou zakládací listinu České akademie však podepsal až o dva roky později, a to právě 5. prosince.

Účastníci setkání se jednotlivým aspektům dějin vztahujícím se k ČAVU v rámci svého výzkumu věnují soustavněji i řadu let, a tak mohli organizátoři připravit kolokvium v opravdu pracovním duchu. Předem si proto vyžádali příspěvky referentů a rozeslali je všem zúčastněným, aby se ti pak mohli déle věnovat zasvěcené diskuzi. Účastníci k tomu byli ještě vyzváni v uvítacím proslovu Marie Bahenské a Tomáše W. Pavlíčka, kdy oba kladli důraz na neformální charakter kolokvia. Dále také pohovořili o pracích k dějinám akademie publikovaných dříve i právě aktuálně (Franc, M. – Mádlová, V. *The History of the Czech Academy of Sciences. Dějiny Akademie věd ČR v obrazech*. Praha: Academia 2014 – anglicko-česká verze) a o plánech na další výzkum tohoto fenoménu. Navázala Vlasta Mádlová referátem o své připravované monografii o proměnách ČAVU v letech 1890 až 1952. Helena Kokešová hovořila o podílu Eduarda Alberta na úspěšném založení a fungování akademie, Bohumil Jiroušek zhodnotil rozdílné postoje Antonína Rezka a Jaroslava Golla k nové akademii a jejímu postavení vedle Královské české společnosti nauk.

Blok po přestávce nazvaný Obory a generace zahájila Magdaléna Pokorná reflexí ČAVU na příkladu pozoruhodně se vyvíjejícího vzájemného vztahu Julia Zeyera a Josefa Hlávky a Zeyerova původně rezervovaného postoje k Akademii, které nicméně nakonec odkázal svá autorská práva. Věra Dvořáčková zhodnotila počátky české jazykové bohemistiky uvedením činnosti Kanceláře výkladového slovníku českého jazyka, předchůdce Ústavu pro jazyk český, a Hana Kábová hovořila o práci Místopisné komise ČAVU v letech 1913–1952 a o úspěších i těžkostech spojených s akcemi kolem místopisného dotazníku.

Odpolední blok s titulem Podpora vědy a komparace se zaměřil na finanční stránku vědeckého bádání a přítomnost polských badatelek z Archiwum Nauki PAN i PAU v Krakově umožnila i zajímavé mezinárodní srovnávání dobových vědeckých institucí. Antonie Doležalová postavila pevninský systém podpory vědy ze státního rozpočtu proti anglo-americkému způsobu podpory vzdělávání a vědy ze soukromých nadací; Marek Ďurčanský porovnal pracovní charakter ČAVU s polskou PAU (která měla vysoký podíl umělců) v meziválečném období a Małgorzata Mrówka s Joannou Laskosz zmínily

i angažmá Zdeňka Nejedlého ve vztahu mezi oběma akademiemi v roce 1948 a doplnily komparaci odkazem na dvousté výročí založení Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, které PAU oslaví stejně jako AV ČR v roce 2015.

Čtvrtý – závěrečný blok, opět nazvaný Obory a generace, uvedla Kristina Uhlíková Archeologickou komisí ČAVU, přičemž velkou pozornost věnovala formujícímu se modernizačnímu výkladu dějin umění na přelomu století. Odborné referáty uzavřela Emilie Těšínská příspěvkem o budování Ústavu pro atomovou fyziku při ČAVU, čímž obrátila pozornost badatelů i k technickým oborům akademie. Kolokvium uzavřel Martin Franc shrnutím celého dne a výhledem do příští spolupráce odborníků a ústavů zabývajících se dějinami vědy, která, zdá se, byla úspěšně započata tímto počínem.

Pracovní charakter kolokvia nezástal jen nesplněným záměrem. Dělnost setkání umožnil fakt, že diskuze následovala vzápětí po každém referátu a bylo jí vymezeno stejné časové rozpětí jako referátu samotnému. Přesto se na všechny diskuzní otázky a příspěvky z časových důvodů nedostalo, ale zájem o debatu byl zjevný a tento pozitivní úkaz by mohl být organizátorům povzbuzením pro organizaci příštích konferencí, kolokvií či dílen. K ještě většímu propojení by možná posloužila nějaká forma kulatého stolu, kdy by do bloků nebyly řazeny obory a osobnosti zájímaví specialisty z daného oboru, ale k určitému tématu (např. financování, generační spory atd.) by byly vyžádány příspěvky a koreferáty od všech účastníků, kteří by se v jednom bloku vyjádřili ke stejnému problému z různých pohledů. Zdálo se mi, že páteční kolokvium k tomuto plodnému způsobu spolupráce mělo nakročeno, a protože bylo ohlášeno jako první z řady, která bude pokračovat, můžeme očekávat prohlubování mezioborové spolupráce na tomto poli historie.

Hana Mášová

Centralizace a regionalizace ve vědě v 50. a 60. letech 20. století v Československu a v dalších zemích střední a východní Evropy, seminář

Dne 21. listopadu 2014 uspořádal Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., v prostorách archivu seminář na téma Centralizace a regionalizace ve vědě v 50. a 60. letech 20. století v Československu a v dalších zemích střední a východní Evropy. Seminář je součástí výzkumného projektu „Univerzita Karlova a Československá akademie věd. *Institute vědy a vysokoškolské vzdělanosti v proměnách vědy a politiky v letech 1945–1968*“, podpořeném GA ČR, který společně řeší Ústav dějin UK a archiv UK

a Masarykův ústav a Archiv AV ČR. Hlavní téma konference – proměny ve struktuře a organizaci vědy a vědeckých institucí v Československu, které spojovalo všechny bloky a jednotlivé příspěvky, nastínil ve svém úvodním projevu Martin Franc. Zdůraznil přenesení těžiště vědecké práce na nově vzniklou Československou akademii věd (ČSAV) a síť jejích pracovišť a výrazné posílení pražského centra a naopak útlum v mnoha regionech, kde se začalo bádání po 2. světové válce slibně rozvíjet.

Pracovní setkání bylo rozděleno do čtyř hlavních bloků, které zahrnovaly problematiku centralizace vědy v rámci ČSAV, osudů univerzitní vědy a srovnání centralizačních snah ve střední Evropě na příkladu vzniku a vývoje akademií věd na Slovensku, v NDR a v Rakousku. V prvním bloku byly jako příklad konstituování akademie věd předneseny dva příspěvky k vývoji jednotlivých výzkumných ústavů, které se v roce 1952/1953 začlenily na základě rozhodnutí „shora“ do struktury akademie. Emílie Těšínská se věnovala proměnám zakotvení jaderného výzkumu a Adéla Jünová Macková sledovala vývoj Slovanského a Orientálního ústavu od ukončení druhé světové války do roku 1952.

Následující blok se věnoval tématům úzce svázaným jak s Akademií věd, tak s vysokými školami. Radek Soběhart přednesl příspěvek o dějinách Ekonomického ústavu ČSAV v souvislosti se snahou o centralizaci ekonomického vzdělávání v Československu v 50. letech 20. století. Na něj navázal Jiří Šoukal, který se zabýval vztahem mezi ČSAV a vysokými školami v rámci chemického výzkumu v 50. a 60. letech 20. století. Třetí blok byl tematicky vyhrazen vývoji na vysokých škol. Petr Cajthaml nastínil plány na úpravu sítě vysokých škol a Petr Svobodný se pak soustředil na lékařské fakulty v porovnání s vysokoškolskou výukou medicíny a lékařskou vědou v sovětském bloku ve 40. až 60. letech 20. století.

V posledním bloku vystoupili se svými příspěvky dva zahraniční kolegové. Zuzana Hasáková představila vývoj Slovenské akademie věd a její centralizační snahy v 50. a 60. letech a zaměřila se též na komplikované vztahy mezi ČSAV a SAV. Další dva příspěvky byly předneseny v německém jazyce. Rosemarie Burgstaller prezentovala výzkum problematiky vývoje Rakouské akademie věd v letech 1945–1965, sledovala centralizační tendence a otázku politického vlivu na vědecké směřování této instituce. Pracovní seminář zakončil Miroslav Kunštát s příspěvkem k vývoji Akademie věd v NDR.

Setkání vědců z několika zemí a z různých institucí mělo charakter semináře. Z tohoto důvodu byl program pečlivě rozdělen mezi vystoupení jednotlivých přednášejících a mezi následné diskuse, které následovaly po dvou až třech příspěvcích, aby byla zachována témata bloků. Velká účast kolegů a studentů na semináři pak přispěla jak k podnětným připomínkám, tak k novým otázkám výzkumu dějin vědy.

Adéla Jünová Macková

Diskusní setkání o aplikovaném výzkumu v Litomyšli 4. 11. 2014.

V úterý 4. listopadu 2014 se uskutečnilo již 19. diskusní setkání *Platformy pro památkovou péči, restaurování a obnovu* a to na téma *Aplikovaný výzkum v péči o kulturní dědictví – možnosti, výsledky, vize*. Místem konání bylo Evropské školicí centrum v Litomyšli, které svým vlnitým prostředím vtisklo diskusnímu setkání od samého počátku nejen pracovní, ale i neformálně přátelskou atmosféru. Zmíněná *Platforma...* je výsledkem stejnojmenného úspěšného projektu, realizovaného v letech 2011 až 2013, jehož cílem bylo vytvořit nezávislou, interdisciplinární a informační platformu určenou pro rozvoj oboru památkové péče.

Role aplikovaného výzkumu v oblasti humanitních věd je sama o sobě velkým diskusním tématem a mezi odbornou veřejností je možno k tomuto tématu získat mnoho zajímavých, často i výrazně protichůdných názorů. Ostatně to se potvrdilo jak v některých přednesených příspěvcích, tak v následných debatách. V celkem třech blocích vystoupilo deset referentů se svými příspěvky. O úvodní slovo a zhodnocení některých aspektů probíhajícího programu aplikovaného výzkumu Národní kulturní identity (NAKI) se postaral akademický sochař doc. Jiří Novotný z domácí Fakulty restaurování Univerzity Pardubice. V jeho vystoupení zaujala především slova věnovaná problematice propojení vědeckých poznatků s tvůrčí a kreativní činností a s důrazem na co nejefektivnější přenos takto získaných poznatků do každodenní pedagogické praxe.

V navazujícím příspěvku Ing. Renata Tišlová, Ph. D., referovala o možnostech aplikovaného výzkumu při zkvalitňování restaurátorských a konzervátorských postupů v památkové péči a to na příkladu restaurátorských prací na zámku v Telči. Z pohledu zpracování rozsáhlé a unikátní knihovny byl v příspěvku PhDr. Jarmily Pavelkové představen benediktinský klášter v Rajhradě u Brna a Mgr. Jitka Neoralová z Národní knihovny ČR prezentovala možnosti kvalitní péče o novodobé knihovní fondy. Mgr. Libor Jůn, Ph. D., shrnul problematiku péče a ochrany fotografických fondů z pohledu oboru Restaurování fotografie Katedry fotografie FAMU (obor realizuje odborné činnosti v rámci dvou projektů programu NAKI) a stejně tak upozornil na rozvoj výsledků dosažených v aplikovaném výzkumu při případné zahraniční spolupráci. Ať již jde o aktivity oboru ve Velké Británii, Slovinsku či na Kubě.

Zaslouženou pozornost si ovšem získaly i další referáty a prezentace – jednalo se například o témata etnografická (ak. mal. Zdenka Kuželová), ochranu industriálního dědictví (PhDr. Petra Mertová, Ph. D.) případně upozornění na nové neinvazivní metody

průzkumu památkových objektů (prof. Karel Pavelka). Vystoupení Ing. Václava Tali-cha, Ph. D., na téma *Kartografické zdroje jako kulturní dědictví*. Představilo nejen významný a vzorně vedený digitalizační projekt, ale iniciovalo i další zamyšlení nad úlohou základního a aplikovaného výzkumu, případně způsobů adekvátního hodnocení dosažených vědeckých a odborných výsledků.

Všechny přednesené příspěvky zaujaly jak svým obsahem, tak především formou – prakticky ve všech případech šlo o přehledně připravené prezentace, povícero s výrazně nadprůměrným grafickým zpracováním. Dle názoru pisatele této zprávy si však pomyslnou palmu vítězství z tohoto fóra (pokud je možno takto uvažovat) odnesl Prof. Ing. Vojtěch Řezníček, CSc. z brněnské Mendelovy univerzity. Referát s názvem *Záchrana a konzervace kulturního dědictví historických českých a moravských odrůd ovoce* byl vynikajícím představením projektu zaměřeného na uchování a péči tradičních českých ovocných odrůd a to v širokém záběru od souvislosti prakticky pěstitelských až k neméně závažným aspektům kulturním a historickým. Poutavý přednes navíc doplnila výstavka některých českých historických jablečných odrůd.

Diskusní setkání je možno hodnotit rozhodně více než pozitivně – mimo seznámení se s právě probíhajícími projekty aplikovaného výzkumu bylo také možností neformální výměny názorů na mnohá témata spojená či spojovaná s problematikou aplikovaného výzkumu. Stejně potěšující skutečností byla hojná a aktivní účast studentů Fakulty restaurování na jednání diskusního setkání.

Libor Jůn

Přehled činnosti Archivu Akademie věd v roce 2014

Archiv AV ČR se od roku 2007 řadí mezi akreditované specializované archivy. Dlouhodobě koordinuje předarchivní péči a dohlíží nad spisovou službou na pracovištích a v organizačních složkách AV ČR. Spravuje fondy týkající se dějin vědy a vědeckých institucí na našem území, osobní fondy vědců, umělecké sbírky a fotosbírku. Samostatně oddělení pečuje o písemnou pozůstalost Tomáše G. Masaryka, Edvarda Beneše, členů jejich rodiny a jejich nejbližších spolupracovníků. Všechna oddělení se kromě tradiční archivní práce a servisu pro badatele trvale podílejí na vědecké činnosti ústavu. Průběžně zpracovávané materiály jsou také významným zdrojem pramenů při vydávání edic nebo monografií a přípravě tematických výstav. Za důležitou součást naší práce dlouhodobě pokládáme restaurování archiválií, předmětů z uměleckých sbírek nebo digitalizaci fotosbírky.

Kompletní výroční zprávu lze každoročně nalézt na webových stránkách www.mua.cas.cz. Následující řádky proto chtějí zdůraznit nejvýznamnější aspekty naší loňské práce, shrnout výsledky akviziční činnosti, skartačních řízení a připomenout nejdůležitější fondy, které se nám podařilo získat do správy a péče.

Náročnou součástí archivní práce byla v uplynulých dvou letech generální inventura, kterou Archiv AV ČR oficiálně úspěšně ukončil v únoru 2015. Celý loňský rok se zároveň nesl ve znamení zastěhovávání nového depozitáře, zkolaudovaného v prosinci 2013, který disponuje 1 500 bm úložné plochy. Tím jsme získali nové, po všech stránkách vyhovující a účelně vybavené prostory pro naše fondy a sbírky.

V rámci osmnácti skartačních řízení na pracovištích AV ČR bylo posouzeno 174,31 bm dokumentů, z nichž bylo 148,61 bm vyskartováno a 25,70 bm vybráno jako archiválie k trvalému uložení. Archiválie většího rozsahu byly převzaty z Botanického ústavu AV ČR (11 bm), Ústavu molekulární genetiky AV ČR (6,44 bm), Fyzikálního ústavu AV ČR (2 bm), Ústavu fyziky atmosféry AV ČR (1,80 bm), Ústavu struktury a mechaniky hornin AV ČR (1,67 bm), Ústavu chemických procesů AV ČR (1,32 bm) a Astronomického ústavu AV ČR (1,23 bm); drobnější přírůstek byl získán z Biologického centra AV ČR (0,24 bm).

V mimoskartačním řízení jsme získali archiválie, kterými byly zčásti doplněny stávající osobní fondy, ale podařilo se vytvořit také fondy zcela nové. Nejčastěji díky darům od rodin nebo institucí tak můžeme k nejnovějším a obsáhlejším akvizicím zařadit pozůstalost Zbyňka Zemana (4,32 bm), Františka Šamálíka (1,94 bm) a Ladislava Kubička (2,62 bm) nebo Ludmily Kloudové (2,02 bm), ze spolkových materiálů jistě stojí za zmínku materiály Jednoty československých matematiků a fyziků při ČSAV (0,84 bm).

Do podoby inventářů se podařilo zpracovat fondy Josefa Vítězslava Šimáka, Josefa Adolfa Bulovy a Anny Christitch.

Marie Bahenská

SECKÁ, Milena – ŠÁMAL, Martin. *Byl to můj osud... Zápisky Josefy Náprstkové.* Praha: Národní muzeum, 2014, 323 s. ISBN: 978-80-7036-423-9.

Některé osobnosti jsou středem zájmu svého okolí, jejich současníci považují kontakty s nimi za prestižní a předhánějí se v navazování kontaktů s nimi i ve snaze, aby se o těchto vazbách vědělo. Po uplynutí řady let se někdy kolem příslušné osoby vytvoří „velké vyprávění“, které začne žít svým vlastním životem.

U paní Josefy Náprstkové (1838–1907) tomu bylo jinak. Protagonistou příběhu byl její manžel Vojta a ona sama zůstávala v pozadí. Tichá, nenápadná, nijak oslňující žena. Všichni ji znali a většina lidí ji považovala za něco, co je samozřejmým doplňkem charismatického pana Náprstka. Manželka, která v ústraní vytváří ideální zázemí pro rozlet významného muže. Samozřejmě, že to dělala, ale určitě to nebylo její hlavní poslání. Jen hrstka nejbližších přátel si uvědomovala, jak jsou její aktivity různorodé a kolik práce ta drobná paní zastane. Vlastně poprvé se taková shrnutí, lehce naznačující její angažmá v charitativním a ženském hnutí, ve spolkové, muzejní a výstavní činnosti i jako relativně značně úspěšné podnikatelky, objevila až v reakcích na její odchod v roce 1907. Teprve s rozvojem genderových studií v posledním desetiletí 20. století však začíná být Josefa Náprstková chápána nejen jako něčí manželka, ale jako zajímavá žena, která si zaslouží pozornost sama o sobě.

Milena Secká se rodinným archivem Náprstkových zabývá dlouhodobě a systematicky a je přední, nepochybně nejlépe vybavenou odbornicí na toto téma. Je celkem samozřejmé, že jeden z jejích posledních počmů, v součinnosti s odborně erudovaným kurátorem archivu Náprstkova muzea Martinem Šámalem, představuje edici rukopisů Josefy Náprstkové.

Vysoce profesionálně zpracovaná publikace je orámována stručným úvodem, který čtenáře seznamuje s charakteristikou pramenné základny a osobností Josefy Náprstkové. Vlastní edice je rozdělena do několika oddílů. Každý z nich je uveden stručným odborným výkladem pro lepší orientaci čtenáře.

Na první místo autoři zařadili několik drobných zápisků, ve kterých Josefa zachytila útržky životopisných vzpomínek své tchyně Anny Fingerhutové (1788–1873), a pak následuje tematicky řazený sled rukopisů, které se týkají roku 1848 a vzniku Českého průmyslového (dnes Náprstkova) muzea.

Další, nejobsáhlejší část edice je uspořádána chronologicky a zahrnuje zápisky, které vznikaly mezi léty 1890–96. Jde o dobu, kdy společenské aktivity Josefy Náprstkové vrcholily, zároveň sem však spadá i smrt jejího manžela (1894), která znamenala tragický životní mezník.

Paní Náprstková je v této knize představena prostřednictvím svých myšlenek, reakcí, reflexí, hodnocení. Její zápisky z obecnějšího pohledu dokumentují vlastně napětí mezi tradicí a moderní dobou a ona sama byla svým způsobem jeho ztělesněním. Projevuje se to jak v rodinném, tak společenském životě i v postavení ženy. Vedle „veřejné“

korespondence jsou tu i partie mnohem soukromější, ukazující někdy kolizi rolí manželky a hospodyně a emancipované ženy. Je tu však i další rovina, vnitřní konflikt ženy pocházející z chudých poměrů, která musela celý život dohánět nedostatečně vzdělání, a přitom byla postavena před různorodé a vesměs náročné úkoly. A pak je tu ještě další dimenze, nejintimnější, která paní Pepičku provází celým dospělým životem – láska k Vojtovi. Někdy tu zazní i trpčí tón, ale je jasné, že bez této motivace by se nestala tím, čím byla.

Publikace má velmi pěknou grafickou úpravu, provází ji bohatá a cenná obrazová dokumentace a je tištěna na kvalitním papíře.

Irena Štěpánová

ZÍDEK, Petr. *Hana Benešová. Neobyčejný příběh manželky druhého československého prezidenta (1885–1974)*. Praha: Knižní klub edice Universum, 2014, 287 s. ISBN 978-80-242-4681-9.

Pozornost historiků i čtenářské obce často přitahují významné osobnosti, které stály v čele státu a ovlivnily jeho dějiny. Také se do jejich osudů zpravidla promítají osudy dané země. Totéž lze říci i o partnerkách „hlav států“, na něž jsou kladeny velké nároky. Partnerkám prezidentů či premiérů v Československé, resp. České, republice byly věnovány knihy Pavla Kosatíka a Petra Zídka a též návštěvnický atraktivní výstava První dámy – osud, poslání nebo úděl ve Středočeském muzeu v Roztokách na přelomu roku 2011 a 2012.¹ Publikace i výstava dokázaly, že osudy těchto významných žen mají velkou vypovídací hodnotu nejen pro jejich reprezentativní roli, ale často si našly osobitě uplatnění vedle svých partnerů. Tlak, který je na ně vyvíjen, může zvládat jen silná osobnost, a tou Hana Benešová bezesporu byla.

Kniha Petra Zídka byla vydána u příležitosti 40. výročí úmrtí a 130. výročí narození Hany Benešové. Je rozdělena do devíti chronologicky řazených kapitol, jejichž názvy a podnázvy můžeme číst jako drama Československé republiky „v kostce“. Již ve výstižně zvolených titulech se Petr Zídek ukazuje jako zdatný novinář, který umí upoutat čtenářovu pozornost a charakterizovat příslušné téma. Ve zpracování látky dokazuje,

1 K výstavě byla uspořádána mezinárodní odborná konference a příspěvky, které na ní zazněly, byly publikovány ve sborníku. Viz První dámy...osud?...poslání?...údel? (Životy v paprscích slávy – v šeru neviditelnosti). *Středočeský vlastivědný sborník*. Muzeum a současnost, řada společenskovo-vědní, svazek 30, 2012; KOSATÍK, Pavel. *Manželky prezidentů. Deset žen z Hradu*. Praha: Mladá fronta, 2009; ZÍDEK, Petr. *Po boku. Třiatřicet manželek našich premiérů (1918–2012)*. Praha: Knižní klub edice Universum, 2012; TÝŽ. *Hana Benešová. 1885–1974*. Tábor: Husitské muzeum v Táboře, 2013. První zatěžkávací období společného života manželů Benešových zachycuje nově editovaný autentický pramen. Viz *Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915–1918)*. Eds. Dagmar HÁJKOVÁ, Eva KALIDOVÁ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

že je též dobře proškolený historik, který dokáže najít, vybrat a interpretovat historický materiál uložený v dobových dokumentech, tisku a odborné literatuře.

Plasticky podaný život Hany Benešové je skutečně, jak Zídek uvádí, „v mnoha ohledech fascinující. Dívka z chudé rodiny, která se dostala na sám společenský vrchol. Žena, která se stala nedostižným vzorem pro všechny následující partnerky politiků. Žena, která smysl svého života spatřovala v péči o manžela a později o jeho odkaz. Žena, která byla pro politickou činnost svého muže vězněna a později ze stejného důvodu musela skoro sedm let žít v exilu. Manželka politika, kterou měli lidé rádi, přestože preferovala diskrétnost“.²

Autorovi se podařilo shromáždit řadu cenných a nepříliš známých informací nejen o společném životě manželů Benešových, především však poprvé podává ucelený přehled Hanina života po manželově smrti. Kapitola nazvaná Život v ústraní zachycuje Hanino velice bolestné vyrovnávání se se ztrátou milovaného Edvarda, seznamuje čtenáře s lidmi kolem paní Hany, represemi jejích přátel na počátku padesátých letech, kdy se také Hana Benešová objevila na prvním místě seznamu „osob k zatčení“. Detailně rozkrývá akci Státní bezpečnosti „Margot“, při níž se československá tajná služba v šedesátých letech snažila získat finanční prostředky uložené v anglických bankách z doby druhého odboje.

Podrobně dokumentuje poslední léta Hanina života tráveného v ústraní vily v Sezimově Ústí, příchod nemocí a její skon 2. prosince 1974. Na základě dokumentů vědných Státní bezpečnosti popisuje její pohřeb, o kterém se veřejnost neměla dozvědět, a který se přesto stal jistou manifestací solidarity, neboť se ho zúčastnilo přibližně 800 lidí. Jako příznačný epilog pak uvádí obavu Eduarda Hakena, zpívajícího na pohřbu dvě biblické písně, z možného postihu.

Závěrečná kapitola nazvaná Odkaz a tradice sleduje splnění, či spíše nesplnění závěti Hany Benešové a zachycuje též její druhý život, zejména po roce 1989, kdy jí byla odhalena pamětní deska na rodném domě v Domaslavicích (bývalém Deutzendorfu) u Oseku a na domě na Loretánském náměstí a kdy začala vycházet řada rozhovorů či vzpomínkových článků s lidmi, kteří ji osobně znali.

Zídek prokázal svoji schopnost pracovat s pamětníky, získat od nich cenné informace a další dokumenty, které po konfrontaci s archivními materiály dokáže scelit do napínavého příběhu nezřídka přesně vystihujícího absurditu českých dějin. Lidský portrét Hany Benešové obohacují zejména vzpomínky a dokumenty (korespondence, fotografie apod.) Anny Rottové, dcery Haniny blízké přítelkyně Anny – Ati Oličové. V protikladu k tomu stojí pokus popřít či desinterpretovat historická fakta ze strany Joyce Šafránkové (viz akce „Margot“) a názorně tak ilustrují temnou stránku naší minulosti.

Velice cenný a objevný je obrazový doprovod publikace, který čítá téměř 200 snímků. Na první pohled zaujme nejen portrét Hany Benešové na obálce a její reprezentativ-

2 ZÍDEK, Petr. *Hana Benešová. Neobyčejný příběh manželky druhého československého prezidenta (1885–1974)*. Praha: Knižní klub edice Universum, 2014, s. 9 (dále: ZÍDEK, P. *Hana Benešová. Neobyčejný příběh.*).

ně stylizované fotografie, ale i momentky bezprostředně dokumentující daný okamžik. Hana Benešová byla žena velice fotogenická, což platí zejména pro období po 1. světové válce, kdy se z nevýrazné, zadumané a poněkud baculaté dívky stala optimisticky vyhlížející a vždy usměvavá elegantní dáma.

Poopravila bych pouze několik drobností: Domnívám se, Hana Benešová nemohla sourozencům Masarykovým nahrazovat matku po smrti Charlotty Masarykové, již vzhledem k jejich minimálnímu věkovému rozdílu byla spíše jejich důvěrnou, citlivou a vřelou přítelkyní.³ Správný název instituce, ve které s kolegou Janem Chodějovským pracujeme, je Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, jehož součástí je Archiv AV ČR a který též spravuje Archiv Ústavu T. G. Masaryka. Právě v AÚTGM jsou uloženy osobní fondy Edvarda Beneše, jeho ženy Hany Benešové a též fond Maffie. Osobní fond Adolfa Černého však je součástí Archivu AV ČR.⁴

Petr Zídek svojí knihou vyplnil citelnou mezeru v naší novodobé historiografii a napsal velice poutavou a solidně zpracovanou biografii Hany Benešové, jejíž vysokou úroveň potvrzuje i kvalitní grafické zpracování knihy.

Helena Kokešová

HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. Václav Novotný (1869–1932). Život a dílo univerzitního profesora českých dějin. Praha: Academia, 2014, 557 s. ISBN 978-80-200-2341-4.

Když v roce 1997 Jaroslava Hoffmannová dokončila v tehdejším Archivu AV ČR (dnes Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.) inventář osobního fondu historika Václava Novotného, málokdo mohl předpokládat, že se jedná o začátek jejího dlouhodobého zájmu o životní osudy této významné osobnosti české historiografie. Kniha završuje její bádání na tomto tématu.

Celá práce je rozčleněna do dvaceti kapitol, v nichž se čtenář seznámí s Novotného rodinnými kořeny a zázemím, z něhož vyšel, přes období gymnaziálních studií se přenesl do studentských let strávených na pražské filozofické fakultě. V této kapitole autorka věnuje zvláštní pozornost jeho vzájemnému vztahu s profesorem Jaroslavem Golem. V další kapitole je pojednáno působení Václava Novotného coby pracovníka pražského místodržitelského archivu v letech 1896–1908. Následuje pasáž zmiňující Novotného roční působení coby zemského stipendisty v Římě. Hlavní část práce Jaroslavy Hoffmannové tvoří oddíl věnovaný působení Václava Novotného v roli pedagoga pražské

3 ZÍDEK, P. *Hana Benešová. Neobyčejný příběh*, s. 96.

4 Tamtéž, s. 10. Stejně nepřesnosti se vyskytují na s. 247 v seznamu pramenů a literatury a na s. 285 u zdrojů fotografií. Další marginálie je na s. 286, kde je místo Spisovny stavebního odboru městské části Prahy 2 dvakrát uvedena Praha 10. V přehledu pramenů a literatury pak autor u Sbírký Michala Koláře uvádí pouze vágní informaci „různé dokumenty“ (s. 248), upřesňuje je však v poznámkovém aparátu knihy.

filozofické fakulty (kap. IX.–XIV.) a kapitola XV. hodnotící jeho historické dílo. Závěrečné kapitoly XVI.–XX., čtenáře seznámí s osobností a názorovým světem Václava Novotného, s ohlasem jeho práce mezi současníky i jejím hodnocením dnešními historiky. Zmíněny jsou peripetie rodinného života i Novotného zdravotní potíže. Vedle seznamů pramenů, literatury a vyobrazení a osobního rejstříku je kniha rovněž doplněna cennými textovými přílohami, které tvoří seznamy přednášek Václava Novotného na pražské filozofické fakultě, jeho publikovanými odbornými pracemi, rozpisem příspěvků věnovaných Novotnému jeho žáky k šedesátým narozeninám a přehledem „úmrť členů původní a vlastní rodiny Václava Novotného“.

Jaroslava Hoffmannová se ve své práci opírá o důkladnou znalost archivních pramenů i relevantní literatury. Výčet prostudovaných archivních fondů (především osobních fondů z proveniencí současníků Václava Novotného) uložených v archivech nacházejících se na území celé České republiky se blíží dvěma stům. Výsledkem je obrovské množství vytěžených informací. Snaha o jejich začlenění do výsledného textu je v některých pasážích nutně vykoupena řadou odboček od hlavní vyprávěcí linie, které jsou ne zcela zřetelně zasazeny do kontextu a vztahy k tématu osobnosti Václava Novotného. Čtenář přesto vytuší, že i marginálie v konečném důsledku s Václavem Novotným nějak souvisejí. Při členění práce na jednotlivé kapitoly autorka kombinuje chronologické řazení s řazením tematickým. Tento postup nese své nesporné klady, ale i zápory, a lze předpokládat, že ze strany čtenářů může být hodnocen různě. Jsem přesvědčen, že v důsledku členění knihy do samostatných kapitol pojednávajících o Novotného působení „na pražské univerzitě 1908–1932“ (kap. IX.), „na dalších školách“ (kap. X.), ve „spolcích a vědeckých společnostech, komisích, sborech a podobných orgánech“ (kap. XI.), „veřejnou činnost přednáškovou a výstavní“ (kap. XII.), „vztahy k lidem a místům mimo pražské české univerzitní prostředí“ (kap. XIII.), „vztahy k zahraničí“ (kap. XIV.) atd. mohou čtenáři uniknout mnohé důležité souvislosti. V žádném případě nepochybuji, že kniha najde řadu spokojených čtenářů. Zmíněné výhrady pak žádným způsobem nemají snížit přínosnost knihy Jaroslavy Hoffmannové, jejíž faktografické bohatství patrně zůstane na dlouho nepřekonané.

Jan Hálek

AUTOŘI PŘÍSPĚVKŮ

PhDr. Marie **Bahenská**, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: bahenska@mua.cas.cz

PhDr. Věra **Dvořáčková**, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: dvorackova@mua.cas.cz

PhDr. Jan **Hálek**, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: halek@mua.cas.cz

Mgr. Libor **Jůn**, Ph.D., Archiv Národního muzea
e-mail: liborjun@seznam.cz

Mgr. Adéla **Jůnová Macková**, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR,
v. v. i.
e-mail: mackovija@volny.cz

PhDr. Hana **Kábová**, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: kabova@mua.cas.cz

PhDr. Helena **Kokešová**, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: kokesova@mua.cas.cz

PhDr. Hana **Mášová**, Ph.D., Ústav dějin lékařství a cizích jazyků, 1. lékařská fakulta,
Univerzita Karlova v Praze
e-mail: hana.masova@lfl.cuni.cz

PhDr. Hana **Navrátilová**, Ph.D., externí spolupracovnice Masarykova ústavu a Archivu
Akademie věd ČR, v. v. i, a Českého egyptologického ústavu, FF UK
e-mail: h.navratilova@btinternet.co

Doc. PhDr. Magdaléna **Pokorná**, CSc., Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: pokorna@hiu.cas.cz

Doc. PhDr. Irena **Štěpánová**, CSc., Ústav etnologie, FF UK
e-mail: irena.stepanova@ff.cuni.cz

Mgr. Kristina **Uhlíková**, Ph.D., Ústav dějin umění Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: uhlikova@udu.cas.cz

OBSAH ČÍSLA

STUDIE

Helena Kokešová, Eduard Albert a Česká akademie věd a umění	1
Magdaléna Pokorná, Reflexe ČAVU v české společnosti na příkladu vztahu Julia Zeyera a Josefa Hlávky	19
Kristina Uhlíková, Archeologická komise ČAVU a český dějepis umění v závěru 19. století	29
Věra Dvořáčková, Akademické počátky české jazykovědné bohemistiky	47
Hana Kábová, Místopisná komise České akademie věd a umění v letech 1913–1952	61

EDICE

Adéla Jünová Macková – Hana Navrátilová, Jaroslav Černý a František Lexa. Edice korespondence zakladatelů české egyptologie	89
--	----

ARCHIVNÍ FONDY

Osobní fond František Šamalík (<i>Marie Bahenská</i>)	151
---	-----

KRONIKA

125 let ČAVU, kolokvium (<i>Hana Mášová</i>)	155
Centralizace a regionalizace ve vědě v 50. a 60. letech 20. století v Československu a dalších zemích střední a východní Evropy, seminář (<i>Adéla Jünová Macková</i>)	156
Diskusní setkání o aplikovaném výzkumu v Litomyšli 4. 11. 2014 (<i>Libor Jůn</i>) . . .	158
Přehled činnosti Archivu Akademie věd v roce 2014 (<i>Marie Bahenská</i>)	159

RECENZE

Milena Secká, Martin Šámal. <i>Byl to můj osud... Zápisky Josefy Náprstkové</i> (<i>Irena Štěpánová</i>)	161
Petr Zídek. <i>Hana Benešová. Neobyčejný příběh manželky druhého československého prezidenta (1885–1974)</i> (<i>Helena Kokešová</i>)	162
Jaroslava Hoffmannová. <i>Václav Novotný (1869–1932). Život a dílo univerzitního profesora českých dějin</i> (<i>Jan Hálek</i>)	164